

**G. Garryýewa, K. Nurgeldiyewa,
Z. Amanmyradowa**

LUKMANÇYLYK ADALGALARYNYŇ ESASLARY

Lukmançylyk ýokary okuw mekdebi üçin synag
okuw kitaby

*Türkmenistanyň Bilim ministrligi
tarapyndan hödürlenildi*

Türkmen döwlet neşirýat gullugy
Aşgabat – 2011

Garryýewa G., Nurgeldiyewa K., Amanmyradowa Z.

G 20 Lukmançylyk adalgalarynyň esaslary. Lukmançylyk ýokary okuw mekdebi üçin synag okuw kitaby – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2011.

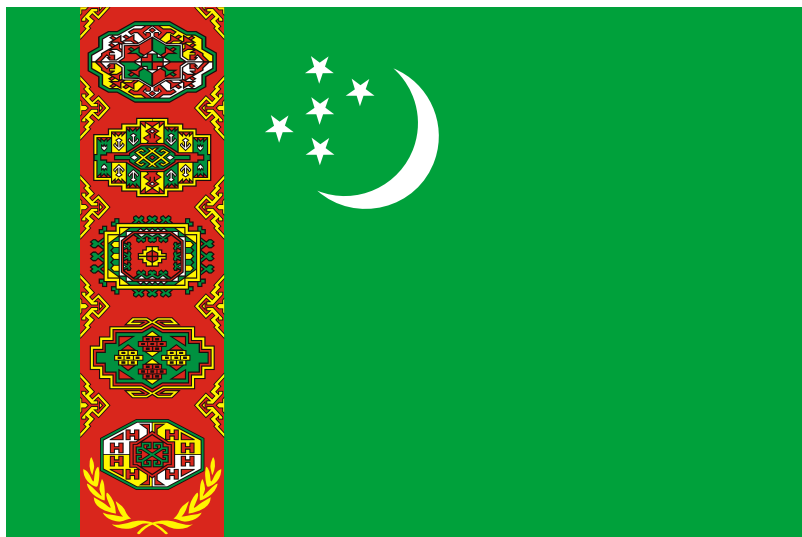

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW**

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde.
Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň önünde.

Gaytalama:

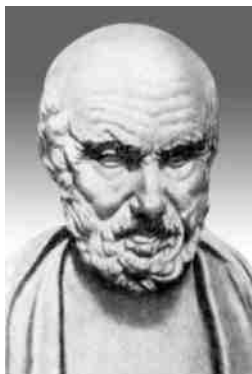
Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaytalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

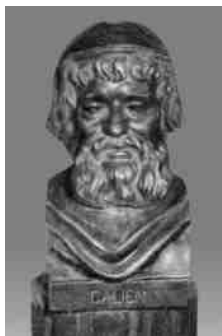
Lukmançylygy esaslandyryjylar

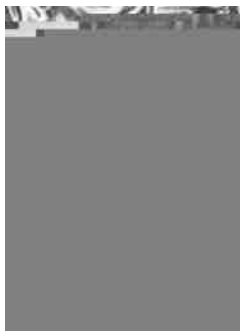
Gippokrat

Awl Korneliý Sels

Klawdiý Galen

Andrey Wezaliý

**Abu Aly ibn Sina
(Awisenna)**

G I R I Ş

Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň taýsyz tagallalary netijesinde ylym-bilim ulgamynda bolup geýýän özgertmeler ösüp barýan ýaş nesliň has sowatly, has kämil bolup ýetişmegine gönükdirilendir.

Okatmagyň täze tilsimatlary, multimedia tehnologiýalary talyp ýaşlaryň aň-düşünjesiniň artmagyna, öz saýlap alan kärleriniň ussady bolup ýetişmegine esas döredýär.

Türkmenistanyň döwlet lukmançylyk uniwersitetiniň talyplary öz hünär dili bolan latyn dilini «Lukmançylyk adalgalarynyň esaslary» dersinde geýýärler. Bu dersi geçmek bilen, talyplar lukmançylygyň esasy üç sany bölümlerine, ýagny anatomik-gistologiýa, klinika we farmasewtika degişli bolan adalgalary öwrenýärler. Anatomiki bölümde adalga we ylmy düşünje fonetika, anatomiki adalgalaryň görnüşleri, at we sypat söz toparlary, olaryň yllaşma düzgünleri öwrenilýär. Kliniki bölümde dürli keselleri aňladýan grek suffiksleri, prefiksleri, beden bölümlerini we synalaryny aňladýan grek latyn goşa belgileri geçilýär.

Farmasewtika bölümünde derman serişdeleriniň atlaýyndaky ýygýlyk söz kesimleriniň many taýdan tapawudy, dermannamanyň ýazylyş düzgünleri barada gürrüň berilýär. Mundan başga-da her sapakda geçilýän temadan daşary talyplar gadyndan galan latyn nakyllaryny we pähimli sözlerini öwrenýärler. Bu bolsa talyplaryň gözýetiminiň giňelmegine ýardam berýär.

Okuw kitabyňyň ahyrynda latynça-türkmençe we türkmençe-latynça sözlük hödürlenýär. Bu sözlügiň kömegi bi-

len talyplar dürli kynçylykdaky adalgalary terjime edip bilerler.

Adalga. Ylmy düşünje. Ylmyň, tehnikanyň we önümçiligiň islendik pudagynda üstünlikli işlemek üçin hünärmen özüne degişli ýörite leksikany ýa-da başgaça aýdanynda, adalgalara dogry düşüniş ony ulanyp başarmaly. Adalganyň (lat. adalga «*terminus*» – çäk, serhet) esasy borjy – degişli ylmy düşüňjani kesgitli we dürs aňlatmakdyr. Adalga hökmünde aýratyn söz (organizm, öýjük, organ, kesel, appendisit, flýuorografiýa) we söz düzümi (gursak kapasasy, ýeňse süňki, ýokary gan basyş keseli, radiasion gigiýena) bolup biler. Adaty ýaşaýyş düşüňjelerini görkezýän edebi diliň umumy ulanylýan sözleriniň tersine adalgalarda ylmy we ylmy-tehniki düşüňjeler aňladylýar. Ylmy düşüňje adaty düşüňjeden ylmy nazary umumlaşdyrmasyň netijesi we belli bir ylmy nazaryýetiniň, bilimleriniň ylmy ulgamynyň serpikmesi bilen tapawutlanýar.

Definisiýa ýa-da kesgitleme. Adaty düşüňjeleriň tersine ylmy düşüňjeleriň gapdalyna hökman definisiýany ýa-da gysgaça kesgitlemäni goşup ýazýarlar. Definisiýada ylmy düşüňjaniň käbir wajyp alamatlary görkezilýär. Ýörite (adalgaşynaslyk) ensiklopediki sözlüklerde adalgalaryň gapdalynda kesgitlemeler berilýär. Meselem, «Pnewmoniýa – ol özbaşdak kesel ýa-da başga bir keseliň ýüze çykması ýa-da gaýrüzülmesi bolup, öýkeniň dokumalarynda geçýän sowuklama ýagdaýdyr».

Umumy edebi diliň şol bir sözleri we söz düzümleri lukmançylyk ugrundan işleýän hünärmenlere we beýleki ugurlarda işleýänlere düşnükli. Meselem, pnewmoniýa, tuberkulýoz, skleroz, kardiogramma, stress we ş. m.

Ylmy düşüňjaniň asyl manysyny bilmek – ol berlen düşüňjani (adalgany) beýlekiler bilen utgaşdyryp başarmak we berlen ylmyň düşüňjeler (adalgalar) ulgamynda oňa belli bir orny bölüp bermekdir. Definisiýanyň hut özünde bu baglanyşyk we onuň orny düşüňjeler ulgamynda diňe belli bir derejede görkezilýär.

Adalgaşynaslyk. Adalgalar ulgamy. Bilimleriň, ylmyň belli bir pudagyňyň adalgaşynaslygy – bu bir-biri bilen belli bir baglanyşyklarda we gatnaşyklarda duran hem düşünjeler ulgamynda ylmy düşünjeleri aňlatmak üçin ulanylýan aňlatmalaryň, sözleriň hem-de söz düzümleriniň ulgamydyr. Sözlügiň beýleki gatlarynyň tersine adalgaşynaslyk ulgamlaýyn sazlama, tertibe salma dersi bolup durýar.

Adalgaşynaslyk elmydama hereketde bolýar: käbir sözler üýtgeýär, goşulýar, ýitýär, ulanmadan galýar, aýrylýar. Köp wagtdan bäri birnäçe tanyş ýörite sözler täze ylmy mazmunyny alýar. Adalgaşynaslyk – ylmy diliň, ylmy edebiýatyň wajyp organiki bölümidir. Akademik W.H.Wasilenkonyň bellemegi boýunça, «Dürs adalgaşynaslygyň ýok bolmagy ylym üçin mynasyp däldir». Lukman diplomynyň alynmagy ýaş hünärmeniň lukman işgäriniň hünärmen dilini bilýändigini subut edýär. Hünärmeniň dili—ol belli bir derejede talybyň ýörite kafedralarda okan döwründe öwrenen köp aýratyn dilleriniň jemi, sintezidir. Şu hili «dil» jemine ýetmek ýoly uzak we kyn. Bu ýolda size duş geljek kynçylyklaryň biri, ol hem lukman işgärleriniň hünärmen diline mahsus bolan aýratynlyklarydyr. Ozaly bilen greksizmleriň we latynizmleriň, başgaça, grek hem latyn dillerinden gelen sözleriň juda köp bolmagydyr. Bu bolsa dünýäniň islendik ýurdunda ýaşaýan we dürli dillerde gürleýän lukmanlaryň hünär diline mahsusdyr. Lukmanlaryň hünär dilinde däp boýunça latyn dilindäni ýörite aňlatmalar ulanylýar. Nomenklaturalar atlandyrylýan, latyn dilinde bolan ýörite atlaryň bütewi jemleri (anatomiki, gistologiki, embriologiki, mikrobiologiki, botaniki, zoologiki) halkara resmi abraýdan peýdalanýar.

Näme üçin latyn diliniň hut özi, eýýäm köp asyrlar boýy «ölen» dillere degişli bolsa-da «ölen» gadymy grek dili bilen bilelikde lukmançylygyň we biologiýanyň ylmy dilleriniň ösüşine henize, bu güne çenli öz täsirini ýetirip gelýär? diýen soraga jogap bermek üçin, latyn diliniň taryhy we lukmançylygyň ösüşinde onuň ähmiýeti bilen umumy suratda tanyş bolmak zerur.

Latyn diliniň taryhy. Latyn dili (*lingua Latina*) indoeýewropa diller maşgalasyna degişlidir. Ol gadym zamanda dörläpdir. Başda bu dilde Italiýanyň merkezinde ýerleşýän Lasium diýen welaýatda ýaşap geçen latynlar (Latini) taýpasy gürläpdir, soňra Gadymy Rimiň hem-de biziň eýýamymyzyň birinji asyrynyň başlarynda Appenin ýarym adasynda ýaşan Rimiň golastyna düşen italian taýpalary latyn dilini öz dili hasap edipdirler. B.e.ö. III asyryň başlarynda latyn dili rim legionlary bilen bile has gadymy medeniýeti bolan ýurtlara — Gresiýa, Karfagene, Müsüre, Siriýa hem-de şol döwrüň pes medeniýetli Ýewropa taýpalarynyň ýerlerine ornaşýar. Kem-kemden latyn dili häzirki zaman Rumyniýa bilen Portugaliýanyň aralygyndaky ägirt uly Rim imperiýasynyň hökümdarlyk diline öwrülýär. Latyn dili Ýewropanyň günbatarynda taýpa dilleriniň garşylygyny görmän diýen ýaly çalt ýaýran bolsa-da, Ortaýer deňziniň töweregindäki döwletlerde, ýagny Gresiýada, Kiçi Aziýada, Müsürde ol has ösen ýazuw adaty bar bolan we has ýokary medeniýet derejesine ýeten dilleriň täsirine duçar bolýar. Bu sebitde grek, ýagny ellin sowatlylygynyň ähmiýeti örän uly bolupdyr. Rimliler grekler bilen ilkinji aragatnaşyklaryndan başlap Gresiýanyň ýokary ösen medeniýetiniň täsirini duýupdylar. B.e.ö. V asyrda — «nugawy eýýam» diýlip atlandyrylýan döwürde, grek ylmy, şol sanda, tebigy ylmlar we lukmançylyk möwç alyp ösüp başlady. Şol döwürde-de ýewropa lukmançylyk ylmynyň «atasy» hasaplanýan Gippokrat ýaşap geçdi we zähmet çekdi (takmynan 460—370 ý.). Onuň ylmy işlerinde biz ylmy lukmançylygyň adalgalarynyň gözbaşyny görýäris. Onuň öz işlerinde ulanan adalgalarynyň köpüsi lukmançylygyň halkara sözlüğine girizildi. Gippokratdan soň gadymy grek dilinde lukmançylyk adalgalarynyň düzülmegine Aleksandriýa lukmançylyk mekdebi diýlip atlandyrylýan okuw jaýynyň wekilleri (b.e.ö. IV asyr) Gerofil (takmynan b.e.ö. 30-njy ýylda doglan), Erazistrat (takmynan, b.e.ö. 300—400 ý.), Ruf Efesskiý (takmynan, b.e.ö. I asyr) we aýratyn hem köptaraplaýyn sowatly alym, filosof, lukman,

anatom we farmasewt Klawdiý Galen (takmynan, 130 – 200 ý.) has uly goşant goşdular. Gippokrat bilen bilelikde olar ylmy lukmançylygyň adalgalarynyň geljekki binasynyň ilkinji gatlaryny we esasyňy döretdiler. Gadymy lukmançylygy, esasan, grekler ösdürdi. Rimiň medeni durmuşyna, onuň bütin ösüş dowamynda Gresiyanyň tebigy ylymlary we lukmançylyk bilimleri ornaşdyrylýardy. Latyn diline köp grek sözleri ýaýrap, wagtyň geçmegi bilen latynlaşdyryldy ýa-da gadymky hemişeki görnüşde uýgunlaşdyryldy (*aer*–howa, *machina*–maşyn, *philosophia*–filosofiýa, *philologia*–filologiýa, *historia*–taryh, *diaphragma*–diafragma, *splanchna*–içki organlar we ş.m.). Grek sowadynyň ýaýramagy latyn elipbiýiniň «Y» (ipsilon) we «Z» (zeta) harplarynyň girizilmegi bilen baýlaşmagyna getirdi.

Şunuň bilen bilelikde latyn diliniň hem ähmiýeti medeniyetde we ylymda ösüp başlady. Rim alymlarynyň we lukmanlarynyň tebigy ylymlar we lukmançylyk boýunça ylmy işleri peýda bolup başlady. Korneliý Sels b.e.ö. I asyrdan özbolşuna bir ensiklopediýany döretdi, şondan diňe «De medicina»–«Lukmançylyk barada» diýen ylmy işiniň 8 kitaby abat galdy. Selsiň we ondan soň ýazan rim alymlarynyň we lukmanlarynyň eserlerinde grekleriň kitaplaryndan alnan adalgalaryň ýygýygydan ulanylýardy. Gadymy döwrüň lukmanlary iki dille, ýagny grek we latyn dillerinde gürleşip başarmalydylar.

Şeýlelikde, gadymy döwürden başlap, adalgaşynaslyk iki dille – grek-latyn dilleriniň esasynda döwräp başlady. Bu ikidillilik ähli soňky döwürleriň dowamynda lukmançylyk üçin adaty kanun bolup, henize bu güne çenli dowam edip gelýär.

Bu ikidillilik şol bir anatomiki ýasamalaryň anatomiki atlandyrmasynda latyn sözleri bilen aňladylýan

**Awl Korneliý
Sels**

bolsa, keseller atlandyrmasynda grek dilinden gelen sözler bilen aňladylýandygynda has aýdyň ýüze çykýar. Meselem, lat. ren=grek.nephros—böwrek=nefrit (böwrekleriň çişmesi, jerhetlenmesi); lat.lien=grek.splen dalak=splenit (dalagyň çişmesi, sowuklamasy).

Rim imperiýasynyň Günbatar we Gündogar bölümlerine (Wizantiýa, Konstantinopaldaky paýtagty bilen) bölünmegi (b.e. IV asyryň ahyry) VIII asyrdan başlap Gündogarda grek diliniň ýaýramagyna, Günbatar da bolsa grek diliniň kem-kemden ähmiýetiniň peselmegine getirdi.

Günbatar Rim imperiýasynyň dargamagy bilen (b.e.ö. 476 ý.) gepleşik latyn dili kem-kemden öz ähmiýetini ýitirýär. Köne roman (lat.*Romanus*-rim..., rime degişli) welaýatlarynda dil çaprazlygy has-da ýitileşýär. Roman dilleriniň (italýan, ispan, portugal, fransuz we beýleki dilleriň — rumyn, moldaw) döremegi IX asyrdan ýüze çykan diýlip hasap edilýär. Roman dilleriniň iýmitlendiriji esasy bolup gepleşik latyn dili hyzmat etdi. Şol bir wagtda edebi latyn dili kitap, «ylmy» dil hökmünde köp asyrlaryň dowamynda Günbatar Ýewropada öz emeli ýaşaýşyny dowam etdirýärdi: orta asyrlarda orta asyr latyn dili we Renessans döwründe (XIV-XVI asyrlar) gumanis-tik latyn dili diýlip hasap edilýärdi. Latyn dilinde dersler okadylýardy we ylmy işler ýazylýardy. Gadymy grek we arap lukmanlarynyň eserleri latyn diline terjime edilýärdi. Ibn Sinanyň (980-1037), бүтін дүнйә belli «Lukmançylyk ylmynyň kanunlary» kitaby latyn diline terjime edilip, XII asyrdan XVI asyryň ahyryna çenli Ýewropada lukmançylyk dersini okatmakda baş okuw gollanmasy bolup hyzmat etdi.

Renessans döwrüniň alym-gumanistleri latyn diliniň «ýoýulmagyna», ýagny «ýönekeýleşdirilmegine» garşy gaýduwsyz göreşýärdiler. Olar arassa, nusgawy latyn dili üçin, onuň arap sözler bilen zaýalanmagyna garşy çykýardylar. Häzirki döwürde ulanylýan grek sözleriniň latynça aýdylşy we ýazylyşy Erazm Rotterdamskiý tarapyndan işlenildi (1469—1536). Renessans döwründe latyn dili ylmyň

halkara derejesini saklap başardy. Bu dilde gepleşikler geçirilýärdi we hat üsti boýunça maglumatlar alşylýardy, ylmyň ähli pudagynda işleýän alymlar ylmy çekeleşmelerini latyn dilinde alyp barýardylar.

Hut şu döwürde latyn dilinde bolan halkara lukmançylyk adalgalarynyň esasynyň düýbi tutuldy. Andreas Wezaliý (1514–1564) anatomiýany okadýardy we «De humani corporis fabrica» («Adam bedeniniň gurluşy») nusgawy eserini latyn dilinde ýazypdy. Wezaliý Selsiň eserini nusga tutunyp latyn anatomiki adalgalarynyň kämilleşmegi üçin, «hakyky» latyn diliniň dikeldilmegi babatynda köp tagallalar etdi. Wilýam Garweý (1578–1657), gan aýlanşygyny açan ady belli iňlis lukmany, «Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus» («Haýwanlarda ýürek we gan hereketi baradaky anatomiki gözleg») diýen meşhur ylmy eserini latyn dilinde ýazypdy. Latyn dilinde ýewropa ýurtlarynyň meşhur akyldarlary, filosoflary, alymlary, lukmanlary: F.Bekon, T.Moor, M.Malpigi, T.Gobbs, I.Nýuton, R.Dekart, G.W.Leybnis, N.Kopernik, K.Linneý we beýlekiler öz eserlerini ýazdylar.

Emma XIX asyryň aýaklaryna latyn dili ylmy, ýazuw, kitap aragatnaşygynyň aýratyn halkara serişdesi hökmünde ähli ýerde milli dilleriň peýdasyna öz ornuny tabşyrdy. Şol bir wagtda ol atlandyrma nominasiýasy üçin (lat.*nomen*—at, atlandyrma) halkara serişdesi bolup hyzmat etdi.

Gadymy grek we latyn dilleriniň leksiki we söz ýasaýjy baýlygy (kökler, sözöňüler, suffiksler—sözsoňular) biziň döwrümüzde-de münlerçe adalgalaryň ýasalmagy üçin esasy gurluşyk çig maly bolup durýar. Olaryň köpüsi internationalizmler—halkara adalgalar bolup köp dillerde birmeňzeş manyny aňladýarlar.

Lukmançylyk adalgalarynyň esaslary. Lukmançylyk adalgalary «ulgamlaryň ulgamydyr». Ol lukmançylyk bilen bagly bolan biologiýa we beýleki ylymlaryň we pudaklaryň birtopar aýratyn adalgalar ulgam böleklerinden durýar. Olaryň arasynda üç sany baş ulgam bölekleri bolup, bularda öz aňlatmalaryny we şolary aňladýan düşünjeleri atlandyr-

mak üçin azda-kände latyn dili ulanylýar. Olar aşakdaky ulgam bölekleridir:

1. Anatomik we gistologik atlandyrmalar. Olar häzirkir döwürde belli bolan anatomik we gistologik ýasamalaryň ähli atlaryny öz içine alýarlar. Häzirkir zaman Halkara anatomik atlandyrmasy (*Nomina anatomica*) özünden ozalky atlandyrmalaryň tersine Pariž diýlip atlandyryldy we 1955-nji ýylda Parižde VI Halkara anatomik kongresde kabul edildi. Bu atlandyрма başda gelýän üç sany harp bilen belleniýär: PNA. Şondan soň ol birnäçe gezek düzedildi we üsti dolduryldy.

Bu atlandyrmalar bilen düşünjeli we sowatly işlemek üçin hem-de olary ulanyp başarmak üçin, latyn dili sapaklarynda degişli bolan bilimleri we endikleri almak zerur: latyn adalgalaryny dogry aýtmaly, olaryň grammatiki görnüşine we manysyna düşünmeli, özbaşdak, sözlüksiz ýa-da sözlük bilen latyn dilinde adalgalary ýasap başarmaly.

2. Keselleri aňladýan adalgalar (grek. «*klinike techné*» – tebigçilik sungaty ýa-da syrkawlara seretmek). Ol dürli kliniki hünärleriň hem-de patologik anatomiýanyň we patologik fiziologiýanyň, başgaça aýdanymyzda, «*pathos*» (grek) – kesel, keseli öwrenýän dersleriň adalgalaryny öz içine alýar. Lukmançylyk adalgalar bu pudagynda latyn dilini ulanmak hökman däl. Bu, esasan, lukmanyň we ýörite edebiýatyň görnüşine bagly (okuw kitaby, sözlük, we ş.m.). Kliniki adalgaşynaslyk üçin ýörite terjimesiz ulanylýan latyn adalgalary mahsusdyr: status typhosus, status praesens, in vivo we ş.m. Kliniki adalgalary düşünjeli, sowatly we ýerlikli ulanmak üçin gadymy grek diliniň söz ýasaýjy serişdelerini bilmek zerurdyr, sebäbi kliniki adalgalar hut şolaryň özi täsirli we giňden berlendir. Latyn dili sapagynda şolar bilen siz ýakyn-dan tanşarsyňyz.

3. Farmasewtik adalgalar - bu ösümliklerden we himiki maddalardan gelip çykan derman serişdeleriniň atларыdyr. Lukman dermannamany ýazanda latyn dilini ulanýar.

Diňe biziň ýurdumyzda bar bolan derman serişdeleriniň atlary münlerçedir. Bu derman ösümlikleriň, olaryň

bölekleriniň, organiki däl, organiki, şol sanda sintetiki we ýarym sintetiki himiki maddalaryň atlarydyr.

Latyn atlarynyň söz ýasalýş aýratynlyklaryndan, hat-da latyn atlandyrmalaryň aýdylyşyndan we ýazylyşyndan belli bir derejede derman serişdesiniň düzümi, alnyş usuly ýa-da gelip çykyşy barada maglumat alyp bolýar. Täze derman serişdelerine milli ýa-da halkara derejesinde at dakmagy ýola goýýan degişli resmi kagyrlar bar.

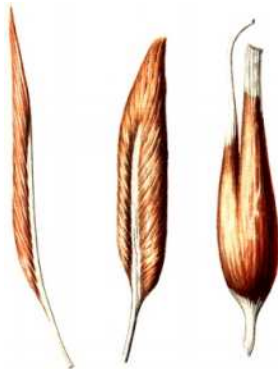
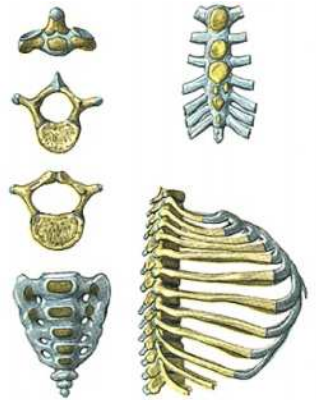
Latyn diliniň umumy medeni ähmiýeti. Lukmançylyk uniwersitetinde latyn dili dersi diňe hünärmen nukdaýnazarýndan öwrenilse-de, sizde öz medeni aň derejäňizi hem-de öz dünýägaraýşyňyzy giňeltmäge gowy mümkinçilik bar. Şu nukdaýnazardan latyn nakyllaryny we pähimlerini bilmek örän peýdaly bolýar. Meselem, *Omnia mea mecum porto*—ähli öz zadymy ýanym bilen göterýäriň; *Regredi non est progredi* — yza gaýtmak öňe gitmek däldir: Köp pähimler ady belli gadymy ýazyjylaryň, filosoflaryň, syýasy işgärleriň ýazan eserlerinden aýry-aýry setirler we aýdyp geçen sözleridir. Okuw kitabyňyň soňunda berlen latyn nakyllarynyň köpüsi bireýýäm ganatly jümleler bolup galdy.

Käbir latyn pähimleri syrkawýň hal-ýagdaýy, özüni alyp barsyny, durmuş bilen bagly bolan meselelerini öz içine alýar. Mundan başga-da lukmançylyk işgärlerine degişli bolan lukmançylyk deontologiki (grek. «*deon, deontos*»—borçly+«*logos*»—ylym) wesýetler hem bar. Meselem, *Salus aegroti suprema lex medicorum* — syrkawýň bähbidi iň uly kanundyr; *Primum noli nocere*. — ilki bilen zyýan berme.

Dünýäniň köp dilleriniň sözlük ätiýaç gorunda, aýratyn hem ýewropa dillerinde, dürli mazmunly latinizmler — internasionalizmler wajyp orny eýeleýärler. Şu aşakdaky sözleri ulanmaýan häzirki zaman intelligent adamy göz önüne getirmek kyn: kommunal, kredit, dekret, kurs, kurator, kursant, konkurs, ingrediýent, ekskursiýa, intelligent, kolleksiýa, repetisiýa, inwalid, rezerw we beýlekiler. Şeýlelikde, gadymy latynlylaryň aýdyp geçisi ýaly, *In via est in medicina via sine lingua Latina* — latyn dilsiz lukmançylykda ýol ýok.

I bölüm

Anatomik we gistologik adalgalar

Latyn elipbiýi. Fonetika. Latyn grammatikasynyň iň wajyp bolan adalga ýasalyş söz bölekleri. Anatomik – gistologik adalgalar

Bölümiň mazmuny. Lukmançylyk adalgaşynaslygynyň üç ulgam bölümleriniň her haýsyny sowatly bilmek üçin zerur bolan fonetiki we grammatiki bilimleriniň hem endikleriniň düýbi tutulýar. Ilki bilen olar at we sypat söz toparlarynyň morfologiýasy, atlar söz düzgünleri sintaksisi bilen bagly bolan temalardyr. Fonetiki we grammatiki düzgünler bu bölümde diňe anatomik-gistologiki adalgaşynaslygyna baglylykda ulanylýar.

Öwrenmekligiň maksady. Okuwyň ähli bölümlerinde duş gelyän fonetiki we grammatiki düzümleri bilmek; anatomik hem bölekleýin gistologik atlandyrmalaryň söz baýlygyny bilmek.

Okuw kitabyňyň soňunda ýerleşen sözlügi ýa-da leksiki minimumy ulanyp dürli kynçylykda bolan anatomik-gistologik adalgalary türkmen diline terjime edip we düzüp başarmak.

§1. Latyn elipbiýi. Fonetika.

Çekimlileriň aýdy-lyşy. Diftonglaryň we çekimsizleriň aýdylyş aýratynlyk-lary.

Sapagyň maksady. Latyn elipbiýindäki harplaryň ýazylyşyny we okalyşyny ýatda saklamak. Şu harplar bilen aňla-dylýan sesleri aýdyp başarmak.

Elipbiý

Latyn elipbiýinde 25 sany harp bar:

Basma harplar	Ýazma harplar	Ady	Okalyşy	Basma harplar	Ýazma harplar	Ady	Okalyşy
A a	<i>Aa</i>	a	a	N n	N n	en	n
B b	<i>Bb</i>	be	b	O o	<i>Oo</i>	o	o
C c	<i>Cc</i>	se	s ýa-da k	P p	<i>Pp</i>	pe	p
D d	<i>Dd</i>	de	d	Q q	Q q	ku	k
E e	<i>Ee</i>	e	e	R r	<i>Rr</i>	er	r
F f	<i>Ff</i>	ef	f	S s	S s	es	s ýa-da z
G g	<i>Gg</i>	ge	g	T t	<i>Tt</i>	te	t
H h	<i>Hh</i>	ha	h,g	U u	<i>Uu</i>	u	u
I i	<i>Ii</i>	i	i	V v	<i>Vv</i>	we	w
J j	<i>Jj</i>	ýot	ý	X x	<i>Xx</i>	iks	ks
K k	<i>Kk</i>	ka	k	Y y	<i>Yy</i>	ipsilon, igrek	i
L l	<i>Ll</i>	el	l	Z z	<i>Zz</i>	zeta	z
M m	<i>Mm</i>	em	m				

Latyn dilinde baş harp bilen has atlar, aýlaryň, halklaryň atlary, geografik we şolardan ýasalan sypatlaryň atlary ýazylyar.

Sesleriň rejelenmesi

A, e, o, i, u, y harplary çekimli sesleri aňladýar.

B, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z harplary çekimsiz sesleri aňladýar.

Çekimliler bir çekimlilere (monoftonglara) we iki çekimlilere (difftonglara) bölünýär.

Çekimlileriň we çekimsizleriň aýdylyşy

E e harpy /e/ diýlip okalýar: vertebra; medianus.

/e/ sesiň önünden gelýän ähli çekimsizler dymyk aýdylýar: anterior, femur.

/I/ sesi türkmen dilindäki ýaly aýdylýar: inferior, internus.

Sözün ýa-da bognuň başynda çekimliniň önünden gelende we sözün ortasynda iki çekimliniň arasynda gelende **I** harpy açyk çekimsiz /ý/ ýaly aýdylýar: iugularis /ýugulýaris/ – boýuntyryk; iunctura /ýunktura/ – birleşme; maior /maýor/ – uly; iuga /ýuga/ – belentlik.

Häzirki zaman lukmançylyk adalgaşynaslygynda ýokarda görkezilen halatlarda **i** derek **J j** (ýot) harpy ulanylýar: jugularis /ýugulýaris/, junctura, major, juga.

J j harpy diňe grek sözlerinde ýazylmaýar, sebäbi grek dilinde /ý/ ses ýokdur: iatria /iatria/ – bejerme; iodum /iodum/ – ýod.

Y y ipsilon, igrek (fr.i grec-grekleriň **i** harpy) /i/ sesi ni berýär:

tympanum – deprek, gyrus – beýniniň egrem-bugramy, ga-syny.

Ipsilon harpy diňe grek sözlerinde ulanylýar.

NB. (*Nota bene*) ýatda saklaň:

Lukmançylyk adalgalaryny sowatly ýazmak üçin «y» harpy bilen ýazylýan giňden ulanylýan grek sözöňülerini (prefiksleri) we köklerini ýatda saklaň:

dys /dis/ - funksiýanyň bozulmasyny aňladýar: dystopia – (dys + topos – ýer) distopiýa – nädogry ýerleşme.

dysostosis (dys + osteon – süňk) disostoz – süňkün emele gelmeginiň bozulmagy.

hypo /gipo/ – aşak, pes, kadadan az: hypoderma (hypo + derma – deri) gipoderma – deriasty kletçatka; hypogastrium (hypo + gaster aşgazan, garyn) gipogastriý – garynasty.

hyper /giper/ – ýokarda, üstünde, kadadan köp: hypertonia (hyper + tonus) – gan basyşynyň ýokary bolmagy.

syn, sym /sin-, sim-/ – bile, bilelikde, bitişme: synostosis (syn + osteon – süňk) sinostoz – süňkleriň süňk dokuma arkaly birleşmesi.

my (o) /mio/ – muskula degişlilikini görkezýän söz köki: myologia (myo + logos – ylym) miologiýa – muskullar baradaky ylym.

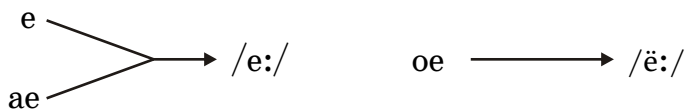
Diftonglar ýa-da iki çekimliler

Iki dürli çekimliniň bir boguna birleşip bir ses ýa-da bir bogun bolup okalmagyna diftong diýilýär. Latyn dilinde dört sany diftong bar: ae, oe, au, eu. Ae we oe bir ses ýaly bolup okalýar we has takyk digraflar diýilýär.

Ae /e:/ uzyn okalýar: peritonaum /peritoneum/ - garryn perdesi; vertebrae /wertebre/ - oňurgalar; juncturae /ýunkture/ - birleşmeler.

Oe nemes dilindäki ö sesine kybapdaş gelýär: oedema /ödema/ - çişme; oesophagus /ezofagus/ - gyzyldök.

Deňşdiriň:

Eger-de ae we oe birleşmelerde çekimliler dürli bogunlara degişli bolsa, e harpyň ýokarsynda bölünme belgisi /ː/ goýulýar we her çekimli aýry okalýar: diploë /diploë/ – ýasy süňkleriň torly gaty, aër /aër/ – howa.

Au diftongy çalt okalýar /au/: auris – gulak; autonomicus – awtonom.

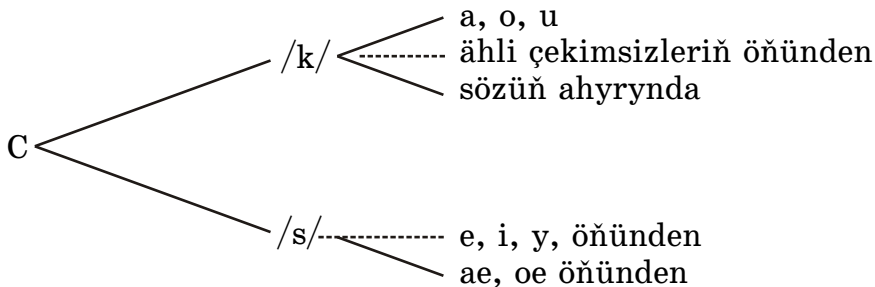
Eu diftongy hem çalt okalýar /eu/: pneumonia /pneumonia/ – öýken çişmesi; Eucalyptus /eukaliptus/ – ewkalipt agajy.

Çekimsizleriň aýdylyş aýratynlyklary

C c harpy a, o, u çekimlileriň, ähli çekimsizleriň önünde we sözün ahyrynda /k/ sesini berýär: caput /kaput/ – kelle; cubitus /kubitus/ – tirsek; clavicula /klawikulýa/ – ýaýjyk, lac /lýak/ – süýt.

C c harpy e, i, y çekimlileriň, ae, oe, diftonglaryň önünden gelende /s/ sesini berýär: cervicalis /serwikalis/ – boýun ...; incisura /insizura/ – gädik; coccygeus /koksigeus/ – uja ...; caelia /selia/ – garyn boşlugy.

Deňeşdiriň:

H h harpy ukrainlileriň ýa-da beloruslaryň /g/ sesini berýär:

homo /gomo/ – adam; hiatus /giatus/ – ýaryk, jaýryk; hamulus /gamulus/ – çeňňek.

K k harpy /k/ sesini berýär. Bu harp seýrek duş gelýär, özem diňe latyn däl sözlerinde ýazylýar, köplenç, /e/ ýa-da /i/ sesleriň önünden /k/ sesini aýtmaly bolanda ýazylýar: kyphosis /kifozis/ – kifoz; kinetocytus /kinetositus/ – kinetosit, gymyldaýan öýjük.

Kadadan çykma: Kalium /kalium/ – kaliý (arap sözi).

L l ýumşak aýdylyar: labium /lýabium/ – dodak; lum-balis /lýumbalis/ – bil...; pelvinus /pelýwinus/ – çanaklyk...

S s, köplenç, /s/sesi berýär, esasan, sözün başynda we ahyrynda hem-de goşa «ss» ýazylanda: sulcus – joýa; os sacrum – türre süňki; fossa – çukurjuk, oý; processus – ösüntgi.

İki çekimliñ arasynda S s /z/ diýlip okalýar: vesica /wezika/ – halta; incisura /insizura/ – gädik.

S harpy çekimliñ we m, n çekimsiziñ arasynda gelende, grek sözlerinde /z/ diýlip okalýar: chiasma /hiazma/ – atanak; platysma /platizma/ – boýnuñ deriasty muskuly.

V v harpy diñe /w/ sesi berýär: vertebra – oňurga; fovea /fowea/ – çukurjyk.

X x harpyna goşa çekimsiz diýilýär, sebäbi ol iki çekimsiz sesi aňladýar /ks/: radix /radiks/ – kök; extremitas /ekstremitas/ – ahyr (ujak).

Z z harpy diñe grek sözlerinde duş gelýär we /z/ sesini berýär: zygomaticus /zigomatikus/ – duluk ...; Zea /zea/ – mekgejowen.

Kadadan çykma: grek sözlerinden gaýry sözlerde Z harpy /s/ diýlip okalýar: influenza /inflýuensa/ – gripp, sowuklama; Zincum /sinkum/ – sink (himiki element).

Deňeşdiriň:

C
K → /K/

Qu → /kw/

X → /ks/

Harp birikmeleriniñ aýdylyşy

Q q harpy elmydama «u» bilen bile gelýär we /kw/ diýlip okalýar:

Squama /skwama/ – teňňe; quadratus /kwadratus/ – kwadrat.

Ng harp birikmesi iki hili okalýar: çekimlileriñ öňünden gelende /ngw/, çekimsizleriñ öňünden bolsa – /ngu/ diýlip okalýar:

lingua /lingwa/ – dil; sanguis /sangwis/ – gan; lingula /lingulýa/ – diljagaz; angulus /angulýus/ – burç.

Ti birikmesi çekimlilerin öňünden /si/; rotatio /rotasio/ – aýlama; articulatio /artikulýasio/ – bogun; eminencia /eminensia/ – beýiklik.

Emma **s** ýa-da **x** çekimsizlerden soň **ti** /ti/ diýlip okalýar: ostium /ostium/ – girelge, deşik; mixtio /mikstio/ – garylma.

Su birikmesi käýarym /sw/ diýlip okalýar: consuetudo /konswetudo/ – endik; suavis /swawis/ – süýji, ýaramly.

Digraflaryň aýdylyşy

Grek diliniň degişli seslerini latyn diline geçirmek üçin rimliler tarapyndan girizilen dört sany digraflar grek dilinden gelen sözlerde duş gelyär: Her digraf bir ses ýaly okalýar: **ch**=/h/; **ph**=/f/; **rh**=/r/; **th**=/t/; Meselem: nucha /nuha/ - boýun; chronicus /hronikus/ - hroniki, uzaga çekýän; Phosphorus /fosforus/ - fosfor (himiki element); rhinitis /rinitis/ - rinit, burnuň nemli bardasynyň çişmesi, sowuk-lamasy; Rheum /reum/ - ýşgyn (ösümlik); thorax /toraks/ - gursak kapasasy; thalamus /talamus/ - görüş tümmüsi.

Sch harp birikmesi /sh/ ýaly okalýar: ischium /ishium/ - otyrýer; os ischii /os ishii/ - otyrýer süňki.

Gönükmeler

I. Nokatlaryň ýerine gerek bolan jogaplary ýazyň:

1. Latyn dilinde /e/ sesi «e» çekimli we ...diftong bilen aňladylýar. 2. /ý/ sesini aňlatmak üçin sözüň ýa-da bognuň başynda çekimliniň öňünden «i» harpy we ...ulanylýar. 3. /k/ sesi, köplenç ... harp bilen aňladylýar. 4. /f/ sesi «f» harpy ýa-da ...digraf bilen ýazylýar. 5. /i/ sesi käbir grek sözlerinde /i/, başga sözlerde ... harp bilen aňladylýar; latyn sözlerinde bolsa diňe ... harp ýazylýar. 6. Spatium sözünde «**ti**» harp birikmesi ... diýlip okalýar. 7. «**ti**» harp birikmesi «**s,x**» çekimsizlerden soň ... diýlip okalýar. 8. /**kw**/ birikmesi elmydama ... harplar bilen ýazylýar. 9. «**c**» harpy /s/ diýlip diňe iki çekimli sesleriň öňünden okalýar: /.../, /.../. 10. **Caput costae** adalgada «**c**» harpy /.../ diýlip okalýar.

11. «S» iki çekimliniň arasynda /.../ diýlip okalýar. 12. Sulcus sözünde «s» /.../ diýlip aýdylýar. 13. «**ngu**» birikmesi çekimlileriň önünde /.../ diýlip aýdylýar. 14. Sphenoidalis sözi ... dilinden gelip çykan.

II. Sesli okaň:

ala—ganat; minor—kiçi; arteria—arteriýa; lamina—gat-lajyk; abdomen—garyn; fovea—oý; fibula—kiçi injik süňki; femur—but süňki; linea aspera—bitekiz süňk; palma — eliň aýasy, penje; infundibulum—guýguç; regio—töwerek, inferior—aşaky; anterior—öňki; membrana—perde; manubrium sterni—döş süňküniň sapy; vena—wena damary; humerus—çigin süňki; gingiva—diş eti; ulna—tirsek süňki; uvula—diljagaz; hepar—bagyr; hilus—derweze

III. Okaň, «c» harpynyň aýdylyşyny düşündiriň:

caput—kelle; collum—boýun; cavitas—boşluk; occiput — ýeň-se; truncus—baldak, göwre; facies—ýüz, üst; caecus—kör; cerebrum—uly (kelle) beýnisi; clavicularis—ýaýjyk ... ; scapula—pilçe; accessorius—goşmaça; musculus—muskul; skeleton—skelet; cruciatus—atanak görnüşli; cementum—se-ment; cavum cranii—kelleçanak boşlugy; saccus lacrima-lis—gözýaş haltasy; cartilago—kekirdewük; cellula—öýjük; corpus—be-den; sulcus palatinus—kentlewük joýasy; sulci palatini—kentlewük joýalary; vertebrae cervicales—boýun oňurgalary; os coccygis—ujak; foramina sacralia dorsa-lia—arka türre deşikleri; bucca—ýanak; buccae—ýanaklar.

IV. «i» we «j» harplaryň okalyşyny we ýazylyşyny düşündiriň:

intestinum, infraspinatus, iater (grek); paries inferior, insula, junctura (iunctura), jugum (iugum), jugularis (iu-gularis), canalis palatinus major (maior), fossa infratem-poralis, tuberculum majus (maius); jejunum (ieiunum), iliacus.

V. «ss» we «s» harplaryň okalyşyna üns beriň:

fossa, humerus, mesenterium, impressio, sinus, sig-moiudeus, septum nasi, canalis hypoglossalis, processus styloideus, basis cranii, segmentum, pars petrosa, chias-ma, fissura, dens incisivus, platysma, mesogastrium, mu-cosus, nasolacrimalis, sulcus sinus transversi.

VI. «x» we «z» harplaryň okalyşyna üns beriň:

flexio, axis, externus, maxillaris, fornix, index, punctum fixum, plexus, larynx, dexter, circumflexus, radix, extremitas, os coxae, stratum zonale, zygomaticus, trapezius, zona orbicularis, vena azygos.

VII. Diftonglaryň okalyşyna üns beriň:

vertebrae, costae, caecus, oesophagus, pleura, auricularis, corpus vesicae felleae, aponeurosis, pseudomembrana, uropoëticus, oedema, diploë, aër, auris, auricula, haemopoëticus, dyspnoë, regio glutaea, peronaeus, neurocranium, caudalis.

VIII. «qu» we «ngu» birikmeleriniň okalyşyny düşündiriň:

squama occipitalis, lamina quadrigemina, quadratus, vertebra quinta, linea obliqua, lingua, lingula, inguinalis, unguis, squamosus, os triquetrum, sublingualis, angulus, sanguis, sanguineus.

IX. «ti» harp birikmäniň okalyşyna üns beriň:

abductio, adductio, periodontium, supinatio, articulatio, eminentia, tibia, ostium, spatia intercostalia, digestio, distantia trochanterica, substantia spongiosa, foramina nutricia, mixtio.

X. Digraflaryň we harp birikmeleriniň okalyşyna üns beriň:

nucha, thyreoideus, thorax, linea nuchae superior, tuberculum pharyngeum, os sphenoidale, fossa hypophysialis, labyrinthus ethmoidalis, kyphosis, hemispherium, sectiones hypothalami, splanchnologia, sphincter, bronchus, ductus choledochus, os scaphoideum, phalanges, symphysis, synchondrosis, isthmus, truncus brachycephalicus, arteria ophthalmica, vena saphena, nodus lymphaticus, ductus thoracicus, spinothalamicus, rhinencephalon, pars sympathica, cavum subarachnoidale, os ischii, incisura ischiadica major, aquaeductus mesencephali.

XI. Grek sözlerinde söz öňülerini we köklerini tapawutlandyryň:

synostosis, syndesmosis, hypoglossus, hypochondrium, hypertonia, dysenteria, dyspepsia, myocardium, systole.

XII. Aşakdaky sözleri latynça ýazyň:

nerwus, subkutaneus, akustikus, organon, apeks, skeleton, kapitulyum, maksilla, kauda, dentes, kwantus, tenzor, sella, sangwis, sellýula, artikulasio, rinensefalon (grek.), mukozus, kwadriseps, fibroza, pleksus, was, waza, os kokse (diftong), diafragmatikus.

Leksiki minimum

Atlar

atlas—atlant, birinji

boýun oňurgasy

axis—ok, ikinji

boýun oňurgasy

caput—kelle, kellejik

cerebrum—uly (kelle)

beýnisi

collum—boýun

columna—sütün

corpus—beden

cranium—kelleçanak

thorax—gursak kapasasy

dorsum—arka,

encephalon—kelle beýnisi

homo—adam

os—süňk; ossa—süňkler

skeleton (skeleton) — skelet

substantia—madda

truncus—göwre, baldak

vertebra—oňurga

Sypatlar

dexter—sag tarap

distalis—distal,

merkezden daşlaşan

horizontalis—gorizontal

internus—içki

lateralis—lateral,

daş gapdal

proximalis—proksimal,

göwrä ýakyn

major—uly

medialis—medial, içgapdal

medianus—ortaky

dorsalis—dorsal, arka (yzky)

externus—daşky,

medius—orta

minor—kiçi

profundus—çuň

sinister—çep

superficialis—ýüzleý

ventralis—wentral, (öňki)

§2. Basym

Sapagyň maksady. Basym düzgünlerini bilmek. Basym düşýän bogny tapawutlandyryp latyn sözlerini okap başarmak.

Anatomik adalgalary okaň:

Arteria stylo-mastoidea, – emzik görnüşli arteriýa; basis phalangis–falanganyň esasy; canales alveolares–alweolýar kanallar; cauda pancreatis–aşgazanasty mäziň guýrugy; vertebrae thoracicae – gursak oňurgalary; hiatus sacralis – türre ýşy; sulcus venae subclaviae – ýaýykasty wenanyň joýasy; apertura thoracis inferior – gursak kapasasyň aşaky aperturasy; juga alveolaria – alweolýar belentlikleri; spatium intercostale–gapyrgara giňişlik; nervus hypoglossus–dilasty nerw; processus pterygoidei–ganat görnüşli ösüntgiler; septum sinuum sphenoidale–pahna görnüşli sinuslaryň germewi; facies diaphragmatica–diaphragmal üst; regio inguinalis dextra – sag gasyk töweregi; impressiones digitatae–barmak basymlyry; margo linguae–diliň gyrasy; rete genus articulare – dyzyň boguntory.

Basym

Latyn basymy dinamik (güýçli) bolýar. Basym düşýän bogun has köp güýç bilen aýdylýar.

Latyn dilindäki basym

2-nji bognuň uzynlygynyň şertleri:		2-nji bognyň gysgalygynyň şertleri:	
2-nji bogun uzyn (basym hem / soňa düşýär) 3 2 1		2-nji bogun gysga (basym 3-nji bogna düşýär) / 3 2 1	
1	2-3 sany çekimsiziň önünde çekimli gelse: / column 3 2 1	Çekimliniň önünden çekimli gelse: tibia 3 2 1	

2	2-nji çekimli diftong bolsa: (tebigy uzynlyk) / diaeta 3 2 1	Br, dr, pl, qu, ch, th, ph, rh harp birikmeleriniň önünden çekimli gelse: / vertebra 3 2 1
3	«x» ýa-da «z» harpynyň önünden çekimli gelse: / oryza 3 2 1	«h» harpynyň önünden çekimli gelse: / exträho 3 2 1
4	Uzyn suffiksler: -at, -ut, -ar, -ur, -an, -in, -os, -iv, -al, -itis, -oma, -ide. / Petrosus 3 2 1	Gysga suffiksler: -ic, -il, -ol, -ul, -id / alveölus 4 3 2 1

Basym goýmagyň düzgünleri

1. Basym sözün soňunda goýulmaýar. Iki bogundan ybarat sözlerde ol başdaky bogna düşýär: márgo, córpus, sínus, cávum, fóssa.

2. Köp bogundan ybarat sözlerde basym soňundan ikinji ýa-da üçünji bogna düşýär.

Bu ýagdaý soňundan ikinji bogundaky çekimliniň ýa-da şol bognuň uzynlygyna ýa-ha gysgalygyna bagly bolýar. Eger-de soňundan ikinji bogun uzyn bolsa, basym soňa düşýär: transvérsus – kese; glutáeus – guýruk; Eger-de soňundan ikinji bogun gysga bolsa, basym soňundan üçünji bogna düşýär: tubérculum–tümmüjek;

3. Soňundan ikinji bognuň uzynlygy şeýle anyklanýar:

1) Eger-de düzüminde diftong bolsa, bogun uzyn bolýar; peritonáeum–içki organyň daşyndaky ýylmanak perde; peronáeus – kiçi injik (nerw); diáeta – berhiz;

2) Eger-de bogundaky çekimsiz iki ýa-da ondan köp çekimsiziň önünden we «x» ýa-da «z» harplaryň önünden gelse bogun uzyn bolýar: colúmna, extérnus, labyrinthus, medúlla, maxílla we ş.m.

NB. Eger-de soňundan ikinji bogundaky çekimliniň önünden «b, c, d, g, p, t harplary l, r, harplar bilen bile gelse, şeýle bogun gysga aýdylýar.

Meselem, vértebra, pálpebra, triguetrus.

Ch, ph, th, rh harp birikmeleri hem bir ses bolup okalýar we olaryň önünden gelen çekimli gysga bolýar: cholédochus—öt...

4. Soňundan ikinji bognuň gysgalygy şeýle anyklanýar:

1) Çekimliniň önünden ýene bir çekimli gelse, ol gysgadyr, meselem, páries, xiphoideus.

2) H harpyň önünden gelýän çekimli hem gysga bolýar: cóntraho, éxtraho.

Şunuň bilen birlikde käwagtlar ýokardaky düzgünleri ulanyp bolmaýan halatlar hem bolýar, meselem, haçan-da soňundan ikinji bognuň yzyndan diňe bir çekimsiz gelýän bolsa. Käbir sözlerde soňundan ikinji bogun gysga bolýar, beýlekilerde bolsa uzyn bolýar. Şu hili ýagdaýlarda sözlüğe ýüz tutmaly; şonda soňundan ikinji bognuň uzynlygy (-) we gysgalygy (^) belgi bilen belleniýär:

Fissura, canälis,; tuberositas, lamīna, orbīta, pylōrus, gingiva.

Mundan başga-da syptalaryň şu suffiksleri elmydama uzyn bolýar. Meselem, -al, -ar, -āt, -īn, -ōs we bulara basym düşýär: pelvinus, palatinus, hamātus, spinōsus, articularis, orbitalis.

Suffiks iç – syptalarda gysga bolýar we oňa basym düşmeýär: thoracicus – gursak..., gastricus – aşgazan...

Bellik. Serotinus—giçki, trigeminus üç bogna bölünýän sözlerde in suffiksi gysga aýdylýar.

-ūra, -ītis, -ōma suffiksleri atlarda elmydama uzyn bolýar: fissura, incisūra, bronchītis, adenōma.

-ül, -öl suffiksleri elmydama gysga bolýar: lobūlus—bölejik, muscūlus—muskul we olara basym düşmeýär. Gadymy grek dilinde gysgalyk basym goýma düzgünleri ýokdy.

Gadymy grek dilinde tapawutlanýan uzyn we gysga çekimliler dürli harplar bilen ýazylýardy.

Muňa garamazdan, grek dilinden gelen latynlaşdyrylan sözlerde basym soňdan ikinji bogna düşýär.

Bireýýamký okalma düzgünine laýyklykda, grek dilinden gelen asyl sözüne goşulýan e-us (aeus) suffiksi anatomik ýasalmalara gosulýar we sypata «degişli» manyny berýär hem-de basym goýulýar. Meselem, pharyngeus—damak..., laryngeus—kekirdek..., coccygeus—türre, carpeus—goşar, bilek we ş.m.

— ia bilen gutarýan latynlaşdyrylan grek sözleri okalanda basym goýulma düzgünleri birugurly bolmaýar: olary ýa-da latyn düzgünlerine laýyklykda («çekimliniň önündäki çekimli gysga») ýa-da häzirkî zaman lukmançylyk adalgaşynaslygynda giňden ýaýran grek dilinden gelen sözleriň soňundan ikinji bogna düşürüp okamaly. Meselem, therapia, pneumonia, haemorrhagia, cardiopathiá we ş.m.

Şeýle-de seýregem bolsa ia bilen gutarýan grek sözlerinde basym soňundan üçünji bogna düşýär: anatómia, artéria, agónia, apáthia, ; -logia bilen gutarýan goşma sözlerde: osteológia, myológia we başgalar.

Gönükmeler

1. Iki bogunly sözleri okaň:

Costa—gapyrga; apex—depe; uç; arcus—ýaý; bursa—torba; bulbus—soganlyk; cauda—guýruk; barba—sakgal; cavum—boşluk; minor—kiçi; cornu—şah; situs—ýagdaý; ramus—şaha; collum—boýunjyk; manus—penje; vomer—azal; sternum—döş süňki; atlas—birinji boýun oňurgasy; sella—eýer.

2. Soňkyň önündäki bognuň uzynlygyny ýa-da gysgalygyny anyklaň we şu sözlerde basym goýuň:

medulla osium—süňk ýiligi; membrum inferius—arak, epigastrium—garyn üsti, substantia—madda; ligamentum — baglaýjy; processus transversus— kese ösüntgi;

corpus maxillae—ýokarky enegiň bedeni; ductus chole-
dochus — umumy öt akymy;

facies poplitea—dyzasty üst; quadruplex—dörtdeň biri;
palpebra—gabak;

periosteum—süňküsti gabygy.

3. Suffiksleriň uzynlygyny we gysgalygyny nazarda tutup basym goýuň:

hiatus sacralis—türre jaýrygy; incisura vertebralis—oňur-ga gädigi; clicularis—ýaýjyk..., hyomandibularis—dilasty aşaky eňek; mentalis—alkym..., sulcus pulmonalis—öýken joýasy; foramen spinosum—gylçyk deşigi; fossa glandulae lacrimalis—gözýaş mäsiniň oýy; processus zygomaticus—duluk ösüntgisi; incisura supraorbitalis—gözünhana-üstki gädigi; pars squamosa—teňňeli bölüm; nodi pancreatici — aşgazanasty mäs (limfatiki) düwünleri; pelvinus — çanaklyk..., pubicus—gasyk..., foveolae granulares—zerre çukurjyklary; glomerulus—ýumajyk; geniculum—dyzjagaz; hamulus pterygoideus—ganat görnüşli çeňňek; fossa pterygoidea—ganat görnüşli çukurjuk; digitatus—barmak..., cribrosus—gözenekli.

4. Zerur bolanda sözlüğe ýüzlenip basym goýuň. Çekimliniň öňünden çekimli gelende basym goýulýan ýagdaýy düşündiriň:

Alae vomeris—azalyň ganatlary; gingiva—diş eti; trachea—traheýa; osteologia—osteologiýa; myologia—miologiýa; pars superior—ýokarky bölüm; glossopharyngeus—dil-damak; orbita oculi—gözün hanasy; peroneus—kiçi injik süňküne degişli; carpeus—goşar...; articulatio sacro-coccygea—guýmaçuja bogny; cartilagineus—kekirdewük..., organon gustus tagam organy; gluteus—sagry..., pylorus—pilorik; peritoneum—garyn perdesi; metathalamus—metatalamus, görüş tümmüniň yzyndaky beýni bölegi; minimus—iň kiçi; musculus levator fornicis—gümmezi galdyrýan muskul; os coccygis—uja süňki; apertura thoracis inferior—gursak kapasasynyň aşaky aperturasy; labyrinthus ethmoidalis—gözenekli labirint.

5. Soňkyň öň ýanyndaky bogny aňladyň, onuň uzynlygyny ýa-da gysgalygyny anyklaň, basym goýuň:

Angulus mastoideus—emzik görnüşli burç; fovea trochlearis—toýnak görnüşli çukurjyk; concha nasalis superior—ýokarky burun balykgulagy; lineae transversae—kese çyzyklary; cranium viscerale—wisseral kelleçanagy; nucle-

us pulposus—goýy maňyz; ligamentum longitudinale anteri-
us—öňki dik baglaýjy; recessus subpopliteus—dyzasty oý;
septum nasi osseum—burnuň süňkli germewi; ramus hýo-
ideus—dilasty şahasy; pars tibiocalcanea—uly injik—ökje
bö-lümi; nervus laryngeus inferior—aşaky kekirdek nerwi;
os scaphoideum—gaýyk görnüşli süňk; fissura transversa
cerebri—uly (kelle) beýniniň kese ýarygy; pediculi arcus
vertebrae—oňurganyň ýaýynyň aýajyklary; diploe—dip-
loýe; foramina nutricia—iýmit deşikleri.

Leksiki minimum

Atlar

acromoin—acromion	hiatus—ýaryk, deşik
articulatio—bogun	humerus—çigin süňki
brachium—çigin, egin	incisura—gädik, kesmi
canalis—kanal	mandibula—aşaky eňek
cingulum—guşak	maxilla—ýokary eňek
clavicula—ýaýjyk	membrum—beden bölegi, ujak (ahyr), bedeniň uçlugy
coccyx—uja	olecranon—tirsek ösüntgisi
costa—gapyrga	periosteum—süňküsti ga- bagy
dens—diş	radius—nur süňki
fissura—jaýryk, ýaryk	scapula—pilçe
foramen—deşik	tuber—tümme
fossa—çukur, öý (uzal- dylan görnüşde)	tuberculum—tümmejik
fovea—çukur, öý (toga- lak görnüşde)	ulna—tirsek süňki

Syptlar

articularis—bogun...	jugularis—boýuntyryk...
clavicularis—ýaýjyk...	pharyngeus—bokurdak...
coccygeus—uja...	thoracicus—gursak kapa- sa..., döş...
costalis—gapyrga...	transversus—kese

§3. Anatomik adalgalaryň gurluşy.

Söz toparlary we adalgany düzyän sözleriň grammatiki derejeleri. At söz topary. Onuň grammatiki derejeleri. Söz-lük görnüşü. Düşüm bilen üýtge-me we asyl söz barada umu-my maglumat. Jyns görnüşini anyklamaklygyň umumy düzgünleri. Ylalaşmaýan aýyrgyç.

Sapagyň maksady. At söz toparynyň grammatiki de-rejelerini, baş sany üýtge-me toparlarynyň alamatlaryny, -*um*, -*on*, -*a*, *us*, -*en*, -*u* goşulmaly atlaryň jyns alamatlaryny; baş sany üýtgededäki atlaryň leksiki minimumyny sözlük görnüşinde bilmek. Anatomik adalgalaryň gurluşyna dü-şünmek we adalgany düzyän sözleriň grammatiki görnüş-lerini anyklap başarmak; at söz toparynyň üýtgesini I, II, IV, V, üýtgededäki atlaryň asyl sözünü we görnüşini anyklap başarmak; -*um*, -*on*, -*a*, -*us*, -*u*, -*en* goşulmaly atla-ryň sözlük görnüşini düzüp başarmak; ylalaşýan aýyrgyçly adalgalary latyn dilinden türkmen diline we türkmen di-linden latyn diline terjime edip başarmak.

Anatomik adalgalaryň gurluşy

Bir sözden ybarat	Gosma adalgalar – söz düzümleri		
	Iki sözden ybarat	Köp sözden ybarat	
At baş düşü-miň birlik ýa-da köplük sanynda cor-ýürek ossa-sünkler	At baş dü-şim + yla-laşýan aýyr-gyç (sy-pat, ortak işligi, tertip san-lar): Vertebra thoracica-gursak oňurgasy	At baş dü-şüm + yla-laşmaýan aýyrgyç (at eýelik dü-şümde): caput cos-tae-gapyr-ganyň kelle-jigi	Ylalaşýan ýa-da ylalaşma-ýan aýyrgyçly söz düzümi + bütin söz düzü-mine degişli bo-lan aýyrgyç; fovea articula-ris superior -ýokarky bogun çukurjygy

Adalgalaryň ýasalyş görnüşleri dürli bolýar. Adalga bir sözden ybarat bolup biler (adalga-söz). Meselem, sternum—döş süňki, thorax—döş kapasasy, atlas—atlant, radius—bilek süňki we ş. m. Bu ýerde bir zady bellemeli, käbir bir sözli latyn adalgalaryna türkmen we rus dillerinde goşma adalga söz düzümi degişli bolup biler. Latyn anatomik adalgalarynda bir sözli adalgalar goşma adalgalardan has seýrek duş gelýär. Onuň sebäbi köp ýagdaýda anatomyň pikirine görä, wajyp alamatlary görkezmek üçin bir sözli adalga ýeterlikli bolmaýar we anatomiki ýasama at we synpatdan ýa-da baş düşümdäki at bilen eýelik düşümdäki atdan ybarat adalga söz düzümi bilen aňlatmaly bolýar. Meselem, vertebra cervicalis — boýun oňurgasy; substantia spongiosa—öýjük-öýjük madda; truncus lymphaticus lumbalisbil — limfatiki baldak; ýa-da collum costae — gapyr-ganyň boýunjygy; manubrium sterni—döş süňküniň sapy.

Atlandyrmany has takyk aňlatmak üçin onuň düzümine ýygy-ýygydan belli bir ada degişli bolman, bütin adalga degişli bolan zerur aýyrgyç goşulýar. Meselem, süňk ýiligi-medulla ossium sary we gyzy bolup bilýär. Şonuň üçin süňk ýiligini aňladýan anyk doly adalga medulla ossium rubra—gyzyl süňk ýiligi diýler. Aşaky adalgalar hem edil şu tipde ýazylýar: processus articularis inferior—aşaky bogun ösüntgisi we processus articularis superior—ýokarky bogun ösüntgisi. Bu adalgalarda superior we inferior synpatlary processus articularis adalga degişli bolup, olar aýyklaýjy agzalar hökmünde ulanylýar.

NB!

1. Latyn lukmançylyk adalgasynda birinji orunda elmydama baş at durýar, onuň yzyndan bir ýa-da birnäçe baglanýan aýyrgyçlar gelýär.

2. Belli bir söze degişli bolman, eýsem bütin adalga degişli bolýan aýyrgyçlar, köplenç, göwrümi, anatomik çäginde ýerleşýän görnüşini (uly, kiçi, ýokarky, aşaky, ortaky, togalak, owal, daşky, içki, ýüzleý, sag, çep we ş. m.) aňladýarlar. Şu hili aýyrgyçlar latyn adalgasynda birinji ýerde duran baş at bilen elmydama ylalaşýarlar we, köp-

lenç, adalganyň soňky ýerinde durýarlar: protuberantia occipitalis externa—daşky ýeňse çykyndysy, linea nuchae suprema—iň ýokarky boýuntyryk çyzygy; canalis palatinus major—uly kentlewük kanaly.

Ylalaşýan we ylalaşmaýan aýyrgyçlar

Aýyrgyçlar ylalaşýan we ylalaşmaýan bolýar. Adam bedeniniň dürli süňklerini aňladýan birnäçe adalgalary gözden geçireliň:

1) os palatinu m maňlaý kentlewük süňki;	7) os pubis—gasyk süňki (gasygyň süňki)
2) os hyoideum—dilasty süňki;	8) ossa longa—uzyn süňkler
3) os frontale—maňlaý süňki;	9) ossa brevia—gysga süňkler
4) os occipitale—ýeňse süňki;	10) ossa trunci — sütüniň süňkleri
5) os coccygis—uja, ujanyň süňki;	11) ossa cranii kelleçanagyň süňkleri
6) os coxae—çanaklyk süňki (çanaklygyň süňki)	12) ossa manus—penjäniň süňkleri.

Bu mysallarda «os»—süňk diýen şol bir latyn adyny aňladýan sözleriň goşulmalary dürli bolýar. Bu ýagdaýy iki sebäp bilen düşündirip bolar: birinjiden, latyn dilinde syptlaryň iki topara bölünýändiginden we olaryň dürli üýtgemä degişli bolýandygyndan, ikinjidenem, mysal getirilen adalgalarda grammatiki nukdaýnazardan dürli aýyrgyçlaryň ulanylandygyny bellemek gerek: 1—4-e çenli we 8—9-njy adalgalarda ylalaşýan, 5—7, 10—12-nji adalgalarda ylalaşmaýan aýyrgyçlar ulanyldy.

Ylalaşýan aýyrgyç degişli at bilen şol bir jyns görnüşinde, düşümde, sanda ylalaşyp gelýär we syptat söz topary bilen aňladylýar. Degişli at bilen üç sany grammatiki derejesi meňzeş gelyän syptatlara ylalaşýan aýyrgyçlar diýilýär.

Meselem: tonsilla palatina—kentlewük badamjygy, columna vertebralis—oňurga sütüni, musculus longus—uzyn muskul.

Ylalaşmaýan aýyrgyç – bu Genetivus (eýelik düşüm) görnüşinde durýan we at söz topary bilen aňladylýan atlardyr. Bu sözler iki ýa-da birnäçe atdan ybarat anatomiki adalgalarda ulanylýar. Meselem, corpus vertebrae—oňurganyň bedeni, cavum nasi—burnuň boşlugy we ş. m.

Gönükmeler

1. Nokatlara derek gerek bolan jogaplary ýazyň:

1.1. Anatomiki adalga aýyklaýjy. . . söz toparyndan we şoňa degişli aýyrgyçdan ýa-da aýyrgyçlardan durýar.

1.2. Aýyrgyçlar ylalaşýan we . . . bolýar.

1.3. Ylalaşýan aýyrgyçlar, köplenç, . . . söz topary bilen anyklanýar we aýyklanýan at bilen . . . , . . . we . . . ylalaşýar.

1.4. Türkmen dilinde ylalaşýan aýyrgyç . . . söz topary bilen terjime edilýär.

1.5. Ylalaşmaýan aýyrgyç diňe . . . düşümde duran . . . söz topary bilen aňladylýar.

1.6. Esasy manyny aňladýan at we sonuň bilen ylalaşýan aýyrgyçlar baş düşümde durýar, galan sözler . . . düşümde durýar.

2. Terjimesine esaslanyp her sözün düşümini görkeziň:

Vertebra thoracica – gursak oňurgasy. Arcus vertebrae—oňurganyň ýaýy; Massae laterales—lateral massalar; labium mediale lineae aspreae—büdür-südür çyzygyň medial dodagy; Sulcus sinus sigmoidei—sigma görnüşli sinu-syň joýasy;

Processus articularis inferior vertebrae lumbalis secundae—ikinji bil oňurgasynyň aşaky bogun ösüntgisi; ligamenta columnae vertebralis—oňurga sütüniniň baglaýjylary; caput superius musculi pterygoidei lateralis—gapdal ganat görnüşli muskulyň ýokarky kellejigi; articulationes cinguli membri superioris—ýokarky ahyryň biliniň bogunlary; sinus venarum cavarum atrii dextri—sag ýürek öňüniň boş wenalarynyň sinusy.

Tuber maxillae—ýokarky äňňň tümmüsi; palatum durum—gaty kentlewük; apex radialis dentis—dişiň kökünüň uýy; foramen palatinum majus—kiçi kentlewük deşiği; tunica mucosa linguae—diliň nemli bardasy; cartilago septi nasi—burnuň germewiniň kekirdewügi; concha nasalis inferior—aşaky burun balykgulagy; plexus cavernosi concharum—balykgulaklaryň gowakly örümleri.

At söz topary (nomen substantivum).

At söz toparynyň grammatiki derejeleri.

Sözlük görnüşi

Latyn dilinde rus we birnäçe ýewropa dillerindäki ýaly atlar üç sany jyns görnüşinde bolýar: aýal, erkek, ortaky.

Erkek jyns görnüşi — genus masculinum (m)

Aýal jyns görnüşi — genus femininum (f)

Ortaky jyns görnüşi — genus neutrum (n)

Latyn atlary san we düşüm boýunça üýtgeýärler. Latyn dilinde iki san bar: birlik—numerus singularis (sing.) we köplük—numerus pluralis (plur.). Atlaryň alty sany düşümi bar:

1) Nominativus (Nom.)baş düşüm (kim? näme?)

2) Genetivus (Gen.) eýelik düşüm (kimiň? nämäniň?)

3) Dativus (Dat.) ýöneliş düşüm (kime? nämä?)

4) Accusativus (Acc) ýeňiş düşüm (kimi? nämäni?)

5) Ablativus (Abl) wagt orun düşüm (nämede? niredede?)

6) Vocativus (Voc) lukmançylyk adalgasynda ulanylmayar.

Latyn dilinde atlaryň baş sany düşüm bilen üýtgame toparlary bar. Olar biri-birinden öz düşüm goşulmalary arkaly tapawutlanýar.

Latyn adynyň sözlük görnüşi ýa-da sözlükde ýazylyş tertibi üç sany bölekden durýar:

1) baş düşüm görnüşi (Nom. sing)doly ýazylýar;

2) eýelik düşümiň goşulmasy (Gen. sing);

3) jyns görnüşiniň belgisi (gysgaça bir harp: m,f,n,).

Meselem:

Nominativus	Gen. Sing. goşulmasy	Jynsy.	Manysy.
Costa	-ae	f	—gapyrga
Musculus	-i	m	—muskul
Sternum	-i	n	—döş süňki

At söz toparynyň düşüm bilen üýtgeýşini anyklama.

Üýtgeýşiň alamaty bolup eýelik düşümiň ýekelik sanyndaky goşulmasy hyzmat edýär (Gen. sing).

Gen. Sing. goşulmasy	Üýtgemesi
-ae	I
-i	II
-is	III
-us	IV
-ei	V.

Meselem, costa, ae f, I—gapyrga; sulcus, i m, II—joýa; septum, i n, II—germew; canalis, is m, III—kanal; pars, partis f, III—bölüm; foramen, inis n, III—deşik; ductus, us m, IV—akym; cornu, us n, IV—şah; facies, ei f ýüz, üst.

Gönükmeler

I. Ýokarda görkezilişi ýaly şu aşakdaky atlary üýtgemesi boýunça ýazyp alyň:

vertebra, ae f; tympanum, i n; systema, atis n; arcus, us m; tempus, oris n; linea, ae f; paries, etis m; genu, us n; vena, ae f; rete, is n; scapula, ae f; species, ei f; sella, ae f; diaphragma, atis n; pubes, is f; cornu, us n; ostium, i n; foramen, inis n; musculus, i m; processus, us m; corpus, oris n; incus, udis f; ligamentum, i n; sulcus, i m;

II. Üýtgemesi anyklap eýelik düşümiň ýekelik sandaky goşulmasyny ýazyň:

Nominativus	Genetivus	Üýtgemesi
septum	sept . . .	II
zygoma	zygomat . . .	III
clavicula	clavicul . . .	I
femur	femor . . .	III
manus	man . . .	IV

os	oss . . .	III
massa	mass . . .	I
acromion	acromi . . .	II
genu	gen . . .	IV
axis	ax . . .	III
tuber	tuber . . .	III
superficies	superfici . . .	V
dens	dent . . .	III

III. Atlaryň üýtgemesini anyklaň:

meatus, us m; substantia, ae f; caput, itis n; facies, ei f; systema, atis n; crus, cruris n; margo, inis m; palatum, i n; mandibula, ae f; hiatis, us m; pes, pedis m; tuberculum, i n; ganglion, i n;

At söz toparynyň asyl sözünü anyklamak

Asyl söz – bu sözün leksiki manysyny saklaýan goşulmasyz bölekdir. Ady san we düşüm bilen dogry üýtgedip we asyl sözün kömegi bilen ýasama sözleri düzüp başarmak üçin atlaryň asyl sözünü tapyp başarmak zerurdyr.

Latyn adynyň asyl sözünü tapmak üçin onuň goşulmasyň aýyrmaly. Meselem:

Söz	Asyl sözi
arteria	arteri
musculus	muscul
brachium	brachi
facies	faci

Latyn atlarynyň köpüsiniň asyl sözünü baş düşümiň kömegi bilen däl-de, eýelik düşümiň görnüşinden tapyp bolýar, sebäbi, köplenç, atlaryň baş we eýelik düşümlerdäki asyl sözleri meňzeş gelmeýär. Meselem,

Nominativus	Genetivus	Asyl sözi
corpus	corporis	corpor
cancer	cancris	cancer

NB!

Eýelik düşüm bilen baş düşümdäki asyl sözleriň meňzeş gelyänini ýa-da meňzeş gelmeýänini latyn atlarynyň sözlük görnüşinden anyklap bolýar. Eger-de asyl sözleri meňzeş gelmese, onda sözlük görnüşinde eýelik düşümdäki goşulmasynyň önünden asyl sözün soňky bölegi ýazylýar. Meselem, caput, itis n (asyl sözi-capit -)-kelle; diame-ter, tri f (asyl sözi-diametr -)-diametr; eger-de asyl sözi ähli düşümlerde meňzeş gelse onda sözlük görnüşde asyl sözün soňky bölegi ýazylmaýar. Meselem, sternum, i n-döş süňki; canalis, is m-kanal

Gönükmeler

1. Şu aşakdaky atlar toparyny deňeşdiriň:

Nom-de we beýleki
düşümlerde asyl sözi
meňzeş gelyär +
Gen. sing goşulmasy:

vertebra, -ae f-oňurga
canalis, -is m-kanal
septum, -i n-germew
ductus, -us m-akym
cornu, -us n-şah
facies, -ei f-ýüz, üst

Nom-de we beýleki düşümlerde asyl sözi meňzeş gelmeýär:

Asyl sözün soňy + Gen. sing goşulmasy:

zygoma, atis n-duluk
dens, dentis m-diş
regio, onis f-töwerek, oblast
crus, cruris n-injik, aýajyk
foramen, inis n-deşik

Bellik: Bir bogunly atlarda, düzgün boýunça baş we eýelik düşümleriniň asyl sözleri meňzeş gelmeýär. Sözlük görnüşinde şu hili atlaryň eýelik düşüminiň görnüşü doly ýazylýar. Meselem, cor, cordis n-ýürek; os, ossis n-süňk; os, oris n-agyz; pars, partis f-bölüm.

NB!

Şeýlelikde, sözlük görnüşinde asyl sözün soňky bölegi berilýän bolsa, asyl sözünü diňe eýelik düşümden tapyp bolýar; eger-de asyl sözün soňky bölegi görkezilmedik bolsa, onda asyl sözi eýelik we baş düşümden tapyp bolýar. Emma

iň amatlysy, ol hem atlaryň asyl sözünü eýelik düşüminiň birlik sanyndaky goşulmasyny aýyrmak bilen tapsaňyz gowy bolar.

2. Nokatlaryň ýerine gerek bolan jogaplary ýazyň:

Atlaryň sözlük görnüşi üç sany bölekden durýar: Nom. sing. görnüşinden , . . . , we . . .

Sözlük görnüşde Gen. sing goşulmasynyň önünden asyl sözün soňky bölegi ýazylýar, haçan-da galan düşümleriň asyl sözi Nom. sing-däki asyl sözi bilen . . .

Köp atlaryň asyl sözünü . . . düşüm bilen we . . . düşüm bilenem tapyp bolýar. Eger-de sözlük görnüşde asyl sözün soňky bölegi ýazylýan bolsa, diýmek asyl sözünü diňe . . . düşümden anyklap bolar.

3. Şu aşakdaky atlardan asyl sözün soňky bölegi ýazylýan atlary saýlap alyň:

foramen, foraminis n; ala, alae f; articulatio, articulationis f; pubes, pubis f; septum, septi n; nasus, nasi m; pectus, pectoris n; tuber, tuberis n; ramus, rami m; vena, venae f; facies, faciei f; meatus, meatus m; femur, femoris n; tempus, temporis n; occiput, occipitis n;

At söz toparynyň jyns görnüşini anyklamak boýunça umumy düzgünler

Nominativus singularis görnüşde -um, -on, a, -us, -en, -u goşulma bilen gutarýan atlaryň jyns görnüşleri.

Atlaryň grammatiki jyns alamatyna Nom. Sing. görnüşdäki goşulmalary degişli bolýar (cancer, cri m—rak—II ý; vomer, eris m—azal—III ý); Nom. sing—de—u goşulma bilen gutarýan atlaryň ählisi neutrum—a degişlidir (genu, us n—dyz; cornu, us n—şah) we ş. m.

• Kähalatlarda, Nom. sing.-däki şol bir goşulma dürli jyns görnüşlerine degişli bolýan bolsa, adyň jynsyny diňe Nom, we Gen sing-däki goşulmalarynyň aýratyn baglanyşygy boýunça anyklap bolýar.

Nominativus	Genetivus	Jynsy	Üýtgemesi	Meselem
-us	-i	m	II	nasus, i-m burun
-us	-us	m	IV	ductus, us-m- akym
-us	-ris	n	III	corpus, oris n- beden
-us	-dis	f	III	incus, udis f- sandal

NB!

1. Adyň üýtgemesi elmydama jyns alamaty bolup bil-meýär. Latyn atlarynyň jyns görnüşlerinde aňsat baş çykaryp biler ýaly şu üýtgemelere degişli jyns görnüşlerini ýat-da saklaň.

I	II	III	IV	V
f	m, n	m, f, n	m, n	f

2. Nom. sing-de-um ýada-on goşulma bilen gutarýan atlar hökman neutrum-a degişlidir (n).

Gen. sing-de olaryň goşulmasy-i bolar, we olar II üýtgemä degişli:

Nominativus	Genetivus	Jyns görnüşi	Üýtgemesi	Manysy:
tuberculum	-i	n	II	tümmüjik
sternum	-i	n	II	döş süňki
acromion	-i	n	II	akromion
skeleton	-i	n	II	skelet

3. Nom. sing-de a goşulma bilen gutarýan atlar femi-ninum a degişli bolýar (f). Gen. sing-de olaryň goşulmasy-ae bolýar, ýa-da olar I üýtgemä degişli bolýar:

Nominativus	Genetivus	Jyns görnüşi	Üýtgemesi	Manysy:
Costa	-ae	f	I	gapyrga
vertebra	-ae	f	I	oňurga
pulpa	-ae	f	I	et, pulpa

Bellik:-ma goşulmaly atlaryň arasynda grek dilinden geçen sözler duş gelyär. Gen. sing-de bular-atis bilen gutarýar. Meselem, zygoma, atis n-duluk. Bular neutruma degişli bolýar.

4. Nom. sing-de us bilen gutarýan atlar, köplenç, masculinumda durýar we II ýa-da IV ütgemä degişli bolýar. Gen. sing-de bularyň goşulmasy -i ýa-da -us bolar. Bularyň aglabasy II ütgemä degişli bolýar.

Nominativus	Genetivus	Jynsgörnüşi	Ütgemesi	Manysy:
angulus	-i	m	II	burç
sulcus	-i	m	II	joýa
humerus	-i	m	II	çigin sünki
ramus	-i	m	II	şaha
ductus	-us	m	IV	akym
sinus	-us	m	IV	sinus

5. II we IV ütgemelerden başga -us goşulma bilen gutarýan atlar III ütgemedede duş gelyär we, esasan, neutruma degişli bolýar. Şu hili sözleriň jyns alamatlary Gen. sing-deris goşulmanyň bolmagydyr. Meselem, corpus, corporis, n–beden, pectus, oris n–döş.

6. -us goşulmaly atlar dürli jyns görnüşlerde bolup biler. Sonuň üçin olaryň jynsyny anyklamak üçin diňe bir baş düşüm däl, eýsem eýelik düşümdäki goşulmany hem ýat tutmaly. -us goşulmaly atlaryň sözlük görnüşini bulaşdyrmaz ýaly, lukmançylyk adalgaşynaslygynda köp duş gelyän -us goşulmaly IV ütgemedäki maskulinuma we III ütgemedäki neutruma degişli atlary ýatda saklamak peýdaly bolar (-us goşulmaly galan atlaryň aglabasy II ütgemäniň maskulinuma degişli bolýar).

7. - us goşulmaly IV ütgemedäki maskulinuma degişli atlar:

ductus, us m–akgyt, akym	hiatus, us m–ýarjyk
processus, us m–ösüntgi	plexus, us m–örüm
meatus, us m–geçelge	tractus, us-m–ýol
sinus, us m–sinus, boşluk	textus, us m–dokuma
arcus, us m–ýaý	recessus, us m–çuňlaşma, jübi

8. - us goşulmaly III üýtgemedäki neutruma degişli atlar:

corpus, oris n—beden	pectus, oris n—gursak
crus, cruris n—aýajyk, injik	tempus, oris n—çekge

9. -en goşulmaly atlar zneutruma degişli bolýar. Gen. sing-de olar inis goşulma bilen gutarýar (asyl sözi üýtgeýär), III üýtgemä degişli bolýar. Meselem, foramen, foraminis n—deşik; abdomen, inis n—garyn; nomen, inis n—at, atlandyrma.

10. -u goşulmaly atlar hem neutruma degişli bolýar. Gen. sing-de olaryň goşulmasy -us bolýar, diýmek, IV üýtgemä degişli bolýar. Meselem, cornu, us n—şah; genu, us n—dyz.

Netijede:

Nominativus	Genetivus	Jyns görnüşi
-a	-ae	f
-um	-i	n
-on	-i	
-en	inis	
-u	-us	
-us	-i	
-us	-us	m
-us	-ris	n

Gönükmeler

Atlaryň sözlük görnüşini soňuna çenli ýazyň:

a) septum—germew; encephalon—kelle beýnisi; nasus—burun; arcus—ýaý; mandibula—aşaky äň; cranium—kelleçanak; incisura—kesim; gädik; skeleton—skelet; cornu—şah; palatum—kentlewük; concha—balykgulak; ductus—akym; tuberculum—tümmüjik; ramus—şaha; ganglion—gangliý; vertebra—oňurga; sinus—sinus; lamina—gatlaýyk; olecranon—tirsek ösünt—gisi; humerus—çigin süňki; meatus—geçelge; clavicula—ýaýjyk; dorsum—arka; substantia—madda; maxilla—ýokarky eňek.

b) Eminentia—belentlik; brachium—egin; aditus, us—girdelge; retinaculum—saklaýjy; amnion—amnion; textus, us—dokuma; tegmen—gapak; membrana—membrana, perde; recessus, us—çuňlaşma, jübi; digitus i—barmak; fossa—çukur.

ç) Cementum—sement; enamelum—emal, diş syrçasy; lingula—diljagaz; gallus, i—horaz; glandula—mäz; dentinum—dentin; bucca—ýaňak; frenulum—nogtajyk; labyrinthus, i—labirint; malleolus, i—çekiçjik (gulakdaky süňkjagaz); papilla—emzijek.

II. 1-nji we 2-nji sapaklaryň leksiki minimumynda -a, -um, -on, -us, goşulmaly atlary saýlaň we olara Gen. sing. goşulmasyny özbaşdak ýazyň. Bu atlary diňe sözlük görnüşinde ýat tutuň.

III. Sesli okaň, terjime ediň, Gen. sing. görnüşinde duran atlaryň sözlük görnüşini anyklaň:

Spina scapulae; skeleton membri; ossa (süňkler) cranii; crista tuberculi; caput fibulae; angulus mandibulae; basis cranii; tuber maxillae; sulcus sinus; facies (articularis) acromii; linea nuchae; corpus tibiae; septum nasi; processus (styloideus) radii; vena portae; fossa glandulae (lacrimalis); raphe palati.

Chorda tympani; os digiti; tuberositas ulnae; aquaeductus vestibuli; caput radii; ossa (süňkler) trunci; trochlea humeri; incisura acetabuli, canalis nervi, sulcus promontorii, bulbus oculi, membrana sterni, ligamentum patellae, angulus sterni.

Substantia fundamentalis dentini, cornu pulpae, sulcus papillae, crista galli, corpus linguae, musculus uvulae palatinae, dorsum nasi, agger nasi.

IV. Terjime ediň.

Oňurganyň bedeni; gapyrganyň kellejigi; aortanyň ýaýy; kelleçanagyň esasy; burnuň boşlugy; pilçäniň boýunjygy; ösüntginiň waginasy; burnuň ýaýy; aşaky äňiň kesimi; gangliniň kapsulasy; ýokarky äňiň tümmisi; boýnuň muskuly; eýeriň arkasy.

Döş süňküniň sapy; çigin süňküniň kellejigi; kelleçanagyň tikini; nerwiň şahasy; tirsek ösüntgisiniň oýy; dep-

regiň boşlugy; dyzçanagyň esasy; kelle beýnisiniň nerwi; bilek süňküniň boýunjygy.

Sementiň süýümi; kentlewügiň muskuly; mäziň bedeni; burnuň uýy; emzijegiň ýapragy; diliň germewi; syrçanyň kutikulasy; dentiniň emzijegi; dodagyň nogtajygy.

V. Terjime ediň.

Gapyrganyň boýunjygynyň kekeji; gapyrganyň tümminiň baglaýjysy; oňurganyň ýaýynyň gatlaýjygy; horazyň kekejiniň ganaty; bosaganyň suwakarynyň aperturasy; depregiň kirşiniň kanaljygy; balykgulagyň kanaljygynyň aperturasy.

VI. Atlaryň sözlük görnüşini soňuna çenli aýdyň; asyl sözünü anyklaň: sulcus, i; bulbus, i; incisura; ganglion; septum; nasus, i; concha; arcus; scapula; cornu; tuberculum; amnion; aditus, us; porus, i; encephalon; collum; colon; fossa; musculus, i; ramus, i; textus, us; lingua; limen; olecranon; genu; genus, eris; nodus, i; pleura; sinus, us; organon.

VII. Üýtgemesini anyklaň.

Ala, ae f; facies ei f; pars, partis f; nervus, i m; magister, tri m; sphincter, eris m; plexus, us m; ramus, i m; colon, i n; ligamentum, i n; dens, dentis, m; foramen, inins n; tempus, oris n; genu, us n; cartilago, inis f; tuber, eris n; artiuculatio, onis f; diaphragma, atis n; canalis, is m; cervix, icis f; musculus, i m.

VIII. Terjime ediň.

Burnuň germewi; aşaky äniň kesimi; ösüntginiň oýy; oňurganyň ýaýynyň aýajygy (pediculus); gapyrganyň tüm-müjiginiň ýüzi; ösüntginiň gatlaýjygy; eýeriň arkasy; şahyň maňzyzy; balykgulagyň esasy; burnuň (boşlugynyň) öň ýany.

IX. Terjime ediň.

Collum radii, caput humeri, fossa olecrani, os digiti, sulcus sinus, os coxae, truncus encephali, fossa acetabuli, basis patellae, vagina musculi, bulbus aortae, limen nasi, arteria genus, musculus uvulae.

Barlag soraglary, ýumuşlary:

1. Atlaryň sözlük görnüşi haýsy böleklerden ybarat?
2. Haçan sözlük görnüşinde Gen. sing goşulmasynyň önünden asyl sözüň soňky bölegi ýazylýar?
3. Latyn dilinde atlaryň näçe sany üýtgemesi bar?
4. Atlaryň üýtgemesini nädip anyklap bolýar?
5. Atlaryň I, II, III, IV, V üýtgemeleriniň alamatlaryny aýdyň.
6. Latyn adynyň jyns görnüşini nädip anyklap bolýar?
7. -a goşulmaly latyn atlary haýsy jyns görnüşine degişli? Gen. sing-de olaryň nähili goşulmasy bar? Sözlük görnüşinde mysal getiriň.
8. -um, -on goşulmaly atlar haýsy jyns görnüşine degişli? Gen. sing-de olaryň goşulmasy nähili bolýar? Mysal getiriň.
9. -us goşulmaly atlaryň aglabasy haýsy jyns görnüşine degişli bolýar?
10. -us goşulmaly muskulinumdaky atlaryň Gen. sing-de nähili goşulmasy bolup biler?
11. -us goşulmaly muskulinumdaky atlaryň Gen. sing-de has ýygy duş gelyän goşulmasy haýsy- i ýa-da -us?
12. -us goşulmaly käbir atlary aýdyp beriň.
13. -en goşulmaly atlar haýsy jyns görnüş degişli? Olaryň asyl sözi nähili üýtgeýär?
14. -u goşulmaly atlar haýsy jynsy görnüşe degişli? Gen. singde olaryň goşulmasy nähili?

Leksiki minimum

Atlaryň I üýtgemesi

ala, ae f—ganat.

aorta, ae f—aorta.

arteria, ae f—arteriýa

concha, ae f—balykgulak

costa, ae f—gapyrğa

crista, ae f—kekeç, darak

patella, ae f—dyzçanak

sutura, ae f—tikin (sünkle-riň)

tuba, ae f—turba

bucca, ae f—ýañak

gingiva, ae f—diş eti

lingula, ae f—diljagaz

lamina, ae f–gatlajyk	papilla, ae f–emzijek
lingua, ae f–dil	protuberantia, ae f–çykyntgy
mandibula, ae f–aşaky äň	pulpa, ae f–pulpa, ýumşak ýer, et.

maxilla, ae f–ýokarky äň
 orbita, ae f–göz hanasy
 raphe, es f–tikin (ýumşak dokumalaryň, siňirleriniň, muskullarynyň bitişen ýeri).
 scapula, ae f–pilçe
 spina, ae f–gylçyk, arka
 vena, ae f–wena
 vertebra, ae f–oňurga

Atlaryň II üýtgemesi

angulus, i m–burç	digitus, i m–barmak
brachium, i n–çigin	humerus, i m–çigin süňki
cavum, i n–boşluk	manubrium, i n–sap
cranium, i n–kelleçanak	radius, i m–bilek süňki
ligamentum, i n–	
baglaýjy	sternum, i n–gursak süňki
musculus, i m–muskul	alveolus, i m–alweola, öýjük
septum, i m–germew	frenulum, i n–nogtajyk
sulcus, i m – joýa	jugum, i n–belentlik
tympanum, i n–deprek	labium, i n–dodak
calcaneus, i m–ökçe süňki	

Atlaryň III üýtgemesi

corpus, oris n–beden	crus, cruris n–aýajyk, injik
foramen, inis n–deşik	
os, ossis n–süňk	

Atlaryň IV üýtgemesi

arcus, us m – ýaý
 cornu, us n – şah
 ductus, us m – akym
 meatus, us m – ýol, geçelge
 processus, us m – ösüntgi

sinus, us m – sinus, boşluk
textus, us m – dokuma
genu, us m – dyz.

Atlaryň V üýtgemesi

facies, ei f – üst, ýüz

§4. Sypat. Sypatyň grammatiki derejeleri. Sypatyň iki topara bölünişi. Sözlük görnüşi. Sypatlaryň atlar bilen ylalaşma düzgünleri.

Sapagyň maksady. Sypatyň grammatiki derejelerini, sözlük görnüşiň düzümini, sypatlaryň atlar bilen ylalaşma düzgünlerini bilmek; -us, -is goşulmaly sypatlaryň sözlük görnüşiň düzüp başarmak; -us, -a, -um; -is, -e goşulmaly sypatlaryň Gen. Sing görnüşiň ýasap başarmak; ylalaşýan aýyrgyçly adalgalary latyn dilinden türkmen diline, türkmen dilinden latyn diline terjime etmegi başarmak.

Gönükmeler

I. Ylalaşmaýan aýyrgyçly adalgalary saýlaň we sözlüksiz terjime ediň:

1) os cranii; os frontale; 3) arcus costalis; 4) arcus vertebrae; 5) crista conchalis; 6) caput mandibulae; 7) crista media; 8) tuberculum pharyngeum 9) tuberculum sellae; 10) sinus maxillaris; 11) facies maxillae; 12) foramen mandibulae; 13) fossa mandibularis; 14) processus transversus; 15) concha auriculae.

II. Sözlügi ulanman Gen.sing goşulmasyny we jyns belgisini ýazyň: ligamentum; porus,i; tractus,us; ganglion; pylorus,i; fractura; pulsus,us; bucca; cerebellum; genu.

III. Terjime ediň.

Aşaky äňňň çukurjygy; nerwiň maňzy; bilek süňküniň kellejigi; gözüň almasy; arkanyň muskuly; bedeniň süňkleri; çigin süňkün toýnujagy; pilçäniň baglaýjysy; balykgulagyň boşlugy; beýnijigiň bedeni.

Sypat. Grammatiki derejeler. Sözlük görnüşi

Latyn sypatlary türkmen dilindäki ýaly nähili? neneň-si? haýsy? diýen soraglara jogap bolup degişli adyň hilini, häsiýetini we beýleki alamatlaryny aňladýar. Meselem:

Caput longum—uzyn kelle; os occipitale—ýeňse süňki.

Edil atlar ýaly sypatlar hem san we düşüm boýunça üýtgeýärler.

NB!

Latyn sypatlary diňe I, II, III üýtgame bilen üýtgeýärler. Edil rus dilindäki ýaly latyn sypatlarynyň jyns goşulmalary bolýar.

Meselem, longus (m)—uzyn; longa (f)—uzyn; longum (n)—uzyn. Türkmen dilinde, beýleki türk dillerindäki ýaly, sypatlaryň jyns goşulmalary bolmaýar.

Sözlük görnüşi. Sypatlaryň sözlük görnüşi üç sany bölekden durýar we sözlüklerde şeýle ýazylýar: 1) birinji nobatda masculinum görnüşi durýar we doly ýazylýar, 2) ikinji nobatda femininum görnüşiň goşulmasy ýazylýar, 3) üçünji nobatda neutrum görnüşiň goşulmasy ýazylýar.

Sypatlar sözlük görnüşinde diňe Nom. Sing-de durýar.

m	f	n	
longus,	a,	um	—uzyn
liber,	a	um	—azat
dexter,	tra,	trum	—sag tarap

-er goşulmaly sypatlaryň köpüsünde «e» çekimli diňe masculinum görnüşde Nom. sing-de saklanýar; galan düşümlerde hem-de femininum bilen neutrumda ol düşüp galýar (başgaça aýdanymyzda, asyl sözi üýtgeýär.) Sonuň üçin sözlük görnüşinde bu sypatlaryň femininum bilen neutrumda goşulmanyň önünden asyl söziň soňky bölegi ýazylýar. Meselem: sinister, tra, trum—çep tarap.

NB!

Sypatlaryň sözlük görnüşi edil atlaryňky ýaly üç bölekden durýar. Emma atlarda bu Nom. sing., Gen. sing we jyns belgisi bolýan bolsa, sypatlarda ähli söz bölümleri Nom. sing-de durýar. Diňe jyns goşulmalary dürli bolýar.

Sypatlaryň iki topara bölünişi

Latyn sypatlary Nom. sing-däki jyns goşulmalarynyň häsiýetine görä iki uly topara bölünýär. Sypatlaryň üýtgemeleri hem toparyna bagly bolýar (*1-nji tablisa*).

1-nji tablisa

Sözlük görnüşi

Nom. sing. goşulmalary

-us, -a, -um
-er, -a, -um

-er, -is, -e,
-is, -e,
-s, -x, -r

I topar

II topar

jyns görnüşleri

m f n

longus, longa, longum

liber, libera, liberum

dexter, dextra, dextrum

jyns görnüşleri

m f n

saluber, salubris, salubre

frontalis, frontalis, frontale

teres, teres, teres

Şu tablisa laýyklykda sypatlar I, II, III üýtgemä deňişli bolýarlar. Bu sypatlaryň jyns alamatlary şol üýtgededäki atlaryň jyns alamatlary bilen meňzeş gelýär. Meselem, musculus longus—uzyn muscul; linea longa—uzyn çyzyk; ligamentum longum—uzyn baglaýjy.

Sypatlaryň asyl sözi femininum görnüşinden goşulmasynyň aýrylmagy bilen tapylýar:

m f n
longus -a -um

longa-long—asyl sözi

Gen sing-de goýmak üçin tablisadan peýdalanmaly we gerek bolan goşulmany saýlap almaly. Meselem,

longus, a, um—uzyn

longa long – asyl sözi

Gen. Sing. longi (m) 2

longae (f) 1 .

longi (n) 2

II topardaky sypatlar III üýtgemä degişli bolýar. Bu sypatlar öz düşüm goşulmalary boýunça üç bölümçä bölünýär:

1) I bölümçä üç goşulmaly sypatlar girýär, sebäbi her jyns görnüşi üçin aýratyn goşulma berilýär: -er(m), -is(f), -e(n). Meselem,

saluber, bris, bre–sagdyn

saluber(m)–sagdyn

salubris(f)–sagdyn

salubre(n)–sagdyn

Bu sypatlaryň asyl sözi femininumdan tapylýar: salubris-salubr–esasy Gen. sing-de ähli jyns görnüşler üçin -is goşulmasy ýazylýar: Gen.sing. salubris–(m, f, n)

2) II bölümçä iki goşulmaly sypatlar degişli. Sözlükde bular diňe iki goşulma bilen berilýär: -is (m, f) ; -e (n). Meselem:

costalis, e-gapyrga

costalis (m)

costalis (f)

costale (n)

Bu sypatlarda maskulinum bilen femininum üçin birmeňzeş goşulma berilýär, ýagny -is; neutrum üçin başga goşulma -e (n). Bu sypatlaryň esasy femininumdan tapylýar:

costalis-costal–esasy

Gen. sing-de ähli üç jyns görnüşi üçin birmeňzeş goşulma ýazylýar -is. Gen.sing.-costalis -(m, f, n).

3) III bölümçä bir goşulmaly sypatlar degişli bolýar. Ähli üç jyns görnüşi üçin şol bir goşulma berilýär:

-s, -x, -r: simplex, icis–ýönekeý.

Bu sypatlaryň sözlük görnüşi iki bölekden ybarat bolýar:

1) Nom. Sing.—bu forma ähli üç jyns görnüşler üçin umumy bolýar; 2) Gen. Sing. görnüşi esasyňyň soňky bölegi bilen bile berilýär we ähli jynslar üçin birmeňzeş bolýar.

Bir goşulmaly sypatlaryň asyl sözi Gen. Sing. görnüşinden -is goşulmasynyň aýrylmagy bilen tapylýar:

Simplex, icis — ýönekeý

Simplicis — simplic asyl söz

NB!

Lukmançylyk adalgaşynaslygynda -us, -a, -um (osseus, a, um—süňkli) we is, -e (sacralis, e—guýmaç) goşulmaly sypatlar esasy orny tutýar. Şonuň üçin şu hili sypatlar anatomik adalgalarda köp duş gelýär.

1) Eger-de masculinumda sypatyň goşulmasy -us bolsa, femininumda ol hökman -a, netrumda -um bolar: latus, a, um—giň

2) Eger-de masculinumda sypatyň goşulmasy -is bolsa, femininumda ýene-de -is, neutrumda -e bolar—dorsalis, e—arka. Şeýlelikde, latyn dilinde üç, iki, we bir goşulmaly sypatlar bar, muny biz şu aşakdaky tablisadan aýdyň görüp bileris:

Jyns goşulmalarynyň sany	Goşulma Nom. sing m: f: n:			Sözlük görnüşü	Manysy
3	-us	-a	-um	longus, a, um	uzyn
	-er	-a	-um	liber, a, um	azat
	-er	-a	-um	dexter, tra, trum	sag tarap
	-er	-is	-e	celer, is, e	tiz, calt
	-er	-is	-e	saluber, bris, bre	bejeriji, sagdyn
2	-is	-is	-e	frontalis, e	maňlaý ...
1	-s	-s	-s	teres, etis	togalak
	-x	-x	-x	simplex, icis	ýönekeý

Gönükmeler

I. Sypatlaryň sözlük görnüşini ýazyň:

transversus, vertebralis, cervicalis, osseus, spinalis, ethmoidalis, latus, obliquus, costalis, vertebralis, zygomaticus, orbitalis.

II. Sypatlaryň neutrum görnüşini ýasaň, terjime ediň:

longus, costarius, palatinus, sphenoidalis, frontalis, articularis, nutricius, ovalis, pelvinus, cerebralis.

III. Sypatlaryň femininum görnüşini ýasaň, terjime ediň:

medianus, thoracicus, spongiosus, pterygoideus, mastoideus.

IV. Terjime ediň.

jugularis, temporalis, parietalis, basilaris, occipitalis.

V. Sypatlaryň jyns görnüşini anyklaň, adalgalary terjime ediň:

substantia compacta et substantia spongiosa, os temporale, columna vertebralis, foramen vertebrale, facies articularis, processus articularis, processus transversus, foramen transversarium, cornu sacrale, crista sacralis, foramen sacrale pelvinum, os sacrum, linea transversa, porus acusticus exsternus, sutura squamosa, palatum durum, palatum molle, protuberantia occipitalis externa, vena cava.

Syptlaryň käbir suffiksleri barada ilkinji maglumatlar

Anatomik we gistologik atlandyrmalarda duş gelyän iki goşulmaly syptlaryň aglabasy degişli adyň asyl sözüne -al ýa-da -ar suffiksleriň goşulmagy bilen ýasalýar:

Sözün düzümi

Asyl sözi	+	Suffiks -al, -ar	+	Goşulma -is, -e
------------------	---	-----------------------------	---	----------------------------

Meselem: sacr+al+is—türre...

cost+al+is—gapyrğa...

Asyl sözünde 1 harpy bar bolsa, düzgün boýunça, -ar suffiksi ulanylýar, galan ýagdaýlarda al;

Meselem: capillaris, -e—kapillýar...

alaris, -e—ganat...

-al, -ar suffiksleri anatomik ýasamalarda bolan gatnaşygy, degişlilik aňladýar:

vertebra, ae f oňurga—vertebralis, e—oňurga degişli, oňurgaly. -id suffiksi (grek.*eidōs*—görnüş)-«meňzeş sekil-li» diýen manyny berýär. Şu hili sypatlar «görnüşli, şekil-li» diýip terjime edilýär.

pterygoideus, a, um, —ganat görnüşli;
 mastoideus a,um—emzik görnüşli;
 sphenoidalis, e—pahna görnüşli.

Sypatlaryň düşüm bilen üýtgeýşi

Latyn sypatlarynyň düşüm goşulmalary edil atlaryňky ýaly şol bir üýtgame boýunça üýtgeýär. Sypatlaryň aýratyn düşüm bilen üýtgemesi ýok. Olaryň esaslaryna I, II, III atlar üýtgemesiniň goşulmalary goşulýar. Sypatlaryň üýtgemesi ýa-da I ýa-da II topara degişlilik Nom. Sing. goşulmasyndan anyklanýar.

I topardaky sypatlar I–II üýtgame bilen üýtgeýär:
 masculinum (Nom. sing-us ýa-da -er) we neutrum (Nom. Sing. -um) II üýtgame bilen üýtgeýär; feminum (Nom. Sing. -a) I üýtgemä degişli bolýar.

II üýtgame		I üýtgame
m, n		f
Nom. longus; dexter;	longum; dextrum	longa; dextra
Gen. longi; dextri;	longi; dextri;	longae; dextrae

2) II topardaky sypatlar III üýtgemä degişli bolýar, Gen. sing-de ähli jynsda olaryň birmeňzeş görnüşi bolýar:

III üýtgame		
m	f	n
Nom. frontalis,	frontalis,	frontale,
simplex:	simplex:	simplex
Gen. frontalis,	frontalis,	frontalis,
simplicis:	simplicis	simplicis

Şeýlelikde, latyn sypatlarynyň aglabasy Nom. we Gen. Sing. görnüşinde şeýle goşulmalary kabul edýär:

Nom. Sing.: -us; -a; -um; -is; -e
 Gen. Sing.: -i; -ae; -i; -is; -is

I. Atlaryň asyl sözlerine -al, -ar suffikslerini we degişli jyns goşulmalaryny ýazyň we emele gelen sypatlary terjime ediň:

front-, pariet-, lumb-, jugul-, dors-, vestibul-, uln-, cost-, centr-, muscul-, nas-, radi-, sacr-, spin-, occipit-, later-, mandibul-, maxill-, crani-, granul-, condyl-, orbit-, lacrim-, horizont-, clavicul-, alveol-, stern-, acromi-, trochle-, labi-, auricul-, faci-, pyramid-, cochle-, dent-, fibul-, tibi-, patell-, navicul-, tempor.

II. Sypatlaryň Gen. Sing. görnüşini ýasaň:

Spinosus (m), spinosa, (f), spinosum (n), spinalis (f), spinale (n), costarius (m), costaria (n), costarium (n), costalis (m), costalis (f), costale (n), transversus (m), transversa (f), tranversum (f), transversalis (m), transversalis (a), transversale (n), ethmoidalis (f), ethmoidalis (f), ethmoidale (n), sphenoidalis (m), sphenoidalis (f), sphenoidale (n).

III. Terjime ediň.

A.1) vertebra thoracica; 2) corpus vertebrae thoracicae; 3) sinus petrosus; 4) sulcus sinus petrosi; 5) sinus sagittalis; 6) sulcus sinus sagittalis; 7) os palatinum; 8) lamina horizontalis ossis palatini; 9) os ethmoidale; 10) lamina orbitalis ossis ethmoidalis; 11) arteria temporalis media; 12) sulcus arteriae temporalis media; 13) pars petrosa; 14) facies partis petrosae; 15) os occipitale; 16) pars lateralis ossis occipitalis.

B. 1) Os sacrum; 2) basis ossis sacri; 3) facies articularis capitis fibulae; 4) tuber calcanei; 5) processus lateralis tuberculi calcanei.

IV. Nokatlaryň ýerine gerek bolan sözleri goýuň:

1. Sypatlaryň sözlük görnüşi masculinum Nom. Sing. görnüşinden, . . . we . . . jyns goşulmalaryndan durýar. 2. Eger-de masculinum we femininum jynsda sypatyň goşulmasy meňzeş gelse, sözlük görnüşinde ol . . . gezek ýazylýar. 3. Eger-de masculinum -us goşulma bilen gutarsa, femininum hökmany ýagdaýda . . . goşulmany we neutrum . . . goşulmany alar. 4. Eger-de masculinum -is goşulmany alýan

bolsa, onda bu . . . goşulmaly sypatlardyr: masculinum we femininum jynsda onuň . . . goşulmasy bolar, neutrum bolsa . . . 5. -Us, -a, -um we -er, -a, -um goşulmaly sypatlar . . . topara degişli bolýar, -is, -e goşulmaly sypatlar bolsa . . . topara degişlidir. 6. -us goşulmaly sypatlaryň Gen. Sing. görnüşinde . . . , -a goşulmaly . . . , -um goşulmaly . . . bilen gutarýar. 7. Masculinum we femininum görnüşinde -e bilen gutarýan sypatlar Gen. Sing. görnüşinde birmeňzeş . . . gosulmany alýar.

Anatomik adalgada atlar bilen sypatlar bile gelende ilki atlar terjime edilýär we şol adyň üç sany grammatiki derejeleri anyklanýar jynsy, sany, düşümi. Şol ada degişli sypaty hem şol bir jynsda, sanda we düşümde goýmaly. Şeýlelikde, at bilen sypatyň üç sany grammatik derejesi: jynsy, sany we düşümi meňzeş gelmeli.

NB!

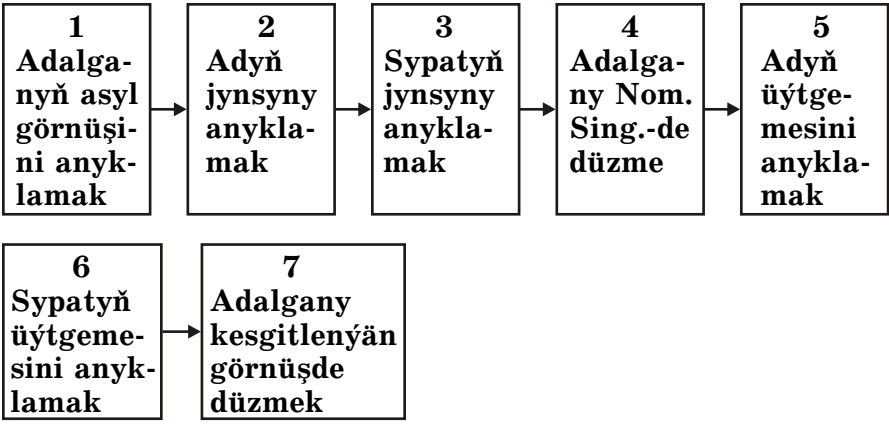
Anatomik adalgada belli bir ada degişli bolýan we jynsy, sany, düşümi meňzeş gelýän sypatlara ylalaşýan aýyrgyçlar diýilýär.

Sypatlaryň atlar bilen ylalaşmasy

Ylalaşýan aýyrgyçly adalganyň çyzgysy:

At + **Sypat**
Nom. **Nom.**

Ylalaşdyrma boýunça yzygiderlilik:

Sypaty at bilen ylalaşdyrma – bu sypaty degişli jynsda, sanda we düşümde goýmak diýmekdir. Meselem, vertebra thoracica döş–oňurgasy.

Şu adalgada vertebra femininumda duran at, ol Nom. Sing. görnüşde dur we a goşulmasy bar.

thoracicus, a, um, sözlük görnüşinden femininumy saýlap alýarys. Taýýar adalga: vertebra thoracica.

Ylalaşýan aýyrgyçly adalgalaryň latyn dilinde ýasalýş başarnyklary:

1) Bütün adalgany we her böleginiň kesgitlenilýän görnüşini (düşüm we san) anyklap başarmak. Sany manysy boýunça, düşüm sorag boýunça anyklanýar.

2) Adyň jyns görnüşini anyklap başarmak. Adyň jynsy sözlük görnüşinden we Nom. Sing-e häsiýetli goşulmasyndan anyklanýar.

3) Sypatyň gerek bolan görnüşini saýlap başarmak. Munuň üçin sypatyň sözlük görnüşini oňat bilmeli we -us, -er, -is, goşulmaly sypatlar masculinumdaky atlar bilen, -a, -is, femininumdaky we um,-e,-neutrumdaky atlar bilen ylalaşyandygyny aýdyň göz önüne getirmeli.

4) Adalgany Nom. Sing-de düzüp başarmak. Eger-de adyň jyns görnüşü dogry kesgitlenen bolsa we sypatyň degişli jynsy saýlanan bolsa, onda sypatyň bu görnüşini at bilen ylalaşdyrmaly bolýar. Şeýlelikde, gerek bolan adalga Nom. Sing-de ýasalýar.

5) Adyň üýtgemesini anyklap başarmak we onuň eýelik düşüminiň görnüşini ýasamak. Adyň üýtgemesi sözlük görnüşinde Gen. Sing-den anyklanýar.

6) Sypatyň üýtgemesini anyklap we onuň eýelik düşüm görnüşini ýasap başarmak.

I topardaky sypatlar I-II üýtgemä degişli bolýar, II topardaky sypatlar bolsa–III üýtgeden üýtgeýär.

Diýmek, -us, -um goşulmaly sypatlar Gen.Sing i; -a-ae; -is, -e-is bolýar; -er goşulmaly sypatlar toparyna görä Gen. Sing.-de i ýa-da is goşulmany alýar.

Nom. Sing-de -s, -x goşulmaly sypatlaryň Gen. Sing görnüşini sözlük boýunça anyklamaly.

I. Sypatlary atlar bilen ylalaşdyryň:

a) kese (joýa, çyzyk, baglaýjy); oňurga (kanaly, gädigi, deşigi); emzik görnüşli (ösüntgi, bölüm, boşluk-antrum); wena (gapagy, örümi, sinusy); kentlewük (ösüntgisi, süňki, joýasy); bogun (ösüntgisi, üsti, tümmüjigi); pahna görnüşli (sinus, balykgylak, süňk); maňlaý (burçy, tikini, tümmüsi); ganat görnüşli (muskul, çukurjyk); duluk (ýaýy, süňki).

b) gözenekli (deşik, darak, labirint); gözünhanasty (kanal, deşik joýa); eňek (çykyntgysy, tümmisi, deşigi); alweolýar (ösüntgi, ýaý, belentlik).

II. Terjime ediň.

a) owal deşik, döş fassiýasy, içki kapsula, örküçli deşik, parietal bölek, ýüzleý wena, orta çekge arteriýasy, daşly şaha, kese kentlewük tikini, bokurdak örümi, çuň boýun limfatiki düwüni.

b) türre şahy, goşar bogun üsti, gyzyl maňyz, ýanbaş örküji, ýanbaş tümmisi, türre segmenti, orta türre daragy, daşky ýeňse daragy.

ç) gaty kentlewük, ýumşak kentlewük, çeyneýji fassiýa, daşky diş epiteliýasy, içki ýeňse çykyndysy.

III. Terjime ediň.

a) burnuň süňkli germewi; täçli sinusyň gapagy; çep bil sütüni, kelleçanagyň orta çukurjygy; ýokarky äňň kentlewük ösüntgisi, oňurganyň bogun ösüntgisi.

b) döş süňküniň boýuntyryk gädigi; gapyrganyň tümmisiniň bogunüsti; ýaýjygyň trapesiýa görnüşli çyzygy; bilek süňküniň biz görnüşli ösüntgisi; dyzyň kese baglaýjysy; uly injik süňküniň medial ellipsi (süňküň bogun düwüni); westibulyň suwakarynyň daşky aperturasy, balykgulagyň kanaljygynyň daşky aperturasy.

ç) periodontyň diş alweolasy; dişiň lateral gatlaýjygy; diliň orta joýasy; ýüzüň çuň wenasy; agzyň dodagynyň

araçäk bölümi; ýokarky äňň burun üsti; burnuň orta geçelgesi; kentlewük süňküniň perpendikulýar gatlajygy.

IV. Terjime ediň.

Oňurga sütüniň baglaýjysy; ýeňse arteriýasynyň joýasy; maňlaý sinusyň aperturasy; galkan görnüşli mäziň fibroz kapsulasy.

Gözýaş mäsiniň çukurjygy; ýeňse arteriýasynyň sahasy; biz görnüşli ösüntginiň waginasy; daşly nerwiň joýasy; eşidiş turbasynyň joýasy; ýeňse süňküniň teňnesi; otyrýer süňküniň şahasy; tohum mäsiniň fassiýasy.

V. Aşakdaky süňkleriň latyn atlaryny 3 topara bö-lüň; a) bir sözli atlar; b) ylalaşýan aýyrgyçly atlar; ç) ylalaşmaýan aýyrgyçly atlar. Terjime ediň.

os parietale, os temporale, maxilla, os frontale, os palatinum, os pubis, os occipitale, humerus, ulna, os coxae, os lacrimale, calcaneus, os hyoideum, os zygomaticum, radius, os coccygis, os sacrum, os nasale, os sphenoidale, patella, os ethmoidale, os scaphoideum (os naviculare), os ischii, os capitatum, os trapezium (süňk-trapesiýa), os hamatum.

VI. Nom. Sing. görnüşinde berlen sypatlaryň jynsny anyklaň, sözlük görnüşini özbaşdak düzüň.

Mastoideus, brevis, alveolare, ruber, propria, obliquum, parva, planus, intermuscularis, cerebrale, album.

VII. Altynjy gönükmede berlen sypatlaryň Gen. sing görnüşini düzüň.

VIII. Sypatlary atlar bilen ylalaşdyryň, adalgalary terjime ediň.

Protuberantia (occipitalis, e; externus, a, um); facies (articularis, e; carpeus, a, um); foramen (occipitalis, e; magnus, a, um); musculus (intercostalis, e; externus, a, um); ligamentum (sacrococcygeus, a, um; dorsalis, e; profundus, a, um); ductus (hepaticus, a, um; communis, e); substantia (albus, a, niger, gra, grum).

§5. Sypatlaryň deňeşdirme derejesi.

Deňeşdirme derejedäki sypatlaryň baş we eýelik düşümi. Deňeşdirme derejesiniň ýasalyşy. Anatomik adalgalarda has köp duş gelyän deňeşdirme derejesindäki sypatlar; olaryň ähmiýeti we ulanyş aýratynlyklary.

Sapagyň maksady. Deňeşdirme derejesiniň ýasalyş düzgünlerini we has köp duş gelyän deňeşdirme derejesindäki sypatlary bilmek. Deňeşdirme derejedäki sypatlary düýp derejedäki sypatlardan tapawutlandyryp başarmak; deňeşdirme derejedäki sypatlaryň Gen. singularis görnüşini ýasap başarmak; deňeşdirme derejedäki sypatlaryň esasyňy anyklap başarmak; deňeşdirme derejedäki sypatlary atlar bilen ylalaşdyryp başarmak.

Gönükmeler

I. Adalgalary terjime ediň.

Tuberositas ossis navicularis, ramus dexter venae portae, os cuneiforme laterale, facies articularis cuboidea, arteria sacralis mediana, processus medialis tuberis calcanei, segmentum thoracicum lumbale, fovea articularis processus articularis, raphe medullae oblongatae, substantia alba medullae spinalis, ligamentum transversum atlantis, capsula articularis, arcus ductus thoracici, lobus glandulaethyr(e)oideae dexter/sinister.

II. Latyn diline terjime ediň.

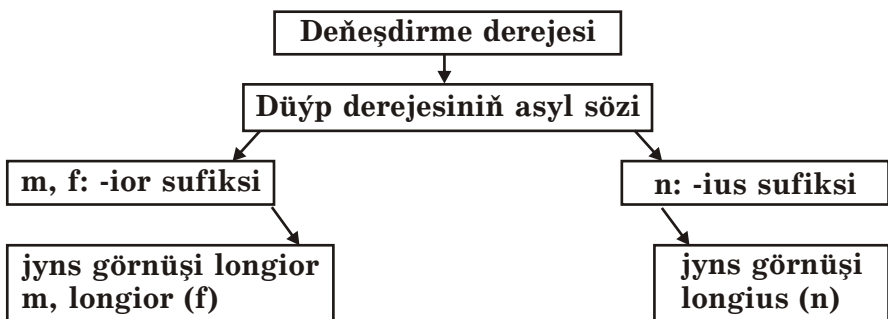
Sag pilçe; deri wenasy; pilçäniň örküji; çuň wena; ýüzleý wena; örküçli (gylçykly) ösüntgi; bogun ösüntgisi; gyzyl maňyz; örküçli deşik; oňurga deşigi; kese kentlewük epini; burun süňki; akromionyň bogun üsti; trapesiýa görnüşli süňk; burnuň nemli bardasy; oňurganyň ýaýynyň gatlaýjygy; boýun fassiyasy; galkan görnüşli mäs; türre segmenti; çarşak şekilli mäziň (timusyň) beýni maddasy.

Sypatlaryň deňeşdirme derejesi

Latyn dilinde sypatlaryň üç derejesini tapawutlandyryrlar:

- 1) düýp dereje—gradus positivus   2) deňeşdirme dereje—gradus comparativus
 3) artyklyk dereje—gradus superlativus
 Diňe hil sypatlaryň deňeşdirme derejesi bolup bilýär:
 Kiçi, çuň, ak, togalak, we ş. m.

Deňeşdirme derejesiniň ýasalýşy

Sypatlaryň deňeşdirme derejesi düýp derejesiniň asyl sözüne -ior masculinum we femininum üçin we -ius neutrum üçin goşulýan suffiksleriň kömegi bilen ýasalýar. Meselem:

Düýp dereje:
 longus, a, um long-
 ruber, bra,brum- rubr
 brevis, e brev-
 simplex, icis;simplic-

Deňeşdirme dereje:
 longior (m,f), longius(n)
 rubrior (m,f), rubrius(n)
 brevior (m,f), brevius(n)
 simplicior (m,f), simpli-
 cius (n)

NB!

Deňeşdirme derejesiniň alamaty

-ior (m,f) üçin we ius (n) üçin.

Deňeşdirme derejesiniň sözlük görnüşü.

Deňeşdirme derejedäki sypatlaryň iki sany jyns goşulmasy bolansoň (bir umumy-m, f üçin - ior we neutrum üçin -ius), bularyň sözlük görnüşü edil iki goşulmaly sypatlaryňky ýaly berilýär: Meselem:

Longior (m,f), ius(n) uzynrak

Deñeşdirme derejedäki sypatlaryň Gen. Sing. görnüşi düýp derejedäki sypatyň asyl sözüne -ioris suffiksiň goşulmagy bilen ýasalýar. Deñeşdirme derejedäki sypatlaryň asyl sözi Gen. Sing. görnüşinden -is goşulmasynyň aýrylmagy bilen tapylýar. Meselem, longior, ius (Nom. Sing.); long-ioris (Gen. Sing.) longior asyl sözi.

Deñeşdirme derejedäki sypatlaryň asyl sözi Nom. Sing. görnüşindäki masculinum we femininum görnüşleri bilen menzeş gelyär.

Anatomik adalgalarda has köp ulanylýan we deñeşdirme derejesinde berilýän «uly», «kiçi», «ýokarky», «aşaky», «öňki», «yzky» diýen sypatlaryň aýratynlyklary.

Anatomik adalgalarda, «öňki», «yzky», «ýokarky», «aşaky», «kiçi», «uly» manyly alty sany sypatlar örän köp duş gelyär. Bu sypatlaryň ýasalýşynda we ulanylyşynda birnäçe aýratynlyklar bar:

1) «uly» we «kiçi» sypatlaryň düýp we deñeşdirme derejesi dürli asyl sözlerden ýasalýar:

Düýp dereje	Deñeşdirme dereje
magnus, a, um uly	major, jus
parvus, a, um kiçi	minor, us

2) Magnus, a, um we parvus, a, um sypatlaryň deñeşdirme derejesi lukmançylyk adalgalarynda goşa anatomik ýasamalarda ulanylýar we düýp dereje bilen terjime edilýär: ala major—uly ganat; ala minor—kiçi ganat; tuberculum majus—uly tümmi; tuberculum minus—kiçi tümmi.

Eger-de bu sypatlar ýeke-täk anatomik ýasamalar bilen ulanylýan bolsa, onda olaryň düýp derejesi ulanylýar: foramen (occipitale) magnum—uly (ýeňse) deşigi.

3) «ýokarky», «aşaky», «öňki», «yzky», diýen sypatlaryň latyn dilinde asla düýp derejesi bolmaýar. Şonuň üçin bularyň deñeşdirme derejesi düýp dereje bilen terjime edilýär: superior, ius—ýokarky; inferior, ius—aşaky; anterior, ius—öňki; posterior, ius—yzky.

Bu sypatlar köp sözli anatomik adalgalarda belli bir ady aňlatman, eýsem bütin adalga degişli bolýar. Şonuň üçin bu sypatlar, düzgün boýunça, adalganyň soňunda durýar: tuberculum thyreoideum superius—ýokarky gal- kan görnüşli tümmüjik.

Nom. S.		Gen. S.	Terjimesi
m. f.	n.	m.f.n.	
anterior	anterius	anterioris	öňki
posterior	posterius	posterioris	yzky
superior	superius	superioris	ýokarky
inferior	inferius	inferioris	aşaky
major	majus	maioris	uly
minor	minus	minoris	kiçi

Deňeşdirme derejedäki sypatlaryň atlar bilen ylalaşmasy

Deňeşdirme derejedäki sypatlar düýp derejedäki sypatlar ýaly atlar bilen jynsda, sanda, düşümde ylalaşýar- lar. Meselem:

Sypat	At
öňki	ýaý
nähili?	näme?

At.N.S. <u>arcus</u> , us m	<u>arcus anterior</u>
Syp.N.S. <u>anterior</u> , ius, ioris	
Sypat	At
kiçi	tümmi
nähili?	näme?
At.N.S. <u>tuberculum</u> , i n	<u>tuberculum minus</u>
Syp.N.S. <u>minor</u> , <u>us</u> , oris	

I. Deñeşdirme derejedäki syptalaryň sözlük görnüşini düzün:

minor, major, anterior, superior, inferior, posterior, simplicior, longior, brevior, albior, rubrior.

II. Terjime ediň:

anterior, superior, inferior, minus, majus, anterior, posterior, inferior, posterior, superius, minor, major.

III Syptalary atlar bilen ylalaşdyryň:

Ýokarky (ösüntgi, gädik, deşik); yzky (ýaý, üst, baglaýjy); uly (joýa, ganat,kelle) uly we kiçi (şah); öňki (tüm-müjik, joýa, darak, baglaýjy, deşik); aşaky (sinus, bölüm, örküç); kiçi (tüm-müjik, deşik, çukurjyk).

IV. Syptalaryň deñeşdirme derejesini we jynsyny anyklap terjime ediň:

Spina nasalis anterior; sulcus palatinus minor; fissura orbitalis superior; vena laryngea inferior; facies articularis anterior; sinus sagittalis superior; linea temporalis superior; tuberculum posterius atlantis; processus articularis superior; linea nuchae superior; fossa cranii anterior; musculus pectoralis minor; facies posterior partis petrosae; ala major ossis sphenoidalis; musculus rectus superior bulbi oculi.

Foramen ischiadicum minus; arcus posterior atlantis; ligamentum capitis fibulae posterius; tuberculum humeri minus; musculus glut(a)eus superior; ligamentum transversum scapulae superius; incisura ischiadica major.

V. Terjime ediň:

uly kentlewük kanaly; traheýa we uly bronh; aşaky burn balykgulagy; öňki gözýaş daragy; kiçi daşly nerw; aşaky galkan görnüşli tüm-müjik; yzky dik baglaýjy; görüş nerwiniň daşky waginasy; aşaky kekirdewük arteriýasy.

Deñeşdirme derejedäki syptalaryň düşüm bilen üýtgemesi

Deñeşdirme derejedäki syptalar üçünji üýtgame bilen üýtgeýärler: Gen.Sing-de olar -is goşulma bilen gutarýar:

Nom. Sing. -ior; -ius;

Gen. Sing. -ioris;;

NB!

Gen. Sing. görnüşi ähli jyns görnüşleri üçin birmeňzeşdir

Deňeşdirme derejedäki
Gen. Sing (m,f,n.)

=

-ior
(Nom.Sing)

+

-is
goşulma

Meselem:

Nominativus Sing.

Genetivus Sing.

major (m) }
major (f) }
majus (n) }

majoris (m.f.n)

posterior (m) }
posterior (f) }
posterius (n) }

posterioris (m.f.n)

Ýatda saklaň!

1. Deňeşdirme derejedäki sypatlaryň asyl sözi Gen. Sing. görnüşinden tapylýar.

2. Ol ähli jyns görnüşleri üçin birmeňzeş bolýar.

3. Onuň Nom. Sing. görnüşi masculinum we femininum jyns görnüşleri bilen gabat gelýär. Meselem:

Nom. Sing.

major (m.f),

majus (n)

Gen. Sing.

majoris (m.f),

majoris (n)

Asyl sözi:

major

major

Gönükmeler

I. Deňeşdirme derejedäki sypatlaryň Gen. Sing. görnüşini ýasaň, asyl sözünü tapyň:

major, ius; minor, us; inferior, ius; superior, ius; posterior, ius; anterior, ius; brevior, ius; longior, ius; simplicior, ius; latior, ius; albior, ius; nigrior, ius;

II. Gen. Sing-de goýuň:

Processus superior, incisura superior, foramen superius, arcus posterior, facies posterior, ligamentum posterius, sulcus major, ala major, caput majus, cornu majus et minus, labium inferius, ramus superior, incisura ischiadica major, tuberculum obturatorium posterius.

III. Terjime ediň, her sözün düşümini görkeziň:

Musculus scalenus anterior, tuberculum musculi scaleni anterioris, processus articularis superior, fovea articularis processus articularis superioris, caput superius musculi pterygoidei lateralis, cingulum membri superioris, tuberculum mediale processus posterioris tali, tendo musculi tibialis posterioris, nervus cutaneus brachii lateralis inferior.

IV. Latyn dilinde ýazyň, baş we eýelik düşümde birlik sanda goýuň:

a) uly kentlewük joýasy; ýokarky kese arteriýa; öňki dik baglaýjy; uly kentlewük deşigi; öňki medial üst; ýokarky kese arteriýa; öňki dik baglaýjy; ýokarky boýun ganglisi; uly daşly nerw; yzky gözenekli deşik.

b) kiçi oturýer gädigi; yzky guýruk çyzygy; aşaky bogun ösüntgisi; ýokarky yzky ýanbaş gylçygy; öňki türre deşigi; öňki deri şahasy.

ç) öňki dil mäzi; uly dilasty akymy; aşaky dodak; ýokarky yzky alweolýar deşigi; kiçi duluk muskuly.

V. Terjime ediň.

a) aşaky daşly sinusyň joýasy; uly tümminiň daragy; aşaky burun balykgulagyň ösüntgisi; uly ganatyň çekge ýüzi; derweze wenasynyň sag şahasy; bil oňurganyň ýokarky bogun ösüntgisi; aşaky boş wenanyň girelgesi; uly daşly nerwiň joýasy; boýuntyryk wenanyň ýokarky sogandüýbi; ýokarky göz gabagyň muskuly; dilasty süňkün uly şahy.

b) ýokarky ahyryň skeleti; kiçi injik süňküniň kellesiniň öňki baglaýjasy; beýinjigiň öňki bölegi; peşew haltasynyň düýbi; kiçi daşly nerwiň kanalyň ýarygy; pahna görnüşli süňkün kiçi ganaty; ýokarky boş wenanyň girelgesi.

ç) ýokarky dodagyň üzeňňisi; diliň aşaky üsti; aşaky burun balykgulagyň ýokarky äň ösüntgisi; diliň ýokarky dik muskuly; aşaky diş ýaýy.

VI. Goşulmalaryny goşuň; adalgalary Gen.sing-de goýuň; terjime ediň:

Fissura orbital...inferi...; foramen ethmoidal...anteri...; processus articular... inferi...; ligamentum longitudinal... anteri...; plexus hypogastric...superi...; spina typmanic... min...; linea glute...anteri...; tuberculum thyr(e)oide... su- peri.... .

Leksiki minimum

Atlaryň I üýtgemesi

bursa, ae f—torba	valvula, ae f—gapak, gapajyk
pleura, ae f—plewra	vena portae—derweze wenasy

Atlaryň II üýtgemesi

cerebellum, i n—beýnijik	nervus, i m—nerw
cerebrum, i n—uly (kelle) beýnisi	nodus, i m—düwün
encephalon, i n—kelle beýnisi	oculus, i m—göz
ganglion, i n—gangliý, (nerw düwüni)	ostium, i n—girelge, deşik

Sypatlaryň I topary

cavus, a, um — boş	cutaneus, a, um—deri ...
laryngeus, a, um—kekirdek...	ischiadieus, a, um—otyrýer...
magnus, a, um—uly	latus, a, um—giň
parvus, a, um—kiçi	mastoideus, a, um—emzik
görnüşli	
pharyngeus, a, um—bokurdak	squamosus, a, um—teňňeli
profundus, a, um—çuň	trapezoideus, a, um—trapeziýa görnüli

Sypatlaryň II topary

anricularis, e—gulak . . .   lacrimalis, e—gözýaş . . .
dorsalis, e—dorsal, arka . . .   lingualis, e—dil . . .
facialis, e—ýüzleý
muscularis, e—muskul . . .
parietalis, e—periýetal . . . , diwar. . .
ventralis, e—wentral (öňki)

§6. Sypatlaryň artyklyk derejesi.

Sypatlar baradaky maglumatlary umumylaşdyрма.

**Käbir prefiksli we substantiwirlenen sypatlar
barada gysgaça maglumat.**

Sapagyň maksady. Artyklyk derejedäki sypatlaryň ýasalyş düzgünlerini we sözlük görnüşini, bir goşulmaly sypatlaryň sözlük görnüşini we Genetivus Singularis görnüşini, käbir has ýygy ulanylýan prefiksli sypatlary we içegeleriň hem-de bardalaryň atlary hökmünde ulanylýan substantiwatlar atlandyrylýan sypatlary bilmek.

Gönükme

Terjime ediň.

Aşaky boş wenanyň deşiği (girelgesi); yzky segmentiň arteriýasy; kiçi boş muskuly; uly ýeňse deşiği; tirsek süňküniň öňki ýüzi (üsti); oňurga ýiliginiň öňki şahy; aşgazanynyň uly gyşarmasy; öňki ýanbaş (gylçygy); galkan şekilli mäziň fibroz kapsulasy; gapdal ganat şekilli muskulyň ýokarky kellejigi; göz almasynyň aşaky gyşyk muskuly.

Sypatlaryň artyklyk derejesi

Sypatlaryň artyklyk derejesi (- er bilen gutarýanlardan başga) düýp derejedäki sypatyň asyl sözüne -issim suffikisiniň we -us, - a, - um jyns goşulmalarynyň goşulmagy bilen ýasalýar:

Düýp derejesiniň asyl sözi Longus, a, um Long- Brevis, e Brev-	+	Suffiks -issim- -issim- -issim-	+	Jynsy goşulmalary: -us(m), -a(f), -um(n) longissimus longissima longissimum brevissimus brevissima brevissimum
---	---	--	---	---

-er goşulmaly sypatlaryň artyklyk derejesi düýp derejedäki masculinum-a degişli sypatyň Nom.sing.görnüşine -rim suffiksiniň we -us(m), -a(f), -um(n) jyns goşulmalarynyň goşulmagy bilen ýasalýar.

-er goşulmaly masculinumdaky sypatyň düýp derejesiniň Nom.Sing.görnüşü	+	Suffiks -rim-	+	Jynsy goşulmalary: -us(m), -a(f), -um(n) ruberrimus ruberrima ruberrimum
--	---	----------------------	---	--

NB!

Artyklyk derejesiniň alamaty goşa -ss- ýa-da -rr- harplaryň bolmagydyr. Artyklyk derejedäki sypatlaryň jyns goşulmalary we sözlük görnüşi I topardaky sypatlaryňka meňzeş gelýär, meselem:

Longissimus, a, um—iň uzyn; ruberrimus, a, um—iň gyzyl, has gyzyl.

Dürli asyl sözlerden ýasalan sypatlaryň derejeleri

Käbir sypatlaryň derejeleri dürli asyl sözlerden ýasalan bolýar. Olary ýatda saklamaly:

Düýp dereje	Deňeşdirme dereje	Artyklyk dereje
Magnus, a, um	major, jus, joris	maximus, a, um —iň uly
Parvus, a, um	minor, us, oris	minimus, a, um —iň kiçi
-	superior, ius, ioris	supremus, a, um —iň ýokarky

Bellik: Käýarym «maximus, a, um» we «supremus, a, um» sypatlary birmeňzeş terjime edilýär «iň ýokarky». Emma «maximus, a, um» - iň ýokarky mukdary, ululygy we «supremus, a, um» - iň ýokarky beýikligi aňladýar. Deňeşdiriş:

dosis maxima-iň uly doza
 linea suprema-iň ýokarky çyzyk, liniýa.

Artyklyk derejedäki sypatlar atlar bilen umumy ylaşma düzgünleri boýunça ylalaşýarlar: musculus (m) longissimus;-iň uzyn muskul;

linea (f) longissima – iň uzyn çyzyk.

Artyklyk derejedäki sypatlar edil I topardaky sypatlar ýaly düşümde üýtgeýärler:

Nom. Sing. -us, -a, -um
 Gen. Sing. -i, -ae, -i

Gönükmä

Latyn diline terjime ediň.

Arkanyň iň giň muskuly; arkanyň iň giň muskulynyň torbaşy; ýeňsäniň iň ýokarky çyzygy; iň uly guýruk muskuly; gursak kapasanyň iň uzyn muskuly; iň ýokarky burun balykgulagy; iň kiçi guýruk muskuly; boýnuň iň uzyn muskuly; iň kiçi barmak (külbike); külbikäniň gysga muskuly; iň kiçi basgançak muskuly.

Sypatlar baradaky maglumatlary umumylaşdyрма

Ähli derejedäki sypatlaryň jyns goşulmalarynyň sany we sözlük görnüşiniň düzümi:

Sypatlaryň görnüşi	Jyns goşulmalarynyň sany	Jyns goşulmalary	Sözlük görnüşindäki mysallar
1	2	3	4
I topar sypatlar	3	-us, -a, -um -er, -a, -um	longus, a, um dexter, tra, trum

1	2	3	4
II topar syptlar	3 2 1	-er, -is, -e -is, -e -s, -ns -x	celer, is, e frontalis, e teres, etis sapiens, ntis simplex, icis
Deňşdirme derejesi	2	-ior, ius	major, jus, joris
Artyklyk derejesi	3	-us, -a, -um	latissimus, a, um

I topardaky syptlaryň, -is, -e goşulmaly II topardaky syptlaryň, deňşdirme we artyklyk derejedäki syptlaryň ylalaşma düzgünleri barada öňki sapaklarda (4,5,6) aýdyl-
dy. Üç goşulmaly II topar syptlary (-er, -is, -e) atlar bilen umumy düzgünler boýunça ylalaşýarlar. Lukmançylyk adalgalarynda olar örän seýrek düş gelyär. Bir goşulmaly (köplenç s, -ns, -x) syptlar atlar bilen umumy düzgünler boýunça ylalaşýarlar: jynsda, sanda, düşümde. Bu syptlaryň diňe bir jyns goşulmasy bolansoň olaryň görnüşleri atlar bilen ylalaşyp gelende birmeňzeş bolýar. Deňşdiriň; herpes(m) simplex-ýönekeý herpes; articulatio (f) simplex-ýönekeý bogun; epithelium (n) simplex-ýönekeý epiteliý. Bir goşulmaly syptlar II topardaky syptlar ýaly III-üýt-geme bilen üýtgeýär. Şonda olaryň asyl sözler; Gen.Sing.-de üýtgeýär.

Nominativus

teres
biceps
sapiens
simplex

Genetivus

teretis
bicipitis
sapientis
simplicis

Manysy

togalak
iki kelleli
aňly-düşünjeli
ýönekeý

Gönükmä

**Terjime ediň, syptlaryň jynsyny we düşümini anyk-
laň:**

Musculus teres minor; musculus pronator teres; bursa
musculi teretis majoris; ligamentum teres acetabuli; arti-

culatio simplex; musculus biceps femoris; substantia duplex; substantia triplex; caput longum musculi tricipitis brachii; caput breve musculi bicipitis brachii; crus simplex canalis lateralis.

Prefiksler baradaky ilkinji maglumatlar

Anatomik ýasamalaryň topografiýasyny (ýerleşýän ýerini) anyklamak üçin prefiksler sypatlar ýygý-ýygýdan ulanylýar.

Şu aşakdaky prefiksleri we olaryň manysyny ýatda saklaň: inter-arasynda, aralykda:

intercostalis, e-gapyrga ara; intra-içinde: intravenosus, a, um-wena içi (içinde); infra-, subaşaýynda, astynda; infraclavicularis, e-ýaýjykasty; sublingualis, e-dilasty; hypo-(grek) aşak pes, kadadan az: hypoglossus, a, um-pre- (prae-) öňünden, öňünde: prececalis, e-kör içege öňi; post-soňunda, soň: postcentralis, e-postsentral, merkezden soň(ky); retrozynda, aňyrsynda: retroauricularis, e-gulagyň aňyrsynda; para-ýanynda, golaýynda: paravaginalis, e-wagina ýany; peri-daş-töwerek, daşky: pericardialis, e-perikardial; supra-ýokarsynda, üstünde: supraspinatus, a, um-arka-üsti.

Gönükmeler

I. Gerek bolan prefiksleri saýlaň:

...costalis, e-gapyrgaasty;...osseus, a, um-süňkara; ...mucosus, a, um-nemasty; ...orbitalis, e-gözhanaüsti; ...pharyngeus, a, um-bokurdak aňyrsyndaky; ...clavicularis, e-ýaýjyküsti; ...muscularis, e-muskul-içinde...mandibularis, e-asaky äňň astynda; ...glossus, a, um (grek)-dilasty; ...lingualis, e (lat.)-dilasty;...ganglionaris, e-gangliniň yzynda; ...ganglionaris, e-gangliniň öňünde;... ganglionaris, e-gangliniň arasynda.

II. Terjime ediň.

Spatium intervaginale; plexus hypogastricus superior; ramus supraclavicularis medialis; ganglion submandibulare; fibra postganglionaris; ganglion prevertebrale; nervus interosseus cruris; pars infraclavicularis; spatium

perivascularis; gyrus precentralis; lobulus paracentralis; trigonum nervi hypoglossi; ductus sublingualis major; nodus lymphaticus parasternalis; vena retromandibularis; sutura intermaxillaris; processus infrajugularis.

Goşma sypatlar barada

Goşma ýa-da iki, üç asyl sözden ybarat bolan sypatlar esasan anatomik ýasamalaryň (nerw, damar, kanal we ş. m.) bir organdan başga organa ýa-da iki organa degişli bolan adalgalarda ulanýarlar. Goşma syptlaryň asyl sözleri düzgün boýunça -o- baglaýjy çekimli arkaly birleşýär, meselem: nervus musculocutaneus-muskulderi nerwi; musculus brachioradialis-egin-bilek muskuly.

Gönükmä

Terjime ediň.

Nervus oculomotorius, plexus lumbosacralis, ganglion pterygopalatinum, sutura zygomaticomaxillaris, ductus nasolacrimalis, fissura retrosquamosa, ramus cutaneus lateralis nervi iliohypogastrici, sinus sphenoparietalis, sulcus parietooccipitalis, arteria gastroduodenalis, ligamentum sacrococcygeum dorsale profundum.

Syptlaryň substantiwasiýsy ýa-da atlar söz toparyna geçmegi

Syptlaryň ýa-da ortak işlikleriniň atlar söz toparyna geçmegine substantiwasiýa diýilýär. Substantiwatlar aýyrgyç bolup hyzmat eden öňki sypatyň ýanyndaky göz önünde tutulýan atlaryň jyns görnüşini saklap gelýärler.

I. Substantiwatlar-çeşmeleriň atlary;

Çeşmeleriň atlary neutrum-da duran substantiwirlenen syptlardyr.

ileum, i n ýanbaş içege; colon, i n - (grek) aýlaw içege; (intestinum, i n-çege sözi göz önünde tutulýar).

Kadadan çykma: intestinum tenue-inçe içege

II. Substantiwatlar-bardalaryn atlary;

Arachnoidea, ae f (göz önünde mater, tris f tutmaly) - beýniniň kerep görnüşli bardasy; conjunctiva, ae f (tunica)

gözün birleşdiriji bardasy; cornea, ae f-buýnuz, gözün buýnuz perdesi; decidua, ae f (deciduus, a, um-gopýan, gopup düşýän sözünden) gopýan barda; mucosa, ae f-nem, nemli barda.

Gönükmeler

I. Adalgalary Gen.Sing.-de goýuň, sypatlaryň sözlük görnüşini görkeziň:

os longum, os breve, ligamentum teres, ligamentum latum, cornu majus, musculus teres major, crus osseum simplex, substantia triplex, musculus quadriceps, ductus sublingualis major, glandula alveolaris simplex, lobulus quadrangularis, glandula simplex, ductus bilifer.

II. Terjime ediň we her sözün haýsy söz toparyna degişligini hem-de düşümini aýdyň:

A. Arcus palatoglossus, glandula sublingualis, lamina muscularis mucosae oesophagi, musculus bronchooesophageus, vena cerebri magna, musculus latissimus dorsi, bulbus duodeni, spatium retroperitoneale, tunica muscularis oesophagi, bronchus lobaris superior dexter, caput breve musculi bicipitis brachii.

B. Tuberculum humeri minus; caput longum musculi bicipitis femoris; raphe perinei; flexura duodenojejunalis; tenia libera coli et caeci; musculus quadriceps femoris; tunica spongiosa urethrae; musculus flexor digiti minimi brevis; ramus ascendens nervi hypoglossi; valva ileocecalis; bursa subtendinea musculi bicipitis femoris inferior; gyrus occipitotemporalis medialis; labium uteri anterius; papilla duodeni major; ostium urethrae externum; tunica muscularis vaginae.

III. Terjime ediň.

A. Göni içegäniň ampulasy; on iki barmak içegäniň dik eplemi; inçe içegäniň muskul perdesi; sigma görnüşli aýlaw içege; aýlaw içegäniň saga gýşarmasy; ýanbaş tümmisi; aşgazanyň düýbi; aşgazan-on iki barmak içege arteriýasy; bokurdak yzyndaky limfatiki düwün; iň ýokarky ýeňse çyzygy; aşgazanyň kardial girelgesi; çep garynjyk; togalak mus-

kul; ýatgynyň togalak baglaýjysy; on iki barmak içegäniň gorizonta bölümi; ýaýjyküsti bölümi; çiginiň yzky deri nerwi; ýönekeý bogun; ýatgynyn içege tarapy; ýanbaş daragy.

B. Umumy ýanbaş arteriýasy; bizbokurdak muskuly; gowakara sinusy; bizdilasty muskuly; boýnuň sag (baldagy); mäziň düýbi; waginanyň girelgesi; çatalba-nyň çuň kese muskuly; konýunktiwanyň ýarymaý eplemi; göni içegäniň türre (guýmaç) gyşarmasy; ýatgynyň düýbi; göni içege-wagina germewi; waginaýany limfatiki düwün; nemasty örümi; çatalbanyň kese baglaýjysy; ýatgy turbasy; gyraüsti egrem-bugramy; merkezýany bölejik; üç kelleli muskul.

Ç. Aşaky alyn dişi; ýokarky medial alyn dişiň köki; hemişelik diş; ýokarky gyýak dişi; aşaky gyýak dişiň tümmüjigi; aşaky premolýaryň dil üsti; molýar, ýokarky molýaryň täjiniň üsti; süýt dişi; akył dişi.

§7. Barlag işine taýýarlyk

Sapagyň maksady. 36-njy sapagyň temalaryny gaýtalamak; ylalaşýan we ylalaşmaýan aýyrgyçly adalgalaryny latyn dilinden türkmen diline hem türkmen dilinden latyn diline terjime etmegi başarmak.

Gönükmeler

I. Atlaryň üýtgeýşini anyklaň:

Area, ae f; canalis, is m; eminentia, ae f; tuberositas, atis f; carpus, i m; genu, us n; acetabulum, i n; superficies, ei f; ganglion, i n; pectus, oris n; aditus, us m; vomer, eris m; fonticulus, i m; cornu, us n; recessus, us m; chorda, ae f.

II. Atlaryň sözlük görnüşini ýazyň:

a) orbita, periosteum, colon, genu, ostium, vagina, encephalon, bursa, stratum, junctura, tympanum, gingiva.

b) Os, corpus, foramen, pars, caput, crus, dens.

III. Sözlük görnüşini soňuna çenli ýazyň:

Truncus, i; situs, us; lobus, i; status, us; bronchus, i; fundus, i; plexus, us; hamulus, i.

IV. Sypatlaryň sözlük görnüşini ýazyň:

a) anatomicus, arteriosus, facialis, cavus, spinalis, transversus, transversalis, costarius, tenuis, costalis, gastricus, ulnaris, palatinum, canina, molare, communis, dentale.

b) Teres, biceps, triceps, quadriceps, simplex, duplex, permanens, valens.

V. Sypatlaryň her bir jyns görnüşinden Gen. Sing. ýasaň:

Rectus, a, um; tympanicus, a, um; incisivus, a, um; superficialis, e; mentalis, e; pyramidalis, e; sphenoidalis, e.

VI. Sözlük görnüşini aýdyň, Gen. Sing. ýasaň:

Major, minor, anterior, posterior, superior, inferior.

VII. Ýaýyň içindäki sypatlary atlar bilen ylalaşdyryň: (boýun, döş, dil, guýmaç, türre) oňurgasy; (maňlaý, kentlewük, burun, gözenekli, guýmaç) süňki; (kese, bogun, gözenekli, kentlewük, maňlaý, çekge, pahna, gözhana) ösüntigisi; (owal, togalak, ýeňse, oňurga) deşigi.

VIII. Ýaýyň içindäki atlary sypatlar bilen ylalaşdyryň: uly (aýlawaç, ganat, tümmüjik, deşik); aşaky (sinus, gädik, deşik,); kiçi (nerw, arteriýa, beden, aralyk); öňki (şaha, gatlaýyk, baglaýjy, bölüm); ýokarky (ýaryk, diwar, geçelge, ýüz, deşik, balykgulak, çyzyk).

IX. Terjime ediň.

a) Arteria interossea communis, tunica mucosa tracheae, stratum longitudinale ventriculi, sulcus sinus petrosi inferioris, facies maxillaris, tuber maxillae, foramen palatinum minus, facies temporalis alae majoris ossis sphenoidalis, processus maxillaris conchae nasalis inferioris, caput superius musculi pterygoidei lateralis, hiatus canalis nervi petrosi minoris.

b) Ostium pyloricum, camera anterior bulbi oculi, collum vesicae biliaris, recessus duodenalis superior, labium medialis lineae asperae, sulcus lacrimalis processus frontalis maxillae, fovea articularis processus articularis superior, crista tuberculi minoris, spina ossis sphenoidalis, stratum fibrosum synoviale.

ç) Cavum nasi, collum mandibulae, processus palatinus maxillae, plexus dentalis superior, crista lacrimalis poste-

rrior, **Musculus** **transversarius** **maxillae**, **musculus** **sublingualis** **glandulae**
sublingualis, **musculus** **levator** **scapulae**, **musculus** **pharyngis**, **musculus** **palatinus**
lunaris, **musculus** **pharyngis**, **musculus** **lingualis**, **musculus** **coronarius**, **musculus** **analis**
interior, **foramen** **zygomaticofaciale**, **musculus** **palatoglossus**. Nom. Nom. Gen.

2. Musculus **medius** **pharyngis** **medius**.

Polkardagyn **sünkäy** **garnat** **muskuly** **(nämäsi?)** **gırsıy**
muskuly **(nämäni?)** **gırsak** **daşy** **(Gen.)** **bedeni**; **mañlaý** **sün-ki**;
mañlaý **sünküniñ** **duruk** **osantgısı**; **kentlewük** **sünki**; **kent-**
lewük **sünküniñ** **gorizonta** **gatlajygy**; **daşly** **sinus**; **daşly**
sinusyn **joyasy**; **onki** **onurgaynyñ** **arteriyasy**; **leki** **onurga**
wena **örümi**; **kelläniñ** **uly** **göni** **muskuly**; **çigin** **örümniñ**
yokarky **baldağy**; **2) daşly** **ýañse** **ekyuntgısy**; **ýatgynyñ** **giñ**
baglağıy; **sag** **simpatiki** **buldağy** **yokarky** **boýun** **saksan**;
şu aşakdağı **muskullaryñ** **atırlaryñ** **yatun** **saksan**;
garyn **boşlугy**; **aşgazanyñ** **düýbi**, **ýüz** **muskuly**; **gyzylöde-**
giñ **nemli** **bardasynyñ** **muskul** **gatlajygy**;
Gapyrğa **plewrasy**; **sünkara** **araçak**; **gapdal** **garynjyk**;
gapdal **garynjygyn** **aşaky** **ujy**; **sünk** **dokumasy**; **buduñ** **iki**
kelleli **muskuly**; **buduñ** **iki** **kelleli** **muskulynyñ** **yokarky**
torbasy; **waginawenoz** **örümi**; **sag** **garynjyk**; **perikardyñ** **ke-**
se **sinusy**; **in** **uly** **guýruk** **muskulyn** **otyrver** **torbasy**; **uly**
otyrver **desigi**; **çigin** **sünküniñ** **kici** **tümmüji**; **çep** **bil** **bal-**
dağy; **onurga** **ýiligiñ** **gapdal** **ujy**; **aşgazanyñ** **seroz** **bardasy**;
ıcki **boýuntıryk** **wenanyñ** **aşaky** **sogandüýbi**; **cuñ** **dyzüsti**
torbasy; **göz** **almasynyñ** **waginası**;
m. dilator **(eris)** **gıñeldiji** **muskul**
m. extensor **ýazyjy** **muskul**
m. flexor **epiji** **muskul**
m. pronator **pronator** **(eliñ** **ayasyñy**

§8. Atlaryñ III üýtgemesi. Olaryñ jyns alamlary
we aşı sözleriñ häsiyetleri. III üýtgedäki
masculinum-a değışli atlar.

Sapagyñ maksady. III üýtgedäki atlaryñ aýratyn-
lyklaryñ bilmek (III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

lyklaryñ bilmek **(III üýtgedäki atlaryñ jynsıy baglaşy**
sözünü anyklap başarmak; syptatıñ III üýtgedäki atlar
bilen **Nomi** **Sing.** **we** **Gen.** **Sing.** **-de** **ylalaşdy** **eläñkäy** **asyñ** **at-**
lary **boýunça** **muskullaryñ** **latyn** **atırlaryñ** **ýazıjy** **muskul**)

Latyn dilinde grammatiki jynsylarynyň alamatlary barada maglumatlary umumylaşdyrmak

I, II, IV, V üýtgemä degişli atlaryň jyns görnüşleri nahili anyklanýar? Ýadyňyza salyň.

Üýtgame	Jynsy	Nom. Sing.-de mahsus goşulma	Sözlük görnüşindäki mysallar	Kadadan çykmalar
I	f	-a	apertura, ae f	
II	m n	-us, -er -um, -on (ýunan)	condylus, i m cancer, cri m stratum, i n ganglion, i n	diametr, tri f
IV	m n	-us -u	Sinus, us m genu, us n	manus, us f
V	f	-es	superficies, ei f	

I we V üýtgemelerde diňe femininum-a degişli atlar bolýar. Bu ýerde ýütgemäni anyklamak jynsyny anyklamak diýmekdir, ol hem femininum bolýar.

$$\frac{I}{V} = f.$$

II we IV üýtgemelerde iki sany jyns görnüşü bar: masculinum we neutrum. Jynsyny anyklamak üçin Nom. Sing.-de goşulmalary bilmeli.

$$\frac{II (m)}{IV (m)} = us \qquad \frac{II (n)}{IV (n)} = \frac{-um, -on}{-u}.$$

III üýtgedäki atlaryň jyns görnüşlerini anyklamak has kyn, sebäbi bu üýtgemäniň birnäçe aýratynlyklary bolýar.

III üýtgemä degişli atlaryň aýratynlyklary

- 1) III üýtgemä ähli üç jyns görnüşleri degişli bolýar.
- 2) Nom. Sing.-de atlaryň goşulmasy dürlidir.

3) ähli jynsdaky atlar Gen. Sing. -de -is goşulma bilen gutarýar.

4) köp atlaryň asyl sözleri Nom.Sing.-de we Gen.Sing.-de meňzeş gelmeýär. Meselem:

Nom. Sing.	cortex	radix	crus	pes
Gen.Sing.	<u>corticis</u>	<u>radicis</u>	<u>cruris</u>	<u>pedis</u>
Asyl sözi:	cortic-	radic-	crur-	ped-

Şu hili sözleriň sözlük görnüşinde, bilşiňiz ýaly, -is goşulmasynyň önünden asyl sözünüň soňky bölegi hem görkezilýär: apex, icis m-uç (apic-); tempus, oris n- 1) çekge. 2) wagt (asyl sözi: tempor-); cartilago, inis f-kekirdewük (asyl sözi: cartilagin-).

Bir bogundan ybarat sözler Gen.Sing.-de doly ýazylýar:

Dens, dentis m-diş; pars, partis f-bölüm;

Şu hili sözleriň Gen.Sing.-de asyl sözünü tapyp bilme-seň düşümde we sanda üýtgedip bolmaýar.

5) III üýtgededäki atlar Nom. Sing. we Gen.Sing. düşümlerde bogunlarynyň sany boýunça deň bogunly we deň bogunsyz sözlere bölünýärler. Meselem:

Deň bogunly sözler:

Nominativus	Genetivus
rete =2 bogun 2 1	retis=2 bogun 2 1
canalis=3 bogun 3 2 1	canalis=3 bogun 3 2 1
pubes=2 bogun 2 1	pubis=2 bogun 2 1

Deň bogunsyz sözler:

Nominativus	Genetivus
apex=2 bogun 2 1	apicis=3 bogun 3 2 1
dens=1 bogun 1	dentis=2 bogun 2 1
pars=1 bogun 1	partis=2 bogun 2 1

III üýtgededäki atlaryň jyns görnüşlerini anyklamak üçin deň bogunly we deň bogunsyz sözlerini tapawutlandyrmak örän mohümdir.

6) bu atlaryň asyl sözi Gen. Sing. görnüşinden is goşulmasynyň aýrylmagy bilen tapylýar. Bu asyl sözüne bolsa galan düşümleriň goşulmalary birlik we köplük sanda goşulýar.

7) III üýtgededäki atlar öz düşüm goşulmalary boýunça üç sany görnüşe bölünýärler: 1) çekimsiz (esasy görnüş, tip); 2) çekimli; 3) garyşyk.

Atlaryň haýsy görnüşe degişlidigini anyklamak üçin şu aşakdaky düzgünleri bilmeli:

I. Atlaryň deň bogunlydygyny ýa-da deň bogunly däl-digini;

II. Asyl sözünüň näçe sany çekimsiz harp bilen gutarýandygyny;

III. Nom. Sing.-de birnäçe aýratyn goşulmalaryň bolmagyny bilmek zerur.

1. Çekimsiz görnüşe atlaryň köpüsi degişli bolýar, olar ähli jynsda bolup bilýär. Bu görnüşdäki atlar birinjiden, deň bogunsyz, ikinjiden, olaryň asyl sözi bir çekimsiz harp bilen gutarýar. Meselem: apex, icis m, As_1 , (-); ýaýyň içindäki minus tablisadaky goşulmalaryň diňe ýaýyň daşyndakysynyň almalydygyny görkezýär. Çekimsiz görnüş $\square$ belgi bilen bellenýär.

2. Çekimli görnüşe diňe neutrum jynsdaky atlar degişlidir we olaryň goşulmalary Nom. Sing.-de şeýle: -e, -al, -ar. Meselem: rete, is n; animal, alis n; thenar, aris n. Bu atlar tablisadan diňe ýaýyň içindäki goşulmalaryny alýarlar (+). Bu görnüşe örän az atlar degişli bolýar. Meselem: rete, is n = (+); emma bulary bilmek zerurdyr. Çekimli görnüşi şeýle belgi bilen bellenýär $\bigcirc$.

3. Garyşyk görnüşe birinjiden, deň bogunly we deň bogunsyz, ikinjiden, asyl sözi iki ýa-da üç çekimsiz harp bilen gutarýan atlar degişli bolýar. Bu atlar birlik sanda çekimsiz Gen.Plur.-de çekimli görnüş ýaly üýtgeýärler. Şonuň üçin bulara garyşyk görnüş diýilýär. Belgisi Δ .

Meselem:

dens, dentis m-dent-asyl sözi As_2 , (-), Gen.Plur. (+) Δ

pars, partis f-part- asyl sözi As_2 , (-), Gen.Plur. (+) Δ

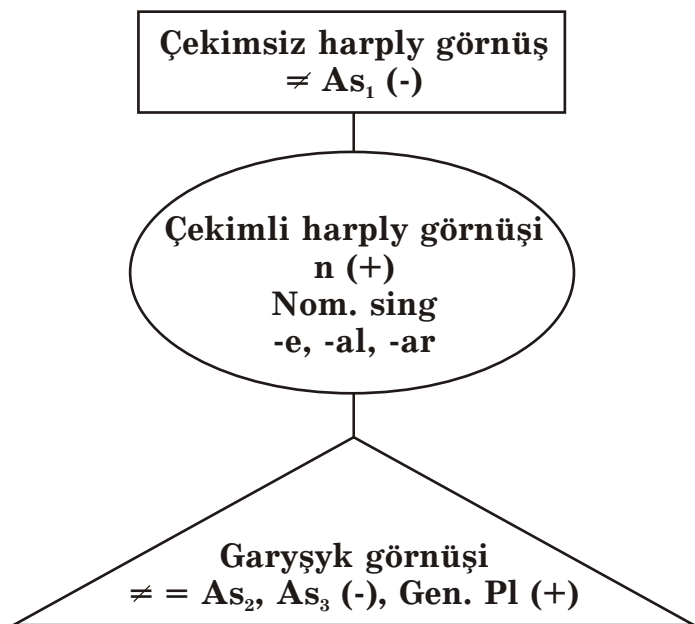
avis, is f-av- asyl sözi = As_1 , (-), Gen.Plur. (+) Δ

gaster, tris f-gastr asyl sözi As_3 , (-), Gen.Plur. (+) Δ

Sözleriň asyl sözünü tapyň. Deň bogunly we deň bogunsyz sözlerini anyklaň:

os, ossis n; os, oris n; foramen, inis n; canalis, is m; regio, onis f; dens, dentis m; cutis, is f; radix, icis f; aponeurosis, is f; tuber, eris n; tuberositas, atis f; cor, cordis n; axis, is m; vas, vasis n; pars, partis, f; mors, mortis f; auris, is f; viscus, eris n; incus, udis f; crus, cruris n.

III. Üýtgededäki atlaryň çyzgy görnüşi:

Görnüşleri anyklamaklygyň algoritmi

1. n. Nom. Sing (-e; -al; -ar) → ○ (+) - çekimli.
2. = → △, (-), Gen.Pl (+) - garyşyk görnüşi.
3. AS₂; AS₃ → △, (-) Gen.Pl (+) - garyşyk görnüşi.
4. AS₁ → □ (-) - çekimsiz görnüşi.

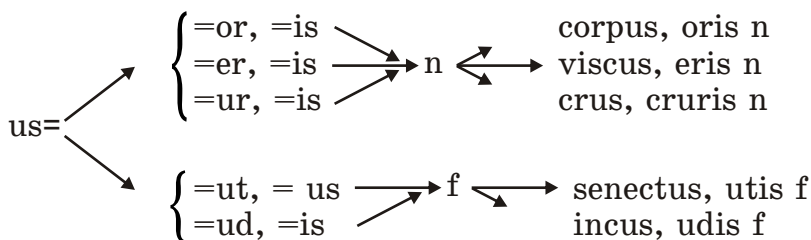
III üýtgededäki atlaryň jyns görnüşleri barada umumy maglumatlar

1. Bu üýtgededäki atlar üç jynsda bolýarlar: 1. masculinum, 2. femininum, 3. neutrum. Nom. Sing. olaryň goşulmalary dürli bolýar. Şol bir jyns görnüşde 6-dan gowrak mahsus goşulmalar bolup biler.

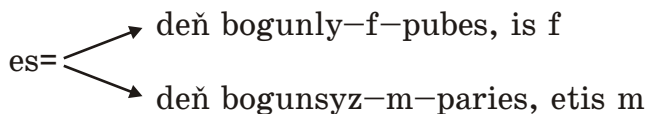
Meselem: cartilago, radix, pars, regio, senectus atlary femininum-a degişli. Neutruma bolsa-foramen, rete, corpus, femur, animal, hepar we beýlekiler degişli bolýar.

2. Käbir goşulmalar iki dürli jyns görnüşine degişli bolup biler. Meselem, III üýtgededäki **us** goşulmaly atlar (olary II we IV üýtgame bilen garyşdyrmaly däl) neutrum we femininum görnüşde bolup biler.

Jyns görnüşini anyklamak üçin sözleriň asyl sözünde häsiýetli tapawutlary saýgaryp başarmaly. Eger-de asyl sözi **r** bilen gutarsa, ol neutrum-da, emma asyl sözi **-t**, **-d** bilen gutarsa-ol femininum-da durýar.

3. III üýtgededäki **es** bilen gutaryan atlaryň jynsyny anyklamak üçin (V-üýtgededäki atlar biler garyşdyрмаň) sözleriň deň bogunlydygyny ýa-da deň bogunly däldigini ünsden düşürmeli däl.

4. III üýtgedäki atlarda kadadan çykmlar bar (jyns baradaky kadadan çykmlar). Meselem: **-is** goşulmaly atlar düzgün boýunça femininum-da bolmaly. Emma canalis, is m-kanal; sanguis, is m-gan; bular masculinum-da durýar.

-os goşulmaly atlar düzgün boýunça masculinum-da bolmaly, emma: os, ossis n-süňk; os, oris n-agyz; bu atlar neutrum-da dur.

NB! Kadadan çykmalary aýratyn ýatda saklaň.

Gönükmä

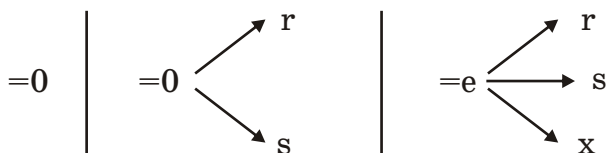
1. Atlaryň sözlük görnüşini doly ýazyň:

a) pes, pedis; herpes, etis; paries, etis; poples, itis; stipis, itis; tabes, is; pubes, is stapes, edis.

b) incus, udis; pus, puris; juvenus, utis; salus, utis; corpus, oris; pectus, oris; crus, cruris; latus, eris; senectus, utis; glomus, eris.

III üýtgedäki masculinum-a degişli atlar

III üýtgedäki masculinum-a degişli atlaryň Nom. Sing.-de şeýle goşulmalary bar: -os, -o, -or, -es, -ex, -er. Bu goşulmalar III üýtgedäki masculinum atlaryň jyns almatlarydyr. Jyns almatlaryň nusgasy (masculinum) üçin:

1. Nom. Sing. daki belli bir goşulma Gen. Sing. iň görnüşinden anyklanýan asyl sözünüň häsiýetine meňzeş gelmelidir. Bu özara baglansyga üns beriň we ýatda saklaň.

2. Kadadan çykýan sözlere üns beriň we jynsyny ýatda saklaň.

I. Atlaryň Gen.Sing. görnüşini ýasaň we asyl sözünü tapyň:

pulmo, carbo, embryo, sapo, mos, flos, tumor, humor, rubor, calor, dolor, doctor, tuber, masseter, sphincter, herpes (herpet...), paries, apex, culex, pulex, (a)equator, liquor, levator, pronator, buccinator, pollex, aër, venter, gaster.

II. Sypatlary atlar bilen ylalaşdyryň we jynsyna üns beriň, her adalgany Gen.Sing. de goýuň we terjime ediň:

Paries (anterior, mastoideus, jugularis), tuber (ischiadicus, frontalis, parietalis) pes (calcaneus, planus); trochanter (major, minor); venter (posterior, frontalis); humor (vitreus, aquosus); liquor (cerebrospinalis, flavus); pulmo (dexter, sinister); mater (pius, durus, arachnoideus); cor (adiposus).

III. Okaň, terjime ediň, III üýtgededäki atlaryň jynsyny anyklaň:

apex cordis, apex nasi, apex linguae, angulus oris, tunica mucosa oris, liquor cerebrospinalis, paries labyrinthicus, paries mastoideus, paries lateralis, liquor pericardii, flos ruber, flos albus, homo sapiens, homo sanus, cor sanum, gaster sana, cortex cerebelli, ala vomeris, cortex cerebri, vertex cranii, os zygomaticum, os lacrimale, os pedis, os tarsi (os tarsale).

IV. Okaň, terjime ediň we III üýtgededäki atlaryň sözlük görnüşini aýdyň:

a) Pulmo dexter, pulmo sinister, apex pulmonis dextri, cortex glandulae suprarenalis, facies pulmonis, lobus pulmonis superior, fissura horizontalis pulmonis dextri, tuber frontale, tuber parietale, atrium cordis, os frontale, os parietale, os hyoideum, os planum, os nasale, apex pulmonis sinistri, paries jugularis, paries mastoideus, paries tympanicus ductus cochlearis, dura mater spinalis, tunica muco-

sa gastris seu ventriculi, ventriculus sinister cordis, trochanter major, cor pulmonale, pia mater encephali.

b) Tuber ossis ischii, os breve, paries membranaceus, apex vesicae urinariae, pes hippocampi, caput stapedis, membrana stapedis, venter posterior, vertex corneae, vertex cordis, os coxae, os ischii, apex ossis sacri.

V. Terjime ediň:

a) beýnijigiň gabygy, uly beýniniň gabygy, limfatiki düwüniň gabygy, uly we kiçi aýlawaç, ýüregiň depesi, sag we çep öýken, dilasty süňk, kelle beýniniň ýumşak beýni bardasy, maňlaý tümmüsi, ýüregiň gulajygy, azalyň joýasy, öýkeniň medial ýüzi, çep öýkeniň ýürek gädigi, deprek boşlugynyň boýuntyryk diwary, pahna görnüşli süňk, trahéýanyň perdeli diwary, aşgazanyň öňki diwary, dilasty süňküniň kiçi şahy, duluk süňküniň çekge ýüzi, burun süňküniň gözenekli joýasy, ýüregiň depesiniň gädigi.

b) muskulanyň öňki garynjygy, türre süňküniň depesi, otyrýer tümmüsi, dabanyň arkasy, öýkeniň derwezesi, waginanyň öňki diwary, dabanyň arkasy, ýanbaş süňküniň ganaty, otyrýer süňküniň uýy, üzeňňisiniň perdesi, muskulyň garynjygy, oňurga ýiliginiň suwuklygy, çüýşe görnüşli suwuklyk, kelle beýniniň ýumşak bardasy, aşgazanyň muskul perdesi, yzky şahyň uýy.

ç) agzyň ýarygy, agzyň öň ýany, burnuň örküji, duluk süňküniň lateral ýüzi, eşidiş üzeňňisiniň kellejigi, diliň uýy, azalyň ganaty, dilasty süňk, burnuň depesi, burun süňki, gözhanasynyň medial diwary, balykgulak akymynyň deprek diwary.

Ýerine ýetirýän hyzmaty boýunça muskullaryň atlary

-or, -(tor, -sor, -xor) suffiksleri.

or suffiksli III üýtgedäki atlar miologiyada hereket edýän guraly ýa-da şahsy aňladýar. Bu adalgalar haýsam bolsa bir hyzmaty (aşak göýberme, aýlama, giňelme) aňladýar. Asyl söze laýyklykda **or** suffiks **tor, -sor, -xor** bilen gutarýar.

Meselem: m. rotator, tensor, flexor.

Latyn adalgalary – hyzmaty boýunça muskullaryň atlary iki atdan ybarat bolýar: birinji söz–musculus (m.), ikinji söz–goşmaça at hökmünde gelyän-**or** ýa-da seýreg-räk duş gelyän-**er** suffiksli III üýtgededäki masculinum-a de-gişli at durýar. Bu iki atlaryň sany we düşümi elmydama meňzeş gelyär. Meselem:

Nominativus

Genetivus

musculus supinator

musculi supinatoris

musculus sphincter

musculi sphincteris

Türkmen diline bu adalgalar, köplenç, ortak işlikler ýa-da sypatlar bilen terjime edilýär.

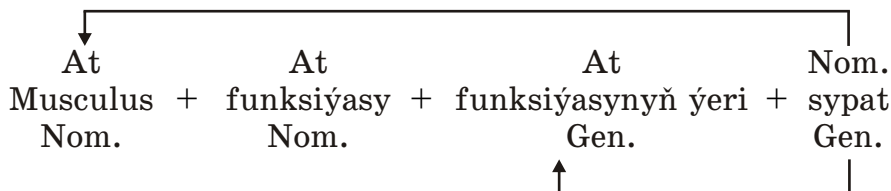
Meselem: m. abductor-sowujy (sowýan) muskul

m. levator-galdyryjy (galdyryýan) muskul

m. extensor-ýazyjy (ýazýan) muskul

Muskullaryň käbir atlary terjime edilmeyär, olar transliterasiýa arkaly ýazylýar. Meselem: m. pronator-pronator; m. supinator-supinator; «m. constrictor» we «m. sphincter» adalgalary «konstriktor» we «sfinkter» diýip transkripsiyä edilýär, sebäbi bu adalgalaryny birmeňzeş terjime etmeli bolardy: «gysyjy ýa-da gysýan muskul». Bu bolsa atlandyrmada olaryň many taýdan düşünmekligi kynlaşdyrady.

NB! Latyn köp sözli adalgasynda hyzmaty boýunça muskullaryň atlaryna degişli we şolara bagly atlar elmydama Genetivus (eýelik) düşümde gelyär. Olar şu aşakdaky çyzgy boýunça ýazylýar we terjime edilýär:

Meselem: Nom.   Gen.

1. *Musculus levator scapulae*. Pilçäni galdyrýan muskul; ýa-da: Pilçäniň galdyryjy muskuly, nämäniň? nämesi? nämesi?

Nom.   Nom.   Gen.

2. *Musculus constrictor pharyngis medius*.

Bokurdagyň ortaky gysyjy muskuly, (nämesi?) gysyjy muskuly, (nämäniň?) bokurdagyň (Gen.)

Nom.   Nom.   Gen.   Gen.

3. *Musculus tensor fasciae latae*.

Giň fassiýanyň dartyjy muskuly, nähili? nämäniň? nämesi?

**Ýerine ýetirýän hyzmaty boýunça
şu aşakdaky muskullaryň atlaryny ýatda saklaň**

m. abductor	sowujy muskul
m. adductor	getiriji muskul
m. buccinator	ýaňak muskuly
m. constrictor	konstriktor (gysyjy)
m. depressor	goýberiji muskul
m. levator	galdyrýan muskul
m. masseter (eris)	çeýneýji muskul
m. rotator	aýlaýjy muskul
m. tensor	dartyjy muskul
m. corrugator	ýygryjy muskul
m. cremaster (eris)	ýumurtgajygy galdyryjy muskul
m. dilatator	giňeldiji muskul
m. extensor	ýazyjy muskul
m. flexor	epiji muskul
m. pronator	pronator (eliň aýasyny aşak aýlajy)
m. sphincter (eris)	sfinkter (ýapyjy, baglaýjy muskul)
m. supinator	supinator (eliň aýasyny ýokaryk aýlaýjy muskul)

I. Terjime ediň.

a) *Musculus levator ani* (prostatae, scapulae, palpebrae superioris), *musculus rotator cervicis* (thoracis), *musculus constrictor pharyngis medius* (superior), *musculus depressor supercilii* (anguli oris, septi nasi).

b) *Musculus extensor indicis*, *musculus flexor pollicis longus*, *musculus sphincter pupillae* (ani, pylori, urethrae, ductus choledochi, vesicae urinariae), *musculus abductor digiti minimi* (pollicis, hallucis), *musculus flexor digiti minimi brevis*, *musculus pronator teres*, *musculus cremaster*, *musculus supinator*, *musculus corrugator supercilii*, *musculus dilatator pupillae*.

ç) *M. buccinator*, *m. masseter*, *m. levator veli palatini* (labii superioris, *m. tensor veli palatini*, *bursa musculi tensoris veli palatini*).

II. Terjime ediň:

a) deprek perdesini dartýan muskul, bokurdagyň aşaky (ortaky) konstriktory, pilçäni galdyrýan muskul, boýny aýlaýjy muskul, galkan şekili mäzi galdyrýan muskul, aşaky dodagy göýberýän muskul.

b) elin başam barmagyny (külbikäni, aýagyň başam barmagyny) sowýan muskul, aýagyň başam barmagyny (elin başam barmagyny) ýygnaýan muskul, peşew haltanyň (pilorusyň, öt akymynyň, peşew akdyryjy kanalynyň, görejiň) sfinkteri, yzky deşigiň daşky sfinkteri, tohum mäsini (pilçäni, ýokarky gabagy) galdyrýan muskul, goşaryň uzyn bilegi ýazýan ýazyjy muskuly, aýagyň başam barmagyny ýazýan gysga muskul, goşary epýän tirsek muskuly, gaşy ýygryýan muskul.

ç) kentlewük perdesini dartýan muskul, çeyneýji muskul, ýanak muskuly, kentlewük perdesini galdyrýan muskul, ýokarky dodagy (ganaty) galdyrýan muskul, agzyň bur-çuny (gaşy, burnuň germewini) goýberýän muskul, goreji giňeldýän muskul, goreji gysýan (sfinkter) muskul, ýokarky gabagy galdyrýan muskul.

Leksiki minimum

III üýtgedäki masculinum-a degişli atlar.

Apex, icis m uç, depe	liquor, oris m-suwuklyk (oňurga ýiligiň)
cortex, icis m-gabyk	paries, etis m-diwar
flos, floris m-gül	pulmo, onis m-öýken
homo, inis m-adam	venter, ntris m-garynjyk (muskulyň),

vertex, icis m- depe, depejik
vomer, eris m- azal
index, icis m- görkeziji (süýem) barmak
humor, oris m- yzgar, suwuklyk (bedene degişli)
pes, pedis m-1) daban (aýak); 2) aýaga meňzeş gurluş
pollex, icis m- eliň başam barmagy
stapes, edis m- üzeňni (eşdiş süňkjagazy)
ureter, eris m- peşewakar

III üýtgedäki kada laýyk gelmeýän sözler

Neutrum-a degişli atlar.

Os, oris n-agyz	cor, cordis n-ýürek
os, ossis n-süňk	tuber, eris n-tümme

Femininum-a degişli atlar.

Gaster, tris f-aşgazan
mater, tris f-1) ene; 2) beýni bardasy (şu aşakdaky adalgalarda ulanylýar:
dura mater-gaty beýni bardasy
pia mater-ýumşak beýni bardasy
arachnoidea (mater) kerep şekilli beýni bardasy.

Gönükmeler

I. Şu aşakdaky atlardan masculinum-a degişli sözleri saýlaň we söz düzümi görnüşini ýazyň: hepar, femur,

tumor, venter, mystax, culex, radix, carbo, regio, pulmo, homo, articulatio, cavitas, auris, naris, incus, mas; pes, pedis; pubes, is; tabes, is; poples, itis; stapes, edis.

II. Şu aşakdaky atlaryň söz düzümi görnüşini ýazyň we asyl sözünü görkeziň, terjime ediň:

1. Azal, öýken, gabyk, diwar, süňk, agyz, depe (üç).

2. Peşew akdyryjy, üzeňňi, eliň başam barmagy, süýem barmak, suwuklyk, daban.

III. Okaň we terjime ediň:

a) pulmo sinister, apex pulmonis sinistri, lobus pulmonis superior, paries ductus cochlearis, paries lateralis orbitae, paries membranaceus, ala vomeris, dura mater spinalis, os hyoideum, os parietale, apex ossis occipitalis, os palatinum, pars lateralis ossis occipitalis, os planum, musculus rotator thoracis, musculus pronator teres.

b) os ischii, os coxae, tuber calcanei, collum tali, corpus humeri, musculus sphincter ductus choledochi.

ç) musculus depressor septi nasi, agger nasi, musculus levator labii superioris alaeque nasi, musculus corrugator supercilii, musculus tensor fasciae latae, musculus buccinator.

IV. Latyn dilinde süňkleriň atlaryny ýazyň:

a) gözyaş, burun, dilasty, pahna görnüşli, trapesiýa görnüşli, süňk-trapesiýa, duluk, kentlewük, depe, gözenekli, ýeňse, çekge, aşaky äň, ýokarky äň.

b) türre, çigin, bilek, tirsek, ökje üsti, ökje, çanaklyk, otyrýer, uly injik, kiçi injik.

V. Ýazmaça terjime ediň:

a) bokurdagyň ortaky gysyjy muskuly, kentlewük perdesini galdyryýan muskul, agzyň burçuny göýberýän muskul, boýny aýlaýjy muskul, gaşy göýberýän muskul.

b) kwadrat we togalak pronator, göreji giňeldýän muskul, gaşy ýygryýan muskul, goşaryň tirsek epiji muskuly, peşew akdyryjy kanalyň sfinkteri, deprek bardasyny dart-

ýan muskul, külbikäni sowýan muskul, eliň başam barma-
gyny getirýän muskul.

§9. III üýtgedäki femininum-a degişli atlar

Sapagyň maksady: Femininumdaky atlaryň jyns al-
matlaryny we häsiýetli asyl sözünü anyklap başarmak; sy-
patlary III üýtgedäki femininum-a degişli atlar bilen baş
we eýelik düşümde ýekelik sanda ylalaşdyryp başarmak.

III üýtgedäki femininum-a degişli atlar

1. Femininum-a degişli atlaryň Nom. Sing.-de häsiýetli
goşulmalary bar. Bu goşulmalar olaryň jyns almatlary
bolup durýar:

-s (öňünden gelyän dürli çekimli we çekimsiz harplar
bilen;

diňe os, -es-den bogunsyz atlardan başgalar; -us-Gen.
Sing. ris);

-x (dürli çekimli we çekimsiz harplar öňünden gelyär,
diňe ex däl);

-do; -go; -io.

2. Nom. Sing.-däki belli bir goşulmasyna Gen. Sing.-
den anyklanýan asyl sözün belli bir aýratynlygy degişli bol-
ýar.

3. Kadadan çykma hökmünde berlen sözlere üns ber-
meli. Olardan başga kada boýun egmeýän masculinum-a de-
gişli sözleri ýatda saklaň:

fornix, icis m-gümmez

unguis, is m-dyrnak

pons, pontis m-köpri

hallux, ucis m-daba-
nyň başam barmagy

penis, is m-erkek jyns organy

testis, is m-ýumurtgajyk

mons, montis m-dag, beýiklik

4. -is goşulmaly deň bogunsyz atlaryň asyl sözi id bilen
gutarýar. Iris, idis f (asyl sözi irid) gözün älemgoşar bar-
dasy;

carotis, idis f (asyl sözi carotid)-uky arteriýasy;

pyramis, idis f (asyl sözi pyramid)-piramida;

Deň bogunly atlaryň asyl sözleri Nom.Sing. we Gen.

Sing. de birmeňzeş bolýar;

auris, is f-gulak; cutis, is f-deri.

Gönükmeler

I. Aşakdaky atlaryň Gen.Sing. görnüşini dilden aýdyp beriş we asyl sözünü tapyň, deň bogunsyz sözlerde:

tuberositas, sanitas, asperitas, extremitas, salus, se-nectus, juvenus, virtus, ars, pars, dens, lens, ors, pons; mystax, thorax, appendix, cervix, fornix, helix, matrix, radix; larynx, pharynx, meninx, calx, origo; articulatio, constrictio, bifurcatio, decussatio, formatio, dilatatio, re-gio; carotis, cuspis, iris, parotis, epiglottis;

Deň bogunly sözlerde:

cuttis, auris, bilis, testis, unguis, aponeurosis, pelvis, basis, pubes.

II. Ýaý içindäki sypatlary atlar bilen ylalaşdyryň. Jynsy görnüşine üns beriň. Her adalgany Gen. Sing.-de goýuň we terjime ediň:

a) (hususy, beýni, plewral, deprek, bogun) boşlugy; (delta görnüşli, ganat görnüşli, ýanbaş, çeyneýiş) бүдүр-сүдүри; (orta, içki, daşky) gulak; (daşly, medial, parietal, ýokarky, öňki, sag, çep, süňkli, çuň, öýjük-öýjük, gapdal, bil, döş, ýürek, piloriki) bölüm; (çylşyrymly, aşaky äň, kese, ýönekeý) bogun; (uly, kentlewük, türre, iýmit, görüş, gözýaş, bil, ýüz, uky, alyn diş) kanaly; daşky esas.

b) (orta, distal, proksimal) falanga, (öňki, but, ökje) oblasty; (öňki, yzky, wentral) ýiti uç; (medial, lateral) kök; (döş, akromial, ýokarky, ýatgy) ahyry; (ýürek, aşgazan, on iki barmak, böwrek, gyzylödek) basyşy; (öňki, maňlaý, teňňeli, ýokarky, gözýaş, boş, emzik görnüşli, sag) gyra.

III. Dilden terjime ediň, III üýtgededäki atlary söz düzümi görnüşinde aýdyň:

a) gavitas medullaris, s.cavum medullare; basis cranii externa; cartilago thyreoidea; rima oris; synchondrosis sphenoccipitalis; pars thoracica; pyramys medullae oblongatae; glandula parotis accessoria; cartilago alaris major; margo inferior pulmonis sinistri; auris externa; bifurcatio tracheae.

b) tuberositas phalangis distalis; phalanx media; basis phalangis mediae; apex patellae; basis patellae; symphysis intervertebralis; pars thoracica; pyramis renalis; basis pyramidis renalis; margo uteri dexter; extremitas uterina; axis bulbi externus; musculus helcis minor.

ç) gavitas, s. cavum nasi; aponeurosis linguae; cuspis dentalis; basis stapedis; tuberositas masseterica pars libera gingivae; cartilago nasi; cuspis coronae dentis; cavitas, s. cavum oris propria (proprium); fixatio epithelialis gingivae.

IV. Ýazmaça terjime ediň, her adyň söz düzümi görnüşini ýada salyň:

a) labyrinthus osseus auris internae; adalga atio nervi cutis; caput pancreatis; vestibulum oris; os coccygis; vas capillare; ductus cochlearis auris internae; bifurcatio trunci pulmoneis; arteria carotis; regio thoracis posterior regio; cervicis anterior; pars thoracica; cavitas, s. cavum thoracis; margo dexter cordis; sanguis venosus et arteriosus; margo inferior pulmonis sinistri; margo superior partis petrosae (= pyramidis).

b) pars optica retinae; bursa tendinis calcanei (Achillis); articulatio capitis costae; inclinatio pelvis; arcus tendineus fasciae pelvis; axis pelvis; axis opticus; pia mater medullae (spinalis); symphysis pubica; vagina tendinis musculi extensoris hallucis longi; articullatio humeri; canalis tendinis musculi flexoris carpi radialis; os pubis; margo lateralis pedis; margo ciliaris iridis; fornix sacci lacrimalis; regio mediana thoracis; arcus cartilaginis cricoideae; substantia, nucleus et cortex lentis.

ç) cutis frontis; pars oralis; fornix pharyngis; vestibulum laryngis; pars laryngea pharyngis; margo linguae; canalis mandibulae; pulpa dentis; dens incisivus superior lateralis; facies contacta dentis; margo infraorbitalis, pars libera gingivae, musculus dilatator naris.

V. Terjime ediň:

a) kelle beýniniň gaty bardasy; piloriki kanal; beýnijiň ömür şejeresi; aşgazanyň gümmezi; bokurdagyň gümmezi; uly daşly nerwiň kanaly; agzyň burçy; fibroz waginanyň halka bölümi; çigin boguny; aşgazanasty mäziň kapsulasy; orta gulagyň deprek boşlugy; uly kentlewük kanaly; burnuň germewiniň ketirdewügi; bokurdagyň aşaky konstriktory.

b) baldyrdaban bogunyň yzky töweregi; ýatgynyň boýunygyň kanaly; yzky uly injik muskulyň sinowial waginasy; çanaklygyň ýokarky aperturasy; ýumurtgajygyň lateral ýüzi; dyrnagyň köki; konýunktiwanyň aşaky gümmezi; kekirdegiň gynşyk bölümi; torlugyň kirpikli bölümi.

ç) burnuň köki, arkasy we uýy; kentlewük aponevrozy; ýokarky äniň gozhana asty kanaly; burnuň germewüniň ketirdewügi; dişiň westi bulýar ýüzi; ýokarky medial alyn dişi; dişiň boşlugy; agzyň ýarygy.

-io,-(-tio,-sio,-xio) suffiksli femininum-daky atlar

Işligiň asyl sözüne io suffiksiň goşulmagy bilen abstrakt hereketi, hyzmaty, iş prosessini aňladýan, muskularyň hereketini görkezýän atlar ýasalýar. Meselem: Supinatio eliniň aýasynyň ýokaryk aýlanmagy; pronatio eliniň aýasynyň aşak aýlanmagy; flexioepilme, fleksiýa; extensio ýazylma.

Köp hirurgiki operasiýalaryň atlary io suffiksli atlardyr: amputatio pedis; resectio pulmonis; resectio gastris; resectio coli; resectio ventriculi totalis.

III üýtgededäki femininum-a degişli atlaryň leksiki minimumy

appendix, icix f appendiks, gurçuk görnüşli ösüntgi

carotis, tidis f (grek) -uky arteriýasy
 articulatio, onis f-bogun
 auris, is f gulak
 basis, is f (grek) -esas
 cavitas, atis f (cavum i n) - boşluk
 cervix, icis f 1. Boýun; 2. Boýunjyk (ýatgynyň, siýdik
 haltanyň, dişiň)
 cutis, is f- deri
 frons, frontis f-mañlaý
 gl. parotis, tidis f (grek) gulakýany mäs
 meninx, ngis f (grek) beýni bardasy
 pars, partis f-bölüm
 radix, icis f kök, kökjagaz
 pelvis, is f çanaklyk
 pelvis renalis böwrek çanajygy
 pyramis, idis f-piramida
 regio, onis f-oblast, töwerek
 synchondrosis, is f -(grek) sinhondroz, iki süňküň ke-
 tirdewük arkaly birleşmesi.
 symphysis, is f simfiz, bitişme.
 tuberositas, atis f bitekizlik
 bilis, is f öt
 impressio, onis f-basyş
 iris, idis f (grek) gözün älemgoşar bardasy
 lens, lentis f gözün hrustaljygy, merjimegi.
 phalanx, ngis f barmagyň süňkjagazy, falangasy
 pubes, is f gasyk süňki
 extremitas, atis f uç (diňe uzyn organlaryňky)

III üýtgedäki atlaryň jyns baradaky kadadan çykmalary.

Masculinum-a degişli atlar

axis, is m-1 ok; 2. II boýun	tendo, inis m-siňir.
oňurgasy;	
canalis, is m-kanal;	margo, inis m-gyra,
	çet
dens, dentis m-diş;	sanguis, inis m-gan

Neutrum-a degişli atlar

pancreas, atis n (grek) -aşgazanasty mäs;

vas, vasis n-damar

Şu aşakdaky atlary bolsa jyns görnüşsiz ýatda sakla-saňyz bolar, sebäbi olar köplenç sypatsyz ulanylýarlar:

coccyx, ygis m (grek) seu os coccygis uja

fornix, icis m-gümmez

larynx, ngis m (grek) -kekirdek

pharynx, ngis m (grek) -bokurdak

thorax, acis m (grek) -döş kapasasy

Gönükmeler

Terjime ediň.

I. Boýun diwary; çep öýkeniň ýokarky bölegi; aşgazanasty mäziň gädigi; on iki barmak içegäniň ýokarky bölümi; ýürek basyşy; aortanyň garyn bölümi; gyzylödegiň muskul bardasy; ýüregiň muskul bölümi; böwrek piramidasynyň esasy; öýkeniň uýy we köki; ýönekeý bogun; orta böwreküstki arteriýa; çep aşgazan arteriýasy.

II. Yzky deşigiň içki sfinkteri; waginanyň gümmezi; aýagyň başam barmagynyň uzyn ýazyjy muskulyň siniriniň waginasy; peşew haltanyň sfinkteri; ýatgynyň sag gyrasy; ýatgynyň boýunjygynyň kanaly; ýiti uýyň depesi; dyzyň öňki töweregi; çanaklyk boguny; inçe içegäniň muskul bardasy.

III. Dişiň dil üsti; galkandamak bölümi; ýaňak muskuly; çeyneýji bitekizlik ýokarky gyýak dişiň köki; burnuň lateral ketirdewügi; aşaky äniň esasy we bedeni; dişiň boýunjygy; agzyň nemli bardasy; kekirdegiň göni bölümi; bokurdak jübisi (çuňlaşmasy).

§10. III üýtgedäki neutrum-a degişli atlar

Sapagyň maksady: III yönkedäki neutrum-a degişli atlaryň jyns alamatlaryny we häsiýetli asyl sözlerini

bilmek; III neutrum-a deġiřli atlaryň jyns görnüşini hem asyl söziniň häsiýetini anyklap bilmek; sypatlary III neutrum-a deġiřli atlar bilen ylalařdyrmagy başarmak. (Nom. Sing. we Gen. Sing.-de)

III üýtgededäki neutrum-a deġiřli atlar.

NEUTRUM

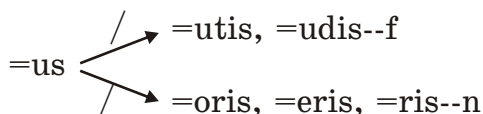
Nom. Sing.	-en, -us, -ur, -ma, -e, -al, -ar, -ut
Gen. Sing.	-inis, -ris, -atis, -is, -alis, -aris, -itis

Kadadan çykmarlar: ren, renis m; böwrek, lien, lienis m, -dalak

1. III üýtgededäki neutrum-a deġiřli atlaryň jyns almatlary Nom.Sing.-de en-, us, -ur, -ma, -e, -al, -ar, -ut goşulmalaryň bar bolmagy.

2. Nom.Sing.-däki belli bir goşulmasyna Gen.Sing.-den anyklanýan asyl sözünüň häsiýeti deġiřli bolýar.

3. III üýtgededäki neutrum-a deġiřli **us** goşulmaly atlaryň asyl sözi **-r** bilen, feminium-daky atlaryň asyl sözi bolsa **t/d** bilen gutarýar.

-ar goşulmaly atlardan diňe hepar, atis n (grek) sözün asyl sözi t bilen gutarýar

galany **-r** bilen gutarýar: (deňeşdiriň: lat. pulvinar, aris n).

4. III üýtgededäki neutrum-a deġiřli e goşulmaly atlar bilen grek dilinden gelen **e** goşulmaly feminium-a deġiřli atlaryň tapawudyny bilmek gerek. (Gen.Sing.-es bolýar). Deňeşdiriň: rete, is, n-tor; raphē, ēs tikiň; diploē, ēs f-diploē

5. III üýtgededäki neutrum-a deġiřli ma goşulmaly atлары feminiuma deġiřli-ma goşulmaly atlardan tapawutlan-

dyrmagy başarmaly. Deňeşdiriň: stroma, atis n(grek)-stroma, we squama, ae f-teňňe

6. III üýtgemä degişli atlaryň jyns boýunça kadadan çykmalaryna üns bermelidir.

Gönükmeler

I. Gen.Sing.-de goýuň we asyl sözünü anyklaň;

abdomen, semen, nomen, inguen, foramen, pecten, tegmen, limen; genus, pectus, tempus, crus, pus; sulfur, femur, stroma, systema, carcinoma; rete, ile; fel(fellis), mel; pulvinar, calcar, thenar; caput, occiput, sinciput.

II. Sözlük boýunça atlaryň söz düzümini soňuna çenli ýazyň we üýtgemesini anyklaň:

Declive, raphe, diploë, systole, chole, diastole, dyspnoë; zygoma, oedema, struma, squama, stroma, trauma, bregma, platysma, chiasma, parenchyma, mamma, diastema, diaphragma.

III. Terjime ediň:

(boýuntyryk, togalak, owal, alyn diş, uly, ýeňse, gylçy-
jyk (örküş), emzijek görnüşli, eňek) deşigi; sag, çep, lateral, gysga, uzyn, medial, perdeli, ýönekeý, umumy, öňki) aýajyk; (uzyn, gysga, çuň, kese, lateral) kellejik; (güberçekli, kirpikli, gowakly, çüýşe görnüşli, ýagly) beden; (sag, çep, hereketli, bölekli, kistoz) böwrek; (goşmaça, hereketli) dalak; (türre, aorta) ýumagy; (merkezi, nerw, limfatiki) ulgam; (hereketli, bölekli, gatan) bagyr.

IV. Terjime ediň.

a) glomus caroticum, ren accessorius, systema lymphaticum, sinus occipitalis durae matris, cavitas (=cavum) abdominis, glomus pulmonale, caput superius musculi pterygoidei, pancreas accessorium, foramen palatinum majus, tegmen tympani, lobus anterior hypophysis, cavitas oris propria, foramen venae cavae, lobus hepatis dexter/sinister, crus anterius capsulae internae, stroma ganglii, hepar mobile, appendix fibrosa hepatis, rete venosum, porta hepatis, cortex thymi, hilus lienis, cortex renis, tuber frontale, musculus longus capitis.

b) pars cartilaginea tubae auditivae, arteria meningea media, caput ossis femoris, corpus adiposum infrapatellare, diaphragma urogenitale, pars dorsalis pontis, corpus pineale, calcar avis, crus membranaceum simplex, rete mirabile, corpus medullare, systema urogenitale, pecten ossis pubis, caput et crus stapedis, stroma iridis, parenchyma testis, articulatio talocruralis, arteria circumflexa femoris lateralis.

ç) diaphragma oris, basis cartilaginis arytenoideae, periodontium insertionis, corpus mandibulae, stroma glandulae, foramen infraorbitale maxillae, musculus rectus capitis posterior major, crus mediale cartilaginis alaris majoris, isthmus cartilaginis, foramen mentale, corpus adiposum buccae, canalis radialis dentis, corpus linguae, crus anterius, radix superior nervi hypoglossi, ganglion spirale cochleae, crus osseum commune, pars ossea tubae auditivae, apex capitis fibulae, rete articulare genus, canalis infraorbitalis maxillae, foramen apicis radialis dentis, facies anterior lentis, foramen caecum linguae, musculus obliquus externus abdominis.

V. Terjime ediň.

a) ýüzleý limfatiki damar, trapesiýa görnüşli bedeniň yzky maňzy, içki uky arteriýasy, ýüregiň esasy, ýüregiň uýy, öýkeniň köki, ýatgy boşlugy, böwrek çanajygy, galkan görnüşli ketirdewük, aşgazanyň pilorik bölümi, bagryň çep bölegi, kekirdegiň garynjygy, bokurdagyň ýokarky konstriktory, kentlewük aponevrozy, aşgazanasty mäziň kapsulasy, garnyň daşky kese muskuly, agyz örki muskuly, kelleňiň iň uzyn muskuly, ýatgynyň boýunjygynyň kanaly, ýüzüň öňki töweregi, traheýanyň perdeli diwary, boýnuň lateral töweregi, kelle çanagyň daşky esasy, kentlewük-wagina kanaly, ýeňse süňküniň emzijek görnüşli gyrasy, azalyň ganaty, piramidanyň yzky gyrasy.

b) ökçe süňküniň tümmisi, ökçe süňküniň tümmisiniň medial ösüntgisi, baldyryň süňkara perdesi, uly injik süň-

küniň bedeni, kiçi injik süňküniň kellejiginiň uýy, deprek boşlugynyň gapagy, peşew haltanyň uýy, peşew akdyryjynyň garyn bölümi.

ç) dilasty süňküň bedeni, eňek deşigi, aşaky äniň simfizi, alweolýar süňki, aşaky äniň alweolýar deşigi, dişiň uýy, diliň köki, kentlewük ösüntgisiniň alyn diş deşigi, azal-burun ketirdewügi.

VI. III üýtgededäki atlaryň asyl sözünden sypatlary ýasaň:

1) **-al, -ar** suffiksli II topardaky sypatlary:

öýken, parietal, depe, döş, maňlaý, boýun, diş, garyn, agyz, gabyk, çekge, gyra, ýeňse, böwrek, dalak.

2) **e (us)** suffiksli I topardaky sypatlary:

ketirdewük, siňirýany, gan, türre, bokurdak, kekirdak.

3) **ic (us)** suffiksli I topardaky sypatlary:

áylawaç, aşgazan, uky, aşgazanasty, döş, bagyr, diafragma, peşew akdyryjy.

Leksiki minimum

III üýtgededäki neutrum-a degişli atlar

abdomen, inis n-garyn

caput, itis n-kelle

diaphragma, atis n diafragma

foramen, inis n-deşik

crus, cruris n-baldyr; aýajyk

hepar, atis n-bagyr

occiput, itis n-ýeňse

pectus, oris n-gursak

stroma, atis n-stroma, organyň daýanç gurluşy

tempus, oris n 1) çekge; 2) wagt

zygoma, atis n-duluk

chiasma, atis n-atanak, çatryk

femur, oris n-but (süňki)

glomus, eris n-ýumak

systema, atis n-ulgam

tegmen, inis n-gapak, depe
viscus, eris n-içki organlar (köplük sanda)

III üýtgedäki atlaryň jyns baradaky kadadan çykmalary

Masculinuma degişli atlar:

Ren, renis m böwrek

Lien, lienis m dalak (grekçe splen)

III üýtgedäki atlaryň jyns alamatlaryny umumylaşdyrmak

Jyns alamatlary		
Nom. Sing.-däki häsiýetli goşulmalary		
Masculinum	Femininum	Neutrum
-os, -or, -o, -er, ex, -es (deň bogunsyz)	-s, -as, -is, -us, -es, (deň bogunly) -x, -ax; -do -ix; -go -ux; -io in/-r+s -n/-l+x	-men -us -ur -ma -l -e -c -ut -ar
Kadadan çykma: tendo, inis m-siň- ňir; margo, inis m-gyra; axis, is m-ok; II boýun oňurgasy; canalis, is m-kanal; dens, dentis m-diş; san- guis, inis m-gan; ren, renis m-böw- rek; lien, enis m-dalak	Kadadan çykma: gaster, tris f-aşga- zan; mater, tris f-1, ene; 2. beýni barda- sy: dura mater-gaty beýni bardasy; pia mater-ýumşak beýni bardasy	Kadadan çykma: os, ossis n-süňk; os, oris n-agyz; cor, cordis n-ýü- rek; tuber, eris n-tümme; vas, n-damar; pan- creas, atis n-aşga- zanasty mäs

§11. I-V üýtgedäki atlaryň we sypatlaryň Nominativus Pluralis görnüşi

Sapagyň maksady. Atlaryň we sypatlaryň Nominativus Pluralis ýazgydaky goşulmalaryny bilmek; sypatlary islendik üýtgedäki atlar bilen Nominativus Pluralis görnüşinde ylalaşdyrmagy başarmak.

Atlaryň Nominativus Pluralis ýazgysynyň ýasalşy boýnça ugrukdyryjy amallaryň esaslary

Atlary Nom. Plur. görnüşinde goýmak üçin şu aşakdaky düzgünleri berjaý etmeli :

1. Atlary sözlük görnüşde almaly.
2. Üýtgemäni anyklamaly, jynsyny kesgitlemeli.
3. Asyl sözünü tapmaly.
4. III üýtgemä degişli atlaryň görnüşini (tipini) anyklamaly.
5. Asyl sözüne tablisadan Nom.Plur. goşulmany goşmaly.

Şu aşakdaky çyzgy size ýörelge bolsun.

1		2	3		4	5		6
adyň sözlük ýazgysy	+	üýtgemesi	Gen.Sing görnüşü	+	jynsy	+asyl sözi	+	tablisadaky Nom.Pl. goşul.

I-V üýtgedäki atlaryň Nom.Plur. ýazgydaky goşulmalaryny ýatda saklaň.

Jynsy üýtgemesi	m	f	n
I		-ae	
II	-i		-a
III	-es	-es	-a, -ia(-e, -al, -ar gosulmaly atlarda).
IV	-us		-ua
V		-es	

**Ugrukdyryjy amallaryň kömegi bilen ýokardaky
tablisany ulanyp şu aşakdaky gönükmäni işläň we
Nom.Plur.- däki goşulmalara üns beriň :**

Sözlük görnüşü:	Üýtgemesi:	Asyl sözi:	Nom.Plur. görnüşü
vertebra, ae f	I	vertebr-	vertebrae
sulcus, i m	II	sulc-	sulci
ligamentum, i n	II	ligament-	ligamenta
dens, dentis m	III	dent-	dentes
cartilago, inis f	III	cartilagin-	cartilagines
foramen, inis n	III	foramin-	foramina
processus, us m	IV	process-	processus
genu, us n	IV	gen-	genua
facies ei f	V	faci-	facies

Gönükmeler

I. Atlaryň üýtgemesini anyklaň, ýokardaky tablisa esaslanyp, Nom.Plur.ýazgysyny ýasaň:

pyramis, idis f; cellula, ae f; dens, dentis m; facies, ei f; os, ossis n; gyrus, i m; cornu, us n; septum, i n; ductus, us m; gingiva, ae f; sectio, onis f; bursa, ae f; crus, cruris n; t(a)enia, ae f; folliculus, i m; plexus, us m; appendix, icis f; ampulla, ae f; recessus, us m.

II. Nom.Plur. görnüşinde duran atlary terjime ediň, sözluk ýazgysyny görkeziň we üýtgemesini anyklaň: fila, palpebrae, retia, ganglia, cornua, labia, vasa, meninges, cilia, folia, juncturae, adalga ationes, sinus, musculi, facies, juga, alveoli, partes, rami, arteriae, lobi, cartilagines, cavernae, fasciae, radices, lamellae, dentes, sulci, foramina, articulationes, alae, processus, aures, tuberositates, auriculae, ligamenta, canales, venae, oculi.

III. Terjime ediň, sözlük görnüşini aýdyň:

atlar, segmentler, kesmeler, deşikler, sinhondrozlar, wenalar, desseler, nerwler, dişler, akymlar, girelgeler, emzijekler, gyralar, oňurgalar, atanaklar, çeşmejikler (kelläniň ýumşak ýerleri), tikinler, örküçler, egrem-bugramlar, gapyrgalar, falangalar, gädikler, töwerekler, süýümler, bar-maklar, çukurjyklar, sütünler, maňyzlar, ýapraklar, ba-syşlar.

IV. Terjime ediň:

a) (kelläniň, gözün, diliň, kentlewügiň, boýnuň, kekir-degiň, arkanyň, döşün, garnyň) muskullary; (çanaklygyň, ýokarky bajagyň, göz almanyň) diafragmalary; (boýnuň, döşün, biliň) aýlaýjy muskullary; (ýüzün, kelle çanagyň, ýokarky ujagyň, goşaryň, el aýasynyň, biliň, gursak kapasasynyň) süňkleri; (beýniň, köpriň, beýnijigiň) wenalary; (gipotalamusyň, yzky beýniň) kesilmeleri.

b) uly beýniniň egrem-bugramlary, beýnijiginiň ýap-raklary, kelle çanagyň çeşmejikleri, gapagyň atanaklary, hrustaljygyň (merjimegiň) şöhleleri, kelläniň töwerekleri, deriniň joýajyklary, köprüniň maňyzlary, aýlaw içegäniň zolaklary, bagryň baglaýjylary, kelle çanagyň tikinleri, deriniň saklaýjylary, dyzyň wenalary, kekirdegiň ketirde-wükleri, çarşak şekilli mäziň bölekleri, böwregiň wenalary, kelle çanagyň sinhondrozlary, älemgoşar bardasynyň eplem-leri, burnuň kekerdewükleri, agzyň mázleri, gursak kapasasynyň bogunlary, depregiň perdesiniň şahalary, orta guý-ruk muskulyň torbalary, öt haltanyň nemli bardasynyň eplemleri, ýokarky ujayň muskullary.

Sypatlaryň Nominativus Pluralis görnüşiniň ýasalşy boýunça amallaryň ugrukdyryjy esaslary

1	2	3	4	5
Sypatyň sözlük ýazgysy-ny almaly	Toparyny ýa-da de-rejesini anykla-maly	Üýtgame-sini we jynsyny anykla-maly	Asyl sö-züni tap-maly	Asyl sözüne tablisadanNom. Pl. goşulmasy-ny goşmaly

Sypatlaryň Nominativus Pluralis görnüşindäki goşulmalaryny ýatda saklaň:

Jynsy	I topar (1, 2 ýöňkeme) we artyklyk de- rejesi	II topar (III üýtgame)	Deňeşdirme de- rejesi (III üýt- game)
M	-i	-es	(ior) - es
F	-ae	-es	(ior) - es
N	-a	-ia	(ior) - a

**Amallaryň ugrukdyryjy asyl sözleri bilen şu ýokar-
daky tablisany ulanyp, aşakdaky sypatlaryň düýp we
deňeşdirme derejedäki mysallary derňäp okaň:**

Nom.Sing	Topary	Üýtge- mesi	Jynsy	Asyl sözi	Nom.Plur.
pilosus	I	2	m	pilos-	pilosi
pilosa	I	1	f	pilos-	pilosae
pilosum	I	2	n	pilos-	pilosa
vertebralis	II	3	m,f	vertebral-	vertebrales
vertebrale	II	3	n	vertebral	vertebralia
simplex	II	3	m,f	simplic-	simplices
simplex	II	3	n	simplic-	simplicia
posterior	deň.der.	3	m,f	posterior-	posteriores
posterius	deň.der.	3	n	posterior-	posteriora

Gönükmeler

**I. Tablisany ulanyp, sypatlaryň üýtgemesini we de-
rejesini Nom.Plur. goşulmasyndan anyklaň :**

dentales, interossea, incisivi, radicularia, superiora,
thoracicae, longissimi, alveolares, acustici, ethmoidalia,
minores, palatinae, anteriores, sinistri, supremae, pha-
ryngea, pharyngeales, minimae.

II. Sypatlaryň düşümini, sanyny, deňeşdirme derejesini anyklaň :

Majoris, pyramidales, occipitalia, palatini, minus, premolares, iliacus, minores, decidui, subcutanae, pelvina, interalveolaria, maxillaris, incisivi.

III. Sypatyň toparyny, derejesini we jynsyny göz önünde tutup, Nom. Plur. görnüşini yasaň:

Buccalis, lata, posterius, labiale, major, craniale, vertebrale, brevis, flava, liber, proprium, dorsale, thyroideum, osseus, simplicissimus, bronchialis, sacrale, zygomaticum, longus, alaris, latissimum, minima.

Gönükmeler

I. Nom. Plur. ýazylan atlar üçin şol atlar bilen ylaşýan sypatlary saýlap alyň:

nodi (lumbales, lymphatici, pectoralia, epigastrici, pulmonales, dextri, internae, iliaci, occipitales, profunda, mastoidei, regionales) papillae (linguales, conicae, fungiformes, vallatae, filiformes, foliatae, renales, sinistri, lentiformes, minora); ligamenta (interosseae, interspinalia, flava, palmaria, cruciata, intercarpei, alaria, radiata, dorsalia, supraspinalia, costoxiphoidea); dentes (acustici, incisivi, molares, longae, canini, premolar, decidui, permanentes, majot, brevia, minores); plexus (iliaci, rectales, inferiores, gastricae, medii, vesicales, medianae, viscerales, vasculares); foramina (ethmoidalia, minora, nervosae).

II. Terjime ediň:

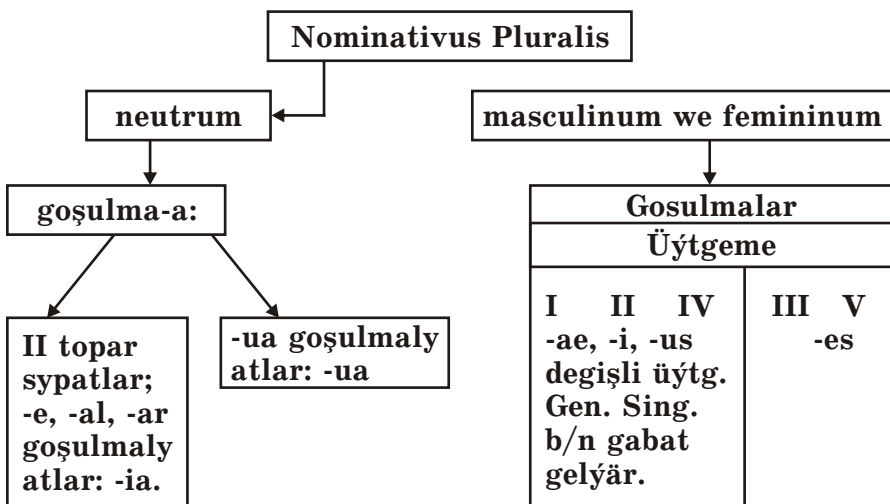
musculi subcostales, glandulae labiales, tubercula dentis, dens caninus, pyramides renales, venter posterior, venulae rectae, sinus intermedii, cellula anterior, ganglia cardiaca, plicae gastricae, nervi craniales, nervi spinales.

III. Ähli sözleriň ýazgysyny aýdyň we terjime ediň :

spatia interglobularia, nomina anatomica, venae intercostales anteriores, canaliculi dentaes, ductus sublinguales minores, crura ossea, arteriae ciliares longae posteriores, vasa sinusoidea lienis, facies articulares, labia oris, juga alveolaria, valvulae venosae, alveoli dentales.

IV. Terjime ediň, adalgalary Nom. Plur.-de goýuň : kiçi ganat, ýokarky alyn dişi, gözenekli deşik, iň kiçi wena, gyýak diş, kirpikli ösüntgi, bogum ýüzi, perdeli aýajyk, türre nerw düwüni, yzky dişli bölüm.

Atlaryň we sypatlaryň Nominativus Pluralis ýazgydaky goşulmalarynyň jemleýji çyzgysy

I. Neutrum. Islendik üýtgemäniň neutrum-a degişli atlary we islendik toparyň we derejäniň sypatlary Nom. Plur.görnüşinde *a* goşulma bilen gutarýar.

II. Masculinum we femininum. 1) I we II üýtgemäniň atlary we sypatlary, IV üýtgemäniň atlary degişli üýtgemäniň Gen. Sing. görnüşindäki ýaly goşulmany alýar. III. üýtgemäniň atlary we sypatlary (deňeşdirme dereje bilen bilekikde), hem-de V üýtgemäniň atlary Nom. Plur. de-es goşulmany alýar.

Gönükmeler

I. Terjime ediň.

a) Musculi (suboccipitales, faciales, masticatores, suprahyoidei, infrahyoidei, rotatores, interspinales, intertransversarii, intercostales); regiones (faciales, cervicales, pe-

torales, abdominales, dorsales, pleuropulmonales); arteriae (minores, ciliares, breves, posteriores, musculares, gastricae, articulares, nutriciae); articulationes (fibrosae, cartilagineae, synoviales, vertebrales); venae (vestibulares, rectae, minimae, atrioventriculares, tracheales, bronchiales, thoracicae, pharyngeae, nasales, meningeae, labiales, temporales, maxillares, tympanicae, parotidea, superficiales, occipitales, ethmoidales).

b) Ligamenta (flava, supraspinalia, ventralia, auricularia); fibrae (longitudinales, externae, radiales, dentatae, circulares, corticospinales, periventriculares); rami (capsulares, pharyngeales, mastoidei, glandulares, intermedii, thymici, mammarii, duodenales, calcanei, gastrici, tracheales); foramina (papillaria, nervosa, alveolaria, minora, intervertebralia, pelvina, sacralia); articulationes (sternocostales, intercarpeae, interphalangeae); ganglia (cardiaca, renalia, thoracica).

ç) Dentes (incisivi, canini, premolares, molares, decidui, permanentes); glandulae (ciliares, oris, salivariae, lacrimales, buccales, molares, linguales, palatinae, mucosae, pharyngeae).

II. Terjime ediň.

a) boýnuň örküjara muskullary, öňki we yzky parietal arteriýalar, uly beýniniň aşaky wenalary, aşgazan çukurjyklary, bölegara üstler, döş—ýürek şahalary, kiçi dilasty akymlyry, diliň dorsal şahalary, öňki ýokarky alweolýar arteriýalar.

b) orta guýruk muskulyň aýlandyryjy torbalary, göni içegäniň kese epinleri, aýlaw içegäniň ýarymaý zolaklary, kiçi böwrek çanajyklary, gara maddanyň şahalary, ýanbaş örümleri, çanaklyk nerw düwünleri, el aýak goşar wenalary, oňurga ýiliginiň kesilmeleri, köpriniň kese süüýümleri, adajygyň gysga egrem-bugramlary.

ç) goşmaça burun kekirdewükleri, pahna görnüşli sinusyň aperturasy, aşaky gyýak dişleri, ýokarky azy dişleri, kiçi kentlewük kanallary, uly we kiçi daşly nerwiň joýalary, yzky ýokarky alweolýar deşikleri, maňlaý süňküniň

gözhana bölümleri, ýokarky we aşaky burun balykgulaklary, uly we kiçi uçlar, pahna görnüşli süňküň ganat görnüşli ösüntgileri, ýokarky we yzky gulak muskullary.

Atlandyrmalarda duş gelyän gysgaldylan bellikler

Aa.arteriae; Bb.-bursae; Gll.-glandulae; Forr.-foramina; Ligg.-ligamenta; Mm.-musculi; Nn.-nervi; Rr.-rami; Vagg.-vaginae; Vv.-venae;

Gönükmeler

I. Gysgaltmalary doly okaň we terjime ediň:

gll. intestinales, vv. centrales, rr. orbitales, vagg. synoviales, bb. trochantericae, aa. nutriciae, mm. interspinales, nn. cardiaci, forr. palatina minora, aa. superiores, mm. interossei, nn. profundus, rr. oesophagei, aa. sigmoideae, forr. incisiva, vv. cavernosae, nn. articulares, ligg. interossea.

II. Terjime ediň we Nom. Plur. ýasaň :

Limfatiki (damar, düwün, gapak); bogun (boşluk, ösüntgi, ketirdewük); öňki (gyra, üst, germew); boýuntyryk (tummujik, gädik, ösüntgi); gözenekli (dara, süňk, deşik); emzik görnişli (ösüntgi, gädik, deşik); kese (ösüntgi, bölek, piramida, baglaýjy); yzky (uç, maňyz, üst); aşaky (diwar, jaýryk, ýaý); ýeňse (töwerek, bölek, deşik); ganat görnüşli (kanal, ösüntgi, çukurjik); kentlewük (badam, ösüntgi); burun (balykgulagy, süňk, deşik); uky (tümmüsi, joýsy, kanaly).

III. Terjime ediň.

a) beýinjigiň ýapraklary, aortanyň sinuslary, ýüregiň arteriýalary, oňurga ýilik nerwleri, kekirdewük joýalary, arkanyň muskullary, türre oňurgalary, böwreküsti mázleri, sinowler we waginalar, oňurga bogunlary, oňurga ýilginiň öňki orta şahalary.

b) gysga aşgazan wenalary, hususy aşgazan mázleri, damaryň falangaara bogunlary, pilçäniň gýralary, anal gapaklar, gözenekli öýjükler, gaty beýni bardasynyň sinusla-

ry, beýnijigiň jaýryklary, oňurga ýilik kökjagazlary, aşaky boýun ýürek şahalary.

ç) gysga yzky kirpikli arteriýalar, daşky burun wenalary, burnuň kekirdewükleri, burun deşikleri, diş eti, hoanlar, molýar mázleri.

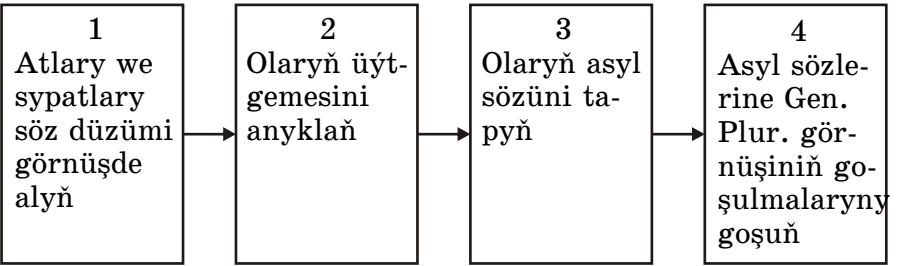
IV. Dilden terjime ediň:

a) Vasa lymphatica superficialia, cartilagines alares minores, bursae et vaginae synoviales, arteriae ciliares posteriores breves, cartilagines nasales accessoriae, radices spinales, vasa sanguinea retinae, musculi bulbi.

b) Gyri temporales transversi, ligamenta intercarpea palmaria, ossa membri inferioris, venae digitales dorsales pedis, foramina sacralia pelvina, rami mediales laterales, nuclei paraventriculares anteriores et posteriores, lobi glandulae mammae, crura anthelice, radiationes thalamicae posteriores.

ç) Limbi palpebrales anteriores, fasciae orbitales, canales semicirculares ossei, supercilia, cilia, ductus sublinguales minores rami gingivales superiores.

Atlaryň we syptalaryň Genetivus Pluralis ýazgysynyň görnüşü

I. Dilden terjime ediň.

a). Suturae cranii, trachea et bronchi, plexus venosi vertebrales interni (anterior et posterior), calyces renales majores, venae cerebri inferiores, rami cardiaci cervicales inferiores, nervus trigeminus et n. facialis, incisurae cartilaginis, meatus acustici, synchondroses cranii (= craniales).

- b) Sectiones medullae oblongatae, spatium intercostale, regiones membri inferioris, papillae renales, pulvinar thalami, recessus subhepatici, venae rectales inferiores.
- ç) Tubercula mentalia, musculi infrahyoidei, rami mentales, venae maxillares, cuspis coronae dentis posterior, glandulae pharyngeae, ventriculi lagryngis glandulae oris, vasa auris.

§12. Atlarýn we syatlaryň Genetivus Pluralis görnüşi

Sapagyň maksady. Atlaryň we syatlaryň Genetivus Pluralis goşulmalaryny bilmek:

1	2	3	4
Ady we sypaty	Olaryň	Asyl sözünü	Asyl sözüne Gen. Plur.
sözlük görnü- şinde	üýtgemesini	tapmaly	goşulmasyny
almaly	anyklamaly		goşmaly

I, II, IV we V üýtgedäki atlaryň, I topardaky syatlaryň, şol sanda artyklyk derejedäki syatlaryň (1, 2 üýt-
geme), Gen. Plur. görnüşinde goşulmalaryny ýatda saklaň:

<i>Üýtgame</i>	<i>Gen. Plur. goşulmary</i>
I	- arum
II	- orum
IV	- uum
V	- erum

I, II, V üýtgedäki atlarda, I topardaky syatlarda, şol sanda artyklyk derejedäki syatlarda, umumy goşulma -um asyl sözünüň häsiýetli çekimlisine -r çekimsiz arkaly

goşulýar, IV üýtgemede bolsa häşiýetli çekimliniň önüne (-u) goşulýar.

Meselem:

Söz düzümi	Üýt-geme	Asyl sözi	Mahsus çekimli	Goşul-masy	Gen.Plur. görnüşi
glandula, ae f	I	glandul-	-a-	-r-um	glandularum
nervus, i m	II	nery-	-o-	-r-um	nervorum
septum, i n	II	sept-	-o-	-r-um	septorum
ganglion, i n	II	gangli-	-o-	-r-um	gangliorum
textus, us m	IV	text-	-u-	-um	textuum
cornu, us n	IV	corn-	-u-	-r-um	cornuum
facies, ei f	V	faci-	-e-	-r-um	facierum
thoracicus	II	thoracic	-o-	-r-um	troracicorum
thoracica	I		-a-	-r-um	thoracicarum
thoracicum	II		-o-	-r-um	thoracicorum

Gönükmeler

I. Ýokardaky tablisany ulanyp, sözleriň üýtgemesini anyklaň, sözlük ýazgysyny aýdyň:

Concharum, sulcorum, processuum, digitorum, facierum, lamellarum, arteriarum, oculorum, lingularum, ligamentorum, plexuum, genuum, aperturarum, recessuum.

II. Atlaryň söz düzümi görnüşini latyn dilinde ýazyň we Nom. Plur. ýazgysyny düzüň:

Düwün, máz, sinus, üst, girelge, baglaýjy, arteriýa, örüm, ýürek öňi, diş eti, dodak, burç, şah, joýa, ýaňak, gangliý, öň ýany.

III. Adalgalary terjime ediň, Nom.Plur. we Gen. Plur. ýasaň:

Konusa meňzeş emzijek, duluk ösüntgisi, kentlewük joýasy, eňek-dilasty çyzygy, iň kiçi wena, kese kentlewük epini, gowak örümi, görüş, nerwi.

III. Üýtgededäki atlaryň, II topar sypatlaryň, we deňeşdirme derejesindäki sypatlaryň Genetivus Pluralis görnüşindäki goşulmalaryny ýatda saklaň.

-um;

1. Asyl sözi I çekimsiz harp bilen gutarýan atlarda (çekimsiz tip);
  2. Sypatlaryň deňeşdirme derejesi (çekimsiz tip) bularyň ählisi Gen.Plur.- de- **um** goşulmany alýar.
- ium;**

1. Asyl söz iki sany çekimsiz bilen gutarýan atlarda (garyşyk tip);
2. **is, -es** goşulmaly deň bogunly atlarda (garyşyk tip);
3. **e, -al, -ar** goşulmaly atlarda (çekimli tip);
4. II topardaky sypatlarda (çekimli tip); - bularyň ählisi Gen.Plur.- de **ium** goşulmany alýar.

NB! 1. Atlaryň Gen.Plur. görnüşi ýasalanda şu aşakdaky aýratynlyklara üns bermeli; a) asyl sözi bir ýa-da iki sany çekimsiz harp bilen gutarýandygyna, meselem: radix, icis f radicum; (pars, partis f partium; b) es, -is gosulmaly atlaryň deň bogunly ýa-da deň bogunsyzdygyna, meselem: paries, etis m-parietum; pyramis, idis f pyramidum; auris, is f aurium; ç-) e, -al, -ar gosulma bilen gutarýandygyna üns bermeli: rete, is n-retium.

2. Sypatlaryň Gen.Plur. görnüşiň ýasalşynda ýatda saklamaly zatlar:

a) II topardaky sypatlar **ium** goşulmany alýar:

Brevis, e- brevium; simplex, icis simplicium;

b) deňeşdirme derejedäki sypatlarda **um** goşulma **ior** suffiksli asyl sözüne goşulýar; mysal üçin: anterior, ius, ioris (esasy- anterior -). Gen.Plur. anteriorum.

Gönükmeler

I. Sesli okaň, Gen.Plur. goşulmasyny anyklaň, haçan asyl sözüne -ium we um goşulýandygyny düşündiriň:

Dentium, tendinum, pulmonum, aurium, ossium, articulationum, retium, re-gionum, partium, cervicalium, posteriorum, nasarium, minorum.

II. Gen. Plur. ýasaň:

Pes, pedis m; cavitas, atis f; foramen, inis n; unguis, ia m; thenar, aris n; dens, dentis m; caput, itis n; frons, frontis f; paries; etis m; tempus, oris n; canalis is m; apex, icis m; calcar, aris n; tuberositas, atis f; cervix, icis f; os, oris n; ars, artis f; stapes, edis m; glans, glandis f; meninx, ngis f.

III. Düýp we deneşdirme derejedäki sypatlardan Gen. Plur. ýazgysyny ýasaň:

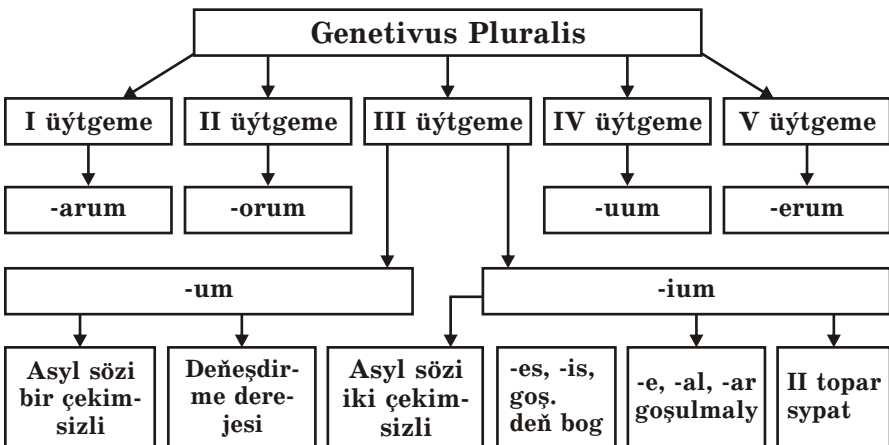
Frontalis, e; anterior, ius; dentalis, e; orbitalis, e; posterior, ius, ioris; molaris, e; infraorbitalis, e; superior, ius; sphenoidalis, e; major, jus, joris; premolaris, e; minor, us, oris.

Gönükmeler

a) adalgalary Gen. Plur. de goýuň:

Vas sanguineum, valvula semilunaris, nervus spinalis, vena minima, dens premolaris, papilla lingualis, alveolus dentalis, cornu minus, septum interradiculare, concha nasalis, facies articularis, glandula lingualis, ligamentum flavum, canalis alveolaris, processus transversus, massa lateralis, foramen alveolare.

Genetivus Pluralis ýazgydaky goşulmalarýň jemleýji çyzgysy

NB! III. üýtgedmäki was, vasis n-damar sözi köplük sanda II ýü. b/n üýtgeýär

Gen. Plur. **vasozum.** Uly ganat; gözhana bölümi; eňek tümmüjigi; alweolýarara germew; dilasty epin; lateral üst; kiçi kentlewük deşigi; aşaky premolýar; boýun oňurgasy; alyn dişi; simpatiki örüm; gyýak dişi; maňlaý sinusy; öýken wenasy; molýar (diş); bil oňurgasy; gulak üsti; uly kentilewük kanaly; yzky dik baglaýjy, daşky gapyrga ara muskul.

Gönükmeler

I. Terjime ediň.

Gapyrgalary galdyrýan uzyn muskullar; gapyrgalary galdyrýan gysga muskullar; siňirleriň atanagy; alyn we gyýak dişleriň medial üsti; siňirleriň epiji muskullaryň ýanaklaýjysy; siňirleriň ýazyjy muskullarynyň aşaky saklaýjysy; siňirleriň baglaýjylary; damarlar; gyzyl we sary oňurga ýiligi; maňlaý sinuslarynyň germewi; çep ýürek öňüniň öýken wenalarynyň deşigi; boýun oňurgalarynyň öňki we yzky tümmüsi; simpatiki örümleriň ganglileri; sag ýürek öňüniň boş wenalarynyň sinusy.

II. Barmaklaryň ýüzleý epiji muskuly; barmaklaryň gysga ýazyjy muskuly; penjäniň barmaklarynyň siňirleriniň sinowial waginalary; kiçi injik muskullarynyň siňirleriniň ýokarky saklayjysy; penjäniň barmaklarynyň fibroz waginalary; epiji muskullaryň umumy sinowial waginasy; guýruk muskullaryň muskulara torbalary; penjäniň başam barmagynyň uzyn äkidiji we gysga ýazyjy muskulyň sinirleriniň waginasy; goşaryň bilek ýazyjy muskullaryň siňirleriniň waginasy.

III. Dodaklaryň bitişmeleri; gabaklaryň jaýrygy; damarlaryň nerwi; gyýak dişler we molýarlar; pahna görnüşli sinuslar; alyn dişleriň we premolýarlaryň dil üsti; pahna görnüşli sinuslaryň germewi; ganat görnüşli ösüntgiler; ganat görnüşli ösüntgileriň medial we lateral gatlaýyklary; uly we kiçi daşly nerwler; uly we kiçi daşly nerwleriň kanalla-

ry; uly we kiçi daşly nerwleriň kanallarynyň ýarygy; gabaklaryň gapdal bitişmeleri.

I. Terjime ediň.

a) Nuclei nervorum cranialium, facies anterior posterior et dentium premolarium et molarium, vagina synovialis mm.peroneorum (fibü-larium) communis, rr. trigeminales et trochleares, sinus venarum cavarum, mm. palati et faucium, forr. venarum minimarum, noduli valvularum semilunarium

b) Vincula tendinum, cavernae corporum cavernosorum, lunulae valvularum semilunarium, deccussatio nn. trohlerium, stratum lamellarum generalium externarum et internarum, plexus cavernosi concharum, tunica conjunctiva palpebrarum, ligg. ossiculorum auditus, articulationes ossiculorum auditus.

Leksiki minimum

Atlaryň I üýtgemesi

commissura, ae f-bitişme
glandula suprarenalis, ae f – böwreküsti mäs
medulla, ae f-beýni, beýni maddasy
m.oblongata- süýri beýni
m.ossium-süňk beýnisi (ýiligi)
m.spinalis-arka beýnisi (oňurga ýiligi)
trachea, ae f-traheýa, dem alyş bokurdak
vagina, ae f-1. – çaga ýoly; 2. vagina
vesica, ae f-halta
vesica fellea (s.biliaris) – öt haltasy
vesica urinaria-peşew haltasy
valvula, ae f-gapak

Atlaryň II üýtgemesi

atrium, i n- alynýürek
bronchus, i m-bronh,
lobus, i m-bölek, paý
retinaculum, i n-saklaýjy;
stratum, i n-gat

thalamus, i m-talamus, beýniniň görüş tümmusi;
thymus, i m-timus, çarşak şekilli mäs
carpus, i m-goşar,
lumbus, i m-bil
metacarpus, i m-el aýasy;
nodulus, i m-düwünjik

Atlaryň IV üýtgemesi

abscessus, us m-abscess, iriň üýşme
sensus, us m-duýgy

Sypatlaryň I topary

arteriosus, a, um-arterial; cardiacus, a, um-ýürek...
oblongatus, a, um-uzyn; pyloricus, a, um-pilorusa degişli;
sanguineus, a, um-ganly, gana degişli

membranaceus, a, um-perdeli; opticus, a, um-görüş...
peron (a) eus, a, um-(s.fibularis, e)- kiçi injik...(sünke de-
gişli); ruber, bra, brum-gyzyl; spurius, a, um- ýalan, uri-
narius, a, um-peşew...

Sypatlaryň II topary

cerebellaris, e-beýnijik...;
generalis, e-general, urug, nesil, umumy;
medullaris, e-beýni...;
paranasalis, e-burun ýany;
semilunaris, e-ýarymay
analıs, e-anal, -artbujak...;
biliaris, e-öt...;
fibularis, e-kiçi injik... (s.peron (a) eus) / - kiçi injik...;
intermuscularis, e-muskulara

Gönükmeler

Nokatlara derek gerek bolan jogaplary ýazyň:

1. Ähli üýtgedäki atlaryň we sypatlaryň Gen. Plur. goşulmasynda umumy alamat...

2. I topara sypatlaryň feminium goşulmasy Gen. Plur, üýtgedäki atlaryňky ýaly, I topar sypatlaryň mas-

culinum we neutrum goşulmasy... atlaryň goşulmasyna meňzeş gelyär. 3. Asyl sözi bir çekimsiz bilen gutarýan III deň bogunsyz atlaryň Gen.Plur. görnüşinde deňeşdirmе derejedäki sypatlaryňky ýaly ... goşulmany alýar. 4. Gen. Plur.-de inm goşulmany: 1) . . . , 2) . . . , 3) . . . , 4) . . . alýar. 5-Vas, vasis n sözi birlik sanda . . . bilen, köplük sanda bolsa . . . bilen üýtgeýär; Gen. Plur. . . damarlaryň.

§13. Birinji bölüm boýunça jemleýji barlag işine taýýarlyk

Sapagyň maksady: 8-12-nji sapaklaryň materialyny umumylaşdyrmak boýunça gaýtalamak; baş we eýelik düşümleriniň birlik we köplük sanlarynda lukmançylyk adalgalarynyň terjime endiklerini berkitmek.

Gönükmeler

I. Aşakdaky atlary latyn dilinde sözlük ýazgyda aýdyň:

örüm, içege, gangliý, dil, akym, deşik, üst, geçelge, nerw, ösüntgi, muskul, torba, gyra, örküç, şaha, bölüm, baglaýjy, sinus, gabak, süňk, diş, ulgam, şah, bronh, damar, tümmüjik, duluk.

II. Sözlüksiz terjime ediň, her sözün sözlük ýazgysyny aýdyň:

a) Margo anterior, os hyoideum, nodus lymphaticus, spina nasalis posterior, colon transversum, fissura orbitalis, radix vestibularis, foramen occipitale magnum, crista tuberculi minoris, fornix pharyngis, meatus externus, incisura pancreatis, dura mater encephali, lobus hepatis dexter.

Corpus vesicae felleae (biliaris), ampulla recti, ligamentum fibulare, cornu sacrale, musculus glut (a) eus minor, ductus hepaticus sinister.

b) Nervus facialis, glandula lacrimalis, stratum cerebrale, musculus transversus menti, cavitas nasi propria, ductus sublingualis major, nervus muscoli tensoris veli palatini, hiatus canalis nervi petrosi minoris, apex radices dentis.

III. Sözlükli terjime ediň.

vv. meningeae mediae, nervi vasorum, retinaculum (tendinum) musculorum flexorum, comissura palpebrarum lateralis, vaginae tendinum digitorum pedis, medulla renalis, arteriae renalis, rami alveolares superiores anteriores, rami parotidei, musculus peron (a) ei, foramina palatina minora, tractus spinalis nervi trigemini, corpora paraaortica, ganglia thoracica, glandula trunci sympathici, organa oculi accessoria, aa. ciliares posteriores longae, rr. tractus optici.

IV. Dilden terjime ediň, Nom.Plur.-de goýuň:

aşaky alyn dişi; emzik görnüşli öýjük; uly ganat; dişara çägi; kiçi kitirdewük; alyndiş kanaly; kiçi dilasty akymy; gözenekli deşik; gan damary; kiçi şah.

V. Ýazmaça terjime ediň, Gen. Plur.-de goýuň:

burun mazi, alweolýar deşigi, aşaky bogun ösüntgisi, pariýetal süňki

V. Ýazmaça terjime ediň.

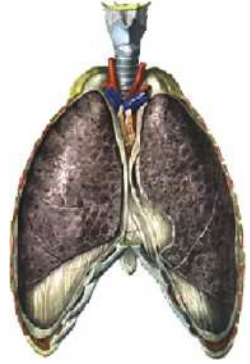
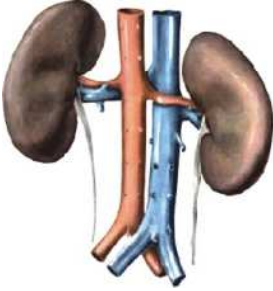
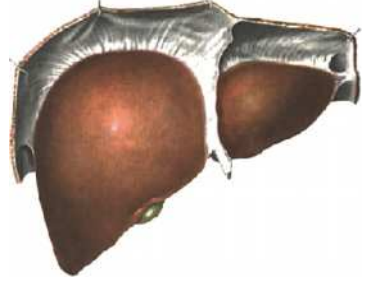
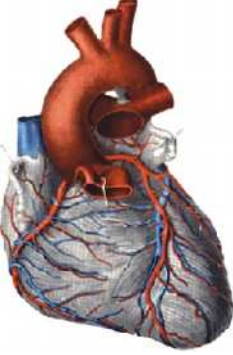
a) umumy öt akymy, oňurga ýilik ganglisi, içki eşidiş geçelgesi, wena örümi, uly deprek örküji, pariýetal tüm-müjik, ýokarky gyýak dişi, çekge çyzygy, dişara emzijek, burnuň germewini galdyryňan muskul, agzyň burçuny goýberýän muskul, kelläniň muskullary, ýanbaş örümleri, gysga aşgazan wenalary, kiçi kentlewük kanallary, (nerw) çanaklyk düwünleri, bedeniň töwerekleri, gaty beýni bardasynyň sinuslary, kitirdewügiň gädikleri, oňurga ýiligi-niň öňki orta wenalary, agzyň dodaklary, kekirdegiň, (gar-nyň, döşüň), muskullary; bagryň bölekleri, damarlar, ýeň-seasty muskullary, sag ýürek öňi; boş wenalaryň sinusy, aortanyň gapaklarynyň ýetmezçiligi, arkanyň iň giň muskuly, kelle çanak nerwleriň maňyzlary, balykgulagyň ýokarky baglaýjysy, oňurgaýilik nerwleriň örümleri, bag-

ryn baglaýjylary, umumy uky örümi, ýeňse şahyň sogan-düýbi, bil nerwleri, umumy öt akymynyň sfinkteri, gyzyň süňk beýnisi; dalagyň wisseral üsti.

b) goşmaça oňurga wenasy, parietal garyn perdesi, penjäniň başam barmagyny getirýän muskul, arka türre deşik-leri, dyzyň baglaýjylary, penjäniň barmaklarynyň fibroz waginasy, segmentar bronhlaryň şahalary, öt haltanyň bedeni, peşew akdyryjy kanalyň daşky girelgesi, peşew haltanyň muskul bardasy, ýokarky öňki ýanbaş örküji, gapyrganyň kellejiginiň boguny, dabanyň falangaara bogunlary, süňk ampulalary, sinowial birleşmeleri, çatalbaaralygynyň muskullary, sag öýken wenalary, deriniň saklaýjylary, deprek perdesiniň yzky çukurjygy (jübisi), böwreküsti mäzi-niň ýokarky gyrasy.

ç) ýüz we çeyneýji muskullary, dişiň medial gatlaýjygy, diliň orta joýasy, ýokarky we aşaky diwar, aşaky diş ýaýy, diş eti, dişler, agzyň mäsleri, alyn dişleriň medial üsti, yzky dil mäsleri, burnuň germewiniň gymyldaýan bölümi, aşaky aň limfatiki düwünleri, diliň kör deşigi, goşmaça burun ketirdewükleri, burunýany sinuslary.

II bölüm Kliniki adalgalar

Kliniki adalgalar **Sözleriň ýasalyşy. Adalga bölekleriniň** **görnüşleri.**

Keselleri aňladýan goşulmalar -«osis»,
-«itis», -«oma», -«omatotis», -«iasis», -«ismus»

Grek-latyn söz ýasaýjy elementler kliniki adalgalaryň esasy bolup durýar: (asyl sözler, sözöňi, goşulmalar). Esasy (bazasy) grek dilidir.

Kliniki adalgalardaky sözleriň köpüsi çylşyrymly, ýagny iki we ondan hem artyk asyl sözden ýasalan çylşyrymly adalgalar bolup durýar.

Kliniki bölüm aşakdakylary öwrenýär.

1. Keselleriň atlaryny.
2. Keselleriň alamatlaryny.
3. Bejeriş usullary.
4. Tehniki serişdeleri (enjamlary) .
5. Diagnostiki (anyklaýyş) enjamlary.

Kliniki adalgalar düşümlerden, sypat aýyrgyçlaryndan azatdyr.

Anatomiýa adalgalarynyň özeni latyn dili bolsa, kliniki adalgalarynyň özeni grek dilidir.

Meselem: burun - nasus (lat. diliniň anatomik adalgasy)
-rhinos (grek diliniň kliniki adalgasy)

kelle- caput-lat. dili.

cephalo - grek dili.

Kliniki adalgalar - bular keselleriň adyny patologiki ýagdaýlary, keselleriň alamatlaryny, fiziologik hyzmatlaryň ýüze çykmalaryny we bozulmalaryny, organlaryň we dokumalaryň gurluş taýdan üýtgeşmelerini, şeýle-de bejeriş usullaryny (keseliň önüni almagyň), lukmançylyga de-

gişli gurallaryň we enjamlaryň atlaryny aňladýan adalgalarydyr.

Kliniki adalgalar terjime edilende olardan ýasama söz ýasamak mümkin.

Ýasama sözüň düzüminde gaýtalanýan düzüm böleklerini aýratyn belleýärler, olardan belli bir şekiller boýunça bir görnüşli (tipli) lukmançylyk adalgalary ýasalýar. Bu düzüm bölekler ýa-da komponentler adalga bölekleri **(AB)**-ler diýlip atlandyrylýar.

(AB) - bu ýasama sözüň islendik bölegi bolup, sözüň gurluşynda onuň hemişelik orny bolýar we özüniň many birligini saklaýar.

Meselem: nephroscopia-böwregi gural bilen barlamak; sözüň berlen manysyna görä degişli bölekleri saýlap almak we olary bir bütewi söze birikdirmek ýoly arkaly belli bir gurluşly ýasama sözi ýasamak ýaly meseleleri öz içine alýar.

§14. Adalga bölekleriniň görnüşleri

Sapagyň maksady. Söz ýasalysyň önümlü şekillerini we usullaryny, has ýygý duşýan asyl söz we söz ýasalys birlikleriniň toplumyny öwrenmekden ybaratdyr. Okuwyň maksady: sözüň manysyny onuň düzümi we gurluşy bilen ýygý duşýan birliklerini bölüp aýyrmak we olaryň manylaryny «goşmak» ýoly arkaly baglanyşdyrýan seslerden ybaratdyr.

Bu bölümde sözüň söz ýasalys gurluşyna we düzümine degişli meseleler öwrenilýär. Meseläniň merkezinde aýratyn alnan ol ýa beýleki söz bolman, eýsem birmeňzeş düzülen birnäçe sözleriň gurluşyndaky bar bolan umumylyklar, gaýtalanmalar bolup durýar.

Bölümiň mazmuny: Kliniki adalgalaryna degişli temalar esasynda ýasama sözleriň ýygý duşýan asyl söz we söz ýasalys elementlerini, adalgalar söz ýasalys usullaryny hem önümlü şekillerini beýan etmekden ybaratdyr.

Kliniki adalgalaryň esaslary (asyl söz, suffiksler, sözöňiler).

I. Keseliň adyny aňladýan suffiksler: (-osis, -itis. . .).

II. Prefiksler (sözöňiler). Has ýygý duşýan latyn we grek sözöňiler.

III. Grek-latyn goşa belgileriň we birmeňzeş adalga bölekleriniň (AB) tablisasy.

1. Beden agzalaryny, böleklerini atlandyrýan grek-latyn goşa belgileri (I tabl.) .

2. Bilimi, ylmy, diagnostik barlaglaryň usullaryny, bejerişi, ejir çekmäni, keseli atlandyrýan grek adalga bölekleri (II tabl.) .

3. Organlary we dokumalary atlandyrýan grek-latyn goşa belgileri (III tabl.) .

4. Organlaryň we dokumalaryň patologiki özgermelerini, terapewtiki we hirurgiki usullary atlandyrýan grek adalga bölekleri (IV tabl.) .

5. Dokumalary, organlary, sekretleri (mäzleriň işlap çykarýan maddalary), bölünip çykmalary, jynsy, ýaşy aňladýan grek-latyn goşa dubletleri (V tabl.) .

6. Funksional we kesel ýagdaýlary, hadysalary aňladýan ýeketäk adalga bölekleri (VI tabl.) .

1-nji orunda nephrologiýa.

2-nji orunda barlag, kesel.

AB-leri aşakdakylar ýaly bolup biler.

1. Bagly, ýagny beýleki AB bilen baglanyşykda ulanylýan bagly AB-ler: -graphia- ýazmak, şekillendirmek, çyzmak, cardiographia, -tonia- dargtynlyk, tonus, hypertonia.

Bu AB-ler aýratynlykda ulanylmayarlar.

2. Erkin AB-ler. Bu AB-ler bagly görnüşde-de, şeýle hem özbaşdak ulanylýarlar.

sclerosis- dykyzlanma; gatama.

aterosclerosis (arteriýanyň diwarjyklarynda ýag maddalaryň ýygnanmagy).

3. Başlangyç AB-ler bular diňe sözüň başynda bolup biler.

tachy-ýygy, çalt. Tachycardia

brady- seýrek, haýal. Bradycardia

4. Ahyrky AB-ler olar diňe sözüň soňunda gelyärler.

-cele (ingi, çişme) gastrocele.

-penia (öýjükleriň, gan bedenjikleriniň sanynyň ýetmezçiligi) .

leucopenia ak gan bedenjikleriniň ýetmezçiligi.

Kliniki adalgalaryň yasalys düzgünlerini bilmek. Kliniki adalgalaryň goşulmalaryny (-osis, -itis, -oma we başgalar) özleşdirmek

1. Esasan grek AB-leri ulanylýar we olaryň bolmadyk ýagdaýynda latyn AB-leri alynýar.

2. Çylşyrymly sözde ahyrky element bolup kesel ýagdaýlary ýa-da lukmançylyk täsir etmeleri (hereketleri) görkezýän birlikler çykyş edýar, organlaryň ýa-da beden bölekleriň, dokumalaryň ýa-da öýjükleriň atlary bolsa olaryň önüne geçirilýär.

Cardiorrhaphia- ýüregin hirurgiki amalyýeti, tikin goýmak.

Osteomalacia- süňkleriň patologiki ýumşaklygy.

3. Çylşyrymly sözleriň ýasalyşynda, soňky asyl söz çekimsiz bilen başlanýan bolsa, onda düzgün boýunça asyl sözler «o» çekimlisi arkaly birikýärler. Eger soňky asyl söz çekimli bilen başlanýan bolsa, onda birleşdiriji çekimliniň zerurlygy ýok.

Myopathia -muskulyň keseli

myalgia -muskulyň agyrysy

Bu kabul edilen kada, ýöne käbir elementleriň ýasalyşynda bu kadalar ulanylmaýar. Bronchoectasia

Eger sözler **-ia** bilen gutarsa, basym soňky bognyň önýanyndaky bogna düşýär.

Nephropathia; **kadadan çykma** - logia biologia, miologia we ş. m.

Keselleri aňladýan suffiksler: -osis- manysy- ýiti däl, jähtlenmesiz, dowamly kesel:

Dermatosis - deriniň ýiti däl, sowuklamasyz keseli.

Bu suffiksiň başga-da dört sany düýpli manysy bar.

1. Fibroz, degeneratiw üýtgame: Nephrosis - nefroz, böwrekleriň ýiti däl sowuklamasyz keseli; böwrek kanalyň fibroz üýtgemegi.

2. Funkcional kesel, bozulma: neurosis - newroz - nerw ulgamynyň bozulmagy.

3. Keseliň sebäbi sözün esasynda, düýp sözünden berilýär: Mycosis - mikoz, kömelejikli kesel. Toxicosis - toksikoz, organizmiň zäherli maddalar bilen zäherlenmegi.

4. Köpelme, ýaýrama, sanynyň köpelmegi: leucocytosis (leucosis) - ak gan öýjükleriň köp bolmagy.

1 - itis - ýiti jähtlenme, sowuklama keseli. Hepatitis, gastritis.

2 - oma - dömmе çiş (zyýanly, zyýansyz). Myoma, lypoma.

3 - omatosis - çişleriň köpelmegi: fibromatosis, osteomatosis.

4 - iasis - sowuklamasyz kesel: düýp sözün özünde netijesi görkezilýär.

M.ü. Helmintiasis, psoriasis, amoebiasis.

5 - lithiasis - iasis suffiks bilen daş emele gelme prosesi aňladylýar.

M.ü. Nephrolithiasis, Cholecystolithiasis.

- lithus - emele gelen daş.

M.ü. Nephrolithus, Dacryocystolithus.

6 - ismus - bar bolma, alamat, fakt, netijede bolan ýagdaý.

M.ü. Alcoholismus, infantilismus.

1-nji gönükmе. Şu aşakdaky suffiksleriň kömegi bilen keselleri aňladýan adalgalary düzüň:

- itis

nerwiň çişmesi

neur -

bagryň çişmesi

hepat -

- osis

bogunlaryň kesellemegi	arthr -
aşgazyň kesellemegi	gastr -
- oma	
süňk çiş	oste -
ýatgy çiş	metr -
- omatosis	
birnäçe bogunlaryň çişmegi	arthro -
birnäçe fibromatozlaryň çiş	(fibra - süýüm) -
- lithiasis	
peşew haltasyndaky birnäçe daşlar	cysto -
- lithus	
peşew daşy	uro -

2-nji gönükmä. Okaň we yat tutuň.

osteo	- süňk
cheilio	- dodak
pharing	- bokurdak
nephr	- böwrek
phleb	- wena
toxi	- zäherli, awuly
psych	- psihoz, dälilik, ruhy nähoşluk
ascaridos	- askaridoz
fibr	- süýüm
psorias	- psoriaz, teňňeli demrew
helminth	- gelmintoz; gurçuklama keseli
chondr	- kekirdewük
gastr	- aşgazan
sarc	- çiş
lip	- ýag
angi	- damar

Ýokardaky berlen sözler kömekçi sözlerdir. Türkmen diline terjime ediň. Kömekçi sözler bilen adalgalary düzüň.

Gastroma, sarcoma, lipoma, angioma, osteoma, cheilioma, pharyngitis, nephritis, phlebitis, toxicosis, psychosis,

ascariidosis, fibrosis, stenosis, psoriasis, helminthiasis, chondromatosis, fibromatosis, nephrolithiasis, cholecystolithiasis, odontolithus, nephrolithus.

3-nji gönükme. Gerekli adalgalary düzüň.

1. Aşakdaky atlaryň esasyndan çişmäni aňladýan adalgalary düzüň:

neph - ; gastr - ; neur - ; pericard - ; arthr -

2. Daşyň bar bolmagyny aňladýan adalgalary düzüň:

böwrekda daş

aşgazandaky emele gelen daş

öt haltadaky daş

dişdäki daş

peşew daşy

3. Aşakdaky esaslardan çişleri aňladýan adalgalary düzüň.

Sarc -

neur -

osteo -

encephal -

fibr -

4-nji gönükme. Türkmen diline terjime ediň.

Psychosis -

angioma -

phlebitis -

nephrolithiasis -

toxicosis -

sarcoma -

nephritis -

odontolithus -

cholecystolithiasis -

§15. Latyn we grek sözöňüleri

Sapagyň maksady: Latyn we grek sözöňülerini özleşdirmek. Grek - latyn goşa belgiler we antonim sözöňülerini özleşdirmek.

Sözöňi - ol ownuk söz bölegi bolup, asyl sözünň oňünden gelýär we şol söze goşmaça many berýär, onuň lokalizasiýasyny görkezýär (ýokarda, aşakda, ýakynlaşma, daşlaşma).

Latyn we grek dilinde şol bir manyny dürli pristawkalar bilen berip bolýar.

Meselem: hypotonia - arterial basyşyň peselmegi
hypertonia - arterial basyşyň ýokarlanmagy.

Sözöňülerini grek we latyn ýygýlyk, olaryň sözöňüleriniň, anatomik we kliniki adalgaşynaslyklarda ulanylyşy.

1. Lat. ad - ab

Grek. -apo -

Sözöňüler	Manysy	Sözöňüler	Manysy
ad - (ac, -af, -al, an, -ap, -as, -at-)	Ýakynlaşma, goşulma	ab - (abs-, a-) apo-(ap-, aph-)	daşlaşma, gapdala süýşme
Meselem: adductio – golaýlama, ýakynlama abductio – daşlaşma apophysis - ösüntgi, süňk ösüntgisi.			

2. Lat. intra -, intro -, - extra -, extero -

Grek. endo-, ento -, - ecto -, exo -

Sözöňüler	Manysy	Sözöňüler	Manysy
intra-, intro-, endo-, ento-	Içinde	Extra-, extero-, ecto-, exo-	daşynda
Meselem: intranatalis, e – dogulma wagty bolup geçýän intralobularis, e – bölejigi; bölekleriň içinde ectoderma - ektoderma exoglossia - diliň ulalmasy			

3. Lat. infra -, sub - - supra -, super -

Grek. hypo - - hyper -, epi -

Meselem: infrascapularis - pilçe asty
 sublingualis - dilasty
 suprascapularis - pilçe üsti
 superficialis - ýüzleý üst
 hypotonia - arterial basyşyň peselmegi
 hypertonia - arterial basyşyň ýokarlanmagy.

4. Lat. ante -, prae -, pro - -- post -
 Grek. pro - -- meta

Sözöňüler	Manysy	Sözöňüler	Manysy
Ante-, prae-, (pre-), pro-	bir zadyň öňünden, öňde, ilki	post-, meta-, (met)-,	yzda, soňundan
Meselem: antebrachium - çigin oňi (bilek) praesenilis - garrylygyň öň ýany prolapsus - organyň ýerinden süýşmegi postnatalis - dogandan soň metencephalon - yzky beýni			

NB Meta sözüniň - 2-nji manyсы «bir ýerden ýa-da bir ýagdaýdan başga ýere, ýagdaýa geçmek; üýtgame, öwrülme» - me-tastasis - metastas - patologik materialyň organizmiň bir ýerinden başga ýere geçmegi, metabolizmus - madda alyş-çalşygy, diri organizmde belli bir himiki üýtgemeleriň bolmagy.

5. Lat. inter -
 Grek. meso -, dia -

Sözöňüler	Manysy
inter- meso-, mes-, dia-, di-	ortaky, aralykda
Meselem: intermuscularis – musculara intercarpeus – goşar süňkleriň arasynda ýerleşen	

NB. Meso - içki organyň ady bilen bile gelende, şol organyň çözüni aňladýar: mesocolon gurşawly içegäniň çözi.

6. Lat. circum -
Grek. peri -, para -

Sözöňüler	Manysy
Circum-, peri-, para-, par-	daş - töwerek, bir zadyň ýanynda
Meselem: circulus – tegelek, çarh circumanalis - yzky deşigiň töweregi periosteum - süňküsti gabyk parotitis - gulak töweregi, gulakýany	

N.B Peri - organyň ady bilen bile gelse, şol organyň daşky bardasyny, kapsulany, organy örtýän (bardany) dokumany, garnyň ýylmanak perdesini aňladýar; perimetrium - perinephritus - böwregiň fibroz kapsulasynyň çişmesi. Para-ıçki organyň ady bilen bile gelse, organyň ýanyndaky ýa-da daşky öýjükligi aňladýar. 2-nji many-sy - normadan daşlaşma, üýtgame: paraculis - eşidiş almatlaryň ýalňys bolmagy.

7. Lat. trans -, per -
Grek. dia -

Sözöňüler	Manysy
trans- per-, dia-	1. bir zadyň içinden geçmek 2. bir zadyň içinden böwsüp geçmek
Meselem: transplantatio - göçürme transfusio - guýmak diarrhoea - içgeçme pertussis - gökbogma	

8. Lat. retro -; re -

Sözöňüler	Manysy
retro- re-,	arkasynda, yzda, yzynda 1) gaýtalanma. 2) garşylykly hereket
Meselem: retronasalis - burnuň aňyrsy retrognatia - ýokarky äňiň ýerinden süýşmesi (yzyna) reactio - reaksiýa reanimatio - reanimasiýa, ýaşaýsyň dikeldimegi	

**9. Lat. con -
Grek. syn**

Sözöňüler	Manysy
con - (com-, cor-, col-, co -) syn - (sym-, sy-)	bile bagly bilelikde hereket etmek
Meselem: m. constrictor - gysyjy muskul commissura - birleşme, bitme, bitişme symbiosis - simbioz, systole - sistola, syndromum - sindrom	

**10. Lat. contra -
Grek. anti -**

Sözöňüler	Manysy
contra- anti-, ant-	garşylykly ýagdaý
Meselem: contralateralis - garşydaş tarapda ýerleşen contrarius - garşylykly	

11. Grek - ana -- cata

Sözöňüler	Manysy
ana- cata-	aşakdan ýokaryk gönükdirmek ýokardan aşak gönükdirmek
Meselem: ana-mnesis - anamnez cata-mnesis - katamnez	

**12. Lat. in - - ex -
Grek. en - - ec**

Sözöňüler	Manysy
in-, im-, (il-, ir-, en-, em-) ex-, e-, (ef-), ec-, ex-	da-de, bir zadyň içinde dan-den, (bir zadyň içinden)
Meselem: index - görkeziji indecatio - görkezme excretorius - ekskretor hyzmaty ýerine ýetirýän ectopia - (topos) - (ýer) - organyň dogabitdi ýerinden süýşmesi	

**13. Lat. in -
Grek. a -, an**

Sözöňüler	Manysy
In- (im-, il-, ir-) a-, an-	alamatyň ýoklugy
Meselem: insufficientia - ýetmezçilik innocens - zyýansyz apnoë - dem almanyň kesilmegi anomalia - anomal, kadasyz ýagdaý amnesia - ýatkeşligiň doly ýa-da kem-käsleýin bolmazlygy antidotum - zähäre garşy	

14. Lat. Grek. dys - - eu -

Prefiksler	Manysy	Sözöňüler	Manysy
dys-	bulaşma, bozulma hyzmata şikes ýetme	eu-	hyzmata laýyk, dogry
Meselem: dyspnoë - demiň bulaşmagy, bozulmasy dysenteria - bulaşma, içgeçme eupnoë - dogry dem alma, kadaly dem alma			

15. Lat. dis - Grek. dia -

Sözöňüler	Manysy
dis - (dif-, di-) dia-	bölünme, aýrylma
Meselem: distalis - distal, merkezden daşlaşan disseminatus - ýaýran	

16. Lat. de -, des -, se -

Sözöňüler	Manysy
de-, des-, se-	ýok etme
Meselem: decompensatio - bozulmagy	

Berkitmek üçin gönükmeler

1-nji gönükmä. Türkmen diline terjime ediň.

1. Analgesia
2. Intravitalis
3. Hyperfunctio
4. Diencephalon
5. Pertubatio
6. Infraorbitalis
7. Endocervicalis
8. Episternalis
9. Premolaris (dentes)
10. Subcutaneous

2-nji gönükmä. Latyn diline terjime ediň.

1. Dem alşyň bolmazlygy
2. Pes hyzmat
3. Gözhanaasty
4. Pleuraasty
5. Dogandan soň
6. Deriasty
7. Alweolar
8. Agyzdan daşlaşan

3-nji gönükmä. Türkmen dilinden latyn diline terjime ediň. Kömekçi sözler bilen adalgalary düzüň.

1. Witaminsizlik, awitaminoz
2. Garyn boşlugynyň daşyndaky
3. Dogum içindäki
4. Kelle süňküniň içindäki
5. Diliň astyndaky
6. Birleşdiriji
7. Bölejikleriň arasyndaky
8. Muskulyň arasyndaky
9. Pulsyň nädogry urmagy
10. İçgeçme
11. Pilçäniň aşagyndaky
12. Gan basyşynyň güýjüniň peselmegi

13. Demgysma

14. Organlary, teniň belli bir bölegini bedeniň başga bir ýerine göçürip goýmak

15. Guýma, göýberme

16. Mäzler

17. Ýygryýan muskul, ýygryjy

18. Gaýtargy, himiki proses

19. Kliniki ölüm pursatynda organizmi janladyрма

20. Ortaky beýni

Kömekçi sözler

reactio, avitaminosis, reanimatio, mesencephalon, aritmia, extraperitoneum, hypoglossus, communicans, intraarticularis, intermuscularis, hypotonia, contractus, diarrhoea, dyspnoë, infrascapularis, transfusio, m. corrugator, transplantatio, intracranialis.

4-nji gönükmä. 1. Aşakdaky AB-lerden çişmäni aňladýan adalgalary düzüň:

neph -; gastr -; neur -; pericard -; arthr -

2. Daşyň bar bolmagyny aňladýan adalgalary düzüň:

böwrekdäki daş,

aşgazanda emele gelen daş,

öt haltadaky daş,

dişdäki daş,

peşew daşy.

3. Aşakdaky AB-lerden çişleri aňladýan adalgalary düzüň:

sarc -

neur -

osteo -

encephal -

fibr -

5-nji gönükmä. Türkmen diline terjime ediň:

psychosis -

angioma -

phlebitis -
nephrolithiasis -
toxicosis -
sarcoma -
nephritis -
odontolithus -
cholecystolithiasis -

§16. Taglymaty, ylmy, anyklaýyş barlag usullary, bejerişi, keseli aňladýan adalga böleklerini, (AB)-leri öwrenmek.

Sapagyň maksady. Täze grek-latynça adalga böleklerini özleşdirmek.

Grek-latyn goşa (AB)-leri we täk AB-ler, bular kliniki adalgasynyň esaslaryny öwrenmek üçin zerurdyr. Her bir tablisa iki bölüme bölünen, olar A we B indeksi bilen atlandyrylan. A indeksi bilen ýokary ýygylgy bar bolan we ähli fakultetiň talypalary üçin wajyp bolan AB-ler girizilipdir.

B indeksi bilen ulanylyşy çäkli bolan ýa-da belli bir hünärä ugrukdyrylan AB-ler berilipdir.

Käýarym C indeksi bilen esasan stomatolog talypalary üçin wajyp bolan aýratyn AB-ler berilýär.

Apostroflara üns beriň -

AB - (başdaky)

-AB (soňky)

Beden bölekleriň, organlaryň grek-latyn goşa belgileri. Okuwy, ylmy, diagnostiki barlagyň usullaryny, bejerişi we keseli aňladýan grek adalga elementleri (AB)-leri.

Grek AB-ler	Latyn sözler	Manysy
A. Kephalo-, cephalo-, -cephalia (kefale) somato-, soma- (soma, atos) osteo - (osteon) acro-, acrio (acron) stetho-, (stethos) spondylo- (spondylos) cardio-, cardium (kardia) arthro - (arthron) stomato- (stoma, stomatos) glosso-, -glossia (glossa) rhino (rhis, rhinos) odonto-, odontia (odus, odontos)	caput, itis n corpus, oris n os, ossis n membrum, i n pectus, oris n thorax, icis m vertebra ae f cor, cordis n ostium cardiacum (PNA) articulatio, onis f os, oris n lihgua, ae f nasus, i m dens, denis m	kelle beden süňk bedeniň distal bölegi döş kapasasy öňurga ýürek ýüregiň deşigi bogun agyz dil burun diş
B. Cheiro-, chiro-, -cheiiria, -chiria (cheir) podo-, -podia, (pus, pedos) gon - (gony) r(h) achi - (rhachius)	manus, us f pes, pedis m genu, us n columna vertebralis	gol, el daban, aýagyň basylyan ýeri, aýak dyz oňurga sütüni
C. Cheilo-, cheilia (cheilos) Urano (uranos) ul-, ulo - (ulon) melo - (melon) gnatho-, gnathia (gnatos) -genia (genus, genyos) -genia (geneion)	labium, i n palatum, i n (durum) gingiya, ae f bucca, ae f maxilla, ae f mandibula, ae f mentum, i n	dobak kentlewük dişiň eti ýañak ýokarky eňek aşaky eňek alkym

Grek AB-ler	Manysy
- logia (logos) - - logo - (sered - logia) - scopia (skopeco) - metria, - metr - (metreo, metron) - graphia graho - gramma (gramma) - therapia (therapia) - noso - (nosos) patho-, - pathia (pathos) alg-, -algia, -(algesia) - algos, algesia-, odynea-, (odyne)	ylym, ylmyň bölegi sözleşiş, gepleýiş barlama, derňeme, seretmek (gural bilen) ölçeme: (göwrümiň) ululygy rentgenografia rentgen suraty bejerme, keseli bejerme kesel kesel; ejir çekme agyry duýgurlyk, syzyjylyk

BERKITMEK

Türkmen diline terjime ediň:

- logia

osteologia, stomatologia, somatologia, biologia, rhinologia

- logo

logopathia

- scopia

somatoscopia, chiroscopia, gastroscopia, rectoscopia, colonscopia, cystoscopia, uretroscopia, duodenoscopia, stetoscop, rhinoscop

- metria

uranometria, audiometria, termometria, isometria, anisometria

- metr

tonometr, urometr, haemocytometr

- graphia

cardiographia, spondylographia, encephalographia

- gramma

cardiogramma, encephalogramma, audiogramma, rentgenogramma

- therapia

phytotherapia, barotherapia, rentgenotherapia, physiotherapia, hormonotherapia, electrotherapia, termotherapia, haematotherapia

- noso

nosologia

- patho

pathologia

- pathia

arthropathia, neuropathia, cardiopathia, psychopathia

- alg, - algia

glossalgia, odontalgia, brachialgia, acroalgia, arthralgia, cardioalgia, neuralgia

- algesia

cardioalgesia, odontoalgesia

- odynia

spondylodynia, ulodynia, gnathodynia, cheilodynia, pancreatodynia.

Kömekçi sözler

recto-göni içege	thermo - gyzgyn	hormon - içki sekresiýa
colon - aýlawly içege	phyto - ösümlük	mázleriniň işläp çykarýan maddasy
uro - peşew	baro - barokame-ra	
audi - owaz, ses	haemo - gan	pathologia - keselleri öwrenýän ylym

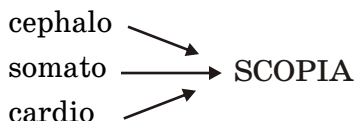
1-nji gönükmä. Terjime ediň.

1. El - aýak agyrysy
2. Bogunlardaky agyry
3. Dişagyry
4. Ýokarky äňň agyrysy
5. Aşgazana seretme
6. Kelle beýnisini barlama
7. Süňk baradaky ylym

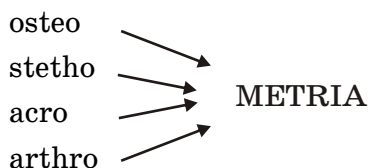
8. Döş kapasasynyň (rentgen) barlagy
9. Beýniniň kesellemegi
10. Bogunlaryň kesellemegi
11. Gyzgynlyk derejesini ölçemek
12. Bedene seretme
13. Ýürek kesellerini öwrenýän ylym
14. Bedeniň keseli
15. Derdiňi bejertmek
16. Mikroblar hakyndaky ylym
17. Böwrek keseli
18. Rentgen surat
19. Ýürek agyrysy
20. Ýlylyk bilen bejerme

2-nji gönükkme. AB-leriň manysyny düşündiriň.

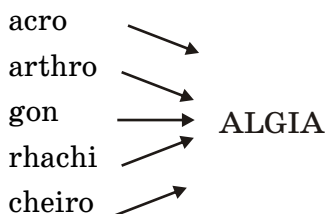
I

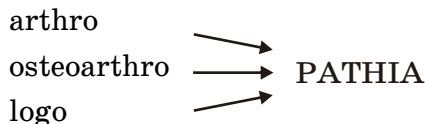
V

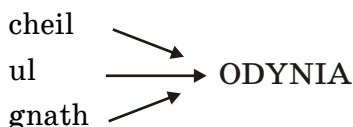
II

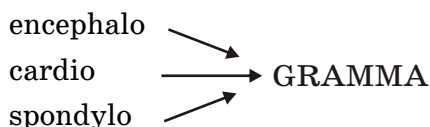
VI

III

VII

IV

osteo →
somato →
stomato → LOGIA
patho →
noso →

VIII

cardio →
spondylo → GRAPHIA

3-nji gönükmä. Terjime ediň.

Phytotherapia
nosologia
neuropathia
spondylographia
osteologia
termometria
tranfusio

stetoscopia
tomographia
tonometr
termotherapia
encephalogramma
cholecystolithasis
reanimatia

4-nji gönükmä. Terjime ediň.

Kelle süňküniň içindäki
ortaky beýni
pes funksiýa
bogun içindäki
bedene seretme
beden keseli
göni içege
gan akma
ses bilen bejermek

§17. Synalaryň we dokumalaryň patologiki üýtgemelerini terapewtiki we hirurgiki usullary aňladýan grek adalga böleklerini (AB) özleşdirmek

Sapagyň maksady. Adalga bölekleriniň grek-latyn di-
linde aňladylyşyny özleşdirme.

Grek AB-ler	Latyn sözler	Manysy
<p>A. Splanchno - (splanchna Pl) Gastro-, - gastria, Gaster, gastros entero - (enteron, ente- ra Pl)</p> <p>laparo - (lapare nax, Pl. garyn) prokto - (proktos) pneumo -, pneumono- (pneumon) spleno - (splen) nephro (nephros) pyelo - (pyelos) cysto - (kystis)</p> <p>cholecysto (choleot, kestis - haltasy) choledocho - (choleot doche - gap)</p> <p>metro-, metra hystero - (hystera)</p>	<p>viscera (Pl) ventriculus, i m</p> <p>intestinum, in intestina Pl, intestinum tenue abdomen, inis n venter, ntris m anus, i m pulmo, onis m</p> <p>lien, enis m ren, renis m pelvis renalis vesica, ae f vesica urinaria vesica fellea vesica urnaria ductus choledochus</p> <p>uterus, i m</p>	<p>içki organ, içegeler aşgazan</p> <p>içege inçe içegeler</p> <p>garyn, iç</p> <p>artbujak geçelgesi öýken</p> <p>dalak böwrek böwrek ýargagy, çanajyk peşew haltasy</p> <p>öt haltasy</p> <p>umumy öt akary</p> <p>ýatgy</p>
<p>B. omphalo - (omphalos)</p> <p>typhlo - (typhlon) cholangio (angerion-gan) dacryocysto (dacryon kystis haltasy) colpo (kolpos)</p> <p>oophoro - (oophoron) oo - (oon)</p>	<p>umbilicus, i m funiculus umbilicalis c (a) cum, in ductus biliferi saccus lacrimalis</p> <p>vagina, ae f</p> <p>ovarium, i n ovum, i n</p>	<p>göbek</p> <p>kör içege öt akarlary gözýaş haltajygy</p> <p>wagina, gylap aýal- lyk jyns organy ýumurtgalyk ýumurtga</p>

salpingo - (salpinx salpingos) trachelo - orchi-, orchidi -orchidia, - orchia (orchis, orchidion)	tuba uterina tuba audiva cervix, icia f (uter) testis, is m	ýatgy turbasy ýatgynyň boýunjygy ýumurtgajyk
---	--	--

2-nji tablisa

Grek AB-ler	Manysy
<p>A.</p> <ul style="list-style-type: none"> - iatria, iater iateria, iatros - ectasia, -ectasis (ektasis) - ptosis (ptosis asak düşme, sallanma) steno-, - stenosis (stenos - stenosis - daralma - stenosis - gysylma) sclero-, sclerosis (scleros - gaty, berk, sclerosis-) - malacia (malakos, - ýumşak) - lysis, -lit (lisis, - dargama) - plastica (plastike, plasso) - tomia - ýarylma, üzülme, kesilme tomo - gat, gatly - ectomia (ektome - kesme, kesip aýyрма) - stomia (stoma, stomatos deşik, yş) - pexia (pexis - fiksasiýa berkitmek) - r(h) aphia (rhaphe-sep, tikin), sep, tikin 	<p>lukman</p> <p>dartma, çekme, süýnme, giňelme, aşak süýşme</p> <p>dar, daralma, stenoz</p> <p>gaty, gatama, dykyzlanma</p> <p>ýumşak, ýumşama eremeklik ukyby; ýumurma, ýykma</p> <p>plastiki hirurgik amalyýeti kesme, çapma</p> <p>gatma - gat, gat - gat hirurgik amalyýet, goparma, sogurma, aýyрма, çykarma</p> <p>emeli deşik, ýasama deşik, stoma içki organlary berkitmek</p> <p>hirurgiki usul arkaly içki beden organyny berkitme</p> <p>hirurgiki usul arkaly tikin goýma, tikme</p>
<p>B.</p> <ul style="list-style-type: none"> - schisis (grek, döwme, bölme aýyрма, ýarma) - rhexis (grek, üzülme, kesilme ýarylma) - desis (desis-baglanyşyk baglaşdyryjy) 	<p>beden organynyň böleklenmesi</p> <p>ýarylma, ýyrtylma, çat açma, organyň dargamagy</p> <p>baglaşdyрма, hirurgiki amalyýet arkaly organy berkit-</p>

- eurusis (eurys giň)	me (hereketsiz)
- eurynter (euryno)	hirurgiki amalyýet arkaly
- klasia (klasis - ýok etme, ýyk- ma, weýran etme, dargatma)	organy giňeltmek üçin usul şu işi ýerine ýetirmek üçin ulanylýan gural
- çentesis (kentesis - deşme)	beden bölekleme, döwme (hi- rurgiki amalyýet), weýran etme deşme, sançma
- privus (lat. - aýyрма bilen ýa-da ýok bolmagy bilen bagly bolan)	beden bölegini döwmek hi- rurgiki amalyýeti
- eurusis (eurys)	giňelme, ulalma

1-nji gönükmä: Adalgalaryň manysyny aýdyň.

1. Laparotomia	28. Metroectomy
2. Laparothoracotomy	29. Gastroectomy
3. Tomography	30. Splenoectomy
4. Nephrotomography	31. Pneumonoectomy
5. Encephalotomography	32. Esophagostomy
6. Pediatrics	33. Colonostomy
7. Phthisiatry	34. Gastrostomy
8. Psychiatry	35. Cholecystostomy
9. Paediatric	36. Nephropexia
10. Phtisiatr	37. Arteriorrhaphia
11. Psychiatr	38. Meloschismus
12. Bronchoectasia	39. Cardiorrexia
13. Nephroptosis	40. Nephrorrhexia
14. Gastroptosis	41. Cheilognathourinoschismus
15. Stenocardia	42. Pneumonodesis
16. Aortostenosis	43. Metreuryxia
17. Neurosis	44. Metroeurynter
18. Sclerosis	45. Bronchoeurisus
19. Cardiosclerosis	46. Bronchoeurynter
20. Nephrosclerosis	47. Cardioclasia
21. Osteomalacia	48. Nephroclasia
22. Nephrolysis	49. Thoracocentesis
23. Pyelolysis	50. Laporocentesis
24. Rhinoplastica	51. Pneumoprivus
25. Autodermoplastica	52. Nephroprivus

26. Dermoplastica	53. Thyreoprivus
27. Cholecystoectomy	

2-nji gönükmä: Nokatlaryň ýerine degişli goşulmalary ýazyň.

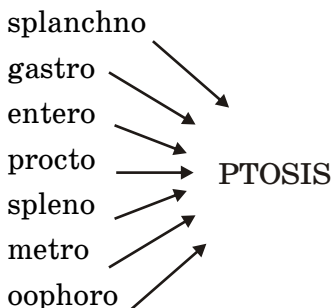
1. . .aesthesia. . .	1. Pes duýgurlyk
2. . .ophthalm. . .	2. Göz almasynyň içiniň çişmesi
3. . .vollatus. . .	3. Ulgamyň daşynda
4. . .cochleatio. . .	4. Kýuretkä (gural) bilen gyryp arassalama, nemli bardasy
5. . .basia. . .	5. Ýöremegiň bozulmasy
6. . .systole. . .	6. Sistola, ekstrosistolalar, ýüregiň kadadan artyk gysylmagy
7. . .ovarium. . .	7. Ýumurtgalygyň çözi
8. . .trussio. . .	8. Öňe çykma, pökgerme
9. . .sudatio. . .	9. Ganyň suwuk bölegi (membrananyň arasyndan geçýär)
10. . .transfusio. . .	10. Öz ganyň yzyna aýlanmasy
11. . .gradus. . .	11. Yzyna gidýän
12. . .acid. . .	12. Ganda we dokumada turşulygyň köpelmegi
13. . .adenocarcin. . .	13. Howply çiş
14. . .artheri. . .	14. Aortanyň ortasyndaky gatynyň çişmegi
15. . .psych. . .	15. Ruhly ynjalyksyzlyk bolma
16. . .entero. . .	16. Inçe içegäniň içinde emele gelen daş
17. . .bacteri. . .	17. Kadaly mikrofloranyň bozulmagy
18. . .chondr. . .	18. Kekirdewügiň dokuma çiş
19. . .sigmoid. . .	19. Sigma görnüşli gurşawly içegäniň çişmesi
20. . .pressio. . .	20. Gysylma
21. . .arthr. . .	21. Bognuň dowamly keseli
22. . .col. . .	22. Ýogyn içegäniň çişmesi
23. . .odonto. . .	23. Dişdäki daşyň emele gelmegi
24. . .mneia. . .	24. Ýatkeşligiň ýitmegi
25. . .daktilia. . .	25. Eliň we aýagyň dogabitdi bitişmesi
26. . .genia. . .	26. Öňe çykýan aşaky eňek
27. . .tropion. . .	27. Göz gabagynyň daşyna çöwürilmegi
28. . .calaris. . .	28. Aralyk

3-nji gönükmе. Latyn diline terjime ediň.

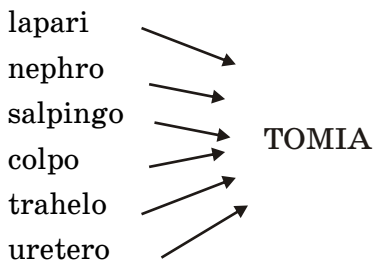
beýniniň ýumşamagy
ýatgynyň ýyrtylmagy
plewranyň kesilmegi
bronhlaryň giňelmegi
iç goşuň aşak süýşmegi
gan damarlarynyň daralmagy
aşgazany kesip aýyрма
böwregiň deşilmesi (fistula)
plewrany sanjyp tikip goýmak
inçekesel we onuň bejerilişi
çagalar lukmany

4-nji gönükmе. AB-leriň manysyny beriň.

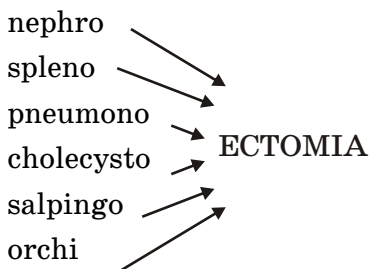
I

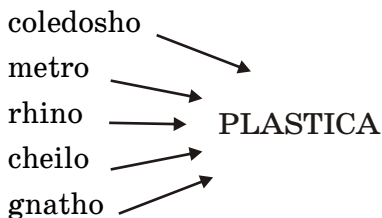
II

III

IV

V

osteo →
 chondro → **MALACIA**
 pneumo →

VI

choledocho →
 salpingo → **STOMIA**
 colo →

VII

dacriocysto →
 pyloro → **STENOSIS**

VIII

laparo →
 thoraco → **CENTESIS**
 gastro →

IX

ovario →
 thyreo → **PRIVUS**
 reno →

§18. Synalaryň we dokumalaryň, mázleriň işläp çykarmalarynyň (çykarýan maddalarynyň), bölünip aýrylýan zatlaryň (sekreterleriň), jynsyň, ýaşyň grek - latyn goşa belgilerini bilmek.

Sapagyň maksady: Adalga bölekleriniň täze grek - latyn dilinde aňladylyşyny özleşdirmek.

1-nji tablisa

Dokumalary, sekretleri, bölünip çykmalary we ýaşy aňladýan grek - latyn goşa belgileri.

Grek AB-ler	Latyn sözler	Manysy
1	2	3
A. Haemo -, haemato -, - aemia (haima, atos) histo -, histio - (histos,	sangius, inis m textus, us m	gan dokuma

1	2	3
histion) myo -, mysium (mys, myos) cyto -, - cytus (kytos) chondro - (chondros -) - cele (kele - çişme ingi) neuro -, neuri (neuron siňir, dokuma, nerw, dokumasy) adeno - (aden - mäs)	musculus, i m cellula, ae m cartilago, inis f hernia, i m nervus, i m 1. glandula, ae f 2. nodus lymphaticus (lymphonodus) vas, vasis n germen, inis n vena, ae f tendo, inis m cutis, is f urina, ae f, urinaris, a um fel, fellis n, bilis, is f limpha, ae f pus, puris n sudor, oris m aqua, ae f venenum, i n calculis, i m tumor, oris m cancer, cri m medulla spinalis medulla ossium	muskul öýjük kekirdewük ingi nerw nerw ulgamy 1. mäs, mäs epiteliýasy 2. limfatik düwün damar düwünçek wena, damar siňir deri peşew öt limfa, limfa degişli bolan iriň 1) suw; 2) suwuklyk suwuk sreda (gurşaw) zäherli daş 1) çiş 2) göwrüm rak, düwnük oňurga beýnisi

1	2	3
(myelos - oňurga beýnisi) masto - (mastos - aýalyň göwsi) ato -, - otia (us, otos gulak) ophthalmos - - ophtaemia (ophthalmos) sphygmo -, - sphygmia gyno -, gynaeco - (gyne, gynaikos) andro -, andria (aner, andros)	mamma, ae f auris, is oculus, i m pulsus, us m femina, ae f feminius, a, um mas, maris m masculikus, a, um infans, ntis m, f puer, eri m	aýalyň göwsi, süýt mäzi gulak göz damar urgusy damar urma aýal aýalyňky erkek
paedio -, paedo - (pais, paidos, paedion) - paedia - (paideia) (geran, gerontos) geri -, gero -, geronto topo - (topos) pharmaco(pharmakon)	senilis, e senex, senis m locus, i m medicamentum, i n	çaga bejeriş usuly garry, garrylyk orun, ýer derman
B tricho -, - trichia (threx, trickos) onycho -, onychia (onyx, onychos) dacryo - (dakryon) sialo -, sialia - (sialon) corpo - (korpos) galacto - (gala, galactos) lipo - (lipos yng) - op, - opt, - optico - opia, - opsia, (ops, opos) - göz görüs phaco -, -phakia (phakos - göz merjenjigi) blepharo - (blepharon)	capillus, i m unguis, is m lacrima, ae f saliva, ae f iacies, kem f (pl) lac, lactis n adepts, ipis m visus, us m visio, onis f lens, lentis f palpebra, ae f	saç dyrnak gözýaş tüykülik târet süýtli, süýt ýag, ýagly göz, görüş göz merjenjigi gabak

1	2	3
kerato - (keras, atos - göz perdesi)	cornea, ae f	buýnuzjyk
phono-, -phonia (phone)ses	vox, vocis f, sonus, i m	ses

1-nji gönükmе: Adalgalaryň manysyny aýdyň:

Haematotherapia	Dermatostomatitis
Haemolysis	Urologia
Anaemia	Uraemia
Azotaemia	Cholecystolithiasis
Histologia	Cholecystitis
Myopathia	Chylothorax
Myodystrophia	Chyluria
Cytologia	Pyodermatitis
Erythrocytus	Pyorrhoea
Chonroblastus	Hyperhidrosis (povys. Potliv)
Chondrogenesis	Hydrorrhoea
Neuritis	Hydrotherapia
Neurologia	Toxicosis
Adenoma	Toxaemia
Lymphadenoma	Gastrolithus
Lymphatitis	Nephrolithiasis
Erythroblastus	Oncologia
Chondroblastoma	Oncogenesis
Phlebitis	Carcinoma
Phlebosclerosis	Carcinosarcoma
Tenodesis	Osteomyelitis
Tenorrhaphia	Myelodysplasia
Dermatitis	Mastopathia
Mastitis	Telephonia
Otolaryngologia	Aphonia
Otitis	Dacryorrhela
Ophthalmoplegia	Sialorrhola
Ophthalmologia	Coprostasis
Bradysphigmia	Galactostasis
Tachysphigmia	Galactorrhoea
Gynaecologia	Lipoma
Gynaecophobia	Lipodystrophia

Androlog	Dysopsia
Androphylia	Phacomalacia
Paedophylia	Blepharitis
Paediatrics	Keratitis
Gerontologia	Hypertrophia
Geropathia	Anonychia
Topographia	Dacryolithus
Pharmacologia	
Atrichia	

Funksional we nähoşluga, hadysalary aňladýan ýeke-täk AB-ler

Greke AB-ler	Manysy
<p>A.</p> <p>bio - (bios)</p> <p>pnoe, - pnoea (pnoe, pnoia)</p> <p>geno, - genesis, genesia, genia - jyns, dogulma, dogma (genos -, genesis)</p> <p>aesthesio, aesthesia (aisthesis)</p> <p>asthenos - (asthenes, a-sthenos astheneia)</p> <p>spiro - (lat, spiro, spiratum)</p> <p>pneumo -, pneumatik - (pneumo, atos)</p> <p>aëro - (aer, aeros lat. aer, aeris)</p> <p>- kinesia, kinematik -, kinema -, kinetika - (kinesis)</p> <p>- crin -, - crinia (krino)</p> <p>- penia (penia)</p> <p>- cytosis (gist. Cytus - osis)</p> <p>- rhoea (rhoia we rhoea)</p> <p>- rhagia (rhagos)</p> <p>haemorrhagia</p> <p>- stasis (stasis)</p>	<p>ýaşayyş, durmuş</p> <p>dem alyş, dem</p> <p>dogulma, dogma, emele geliş, dogluş</p> <p>gowşak</p> <p>duýgurlyk, syzyjylyk</p> <p>dem alyş</p> <p>howa, organda howanyň barlygy</p> <p>howa, howaly</p> <p>hereket, gymyldy, herekete degişli</p> <p>sekretor, çykaryjy, çykaryan ýeterlikli däl, azalma, ýeterliksiz</p> <p>köpelme (ganyň öýjükleri, köp öýjükler)</p> <p>akym, suwuklygyň akmagy gan akma, ganyň gelmesi, ganyň akmagy</p> <p>durma, ýöremezlik, durgunlyk</p>

<p>tono -, - tonia (tonos lat. tonus)</p> <p>- plasia (plasis doreme)</p> <p>- tensio (lat. tensio)</p> <p>- tropho, - trophia (trophe)</p> <p>oxy -, - oxia (oxys turşy)</p> <p>lat. oxygenium (kislород)</p> <p>phago -, - phagia</p> <p>phagein ýuwutma</p> <p>philo -, - philia (phileo, philia söýgi)</p> <p>phobo -, - phobia (phobos)</p> <p>tropo -, tropia (tropos, trope durus)</p> <p>psycho -, - psychia (psyche ruhy)</p> <p>B.</p> <p>plegia (plege)</p> <p>aetio - (aitia)</p> <p>athero - (athere)</p> <p>morpho -, morh forma</p> <p>ergo -, -ergia, -urgia</p> <p>dynamo -, dinamia - (dynamis)</p> <p>- gnosis, - gnosis (gnosis)</p> <p>- po (i) esis, -po (i) et (poesis)</p> <p>- mnesia (mnesis)</p> <p>- phreno -, - phrenia (phren akyl, ruhy)</p> <p>phrenico - (nervus phrenicus)</p>	<p>dartgynlyk, tonus</p> <p>döreme, emele gelme (doku-ma, öýjük, organ)</p> <p>tijenme</p> <p>ýýmit, ýýmitlenme</p> <p>kislород</p> <p>ýuwutma, sorma, siňdirme</p> <p>söýgi, ymtylma, höwes etme</p> <p>gorkma, bir zady ýigrenme</p> <p>täsir, hereket etme</p> <p>ruhy, psihika degişli</p> <p>zaýalama, zaýalanmak pa-raliç, ysmazlyk</p> <p>kesele degişli</p> <p>görnüş, şekil</p> <p>işleýiş</p> <p>güýç</p> <p>bilim, ylym, bilmek</p> <p>bir zady öndürmek (peşew, gan)</p> <p>ýatkeşlige degişli</p> <p>1) bilim 2) bir zady bilmeklige ukyplylyk</p> <p>diafragma degişli</p> <p>(diafragma nerwi)</p>
--	---

2-nji gönükkme: Türkmen diline terjime ediň.

biologia	aërophagia	hypertonia	vagotropus	chirurgia
biographia	dyskinesia	hypotonia	psychologia	hypergia
apnoë	hyperkinesia	aplasia	atrophia	hypodinamia
dyspnoë	erythrocytus	hyperplasia	psychopathia	hyperdina-mia

oncogenesis odontogenesis	phagocytosis pyorrhoea	anoxia genecophobia	termoplegia cardioplegia	diagnosis prognosia
hypoesthesia	haemorrhagia	aërophagia	aetiologia	uropoësis
anaesthesia	gastrorrhagia	haemophilia	aetiopathogenesis	haemopoësis
inspiratio respiratio	hypertonia haemostasis	hydrophilia electrophobia	atherosclerosis	amnesia
pneumographia	tonometr	hydrophobia	morphologia isomorphia anisomorphia	phrenicotomy schizophrenia (schisodöwme, ikäbölme, bölönen)

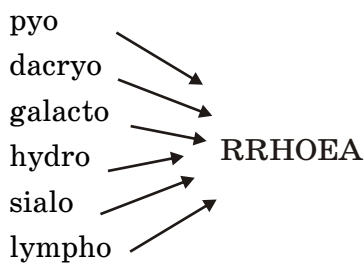
3-nji gönükmä: Terjime ediň.

1. Chirurgia
2. Galaktorrhoea
3. Uropoesis
4. Tocophobia
5. Coprostitis
6. Hiperdinamia
7. Prognosia

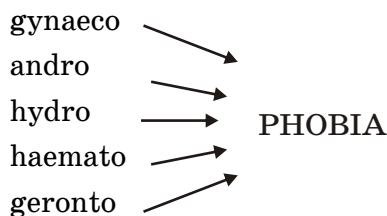
4-nji gönükmä: Terjime ediň.

1. Iriňň akmagy
2. Nerwiň agyrysy
3. Ganyň durmagy
4. Ganly pesew
5. Terjimehal
6. Suwdan gorkma
7. Gözýaş akarynyň gysylmagy

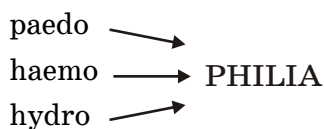
I

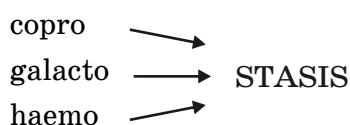
II

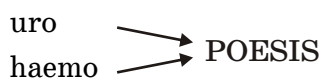
III

IV

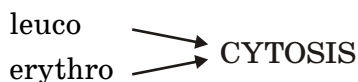
V

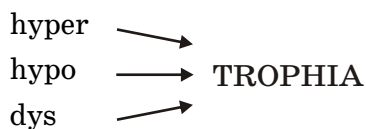
VI

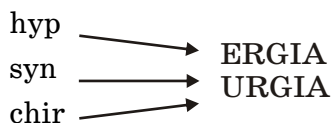
VII

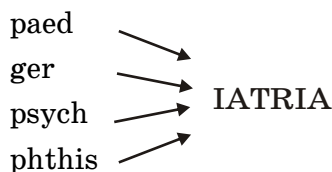
VIII

IX

X

(phthis-inçe kesel)

6-njy gönükmä. Terjime ediň.

1. Ýenjilme (göterme, agyrtma)
2. Ýylylyk urmasy
3. Derman serişdeleriniň bedene täsirini öwrenýän ylym
4. Medisinanyň operatiw usullar arkaly kesel bejerýän

bölümi

5. Gan basyşyny ölçeyän abzal
6. Diagnoz goýmak
7. Ýürek sanjysy
8. Damarlaryň gysylmagy
9. Gan damarlaryň gysylmagy
10. Gowşak puls
11. Ýaş akma
12. Gan damarlaryň gatamaklygy
13. Ýürek urmasy
14. Ganda şekeriň bolmagy
15. Ganazlyk
16. Suwdan gorkmaklyk
17. Ýokary basyş
18. Gan durmazlyk
19. Bedeniň bellibir böleginiň göwrüminiň ulalmagy
20. Dokumalaryň gurluşyny, ösüşini, işini öwrenýän hü-

närmen

21. Peşew saklanmasy
22. Kynçylyk bilen hereket ediş
23. Bakteriýalary özüne çekiji öýjükler
24. Ganly peşew
25. Keseliň döreyşi we ösüşi.

§19. Dürli fiziki häsiýetleri, hilleri, gatnaşyklary we başga alamatlary aňladýan ýeke-täk grek AB - ler.

Sapagyň maksady: Täze grek-latyn adalga böleklerini öwrenmek, olary dürli söz düzümlerinde ulanmagy başarmak.

A.

auto - (autos - ozin),

allo - (allos - başga)

hetero (heteros - dürli)

homeo homo (homois, homos - şol biri)

iso - (isos - deň)

aniso - (anisos - deň däl)

neo - (neos - ýaş, jahyl)

tele -, teleo-, telo - (tele - uzakdan, gutarýan ýeri)

pseudo - ýalan

ortho göni

xero - (xeros) - gury

cryo - buz, sowuk

thermo ýylylyk, ýyly

- thermia (therme - ýyly, ýylylyk)

pyr -, pyro -, pyreto - gyzgyn, yssy

macro - (makros - uly)

micro - (mikros - kiçi)

megalo -, megalia - uly, ulalma (megas, megalu - köpelme, ulaltma)

oligo (oligos - kiçi, ýeterlikli däl, ýeterliksiz)

poly - (poly - köp sanly, köp -)

brachy - (brachys - gysga)

tachy -, tacho (tachys - çalasyn, tiz, tachos - tiz)

özüm, özüne meňzeş, özüniňki, hususy awtomatiki, başga, üýtgeşik ikiden biri, dürli birmeňzes, meňzeş, şol biri

deň ölçegi boýunça birmeňzeş

deň däl, ölçegi boýunça birmeňzeş däl

täze, ýaş, jahyl

daşdan görüjilik, uzakdan; gutarýan ýeri

ýalan

1) göni, 2) göni, dogry ýagdaý

gury

buz, sowuk, pes temperatura

ýyly, ýylylyk, ýokary temperatura

1) ýyly, ýylylyk, temperatura

2) gyzgyn, yssy, ýokary temperatura

uly, iri

kiçi, kiçijik

uly, köpelme, ulaltma, ulalma

kiçi, ýeterlikli däl, ýeterliksiz

köp sanly, köp

gysga

çalt, tiz, derrew

chromo chromato -, - chromia - chromia (chroma, reňk, chromatós) leuco - (leukos - ak)	reňk 1) ak 2) ak gan öýjügi, howply ak gan keseli 1) gyzył 2) eritrosit gök gara süýji
erythro (erythros - gyzył) cyano - (kyanos - gara, gök) melano - (melos, melanos - gara) glyco -, gluco - (glycys - süýji)	
B. Pachy - (pachys - dykyz, gaty) lepto - (leptos - inçe, ýuka) dolicho (dolichos) bary -, baro - (barys - agyr)	dykyz, gaty inçe, ýuka uzyn, uzynladylan 1) agyr, agram 2) atmosfere basyşy çuňňur, ýasy giň, ýasy ýarym, ýarty ýaşyl, hloruň bar bolmagy
bathy -, batho (bathys - çuň) platy -, (platys) hemi (grek), semi (lat) chloro - (chloros - ýaşyl, sary ýaşyl) xantho - (xanthos) polio - (polios)	sary çal, kelle beýniniň çal maddasyna degişliligi ölme, mortifikasiýa.
necro - (nekros - öli, meýit)	

1-nji gönükmе. Berlen AB - leriň manysyny düşündiriň.

1. Gomogenus	21. Pharmacotherapia
2. Geterogenus	22. Aphonia
3. Isometria	23. Pseudopathia
4. Anisometria	24. Leucodermia
5. Termophilia	25. Necrobiosis
6. Cryocauter (cauter - AB ýakmak üçin niýetlenen gural)	26. Oligophrenia
7. Termocauter	27. Acromagalia
8. Brachycephalia	28. Microcephalia
	29. Leucaemia

9. Brachydactilia	30. Poliarthrititis
10. Bradycardia	31. Cyanosis
11. Tachycardia	32. Polymyelitis
12. Somatogenus	33. Glycosuria
13. Psychogenus	34. Dyschromatopsia
14. Androphobia	35. Orthopaedia
15. Heterochromia	36. Pyrogenus
16. Xerophthalmia	37. Pancarditis
17. Psychosomatica	38. Melanoma
18. Alloplastica	39. Topographia
19. Telepathia	40. Telerentgenotherapia.
20. Oxyhaemographia	

2-nji gönükmе. Terjime ediň.

1. Bokurdak stenozy
2. Peşew emele getirýän
3. Ganda leýkosit we eritrosit öýjükleriň azlygy
4. Gan hakyndaky ylym
5. Süňkleriň proporsional bolmadyk ösüşi
6. Öz ganyňy guýup bejermek
7. Hereketiň azalmagy
8. Witaminleriň ýetmezçiligi
9. Kelle beýnisine suw ýygnanma
10. Garny kesme
11. Ýürek urgusy
12. Göz guraklanmasy
13. Siňirleri tikme
14. Deriniň gurulygy
15. Bronhuň daralmagy
16. Keselden gorkma
17. Zäherlenmeden gorky
18. Göni içegäniň daralmagy
19. Oňurga süňküniň agyrysy
20. Süňkleriň ýumşamagy

1. Metrorrhæxis	11. Metrorrhagia
2. Psychopathia	12. Neurrrhaphia
3. Pneumonectomy	13. Encephalocele
4. Pseudopathia	14. Xanthodermia
5. Paediatrica	15. Gastrorrhagia
6. Pathogenesis	16. Cryotherapia
7. Ophthalmometria	17. Colostomia
8. Splenophthisis	18. Rhinorrhagia
9. Nosologia	19. Ischaemia
10. Nephroptosis	20. Dietotherapia

§20. Kliniki adalgalary böleklere bölüp, sözüň umumy manysyny kesgitlemegi başarmak

Sapagyň maksady: Barlag işine taýýarlanmak, adalga böleklerini ýat tutmak.

Berkitmek üçin gönükmeler

1-nji gönükme. Terjime ediň.

1. Adentis, nephritis, gastritis, endometritis, bronchitis, gastritis, myocarditis.
2. Avitaminosis, mycrosis, ascaridosis, symbiosis.
3. Melanoma, sarcoma, odontoma, nephroma, blastoma, osteochondroma.
4. Gastrolithus, hepatolithus, odontolithus, nephrolithus, ureterolithus.
5. Gastrolithiasis, hepatolithiasis, odontolithiasis, nephrolithiasis, ureterolithiasis, cholecystolithiasis.
6. Alchogolismus, infantilismus, narcomanismus.

2-nji gönükme. Terjime ediň.

Apathia, asthenia, mesogastrium, extrapleurialis, extracardialis, depressio, catamnesis, anamnesis, reinfectio, postnatalis, cyrcumovalis, dysuria, hypertonia, hypotonia,

peribronchialis, pericardialis, diarrhoea, seminularis, transplantatio, m.adductor, m.abductor, apophysis, eupnoë, apodia, contralateralis.

3-nji gönükmä. Terjime ediň.

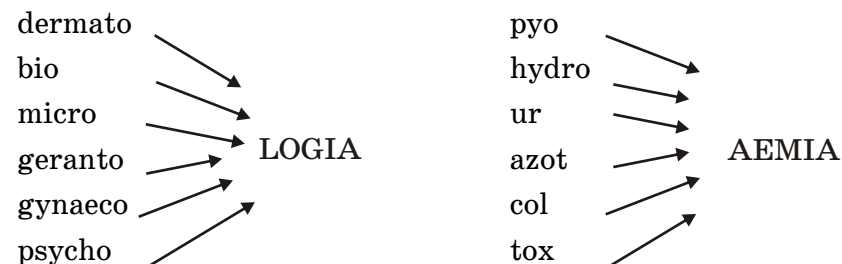
Gastroscofia, odonalgia, laporotomia, dystonia, encephalopathia, dyschromia, melanoderma, telepathia, rhinoplastica, gastroenterologia, nephroscopia, otitis, uraemia, pseudopathia, telephonia, aphonia, osteomalacia, pharmacologia, phagocytosis, paediatrics, gerontology, topography, phagocytosis, ophthalmoplegia, myalgia, tomography, sclelynsy ermia, chelorrhaphia, pericarditis, cystitis, thermotherapy, angioma, mycosis, nephroectomy.

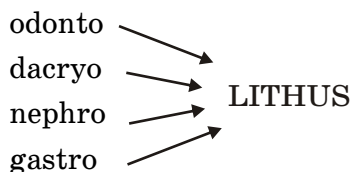
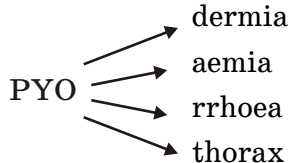
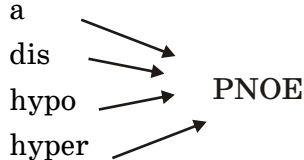
4-nji gönükmе. Latyn diline terjime ediň.

1. Ingini kesip aýyрма. 2. Ýürek haltasynyň çişmegi. 3. Aşgazanyň çözi. 4. Bronhlaryň gysylmasy. 5. Suw bilen bejerme. 6. Peşew haltasynyň çişmegi. 7. Bokurdak we agyz içini gözden geçirme. 8. Öýkeni aýyрма. 9. Ýylylyk bilen bejerme. 10. Gan damarlarynyň gysylmagy. 11. Gan damarlarynyň çişi. 12. Gözýaşynyň akmasy. 13. Kömelejeklerden döreyän kesel. 14. Bówregi tikme.

1. Micro. . .	kiçi kelleli adam.
2. . . .cyst. . .	gözýaş haltasynyň çişmegi.
3. Neuro. . .	nerwler hakyndaky ylym.
4. . . .algia	diş agyrma.
5. Hyper. . .	ýokary basyş.
6. Exo. . .	daşky täsirden dörän.

5-nji gönükmä. Okaň we terjime ediň:

6-nji gönükme. Latyn diline terjime ediň.

Pilçeüsti, ortaky beýni, muskulara, haýal puls, dişden gan akma, ýeňseasty, nerw dokumadan dörän çiş.

7-nji gönükme. Adalgalary soňuna çenli ýazyň:

1. Pseud. . .	Ýalan duýgurlyk.
2. . . .pericardium	Perikard boşlugyna gan üýşme.
3. . . .logia	Göni içegäniň kesellemesi baradaky ylym.
4. Brady. . .	Ýüregiň haýal urşy, ritmi.
5. . . .pyo. . .	Gulakdan iriň akma.

8-nji gönükme. Şu aşakdaky goşulmalaryň kömegi bilen keselleri aňladýan adalgalary düzüň.

Nerwiň çişmesi	neur-
bagryň çişmesi	hepat-
- osis	
bogunlaryň sowuklamasyz keseli	arthr-
aşgazanyň sowuklamasyz keseli	gastr-
- oma	
süňk çiş	oste -
ýatgy çiş	metr-
- omatosis	
bogunlarda çişleriň köp bolmagy	arthro -

süýüm dokumadan dörän çişleriň

köp bolmagy

(fibra süýüm)-

- lithiasis

peşew haltasynda daş emele gelme

cysto-

- lithus -

organda daşyň

bar bolmagy

peşew daşy

uro -

9-njy gönükme. Okaň we adalga ýasamakda ulanyň

osteo	- süňk
cheilio	- dodak
pharing	- bokurdak
nephr	- böwrek
phleb	- wena
toxi	- zäherli, awuly
psych	- psihoz, dälilik, ruhy nähoşluk
ascaridos	- askaridoz
fibr	- süýüm
stenos	- daralma
psorias	- psoriaz, teňňeli demrew
helminth	- gelmintoz, gurçuklama keseli
chondr	- kekirdewük
gastr	- aşgazan
sarc	- çiş
lip	- ýag
angi	- damar

Ýokarda berlen sözler kömekçi sözlerdir.

10-njy gönükme. Türkmen diline terjime ediň

Gastroma, sarcoma, lipoma, angioma, osteoma, cheilitis, pharyngitis, nephritis, phlebitis, toxicosis, psychosis, ascaridosis, fibrosis, stenosis, psoriasis, helminthiasis, chondromatosis, fibromatosis, nephrolithiasis, cholecystolithiasis, odontolithus, nephrolithus.

§21. Lukmançylyk adalgalaryny türkmen dilinden latyn diline we latyn dilinden türkmen diline terjime etmekligi başarmak

1-nji gönükme. Latyn diline terjime ediň.

1. Pes duýgurlyk
2. Göz almanyň (bebenegiň) içki bardasynyň çişmesi
3. Ulgamyň daşynda
4. Kýuretkä (gural) bilen gyryp arassalama
5. Ýöremegiň bulaşmasy, bozulmasy
6. Ýüregiň kadadan artyk gysylmagy
7. Ýumurtgalygyň çözi
8. Öňe çykma, pökgerme
9. Ganyň suwuk böleginiň membrananyň arasyndan geçmegi
10. Öz ganyň yzyna aýlanmasy

2-nji gönükme. Türkmen diline terjime ediň.

1. Retrogradus
2. Acidosis
3. Adenocarcinoma
4. Arthritis
5. Psychosis
6. Enteroptosis
7. Dysbacteriosis
8. Chondroma
9. Sigmoiditis
10. Compressio

3-nji gönükme. Terjime ediň.

1. Sesiň ýoklugy
2. Gysga barmak
3. Ýüregiň haýal işlemegi
4. Deriniň gögermegi
5. Peşewde süýjiniň bolmagy

4-nji gönükmе. **Terjime ediň.**

1. Thermoplegia
2. Microscopia
3. Tachycardia
4. Xerodermia
5. Pseudoname
6. Oligophrenia
7. Necrophilia

III bölüm

Farmasewtik adalgalar

Gurbanguly
Berdimuhamedow

Türkmenistanyň
dermanlyk
ösümlikleri

Farmasewtik adalgalar

Farmasewtik adalgalar bu ýörite bölüm adalgaşynaslygyň hatarynda durýan toplum bolup, grek sözünden terjime edilende «**pharmakeia**» döretmek we derman ulanmak diýmekdir. Ol mineral, sintetiki, ösümliklerden we haýwanlardan ýasalan derman serişdeleriniň ulanylyşyny öwredýär. Toplumyň merkezini derman serişdeleriniň atlandyrmasy tutýar. Ulanmak üçin ýörite goýlan dermanlyk maddalaryň we derman serişdeleriň atlandyrylyşy has giňdir.

Bu toplumda esasy orny ulanmaga niýetlenen derman maddalarynyň we derman serişdeleriniň atlandyrmasy eýeleýär.

Söz ýasalyş düzgünlerine dogry düşünmek üçin aşakdaky farmasewtik adalgaşynaslygy bilen tanyş bolmaly.

Derman serişdeleri madda ýa-da garyndy madda bolup, bejermek, keseliň önüni almak we anyklaýyş maksatlar üçin ulanylýar.

Derman maddalary – bular himiki birleşmeler we biologiýa maddalar görnüşinde bolýar.

Derman ösümlük çig maly–ösümlük çig maly bolup, lukmançylykda ulanmak üçin rugsat berilýär.

Dermanlyk görnüşi – derman serişdelerinde ýa-da derman ösümlük çig malynda dermanlyk üçin ýasalyan görnüşini taýýarlamakdyr.

Derman (derman serişdesi) – belli bir dermanlyk görnüşinde ýasalan derman serişdesidir.

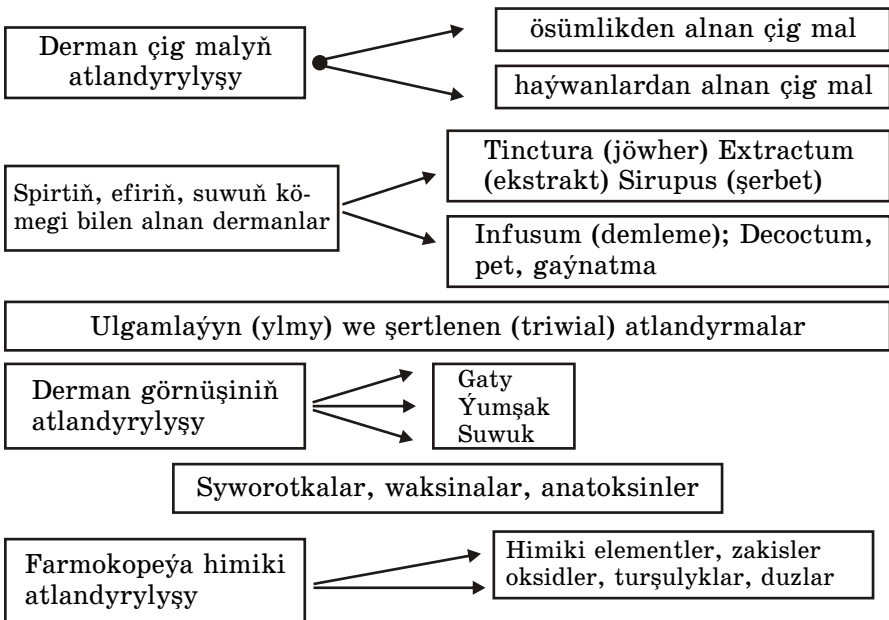
Täsir ediji madda-derman serişdeleriniň düzümine girýän madda bolup, terapewtiki, profilaktiki we diagnostiki täsirini ýerine ýetirýär.

Kombinirlenen derman serişdesi birnäçe maddadan ybarat bolan derman görnüşinde birden artyk saklaýan we bellibir ölçeg mukdarynda bolan derman serişdesidir.

§22. Derman serişdeleriniň atlandyrylyşy. **Derman serişdeleriniň atlaryndaky ýygylýk söz kesimleri. Derman serişdeleriniň patentleşdirilmedik atlary**

Sapagyň maksady: Dürli manyny aňladýan söz kesimlerini bilmek. Birnäçe umumy dermançylyk adalgaşynaslygyny bilmek, derman serişdeleriniň görnüşleriniň atlandyrylyşy we söz ýasalyşy.

Derman serişdeleriniň atlandyrylyşy

Derman serişdeleriniň hemişelik şertlendirilen (triwial) atlandyrylyşy.

Derman serişdeleri hökmünde ulanylýan köp himiki birleşmeler himiki atlandyrmadaky atlandyrylyşyny saklaýarlar (sinkiň oksidi, natriniň hloridi). Emma, köplenç, atlandyrmada himiki birleşmeler özleriniň ylmy ulgamlaýyn atlary bilen däl-de, triwial atlandyrylyşy bilen hödürlenilýär. Şeýle atlandyrmalar himiýada kabul edilen ylmy rejeleşmede ýeke-täk düzgüni aňlatmaýar, düzümine we gurluşyna täsir etmeýär. Triwial atlandyrmalar doly suratda ulgamlaýyn atlandyryşa ýol berýär, emma ulgamlaýyn atlandyryşlar dermannamada, dermanhana söwdasynda ulanmak üçin çylşyrymly bolanlygy sebäpli, derman serişdeleriniň atlarynda ulanylmaýar. Beýleki triwial atlandyrylyş bolsa gysga, oňaýly we diňe hünärmen sözleýiş üçin däl-de, eýsem adaty sözlükler üçin hem elýeterli bolýar.

Şertlenen (triwial) atlandyrylyş	Ulgamlaýyn (ylmy) atlandyrylyş
Analgin	1 – fenil – 2, 3 – dimetil – 4 metilomino pirazonon – 5 – N – metansulfonat natriý.
Fenasetin	1 – atoksi – 4 – asetamino benzol
Retinol (Witamin A)	trans – 9, 13 – dimetil 1 – 7/1, 1, 5 – trimetil - siklogeksen – 5 – i1 – 6/ - monatetraýen 7, 9, 11, 13, - o1

Derman serişdeleriniň triwial atlandyrylyşynyň söz ýasalyş usullary

Derman serişdeleriniň triwial atlandyrylyşy dürli söz ýasalyşyň gurluşynyň önümleri bolup durýar. Öndüriji hökmünde himiki birleşmeleriň ulgamlaýyn atlary ýa-da olaryň alnyşynyň çeşmesiniň atlary bolup durýan sözler ýa-da

söz toplumlary ulanylýar. Triwial atlandyrylyşyň emele gelmegi üçin esasy «gurluşyk» materialy hem söz, söz ýasaýjy bölekler, düýp söz ýa-da gadymy grek we latyn sözlerinden gelip çykan söz bölekleridir. Meselem, edilen derman serişdesi (Adonis vernalis)-Adonisidum adonizid diýlip atlandyrylan. Ömrüzadan we barmaklyjanyň birnäçe görnüşlerinden alnan madda (glikozid) Digoxinum digoksin diýlip atlandyrylan. Mentholum-mentol narpyz ýagynydan (oleum Menthae) alnan madda degişli. Apisarthronum-apizartron (grek, *apis-ary-arthron*-bogun) – ary zäheriniň derman serişdesiniň ady. Kanamycinum kanamisin – şöhle şekilli kömelek «*streptomyces kanamyceticus*» we beýleki garyndaş organizmlerden alnan maddanyň ady.

Abbreviasıya. Triwial atlandyrylyşyň döremegi üçin ulanylýan, söz ýasalyşyň dürli usullarynyň arasynda has önümlisi hem abbreviýasiýadyr (lat.«*brevis*»-gysga), ol gysgaldylan diýmegi aňladýar. Bu laýyk gelýän öndüriji sözlerden we söz düzümlerden aýrylan söz böleklerini birleşdirmek ýoly bilen, çylşyrymly gysgaldylan sözleri, ýagny abbreviaturalary ýasamagyň usulydyr. Esasan, bular himiki birleşmeleriň, hususan-da, sintetiki serişdeleriň ulgamlaryn ylmy atlarydyr.

Köplenç, abbreviasıyanyň netijesinde kombinirlenen derman serişdeleriniň atlary emele gelýär. Ähli täsir edýän maddalaryň atlandyrylyşyny sanamagyň ýerine, derman serişdeleriniň çylşyrymly gysgaldylan atlandyrylyşy ulanylýar. Ol goşadyrnagyň içine alynýar we ol derman görnüşiniň adynyň goşmaça mazmuny bolup durýar.

Suffiksasıya. Öndüriji esasyňa suffiks goşmak arkaly (köplenç, ösümlik çig mallyaryndan we biologiki maddalardan-kömelekleriň mikroorganizmleriň ýasaýyş işjeňliginiň önümlerden (meselem: antibiotikler) bölünip çykan hususy maddalaryň atlary ýasalýar. Öndüriji söz hökmünde laýyk gelýän ösümlikleriň, kömelekleriň we s.m. atlary alynýar. Ujypsyz köp atlary gatysyk abbreviassion-suffiksial usul bilen döredilýär: Theophedrinum, Aminazinum, Sulfadimezinum, Valocardinum.

Dermanlyk serişdeleriniň triwial atlaryndaky ýygylyk kesimleriniň ähmiýeti we ulanylyşy

Agzalyp geçilen derman serişdelerinde köp duş gelýän ýygylyk serişdeleriniň alamatlaryna ýygylyk kesimi diýilýär. Triwial atlaryndaky ýygylyk kesimleri derman barada bellibir maglumaty, ýagny onuň himiki düzümini / ýygylyk kesimleri meth-; -aeth; -phen-; -thio-; -zol, -zin, -zon, -io, hydro /, bejeriş täsiri baradaky / -cor, card, -vas, -angi, -dol, -alg-; -press-; tens; -test; -andr; -vir-; aesthes-/ maglumatlary berýär.

Ýygylyk kesimlerini bilmeklik derman serişdeleriniň käbir häsiýetlerini (aýratynlyklaryny) ýüze çykarmaklyga mümkinçilik döredýär.

Halkara patentleşdirilmedik atlar we olarda ulanylýan ýygylyk kesimleri

Dürli ýurtlarda çäklendirilmedik möçberde goýberilýän şol bir derman maddalary dürli-dürli atlandyrylyp bilner. Munuň özi dünýä boýunça derman serişdeleriniň sinonimleriniň emele gelmegine sebäp bolýar. Meselem, şol bir derman maddalarynyň satuwdaky atlary dürli ýurtlarda Albazin, Albosal, Antistrept, Coccisept, Deseptyl, Streptazol, Streptal. Türkmenistanda bolsa Streptocidum ýaly atlandyrylýar. Şeýle manydaş sözleriň önüni almak maksady bilen Bütindünýä Saglygy goraýyş guramasynyň ýörite bölümi derman maddalaryna ýeke-täk patentleşdirilmedik halkara atlary (INN) baradaky işe ýolbaşçylyk edýär. Şol bir derman maddasyny öndürýän her bir döwlet, kärhana onuň kömeginden peýdalanylýar. Meselem, «Sreptoside» INN-e laýyklykda «Sulfanilamidum» diýen at dakylady. INN baradaky iş toparynyň esasy talaby derman maddasynyň adynda şol maddanyň farmakologik taýdan bellibir topara degişliligini görkezmekden ybaratdyr.

**Derman serişdeleriniň atlarynda meňzeş gelyän
we şol derman baradaky dürli maglumaty öz
içinde saklaýan söz kesimleri.**

Himiki elementler

1. -aeth, -eth, -et- etiliň bar bolmagy
2. -chlo (r) – hloruň bar bolmagy
3. -io – ýoduň bar bolmagy
4. -meth, -met – metiliň bar bolmagy
5. -phen, fen – feniliň bar bolmagy
6. -thio, -tio kükürdiň bar bolmagy
7. -(a) zol, -zin, -(a-zon, -zid) – azotyň bar bolmagy
8. -benz – benzoluň bar bolmagy
9. -phthor – ftor

Ösümlükleriň bölekleri

1. -phyll – ýaprak
2. -anth – gül
3. -rhiz – kök

Antibiotikler

1. -cillinum – penicillin topary
2. -mycinum – şöhle kömelejikler esasynda öndürilen
3. -cycilinum – tetrasiklin topary

Tebigy önümlerden alnan

1. -naphth – nebit
2. -ap (is) – ary
3. -vip (er) – ýylan
4. -lac – süýt

Gormonal serişdeler

1. -andr, -stan, -ster, -test, -vir – erkek jyns gormonal serişdeleri
2. -oestr, -estr – aýal jyns gormonlaryň serişdeleri
3. -thyr, -tyr – galkan şekilli mäziň gormonal serişdeleri.
4. -cort – böwregüsti gabygyň gormonal serişdeleri.

Terapevtik, anatomik, fiziologik häsiyeti bar bolan söz kesimleri

1. -cor; card – ýürek
2. -vas, - ang (i) – damar giňeldiji
3. -dol, - alg – agyry aýryjy
4. -aesthes agyrysyzlandyryjy
5. -cainum – ýerli agyryny aýryjy
6. -press, tens – gan basyşy peseldýän, gipotenziv
7. -mal, - al, hypn, – dormuky derman
8. -barb, – narkotikler, uky derman
9. -sed, – stress sedatiw, köşeşdiriji
10. -pyr – gyzgyny aýryjy
11. -sulfa – mikroba garşy, sulfanilamid serişdeler
12. -allerg – allergiýa garşy
13. -haemat (o), - aem – gan saklaýjy, gan döremegine
ýardam berýän
14. -thromb – gan lagtalanmagyna garşy
15. -chol, - bil – öt çykaryjy
16. -trast, - gnost – diagnostiki serişde, rentgen üçin
17. -myc – kömelejige garşy
18. -sarc – çişň emele gelmegi, bar bolmagy
19. -cid – mikroba garşy, bakterisid serişde
20. -vit – polivitamin serişde
21. -sept – antiseptik serişde, çüýremeklige garşy
22. -ur – peşew çykaryjy
23. -phlag, - flag – sowuklama garşy

Gönükmeler

1-nji gönükme

Ýygylýk söz kesimlerini düşündiriň:

Methyluracilum, Tensonal, Minalgin, Acylpyrin, Oleandomycinum, Aminophyllinum, Benecardin, Pantocidum, Triiotrastum, Fludoxycortidum, Decosteron, Valosedan, Tenormal, Quinalgen, Anastress, Panangin, Sedral, Almecillinum, Novapyrin.

2-nji gönükmе

Derman serişdeleriniň atlandyrylyşyny latynça ýazyň:

- a) söz kesimi oestr bilen: sinestrol, metilestradiol, oktestrol, dimestrol, estradiol;
- b) söz kesimi mycin bilen eritromisin, oleandomisin, rifamisin, neomisin, linkomisin, monomisin;
- ç) söz kesimi cillin bilen: oksasillin, ampisillin, benzilpensillin, bisillin, fenoksimetilpenisillin, metisillin;
- d) söz kesimi cyclin bilen: tetrasiklin, oksitetrasiklin, metasiklin, morfosiklin;
- e) söz kesimi phyll bilen: teofillin, platifillin, eufillin, hlорofillin, podofillin, diprofillin;
- f) söz kesim az-, zol,- zin: fenazepam, korazol, aminazin, sulfadimezin, dibazol, etazol, salyuzid, dihlotiazid, tiopoerazin, fenilsulfatiazol;
- j) söz kesimi aeth bilen: etil spirti, efir narkoz üçin, etilmorfin, etaminal natriý, etakridin.

3-nji gönükmе

Dermançylyk adalgalary terjime ediň.

I. Şerbetler, ekstraktlar, erginler, ýaglar, demlemeler we petler, şemler, çylşyrymly tozlar, tohumlar, güller, kökler, ak kök baldagy, ak gabyk, damjalar, rutiniň gerdejikleri, promeranyň gerdejikleri, lýutenuriniň linimenti, wazelin (iň) ýagy, monomisiniň gerdejikleri, miýelosanyň gerdejikleri, çopantelpegiň gülleri, nitrogliseriniň gerdejikleri, «Piramein» gerdejikleri, dibiomisin (iň) göz çalgysy.

II. «Flakarbin» granulalary, anis (iň) ýagy, nowokain (iň) ergini, «Undewit» dražesi, anisiň miweleri, sreptosidiň linimenti, geparin (iň) (çalgysy), arnikanyň gülleri, arnikanyň gülleriniň demlemesi, waleriananyň jöwheri, şirguýruk jöwheri, dubuň gabygynyň demlemesi, çit-çitiniň ýapraklary.

III. Tetrasiklin (iň) çalgysy, daktinomisin (iň) ergini, ýoduň spirtli ergini, «Kamfomen» aerозoly, follikuliniň ýagly ergini, ereýän furagin, köşeşdiriji ösümlükler ýygyn-

dysy, amidopiriniň we butadionyň gerdejikleri, waleriananyň köküniň demlemesi, waleriananyň ekstraktynyň daşy örtülen gerdejikleri, injigülün oty.

Ösümlikleriň bölekleriniň atlary

cortex, icis, m – gabyk	herba,ae f – ot
flos, floris m – gül	radix,icis f – kök
folium, i n – ýaprak	rhizoma, atis n – porruk
fructus, us m – miwe	semen, inis n – tohum
gemma, ae f – pyntyk	

§23. Dermannamanyň gurluşy

Sapagyň maksady: Işligiň dermannamada ulanylýan görnüşlerini ýasap we ulanmagy özbaşdak başarmaklygy öwretmek. Dermannamanyň latyn bölegini grammatik taýdan dogry ýazmagy öwretmek.

Işlik. Grammatik derejeler

Imperatiwus Singularisiň we Pluralisiň ýasalyşy. Asyl sözi. Latyn işlikleri ýöňkemedede, sanlarda, zamanlarda we işligiň üýtgeýşi boýunça tapawutlanýar. Lukmançylyk adalgaşynaslygynda işlige diňe dermannamada ulanmaklyk nukdaýnazaryndan seredilýär. Şeýlelikde, onuň asyl sözüni we buýruk görnüşiniň emele gelşini bilmeklik zerurdyr. Latyn işliginiň dört sany ýöňkemesi bolup, olar işligiň nämälim görnüşiniň sany boýunça kesgitlenýär. Işligiň I ýöňkemesiniň nämälim görnüşinde äre goşulma bar: sig-nāre, mácerare, agitāre; II ýöňkeme -ēre: miscēre, adhidēre, continēre; III ýöňkeme -ēre, retipēre: vivēre; IV ýöňkeme -īre: audīre, finīre, linīre. Işligiň **asyl sözi** - I, II, IV ýöňkemelerde işlikleriň nämälim görnüşiniň goşulmasy bolan -re we III ýöňkemedede üýtgame -ēre aýrylmagy bilen

kesgitlenýär. (I, II, IV ýöňkemelerde işlikleriň asyl sözi uzyn çekimli bilen gutaranson, ol asyl sözünde galýar, III ýöňkemedede e gysga bolanson, ol goşulmasy bilen bile aýrylýar).

Meselem:

Infinitivus	ýöňkeme	asyl sözi
refrigeräre	I	refrigerä-
vertëre	II	vert-
valëre	III	valë-
audïre	IV	audï-

Buýruk görnüşi (Imperativus) birlik sanda (Imperativus Singularis) we köplük sanda (Imperativus Pluralis) diýilýär. **Dermannamada** diňe Imperativus Singularis ulanylýar. Işligiň I, II, III, IV ýöňkemesiniň Imperativus Singularis görnüşi infinitivusda re goşulmasyny taşlamak ýoly bilen emele gelýär.

Infinitivus	Imperativus Singularis
däre – bermek, goýbermek	da – goýber
miscëre – garmak	miscë – gar
diluëre – eremek	dilue – eret
audïre – diňlemek	audi – diňle

Imperativus Pluralis (köplük sandaky buýruk görnüşi) işligiň I, II, IV ýöňkemesi asyl sözüne -te goşulmany goşmak arkaly emele gelýär, işligiň III ýöňkemesi birleşdiriji çekimli i we soňy -te arkaly ýasalýar.

Infinitivus	Asyl sözi	Imperativus Pluralis
däre-goybermek	da-	date – goýberin
miscëre-garmak	miscë-	miscete – garyň
diluëre-eretmek	dilu-	diluite – eredin
audïre-dinlemek	audi-	audite – diňleýän

Dermannamanyň nusgasy

Dermannamanyň latyn böleginiň ýazylyşynyň düzgünleri. Dermannamanyň standart ýazylyş görnüşleri

Dermannama – bu lukman tarapyndan farmasewte yazylýp berilýän ýuridik resminama bolup, onda dermanyň taýýarlanylşy, berliş we ulanylşy usuly barada aýdylýar.

Her bir dermannama 8 bölekden durýar:

Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrligi		Görnüşiň şertli belligi _____
		Edaranyň şertli belligi _____
Edaranyň ady _____		145-1/h görnüşli saglygy goraýyş resminamasy Türkmenistanyň SG we DSM tarapyndan 05.06.2000-nji ýylyň 137-nji buýruk esasynda tassyklanan

DERMANNAMA HATY

tapgyry _____ № _____

20__ ý. «__» _____
(dermannamanyň ýazylyp berlen senesi)

Doly bahasy	Mugt	50%
-------------	------	-----

1	2	3
---	---	---

Näsagyň F.A.A.a. _____
(goly) WUM Çagalar Başgalar

Ýaşy _____
Ýaşayan ýeri ýa-da gatnawly bejergi alýan lukman kärhanasyny _____

Lukmanyň F.A.A.a. _____
(goly)

man.	teň.	Rp.

Lukmanyň goly we şahsy möhüri

M.Ýeri

Bejeriş-keseliň önüni alyş edarasynyň M. ýeri

Düzediş girizilmeli däl:

Çap edildi: «Lukmançylyk enjamlary» Önümçilik birleşigi, Tel.: 35-27-95.

1. Inscriptio – ýazgy. Bubölek kesel bejeriş edaranyň möhüridir.
2. Datum – dermannamanyň ýazylyan senesi.
3. Nomen et aetas aegroti – näsagyň ady, atasynyň ady, familiýasy, ýaşy.
4. Nomen medici – dermannamany ýazan lukmanyň ady, atasynyň ady, familiýasy.
5. Invocatio et designatio materialium – farmasewte ýüz tutmak we dermanlary bellemek.
6. Subscriptio – gol goýmak, dermanlaryň görnüşleri we taýýarlanylşy barada farmasewte bolan görkezme.
7. Signatura – bellemeklik. Hemişe, signa – latyn işliginden başlanýar, ondan soňra dermannama türkmen dilinde dowam etdirilýär we dermanlaryň ulanmaklyk tärleri görkezilýär.
8. Nomen et sigillum medici personale-lukmanyň goly we şahsy möhüri.

Bäşinji bölekden başlap dermannama latyn dilinde ýazylýar.

Dermannamanyň latyn bölegi. Bu bölek «Recipe» işligi bilen başlanýar; dermannamada onuň aşagyndan hiç zat ýazylmaýar. Ondan soňra dermannamanyň düzümine girmän derman serişdeleri sanalýar. Her bir derman serişdesi täze setirden we uly harp bilen ýazylýar. Uly harp bilen dermannamada derman serişdeleriniň atlary, himiki elementleriň we ösümlikleriň atlary hem ýazylýar. Köp sözli derman serişdeleriniň atlary köp sanly dermançylyk adalgalardan durýar, bular üçin şeýle söz tertibi kabul edilýän: **1-nji ýerde derman görnüşleriniň atlary goýulýar, 2-nji ýerde derman serişdeleriniň, himiki birleşmeler we ösümlikleriň atlary, olar hem grammatik taýdan ylalaşmaýan aýyrgyç hökmünde; ylalaşýan aýyrgyç bolsa 3-nji ýerde durýar.** Köplenç ylalaşýan aýyrgyç dermanlaryň görnüşleriniň atlaryna degişli bolýar we seýrek ýag-

daýda derman serişdeleriniň atlaryna degişli bolup durýar. **Derman serişdeleriniň atlarynyň eýelik düşümde durmagynyň sebäbi.**

Grammatik baglanyşyk dermannamanyň içki şertlerinde şeýle bolýar: «Recipe» işliginden ýeňiş düşümde duran mukdaryna *nämäni? näçe?* diýen sorag goýulýar. Şunlukda, mukdar (derman serişdeleriniň mukdary) dermannamada ýeňiş düşümde ýazylýar (Accusativus), *nämäniň?* diýen sorag bilen mukdardan dermanlaryň atlaryna gaýdyp gelinýär eýelik düşüm-(Genetivus). Dermanlaryň görnüşine baglylykda derman serişdeleriniň agram mukdarlary (doza) **grammlarda** görkezilýär (5,0); **grammyň bölekleri** (0,1- desigram; 0.02- santigram; 0,00001- santimilligram). Suwuk derman görnüşleri millilitrde (5 ml) ýa-da damjada (guttam 1, guttas V) berilýär. Antibiotikleriň yazgyda **biologiki işjeň birliktäsiri** görkezilýär (1.000.000 T. B.). Eger iki we ondan hem köp maddalar bir-menzeş mukdarda bolsa, onda iň soňkynyň önüne «**ana**» (deň) goýmak bilen mukdary bir gezek ýazylýar. Ýönekeý, ýagny bir derman serişdesinden durýan we çylşyrymly – birnäçe maddalardan durýan çylşyrymly dermanlaryň bolşy ýaly, dermannamalar hem ýönekeý we çylşyrymly bolýarlar.

Ýönekeý dermannama:

Recipe : Tincturae Calendulae 50 ml

Signa: Çaykamak üçin, ýarym bulgur suwa 1 çay çem-çesini aplikasiýa görnüşinde paradantozy bejermek üçin.

Çylşyrymly dermannama:

Recipe: Infusi radicis Valerianae ex 10,0-20,0 ml

Natrii bromidi 4,0

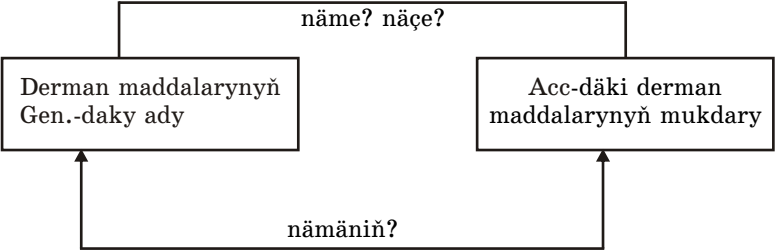
Misce.Da.Signa: 1 nahar çemçesi bilen günde 3 gezek.

Ulanmak üçin dermannamanyň 6-njy bölümünde derman serişdelerini nähili emellere sezewar etmelidigine görkezmeler berilýär (garmak, sterilizirlemek we başgalar), olara haýsy derman görnüşini bermeli (toz, çalgý we beý-

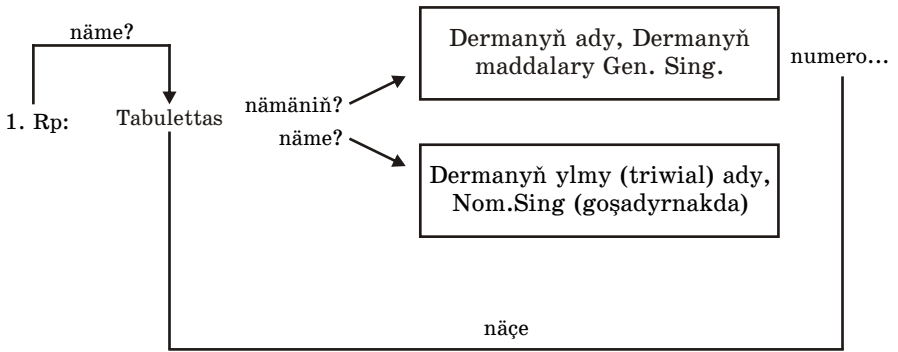
lekiler), näçe mukdarda taýýarlamaly (gerdejigiň sany, pilýulalaryň sany) we daşy nähili gapda goýbermelidigi bel-lenilýär (kagyzda, çüýşede we beýlekiler).

Dermannamanyň gurluşy

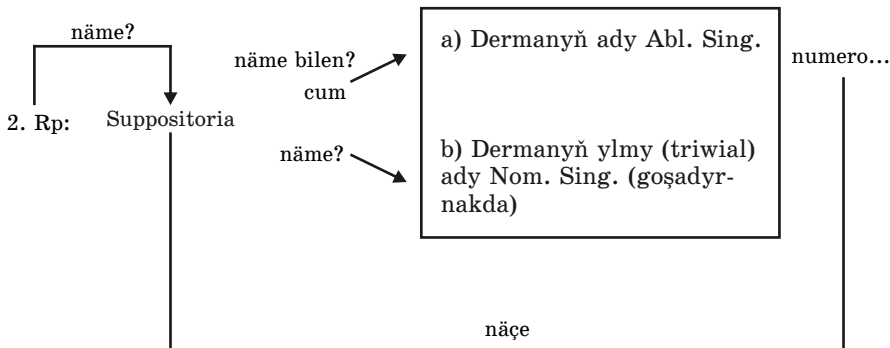
Recipe
Al:

Gerdejikleriň ýazylyşy

Şemleriň ýazylyşy

«Fio, fiëri» işligi bilen ulanylýan dermannama anyklamalary, olaryň manylary, ulanylyşy. «fio, fiëri» işligi dermannamada diňe işligiň zerurlyk görnüşiniň birlik hem-de köplük sanlarynyň 3-nji ýöňkemesinde ulanylýar. «Fiat» ýa-da «fiant» görnüşli dermannama anyklamalarynyň mysallary:

«fio, ëri» işligi bilen dermannamadaky söz düzümleri:

Singularis

Misce, fiat pulvis
 Misce, ut fiat unguentum
 Misce, fiat linimentum
 Misce, fiat pasta
 Misce, fiat emulsum
 Misce, fiat suppositorium
 Misce, fiat suppositorium
 vaginale

Gar, goý, toz ýasalsyn
 Gar, goý, çalgý ýasalsyn
 Gar, goý, liniment ýasalsyn
 Gar, goý, pasta ýasalsyn
 Gar, goý, emulsiýa ýasalsyn
 Gar, goý, şem ýasalsyn

Gar, goý, waginal şem ýasalsyn

Pluralis

Misce, fiant species

Gar, goý, ýygýndy ýasalsyn

Esasy dermannama söz düzümleri

1. **Misce. Da. Signa.** – Gar. Ber. Belle.

Misceatur. Detur. Signetur – Garylsyn. Berilsin. Belenilsin.

2. **Sterilisa. Sterilisetur** – Sterilizirle. Sterilizirlensin.

3. **Misce, (ut) fiat pasta (unguentum, linimentum, suppositorium, emulsum, pulvis)** – Gar, goý pasta (çalgy, liniment, şem, emulsiya, toz) ýasalsyn.

4. **Misce, (ut) fiant species (pilulae, pulveres, suppositoria)** – Gar, goý ýygyndy (pilulalar, tozlar, şemler) ýasalsyn.

5. **Da. tales doses numero 10. (Dentur tales doses numero 10)** – Şu dozalardan 10 sanysy (ny) ber (berilsin).

6. **În tabulettis (obductis)** – (daşy örtülen) gerdejiklerde

7. **În capsulis (gelatinosis)** – (želatinli) kapsulalarda

8. **În oblatiis** – undan, krahmaldan bolan örtükde

9. **În ampullis** – ampulalarda

10. **În vitro nigro** – gara çüýşede

11. **În charta cerata** – mumlanan kagyzda

12. **Pro injectionibus** – sanjym üçin

13. **Quantum satis** – näçe gerek bolsa

14. **Ad usum internum (externum)** içki (daşky) ullanma üçin

15. **Pro rentgeno** – rentgen üçin

16. **Pro narcosi** – narkoz üçin

17. **Per os** – agyzdan

18. **Per rectum** – göni içegeden

19. **Pro auctore (pro me)** – awtor (meniň) üçin

20. **Pro die** – bir günki (bir gije – gündizki) mukdar

21. **Pro dosi** – bir gezek ulanmak üçin, bir gezekki mukdar

22. **Pro infantibus** – çagalar üçin

23. **Pro inhalatione** ingalasiya – (burundan dem almak) üçin

1-nji gönükme. İşligiň asyl sözünü, ýöňkemesini tapyň we buýruk görnüşini ýazyň.

repeto, ěre – gaýtalamak; addo, ěre – goşmak; misceo; ěre – garmak; verto, āre – öwürmek; steriliso, ěre – sterizirlemek; finio, ěre – gutarmak; diluo, ěre – eretmek; recepio, ere – almak; audio, ěre – diňlemek; obduco, ěre – örtmek.

2-nji gönükme. Terjime ediň.

1. Repetator. 2. Misce, fiat suppositorim. 3. in vitro nigro. 4. Detur. 5. Signetur. 6. Misce, fiat emulsum. 7. in tabulettis. 8. Misce, fiat linimentum. 9. pro narcosi. 10. Misceatur. 11. in capsulis. 12. Misce, fiat pulvis. 13. Dentur tales doses. 14. pro dosi. 15. Misce, fiant species. 16. per rectum. 17. Da tales doses. 18. pro infantibus. 19. Misce, fiat suppositorium rectale (vaginale). 20. in tabulettis obductis.

3-nji gönükme. Dermannamalary terjime ediň.

1. Al : Saglygotunyň ekstraktynyň 0,3

Alyçyň jöwheriniň 0,15

Yşgynyň jöwheriniň 0,8

Barbital natriniň 0,2

Etil spirtiniň 20 ml

Distillirlenen suw 200 ml çenli

Garylsyn. Berilsin. Bellenilsin:

2. Al: Eufilliniň 0,1

Dimedrolyň 0,0125

Şekeriň 0,2

Gar, goý, toz ýasalsyn.

Şeýle mukdarda 12 sanysyny kapsulalarda ber.

Belle:

4-nji gönükme. Dermançylyk adalgalary terjime ediň.

1. Kseroformyň çalgysy; Dibazolyň gerdejikleri; Narpyzyň jöwheri; Papaweriniň ergini; Narpyzyň ýapraklarynyň

demlemesi; Bidenegiň ýapraklarynyň demlemesi; Adrenalinini ergini; Aýy narpyzyň ýagy; Ihtiolyň çalgysy.

5-nji gönükmä. Dermannamalary terjime ediň.

1. Al: Injigülün jöwheriniň
Saglygotunyň jöwheriniň deň 10 ml
Nitrogliseriniň 1% -li ergininiň -1 ml
Walidolyň 2 ml
Garylsyn . Berilsin . Bellenilsin .
2. Al: Alyçyň suwuk ekstraktynyň 25 ml
Berilsin. Bellenilsin:
3. Al: Barbital natriniň 0,5
Kakao ýagy näçe gerek bolsa.
Şem ýasalar ýaly .
Şeýle dozalardan 12 sanysy berilsin .
Bellenilsin:
4. Al: Monomisiniň 0,25
Şeýle dozalardan 50 sanysyny gerdejiklerde ber.
Belle:
5. Al: Amidopiriniň
Fenasetiniň deň 0,25
Şeýle dozalardan 12 sanysy gerdejiklerde berilsin.
Bellenilsin:

§24. Farmokopeýa himiki atlandyрма

Sapagyň maksady: Himiki elementleriň, oksidleriň, turşulyklaryň, zakisleriň, duzlaryň atlaryny öwrenmek we olaryň ýasalýş düzgünlerini bilmek. Latyn diliniň häzirki zaman halkara himiki atlandyrmasynda, halkara farmokopeada umumlaşdyrmak himiki birleşmeleri latyn atlandyrmalary ýasalmagyny esasy usuly bar.

Himiki elementleriň atlandyrylyşy

D.I. Mendeleýewiň periodiki ulgamynda himiki elementleriň atlandyrylyşy, **neutrum jynsdaky II üýtgemäniň** atlary

bolup durar, meselem: Argentum, i n – kümüş; Plumbum, i-n gürşun; Kalium, i n – kaliý.

Kadadan çykan himiki elementler:

- 1) Phosphorus, i m – fosfor (**masculinum** jynsda).
- 2) Sulfur, uris n – kükürt (**III üýtgemä degişli at**).

Turşulyklaryň atlandyrylyşy

Turşulyklaryň atlary Acidum, i n – turşulyk diýen söz bilen ylalaşýan at arkaly aňladylýar. Turşulyklar iki topardan ybarat:

Kislorodly turşulyklar we kislorodsyz turşulyklar.

1. Kislorodly turşulyklar atlaryndaky sypatlar turşulyk emele getiriji elementleri asyl sözüne - *icum* ýa-da -*osum* suffiksiniň goşulmagy arkaly ýasalýar. Suffiksiň saýlanyp alynmagy bu elementiň okislenme derejesi bilen şertlendirilýär.

a) - *icum* suffiksi turşulyk ýasaýjy elementiň ýokary derejeli turşulygynyň adyny emele getirýär.

Kükürt turşulygy – Acidum sulfuricum

Rp: Acidi sulfurici

Azot turşulygy – Acidum nitricum

Rp: Acidi nitrici

Asetilsalisil turşulygy - Acidum acetylsalicylicum

Rp: Acidi acetylsalicylici

b) - *osum* suffiksi turşulyk ýasaýjy elementiň az derejeli turşulygynyň adyny emele getirýär.

Kükürtli turşulygy – Acidum sulfurosum

Rp: Acidi sulfurosi

Azotly turşulygy – Acidum nitrosum

Rp: Acidi nitrosi

Myşýakly turşulygy – Acidum arsenicosum

Rp: Acidi arsenicosi

II. Kislorodsyz turşulyklaryň atlary **hydro** AB-si we **icum** goşulmanyň kömegi bilen ýasalýar.

Kükürtwodorod turşulygy – Acidum hydrosulfuricum.

Rp: Acidi hydrosulfurici.

Hlorwodorod turşulygy – Acidum hydrochloricum

Rp: Acidi hydrochlorici

Oksidleriň latynça atlarynyň ýasalyşy

Oksidleriň atlary iki sany atdan ýasalyp, olaryň biri eýelik düşüminiň görnüşini kabul edýär we birinji orunda getirilýär, oksidleriň toparlarynyň ady ikinji bolup gelýär:

oxydum, i n – oksid

peroxydum, i n – peroksid

hydroxydum, i n – gidroksid

Sinkiň oksidi – Zinci oxydum

Rp: Zinci oxydi

Wodorodyň peroksidi – Hydrogenii peroxydum

Rp: Hydrogenii peroxydi

Alýuminiň gidroksidi – Aluminii hydroxydum

Rp: Aluminii hydroxydi

Zakisler

Zakisleriň toparynyň atlary oxydulatus, a, um (zakisli) diýen sypat sözi bolup, ol elementiň ady bilen ylalaşýar.

Demriň zakisi – Ferrum oxydulatum

Rp: Ferri oxydulati

Fosforyň zakisi - Proosphorus oxydulatus

Rp: Phosphori oxydulati

Duzlaryň ýasalyşy

Duzlar baş topardan ybarat:

1) Kislorodly turşulyklaryň duzlary.

2) Kislorodsyz turşulyklaryň duzlary.

3) Turşy duzlar.

4) Esasy duzlar.

5) Natriniň we kaliniň organiki duzlary.

I. Kislorodly turşulyklaryň duzlary iki topara bölünýär:

a) Köp kislorodly turşulyklar: birinji orunda kation – himiki element ýa-da derman serişdesi eýelik düşümde; ikinji – anion baş düşümde durýar.

Magniniň sulfaty – Magnii sulfas

Rp: Magnii sulfatis

Natriniň nitraty – Natrii nitras

Rp: Natrii nitratis

b) Az kislorodly turşulyklar: birinji orunda kation himiki element ýa-da derman serişdesi eýelik düşümde; ikinji – anion baş düşümde durýar.

Natriniň nitriti – Natrii nitris

Rp.: Natrii nitritis

Kümsüşň nitriti – Argenti nitris

Rp.: Argenti nitritis

II. Kislorodsyz turşulyklaryň duzlary iki topara bölünýär:

a) Organiki däl esas duzlar: birinji orunda himiki element ýa-da derman serişdesi eýelik düşümde, ikinji – anion baş düşümde durýar.

Kalsiniň hloridi – Calcii chloridum

Rp.: Calcii chloridi

Kaliniň iodidi – Kalii iodidum

Rp.: Kalii iodidi

b) Organiki esas duzlar: birinji orunda kation – himiki element ýa-da derman seridesi eýelik düşümde; ikinji – anion baş düşümde durýar.

Morfiniň gidrohloridi - Morphini hydrochloridum

Rp.: Morphini hydrochloridi

Pahikarpiniň gidroiodidi – Pachicarpini hydroiodidium

Rp.: Pachicarpini hydroiodidi

Anion duzlaryň atlandyrylyşynyň goşulmalary

Goşulmalaryň tablisasy		
Latyn	Türkmen	Kislorody bolmagyny
- as kislorod saklaýan - is duzlar	-aty	(ýokary derejeli)
	-iti	(pes derejeli)
- idum kislorodsyz duzlar	-idi	kislorodsyz

Turşy hem-de esasy duzlaryň atlary

1. Turşy (wodorodly) duzlaryň latynça atlary köp turşulykly duzlaryň atlary ýaly ýasalýar, ýöne oňa hydro (gidro) sözi goşulýar.

Natriniň gidrokarbonaty – Natrii hydrocarbonas

Rp.: Natrii hydrocarbonatis

Demriň gidrolaktaty – Ferri hydrolactas

Rp.: Ferri hydrolactatis.

2. Esasy duzlaryň latynça atlary köp turşulykly duzlaryň atlary ýaly ýasalýar, ýöne onda sub-prefiks önünden goşulýar, ol esasy diýen manyny berýär.

Wismutyň esasy nitraty – Bismuthi subnitras

Rp.: Bismuthi subnitratis

Demriň esasy laktaty – Ferri sublactas

Rp.: Ferri sublactatis

Natriniň we kaliniň organiki duzlary

Duzlaryň 5-nji toparyna natriý we kaliniň organiki duzlary degişli bolýar. Bu atlar şeýle ýasalýar: **1-nji nobatda derman serişdesiniň ady ýazylýar, 2-nji nobatda kaliniň ýa-da natriniň ady defis arkaly ýazylýar.** Bu adalgalar baş düşümde ýazylýar, 5-nji topardaky duzlaryň atlary türkmen dilinde iki hili ýazylýar:

defis arkaly we «duz» sözi bilen. Meselem: Benzilpenisilliniň natriniň duzy ýa-da benzilpenisillin - natriý.

Sulfasil-natriý - Sulfacylum - natrium

Rp: Sulfacyli- natrii

Tiopental - kaliý -Thiopentalum - kalium

Rp: Thiopentali- kalii

Duzlaryň has köp ulanylýan turşulyklarynyň we anionlaryň atlary

Turşulyklar (syptatlar)	Duzlaryň anionlary (atlar)
Kükürt turşusy – acidum sulfuricum	sulfas, atis m- sulfat
Azot turşusy – acidum nitricum	nitras, atis m- nitrat
Fosfor turşusy – acidum phosphoricum	phosphas, atis- m fosfat

Sirke turşusy – acidum aceticum	acetas, atis m- asetat
Süýt turşusy – acidum lacticum	lactas, atis m- laktat
Benzoý turşusy – acidum benzoicum	benzoas, atis - m- benzoat
Limon turşusy – acidum citricum	citras, atis m- sitrat
Kömür turşusy – acidum carbonicum	carbonas, atis m- karbonat
Salisil turşusy – acidum salicylicum	salicylas, atis m salisilat

Az kislorodly turşulyklar

Kükürtli turşusy – acidum sulfurosum	sulfis, itis- m sulfit
Azotly turşusy – acidum nitrosum	nitris, itis m- nitrit
Mysýakly turşusy – acidum arsenicosum	arsenis, itis m- arsenit

Kislorodsyz

Kükürtwodorod turşusy – acidum hydrosulfuricum	sulfidum, i n sulfid
Hlorwodorod turşusy – acidum hydrochloricum	chloridum, i n- hlorid
Ftorwodorod turşusy – acidum hydrofluoricum seu acidum hydrophthoricum	fluoridum, i n, phthoridum, i n - ftorid

Himiki manyly söz kesimleri

1. -thi (0) – kükürt	Thiaminum Thiopentalum
2. -az, zol, -zin, -zid, – azot	Gorazolum Aminazinum
3. phtor – ftor	Phtoracizinum Phtorothanum
4. meth – metil	Methicillinum Methazidum

5. - aeth – etil	Aetheridinum Aethazolum
6. phen – fenil	Phenacetinum Phenobarbitalum
7. benz – benzol	Benzonaphlotum
8. hydr – suw	Hydrogenium Hydrochloridum
9. -ox(y) – kislorod	Oxygenium Oxydum
10. chlo(r) – hlor	Chloroformium Hydrochloridum
11. -io – ýod	Triiotrastum Iopagnost

Esasy himiki elementleriň atlary

1. Aluminium, i n	Alýuminiý
2. Argentum, i n	Kümüş
3. Arsenicum, i n	Mysýak
4. Aurum, i n	Altyn
5. Barium, i n	Bariý
6. Bismuthum, i n	Wismut
7. Borum, i n	Bor
8. Bromum, i n	Brom
9. Kalium, i n	Kaliý
10. Carboneum, i n	Uglerod
11. Chlorum, 1n	Hlor
12. Cuprum, i n	Mis
13. Ferrum, i n	Demir
14. Phthorum, i n	Ftor
15. Iodum, i n	Ýod
16. Hydrogenium, i n	Wodorod
17. Nitrogenium, i n	Azot
18. Oxygenium, i n	Kislorod
19. Hydrargyrum, i n	Simap
20. Lithium, i n	Litiý
21. Magnesium seu Magnium, i n	Magniý

22. Manganum, i n	Marganes
23. Natrium, i n	Natriý
24. Phosphorus, i m	Fosfor
25. Plumbum, i n	Gurşun
26. Silicium, i n	Kremniý
27. Stibium, i n	Sürme
28. Sulfur, urus, n	Kükürt
29. Thallium, i n	Taliý
30. Zincum, i n	Sink

Turşulyklar

1. Acidum sulfuricum	kükürt turşusy
2. Acidum nitricum	azot turşusy
3. Acidum sulfurosum	kükürtli turşusy
4. Acidum nitrosum	azotly turşusy
5. Acidum hydrochloricum	duz turşusy
6. Acidum hydroiodicum	ýodlywodorod turşusy
7. Acidum hydrocyanicum	sinil turşusy
8. Acidum hydrosulfuricum	kükürtli wodorod turşusy
9. Acidum hydrofluoricum	ftorlywodorod turşusy
10. Acidum aceticum	sirke turşusy
11. Acidum acetylsalicylicum	asetilsalisil turşusy
12. Acidum adipinicum	adepin turşusy
13. Acidum barbituricum	barbitur turşusy
14. Acidum benzoicum	benzoý turşusy
15. Acidum boricum	bor turşusy
16. Aridum butyricum	ýag turşusy
17. Acidum capronicum	kapron turşusy
18. Acidum chloricum	hlorly turşusy
19. Acidum chromicum	hrom turşusy
20. Acidum citricum	limon turşusy
21. Acidum folicum	foli turşusy
22. Acidum formicicum	garynja turşusy
23. Acidum carbolicum	karbol turşusy
24. Acidum carbonicum	kömür turşusy

25. Acidum glutaminicum	glutomin turşusy
26. Acidum lacticum	süýt turşusy
27. Acidum maleicum	molein turşusy
28. Acidum nicotinicum	nikotin turşusy
29. Acidum nucleinicum	nuklein turşusy
30. Acidum oleicum	olein turşusy
31. Acidum oxalicum	turşuja turşusy
32. Acidum pantothenicum	pantoten turşusy
33. Acidum phthalicum	ftolen turşusy
34. Acidum propinicum	propin turşusy
35. Acidum salicylicum	salisil turşusy
36. Acidum silicicum	kremen turşusy
37. Acidum tartaricum	çakyr turşusy
38. Acidum suecinicum	sadap (ýantar) turşusy
39. Acidum phosphoricum	fosfor turşusy
40. Acidum stearicum	stearin turşusy

1-nji gönükme. Aşakdaky turşulyk atlaryna gerek bolan suffiksleri goýuň:

- 1) acidum phosphor...um – fosfor turşusy
- 2) acidum nitr...um – azotly turşusy
- 3) Acidum arsenic...um – myşýakly turşusy
- 4) Acidum tellur...um – tellur turşusy
- 5) Acidum salicyl...um – salisil turşusy

2-nji gönükme. Turşularyň atlaryny soňuna çenli ýazyň:

1) Acidum (asetilsalisil, bromwodorod, bor, ftorwodorod, kükürtli, bromly)

3-nji gönükme. Aşakdaky oksidleriň latyn atlaryny düzüň:

Simabyň oksidi, magniniň peroksidi, kalsiniň gidroksidi, misiň oksidi, wodorodyň peroksidi, alýumininiň gidroksidi.

4-nji gönükme. Aşakdaky elementler bilen zakisle riň atlaryny düzüň:

Fosfor, mis, demir, sink.

5-nji gönükme. Aşakdaky duzlaryň atlaryny (derman serişdelerini) terjime ediň:

Etilmorfiniň gidrohloridi, kaliniň ýodidi, demriň laktaty, platifilliniň gidrotartraty, natriniň nitriti, magniniň esasy karbonaty, benzilpenisilliniň natrinin duzy.

6-njy gönükme. Dermannamany terjime ediň:

- 1) Al: Natriniň salisilatynyň 1,0
Kalini ýodidiniň 0,1
Ýoduň 5% -li spirtli erginini – damjasyny VI
Distillirlenen suwy 200 ml çenli
Garylsyn. Berilsin. Bellenilsin.

7-nji gönükme. Terjime ediň:

Melegiň ekstrakty bilen wismutyň esasy nitraty, misiň sitratynyň çalgysy, sanjym üçin natriniň arsenatynyň ergini, daşy örtülen metioniniň gerdejikleri, etakridiniň laktatynyň çalgysy, gerdejiklerde kodeiniň fosfaty, ampulalarda natriniň nitritiniň ergini, tetrasikliniň gidrohloridiniň çalgysy, gliserofosfatyň granulalary, medrotestronyň propionatynyň ýagly ergini, sanjym üçin natriniň gidrositraty, kalsiniň laktatynyň we kalsiniň gliserofosfatynyň gerdejikleri, feniliniň gerdejikleri, çagalar üçin kaliniň orotatynyň gerdejikleri, metasiniň ergini, metilandrostandiolyň gerdejikleri.

8-nji gönükme. Dermannamalary latyn diline terjime ediň:

1. Al: Morfiniň gidrohloridiniň 0, 15
Apomorfini gidrohloridiniň 0.05
Garylan hlorowodород turşusynyň 1 ml
Distillirlenen suwy 200 ml çenli
Garylsyn. Berilsin. Bellenilsin:
2. Al: Streptosidi
Norsulfazolyň deň 1.5
Benzilpenisilliniň - natrini 25000 TB
Efedrini gidrohloridiniň 0,05

Gar, goý, toz ýasalsyn.

Ber. Belle:

3. Al: Platifilliniň gidrotartratynyň 0.003

Natriniň bromidiniň 0.15

Kofeiniň - natriniň benzoatynyň 0,05

Gar, goý, toz ýasalsyn.

Şeýle dozalardan 12 sanysy berilsin.

Bellenilsin:

4. Al: Daşy örtülen oleandimisiniň fosfatynyň gerdejikleriniň (0,125) 10 sanysyny.

Berilsin. Bellenilsin:

§25. Derman görnüşleri

Sapagyň maksady: Gaty, suwuk, ýumşak derman görnüşlerini iki usulda (gysga we ýaýraň) ýazmagy başarmak. Gerdejikleriň we şemleriň gysga usulynda Accusativus Pluralis görnüşiniň ulanylyşy.

Derman görnüşleri

GATY

tabuletta, ae f
dragee, tabuletta obducta ae'f
pulvis, eris m
species, ei f
pilula, ae f

ÝUMŞAK

unguentum, i n
linimentum, i n
pasta, ae f
suppositorium, i n
emplastrum, i n

SUWUK

solutio, onis f
tinctura, ae f
exrtractum, i n
infusum, i n
decoctum, i n
mixtura, ae f
emulsum, i n
suspensio, onis f
mucilago, inis f
sirupus, i m

Gaty derman görnüşleri

Derman serişdeleri öz düzümine görä gaty, suwuk we ýumşak görnüşlere bölünýärler.

Gaty görnüşli dermanlara gerdejikler, draželer, tozlar, ösümlik ýygyndylary degişlidir.

1) Tabuletta, ae f-gerdejik,

2) Pulvis, eris m-toz

3) Pilula, ae f-pilýula

4) Dragee-draže

5) Species, ei f – ösümlik ýygyndysy

1. Bir maddaly gerdejikleriň ýazylyşy:

Rp.: Tabulettas Morphocyclini 0,15 enterosolubiles
numero 10.

Da. Signa.

2. Şertli atly gerdejikleriň ýazylyşy:

a) Rp.: Tabulettas «Phenalginum» numero 10.

Da. Signa.

b) Rp.: Tabulettas Phenalgini 0,25 numero 10

Da. Signa.

3. Birnäçe maddaly gerdejikleriň ýazylyşy:

Rp.: Acidi acetylsalicylici

Phenacetiniana 0,2

Coffeini 0,4

Da tales doses numero 10 in tabulettis.

Signa:

4. Daşy örtülen gerdejikleriň we draželeriň ýazylyşy:

Rp.: Dragee Camphoidali numero 30.

Da Signa.

Rp.: Diprazini 0,025

Da tales doses numero 20 in tabulettis obductis.

Signa:

5. Tozlaryň ýazylyşy:

Rp.: Pulveris radice Rhei 20,0

Da. Signa.

Rp.: Theophyllini 0,1

Sacchari 0,2

Misce, fiat pulvis.

Dentur tales doses numero 12.

Signetur:

6. Ýygyndylaryň ýazylyşy:

Rp.: Corticis Frangulae

Foliorum Urticae ana 15,0

Foliorum Menthae piperitae 10,0

Radicis Valerianae 5,0

Misce, fiant species.

Da. Signa:

7. Pilýulalaryň ýazylyşy:

Rp.: Strychnini nitratis 0,03

Extracti et pulveris radicis Glycyrrhizae 1,5

Misce, ut fiant pilulae numero 30.

Da. Signa:

Ýygyndylaryň atlary:

1. Species amarae – aýy otlar ýygyndysy.

Rp.: Specierum amararum

2. Species antiasthmaticae – dem gysma garşy otlar ýygyndysy.

Rp: Specierum antiasthmaticarum

3. Species cardiacae – ýürek kesellerine garşy otlar ýygyndysy.

Rp.: Specierum cardiacarum

4. Species cholagogae – öt çykaryjy otlar ýygyndysy.

Rp: Specierum cholagogarum

5. Species diureticae – peşew çykaryjy otlar ýygyndysy.

Rp.: Specierum diureticarum.

6. Species haemostaticae – gan saklaýjy we gan köpeldiji otlar ýygyndysy.

Rp: Specierum haemostaticarum

7. Species sedativae – köşeşdiriji otlar ýygyndysy.

Rp.: Specierum sedativarum

8. Species stomachicae (gastricae) – aşgazan otlar ýygyny.

Rp: Specierum stomachicarum (gastricarum)

9. Species vitaminosae – witaminli otlar ýygýndysy.

Rp.: Specierum vitaminosarum.

10. Species laxantes – sürüji otlar ýygýndysy.

Rp.: Specierum laxantium.

11. Species pectorales – gakylyk gopduryjy otlar ýygýndysy.

Rp.: Specierum pectoralium

Suwuk derman görnüşleri.

1. Solutio, onis f – ergin

2. Liquor, oris m – suwuklyk

3. Tinctura, ae f – jöwher

4. Extractum, i n – ekstrakt

5. Infusum, i n – demleme

6. Decoctum, i n-pet

7. Mixtura, ae f-mikstura

8. Emulsum, I n-emulsiya

9. Suspensio, onis f-suspensiya

10. Mucilago, inis f-nem, nemli madda.

11. Sirupus, i m-sirop, şerbet.

1. Erginleriň ýazylyşy:

Rp: Solutions Ichthyoli glycerinosae 10% - 30 ml.

Da. Signa:

«Solutio» adalga bilen bilelikde «Liquor» adalgasy aşakdaky derman serişdeleriniň atlarynda ulanylýar:

Liquor Kalii arsenitis – Kaliniň arsenitiniň ergini

Liquor Ammonii anisatus – Naşatyr-anis damjalary

Liquor Burovi seu liquor Aluminii subacetatis Burowyň ergini ýa-da Aluminiň esasy asetatynyň ergini.

Liquor Ammonii caustici – Naşatyr spirti ýa-da Ammia-gyň ergini

2. Jöwherleriň we ekstraktlaryň ýazylyşy:

Rp: Extracti Aloës fluidi (sicci) 0,015

Da. Signa:

Rp: Tinctuarae Valerianae 30 ml.

Da. Signa:

3. Demlemeleriň we petleriň ýazylyşy:

Rp: Infusi foliorum Digitalis ex 0,5-200 ml.

Da. Signa:

Rp: Decocti corticis Quercus 200 ml.

Da. Signa:

Demlemeler we petler dermanlyk ösümliklerden suwda gaýnadylyp alynýan suwuk derman görnüşleridir. Olar öz düzümlerinde täsir edýän maddalary we ýygyndylary saklaýarlar. Demlemeler we petler dermannamada gysga usulda ýazylyar:

1-nji orunda dermanyň görnüşiniň ady (Infusi ýa-da Decocti) soňra ösümlikleriň bölekleriniň we önümleriniň atlary (ýapragy, köki, oty) we ösümligiň öz ady, çig malyň mukdary, onuň demlemäniň ýa-da gaýnatmanyň umumy mukdaryna bolan gatnaşygy görkezilýär.

4. Emulsiýalaryň ýazylyşy:

a) ýaýran usul:

b) gysga usul:

Rp: Olei Ricini 20 ml. Rp: Emulsi olei Persico-

Gelatosae 100,0

rum 100 ml.

Misce, fiat emulsum. Da. Signa:

Da. Signa:

5. Suspensiyalaryň ýazylyşy:

Rp: Suspensionis Hydrocortisoni acetatis 0,6% 100 ml.

Da. Signa:

Rp: Pulveris Levorini pro suspensione 400000 (TB)

Da. Signa:

6. Nemleriň (nemli maddalaryň) ýazylyşy:

Rp: Chlorali hydratis 20,0

Mucilaginis Amyli

Aquae destillatae ana 25 ml.

Da. Signa:

Derman ösümlikleriniň atlary

1. Çerbiýe

Althaea, ae f

2. Süýji ýeken

Calamus, i m

3. Anis

Anisum, i n

4. Arça

Juniperus, i f

5. Arnika

Arnica, ae f

6. Atgulak	Plantago, inis f
7. Ajyýowşan	Absinthium, i n
8. Ömrüzaýa	Adonis vernalis, Adonidis vernalis f
9. Badam	Amygdala, ae f
10. Gaýýň agajy	Betula, ae f
11. Maňyrsak	Hyoscyamus, i m
12. Bideňek	Salvia, ae f
13. Alyç	Crataegus, i f
14. Buýan	Glycyrrhiza, ae f
15. Çopantelppek	Chamomilla, ae f
16. Çitçiti	Urtica, ae f
17. Çowdary	Secale cornutum, Secalis cornuti n
18. Dyrnaklyja	Calendula, ae f
19. Boýbodran	Millefolium, i n
20 Dub (agaç)	Quercus, us f
21. Borjak	Ephedra, ae f
22. Ewkalipt (agaç)	Eucalyptus, i m
23. Arpabadyýan	Foeniculum, i n
24. Gökňar	Papaver, eris n
25. Ipekakuana, gusdurýan kök	Ipecacuanha, ae f
26. Itburun	Rosa, ae f
27. Kruşyna, gara tiken	Frangula, ae f
28. Mekgejöwen	Mays, Maydis f
29. Barmaklyja	Digitalis, is f
30. Oblepiha	Hippophaë, ës f
31. Senaýymekge	Senna, ae f
32. Şirguýruk	Leonurus, i m
33. Toloknýanka, «aýy gulak»	Uva ursi, Uvae ursi f
34. Tozga	Taraxacum, i n
35. Zygyr	Linum, i n
36. Sarygül	Hypericum, i n

Ösümlükleriň bölekleriniň we önümleriniň atlary

1. Ösümlük – Planta, ae f (grek, Phytón)
2. Ýaprak – Folium, i n (Phyllon)
3. Kök – Radix, icis f, Gen. Pl.- radicum, Abl. Pl. cum radicibus
4. Porruk – Rhizoma, atis n, Abl. Sing.-cum rhizomate
5. Miwe – Fructus, us m-Gen. Pl. fructuum
6. Gül – Flos, floris m-Gen. Pl.- florum
7. Tohum – Semen, inis n-Gen. Pl. seminum
8. Ot – Herba, ae f
9. Gabyk – Cortex, icis m
10. Gülüň tohumlanýan bölegi, gulpajyk – Stigma, atis n, Gen. Pl. stigmatum
11. Miwäniň dānesi – Bacca, ae f, Gen. Pl. baccarum
12. Agajyň düýbi – Strips, stripis f (truncus, i m)
13. Baldak – Stipes, stipitis m
14. Pyntyk – Gemma, ae f, Gen. Pl. gemmarum
15. Şepbik – Gummi (düşümde üýtgänok) miwäniň şepbigi
16. Agajyň şepbigi – Pix, picis f, (rezina, ae f)
17. Gara ýag – Pix liquida, picis liquidae f
18. Şire, miwäniň suwy – Succus, i m

Ýumşak derman görnüşleri

1. Unguentum, i n – çalgy.
2. Linimentum, i n-liniment – suwuk çalgy
3. Pasta, ae f-pasta
4. Suppositorium, i n-suppozitoriy, şem
5. Emplastrum, i n-plastyr – ýelimli melhem

1. Çalgylaryň ýazylyşy:

a) bir derman maddadan ybarat bolan (gysga usul):

Rp: Unguenti Tetracyclini 1% 10,0

Da. Signa:

b) birnäçe maddalardan ybarat bolan (ýaýraň usul):

Rp: Sulfuris praecipitati

Acidi salicylici

Ichthyoli ana 50,0
Vasellini ad 250,0
Misce, fiat unguentum
Da. Signa:

2. Linimentleriň ýazylyşy:

a) gysga usul:

Rp: Linimenti ammoniati 200 ml.

Da. Signa:

b) ýaýraň usul:

Rp: Chloroformii 20,0

Olei Hyoscyami 40 ml.

Misce, fiat linimentum.

Da. Signa:

3. Pastalaryň ýazylyşy:

a) ýaýraň usul:

Rp: Sulfuris praecipitati 15,0

Zinci oxydi

Amyli Tritici ana 10,0

Naphthalani 20,0

Misce, fiat pasta.

Da. Signa:

b) gysga usul:

Rp: Pastae «Sulfanalgesium» 10,0

Da Signa:

4. Şemleriň ýazylyşy:

a) ýaýraň usul:

Rp: Anaesthesini 0,01

Olei Cacao 2,0

Misce, fiat suppositorium rectale.

Dentur tales doses numero 6.

Signa:

b) gysga usul: belli bir ady we düzümi bar bolan görnüş:

Rp: Suppositoria cum extracto Belladonnae numero 10

Da. Signa:

Rp: Suppositoria «Novuritum» numero 10

Da. Signa:

1-nji gönükmeler. Dermannamalary terjime ediň:

- 1) Al: Aminaziniň 2,5 % -li ergininiň 2 ml.
Glýukozanyň 5 % -li ergininiň 20 ml.
Garylsyn. Berilsin. Bellenilsin:
- 2) Al: Naşatyr – anis damjalarynyň 15 ml.
Berilsin. Bellenilsin:
- 3) Al: Wodorodyň peroksidiniň 1,5% -li ergininiň-50 ml.
Ber. Belle:
- 4) Al: Alyçyň jöwheriniň 25 ml.
Da. Signa:
- 5) Al: Anisiň gülleriniň demlemesiniň 15,0-200 ml.
Ber. Belle:
- 6) Al: Saglygotunyň kökleri bilen porruklarynyň peti-
niň 20,0-200 ml.
Ber. Belle:

**2-nji gönükmeler. Berlen şertlere görä dermannama dü-
züň:**

- 1) bor turşusynyň 0,5 % -li spirtli ergininiň 100 ml.
- 2) Mikstura, düzümi: 0,2 mentol; melek bilen injigülün
jöwherleri deň 5 ml-den; nitrogliseriniň 2% -li ergini 2 ml.
- 3) 20,0-200 ml. dub gabygynyň peti.

3-nji gönükmeler. Dermannamalary terjime ediň:

- 1) Al: Çökündili kükürdiň
Salisil turşusynyň
Ihtiolyň deň 5,0
Wazeliniň 50,0 çenli
Gar, goý, çalgy ýasalsyn
Ber. Belle:
- 2) Al: Gara ýagyň 5,0
10% -li ýoduň spirtli ergininiň 1ml.
Sürgi ýagynyň 100 ml.
Gar, goý liniment ýasalsyn.
Berilsin. Bellenilsin:

3) Al: Bor turşusynyň 5,0
Sinkiň oksidiniň
Bugdaý krahmalynyň deň 25,0
Naphtalanyň çalgysynyň 45,0
Gar, goý, pasta ýasalsyn.
Berilsin. Bellenilsin:

4-nji gönükmе. Berlen şertlere görä dermannama düzün:

1) 50,0 Lassaryň pastasy. Düzümi: 1,0 salisil turşusy, sinkiň oksidi we bugdaý krahmaly deň 12,5; sary wazelin 50,0 çenli.

2) 6 sany şem, düzümi: eufillin we barbamil deň 0,25; 1,5 kakao ýagy.

3) 30,0 çalgy, düzümi: terpentiniň ýagy (skipidar) we doňuz ýagy deň 15,0

4) 60 ml. liniment, düzümi: 20,0 hloroform we maňyr-sak ýagy 40 ml.

Dermannamadaky gysgaltmalar

Lukmanlar dermannama ýazylan wagtynda umumy kabul edilen gysgaltmalary ulanýarlar. Derman görnüşleriniň atlary, ösümlük bölekleriniň atlary we standart dermannama formulirlenmesi gysgaldylýar. Şeýle gysgaltmalar düzgün boýunça 1 ýa-da 2-3 başlangyç harplary saklaýarlar. Meselem: h: hb-herba; M-Misce; liq-liquor; inf-infusum.

Eger-de gysgaldylan söz bogunda düzüminde birnäçe çekimsiz harplaryň ählisi gysgaldylanda saklanyp galýar. Meselem: extra-extractum, ung-ungentum.

Derman maddalarynyň we ösümlükleriň atlaryny gysgaltmak gerek däl.

Gysgaltmalar üçin gönükmeler:

1-nji gönükmе. Dermannamalary terjime ediň we gysgaltmalary ulanyň:

Al: Efedriniň gidrohloridiniň 5% -li ergininiň 10 ml.

Ber. Belle:

Al: Streptomisiniň 250000 TB (Tasir Birlikleri)
 Natriý hloridiniň izotoniki ergininiň 10,0
 Gar. Ber. Belle:

2-nji gönükmе. Gysgaltmasyz ýazyň we terjime ediň:

Rp: Sol: Ammonii chloridi 2,5% - 200 ml.

D.S.

Rp: Extr. Rhei

Extr. Aloës aa 3,0

Extr. et. pulv. Glycyrrhizae q. s.,

Ut f. pil. N 40

D. S

Has wajyp dermannama gysgaltmalary

Gysgaltma	Doly ýazylyşy	Manysy
aa.	ana	deň
ac..., acid	acidum	kislota, turşulyk
ad us.ext	ad usum externum	daşky ulanylyş üçin
ad us. int	ad usum internum	içki ulanylyş üçin
aq	aqua	suw
aq.dest	aqua destillata	distillirlenen suw
comp., cps.,cpt	compositus	çylşyrymly
concentr	cocentratus	konsentirlenen
cort	cortex	gabyk
D	Da.Detur Dentur	Ber. Berilsin:
dek., dct	decoctum	gaýnatma, pet
dep.	depuratus, a, um	arassalanan
dil.	dilutus, a, um	garylan
D. t. d.	Da. (Dentur) tales doses	şeýle mukdarda ber
empl.	emplastrum	plastyr, ýelimli melhem,
emuls.	emulsum	emulsiýa
extr	extractum	ekstrakt
f.	fiat, fiant	goý, bolsun, goý, bol-sunlar, goý, emele gelsinler
fl.	flos	gül
fluid.	fluidus, a, um	suwuk
fol.	folium	ýaprak

fr.	fructus	miwe
gel	gelatinosus, a, um	želatinli
gran.	granulum	granula
gtt.,gtts.	guttam, guttas	damja, damjalar
h.,hb.	herba	ot
in ampull.	in ampullis	ampulalarda
in caps	in capsulis	kapsulalarda
inf.	infusum	demleme
in obl.	in oblatiis	daşy örtükde
in tab.	in tabulettiis	gerdejiklerde
in vitr. nigr.	in vitro nigro	gara çüýsede
linim	linimentum	liniment
liq.	liquor	suwuklyk
M.	Misce. Misceatur	gar, goý, garylsyn
mucil.	mucilago	nem
N.	numero	sany
obd.	obductus, a, um	daşy örtülen
ol.	oleum	ýag
past.	pasta	pasta
praes.,pct., ppt	praecipitatus, a,um	çökündili
pro inject	pro injectionibus	sanjym üçin
pulv.	pulvis	toz
q.s.	quantum satis	näçe gerek bolsa
r., rad.	radix	kök
Rp.:	Recipe	al
recti	rectificatus, a, um	arassalanan
rhiz.	rhizoma	kök baldagy
S.	Signa. Signetur	Belle, goý, bellensin
sem.	semen	tohum
simpl.	simplex	ýönekeý
sir.	sirupus	şerbet, sirop
sol.	solutio	ergin
spee.	species	ýygynydy
spir.	spirutus	spirt
Steril.	Sterilisa! Sterilisetur!	Sterilizirle. Goý, sterilizirlensin
supp.	suppositorium	suppozitoriý, şem
supp. vagin.	suppozitorium	waginal suppozitoriý
susp.	vaginale	
	suspensio	suspenziýa

tab. t-ra, tinct ung.	tabuletta tinctura unguentum	gerdejik jõwher çalgy
-----------------------------	------------------------------------	-----------------------------

Gaty derman görnüşlerini berkitmek üçin gönük-meler.

1. Dermannamany ýazyň:

a) 0,2 parasetamolyň 10 sany gerdejiklerine;

b) 75,0 sürüji ýygyndysyna, düzümi: 25,0 kruşinanyň gabygy; 10,0 anisiň miweleri; 40,0 senaýymekgäniň ýap-raklary.

2. Dermannamany ýazyň:

a) iki usulda 20 sany «Sitramon» gerdejiklerine – düzümi: 0,24 asetilsalisil turşusy, 0,18 fenasetin, 0,03 kofein, 0,0,03 kakao, 0,02 limon turşusy, 0,5 şeker.

b) 50 sany 0,0025-den aminaziniň dražesine.

3. Dermannamany ýazyň:

a) 10 sany daşy örtülen «Adonis-brom» gerdejiklerine, düzümi: ömrüzaýanyň gury ekstrakty 0,25, kaliniň bro-midi 0,25.

b) 0,25-den 10 sany fenasetiniň tozuna.

4. Dermannamany ýazyň:

a) iki usulda 10 sany «Aëron» gerdejiklerine – düzümi: skopolaminiň kamforaty 0,0001 we giossiaminiň kamfora-ty 0,0004.

b) 30 sany diazoliniň dražesine 0,05.

5. Dermannamany ýazyň:

a) 20 sany «Amazol» gerdejiklerine – düzümi: amido-pirin 0,3 we dibazol 0,05.

b) Mumlanan kagyza sürtülen kamforanyň 20 sany tozuna 0,2-deň

6. Dermannama ýazyň:

a) (iki usulda) 20 sany «Askofen» gerdejiklerine – dü-zümi: asetilsalisil turşusy we fenasetin deň 0,2 koffein 0,04.

b) 12 sany metioniniň tozuna örtükde 0,6-dan.

7. Dermannama ýazyň:

a) iki usulda 20 sany «Asfen» gerdejiklere – düzümi: 0,25 asetisalisil turşusy we fenasetin 0,15.

b) 20 sany želatinli kapsulalardaky toza – düzümi: 0,01 bromkamfora we 0,05 hinidiniň sulfaty.

8. Dermannamany ýazyň:

a) (iki usulda) 20 sany «Bellalgin» gerdejiklere, düzümi: analgin we anestezin deň 0,25, mähegiň ekstrakty 0,015, natriniň gidrokarbonaty 0,1.

b) 100,0 ýürek ýygdyndysyna – düzümi: 30,0 saglygotuynyň köki, 30,0 şirguýruk ýapraklary, 60,0 anisiň miweleri.

Suwuk derman görnüşleri berkitmek üçin gönükmeler

1. Dermannama ýazyň: 12 sany ampula nowakainiň 0,5 % -li ergininiň 2 ml.

2. Dermannama ýazyň: fenoboliniň 2,5 ýagly ergininiň 6 sany ampulasyna 1ml-den.

3. Dermannama ýazyň: 0,5-den oksasilliň-natriniň 12 sany çüýşesine.

4. Dermannama ýazyň: alty sany çüýşe gidrokortizonyň asetatynyň suspenziýasyna 2,5-5 ml-den.

5. Dermannama ýazyň: 20 ml. alyçyň suwuk ekstrakty.

6. Dermannama ýazyň: mikstura, düzümi: 0,2 mentol; mähegiň we linjigülün jowherleri 5ml-den; 2% nitrogliceriniň ergini 2 ml.

7. Dermannama ýazyň: 1ml-den aloeniň suwuk ekstraktyň 10 sany ampulsyna.

8. Dermannama ýazyň: 20,0-dan-200 ml çerbiýe köküniň demlemesine.

9. Dermannama ýazyň: 20,0-dan 200 ml dub gabygynyň petine.

10. Dermannama ýazyň: 10 ml şetdaly ýagynyň emulsiýasyna.

11. Dermannama ýazyň: 100ml bugdaý krahamalynyň nemine.

12. Dermannama ýazyň: suspenziýa üçin oksitetrasikliniň külkesiniň 30,0.

13. Dermannama ýazyň: 100 ml sürgi ýagynyň emulsiýasyna, düzümi; 20 ml sürgi ýagy; 10,0 želatoza.

Ýumşak derman görnüşlerini berkitmek üçin gönükmeler

1. Dermannamalary terjime ediň:

Al: 0,5 % -li gidrokortizon asetatynyň çalgysy

Ber.Belle: göz çalgysy.

Al: Mähegiň ekstraktynyň 0,02

Kseroformyň 0,1

Sinkiň sulfatynyň 0,05

Gliseriniň 0,12

Gar, goý şem ýasalsyn.

Şeýle mukdarda 10 sanysy berilsin.

Bellenilsin: agşamyna 1 şemden göni içegä.

Al: Salisil turşusynyň 1,0

Sinkiň oksidiniň 20,0

Ihtiolyň 0,8

Gar, goý çalgy ýasalsyn.

Berilsin. Bellenilsin : ýanan ýerlere çalmak üçin.

Al: Bor turşusynyň 5,0

Sink oksidiniň

Bugdaý krahmalynyň deň 25,0

Naftalanyň çalgysynyň 45,0

Gar, goý pasta ýasalsyn.

Ber. Belle: çalmak üçin.

2. Dermannama ýazyň :

1) (iki usulda) 10 sany «Osarbon» waginal şemlere, düzümi: osarsol 0,25; glýukoza 0,25; bor turşusy 0,25; wazelin 2,0.

2) 0,02-den 10 sany dimedrolly şemlere.

3) Balyk ýagy esasynda 100 ml liniment, düzümi: kseroform we gara ýag deň 3,0

4) 30,0 çalgy, düzümi: 1,5 çökündili kükürt; 1,0 ihtiol; wazelin 30,0 çenli

5) 50,0 pasta, düzümi: 5,0 sinkiň oksidi; bugdaý krah-
maly we talk deň 10,0; wazelin 50,0 çenli.

Dermannamalary terjime ediň

1. Recipe: Amidopyrini
Analgin ana 0,25
Da tales doses numero 6
in tabulettis
Signa:
2. Recipe: Volidoli 0,05 in capsulis
Da. Signa:
3. Recipe: Tabulettas Pantocrini 0,15
numero 50
Da. Signa:
4. Recipe: Mentholi 0,1
Olei Persicorum 10,0
Misce. Da. Signa:
5. Recipe: Suppositoria cum Digitoxino 0,00015
numero 10
Da. Signa:
6. Recipe: Tabulettas Nicotinamidi 0,025
numero 50
Da. Signa:
7. Recipe: Tabulettasa Antipyrini 0,25
numero 10
Da.. Signa:
8. Recipe: Decocti foliorum Farfarae 150-200 ml
Da. Signa:
9. Recipe: Milocordini 1 ml
Da. Signa:
10. Recipe: Suppositoria cum Syntomicino 0,25
numero 10
Da. Signa:
11. Recipe: Florum Calendulae 30,0
Da. Signa:
12. Recipe: Infusi florum Sennae 50 ml
Da. Signa:

13. Recipe: Unguenti Penicillini 10,0
Da. Signa:
14. Recipe: Phenoli 0,5
Glyserini 10 ml
Misce. Da. Signa:
15. Recipe: Extracti Glycyrrhizae fluidi 50 ml
Da. Signa:
16. Recipe: Tannini 3,0
Aquae destillatae 100 ml
Misce. Da. Signa:
17. Recipe: Tabulettas Benzonaphtoli 0,25
Numero 10
Da. Signa:
18. Recipe: Nitroglycerini 0,0005
Dentur tales doses numero 40
in tabulettis
Signetur:
19. Recipe: Tabulettas Azitromycini 0,125
Da. Signa:
20. Recipe: Unguenti Tetracyclini 10% -15,0
Da. Signa:

OSÜMLİK ÖNÜMLERİNDE WİTAMİNLERİN MUKDARY

Ady	100 g önümdäki mukdary, mg	Bir gije- gündizdäki zerurlygy
B ₁ (tiamin)	0,05-0,40. Bagyr, et, gara çörek, ýar- ma (süle, greçka), nohut, soýa, noýba, reňkli kelem, drož, bugdaý, gök nohut, üzüm, erik, şugundyr, sogan we beýle- kiler.	1,0-2,0
B ₂ (riboflawin)	0,09-0,30. Bagyr, ýumurtga, peýnir, balyk, çörek, reňkli kelem, salat, ýar- ma (süle, arpa), drož, gök nohut, ysma- nak, käşir, nohut, kartoşka, soýa, ga- rally, şetdaly, boýbodran.	1,5-2,0
B ₃ (pantoten turşusy)	0,02-4,50. Soýa, ýaşyl nohut, reňkli kelem, ýer hozy, tüwi, süle, kartoşka, käşir, drož, bugdaý, çowdary, tomat- lar, kädi, gawun.	3,0-10,0
B ₄ (peridoksin)	0,06-2,0. Soýa, gök nohut, kartoşka, kelem, tomatlar, bugdaý kepegi (2,5 mg), mekgejowen, drož, armyt we beý- lekiler.	2,0
B _c (foliýew tur- şusy)	50-280. Garpyz, gawun, kömelek, drož, ýer tudanasy, bulbudran, ülje, bugdaý, ýer hozlary, almalar, kartoşka, kelem, käşir, badyýan şugundyr.	2,0-3,0
B ₁₂ (sianokoma- lamin)	10-130. Bagyr, peýnir, süýt, balyk. De- ňiz kelemi.	0,001-0,002
B ₁₅ (pangam tur- şusy)	Bagyr, drož.	2,0
C (askorbin tur- şusy)	10-1500. Itburun, garagat, rýabina, ke- lem, tomatlar, kartoşka, turpça, şalgam, pyrtykal, gyzyňak, ýer tudanasy, alma, ülje we beýlekiler.	70,0-100,0
P (bioflawanoid- ler – rutin, kate- hin we başgalar)	10-750 ml. Çay, esasan, garasy, limon (450-750), badam, itburun (250-680), pomidor, käşir, garagat (500 mg).	15,0-20,0
PP (nikotin tur- şusy, nianin)	1,0-8,0. Arahis (8,6 mg), gök çay, nohut, greçiha (410 mg), arpa, mekgejowen, bug- daý (3,0 mg), çörek, noýba, merjimek, kartoşka.	15,0-20,0

Ady	100 g önümdäki mukdary, mg	Bir gije-gündizdäki zerurlygy
H ₁ (biotin)	3,0-6,0. Soýa, kösükler, tüwi, ýer hozlary, reňkli kelem, sogan, üzüm, gawun we beýlekiler.	150-200 mkg
H ₂ (paraamino-benzoý turşusy)	5,0-1600,0. Tüwi (1600), bugdaý (180), käşir, kartoşka, ysmanak.	180 mkg
U (metilmetionin)	5,0-20,0. Kelem, badyýan, tomatlar, bananlar, ýer tudanasy.	15,0-20,0
A (retinol, ösümliklerde – karo-tin)	0,20-2,0. Bagyr, balyk ýagy, işbil, çig gaýmak, süýt, gaýmak, käşir, oblepiha, gyzyl burç, itburun, rýabina, erik, narynjy, ysmanak, sogan, gawun, beýi.	5000-6500 ÝD
D (kalsiferol)	40-500. ÝD. Balyk ýagy, mesge (1) 500 ÝD süýt, gaýmak, ýumurtganyň sarysy, maýa kömelegi.	500 ÝD
E (tokoferol)	3,0-6,0. Oblepiha, süýji badam, kedr hozlary, pisseler, süle, mekgejöwen, günebakaryň çigidi, itburun, rýabina, kelem, nohut, badyýan.	5,0
K (fitohinonlar)	0,05-4,50. Soýa, kelem, çitçiti (3,2-15,0 mg), kädi, tomatlar, kartoşka, sogan, rýabina, itburun, oblepiha, garagat, ýer tudanasy.	
F (ýarym dykylanmadyk ýag turşulyklary – linol, linolen, arahidon)	40-70 göterim. Ösümlik ýagdary: soýa, mekgejöwen, hoz, künji, çigit we beýlekiler.	1,0-4,0

Latyn nakyllary we pähimleri

1. Ab imo pectore.	Tüýs ýürekden, päk göwünden.
2. Ab origine.	Başdan, başyndan
3. Ab ovo.	(ýumurtgadan), ilki başdan.
4. Absente aegroto (consilium).	Syrkawyň ýok wagty (konsilium).
5. Abusus in Baccho.	Şerap içmekde öte geçmek.
6. Ad absurdum.	Bolgusyz netijä gelmek.
7. Ad disputandum.	Ara alyp maslahatlaşmak üçin.
8. Ad exemplum.	Mysal üçin, nusga görä.
9. Ad hoc.	Muňa mysal edip, şu maksat üçin.
10. Ad hominem.	Adama degişlilikde.
11. Ad infinitum.	Gutarnyksyz.
12. Ad Kalendas Graecas.	Grekleriň kalendasyna çenli.
13. Ad maximum.	Iň ýokary derejä çenli.
14. Ad oculos.	Göz önünde, görnetin.
15. Alea jacta est.	Bije atyldy (Sezar).
16. Aliis inserviando consumor.	Başgalara gulluk edip özüm ýanýan.
17. Alit aemulatio ingenia.	Ýaryş ukyplylygy ösdürýär.
18. Alma mater.	Ekleýji ene; gazaň öýüm.
19. Alter ego.	Ikinji men, edil özüm.
20. Amantium irae amoris intergratio est.	— Aşyk-magşuklaryň gahary — söýginiň dikeldilmegi.
21. Amat victoria curam.	Ýeňiş yhlaslylygy söýýär.
22. Amicus certus in re incerta cernitur.	Wepaly dost betbagtçylykda, kyn gününde bilinýär.

23. Amicus Plato, sed magis amica veritas.	Platon meniň dostum, emma hakykat ondanam gymmat.
24. Anamnesis morbi.	Kesel baradaky maglumat.
25. Anamnesis vitae.	Durmuş baradaky maglumat.
26. Aquila non captat muscas.	Bürgüt siňekleri tutmaýar.
27. Arbor vitae.	Ýaşayyş daragty.
28. Ars longa, vita brevis.	Sungat ömürlik, durmuş gysga.
29. Arte et humanitate, labore et scientia.	Sungat we adamkärçilik, zähmet we bilim bilen
30. Artefactum.	Artefakt; organizmde käbir hadysalara görä döreyän we şol organizme mahsus bolmadyk döreme (proses).
31. Asinus asinorum in saecula saeculorum.	Asyrlardan asyrlara mahaw-laryň mahawy.
32. Audentes fortuna juvat.	Edermenlere ykbal kömek berýär.
33. Audiatur et altera pars.	Beýleki tarap hem diňlensin.
34. Aurea mediocritas.	Altyn ortalyk, aralyk.
35. Ausculata et perpende.	Diňle we ölçer.
36. Aut Caesar, aut nihil.	Sezar (bolmak) ýa-da hiç kim
37. Aut vincere, aut mori.	Ýa ýeňmeli, ýa ölmeli
38. Avis rara.	Seýrek guş; del (üýtgeşik) zat
39. Barba non facit philosophum.	Sakgal filosofy etmeýär
40. Bene dignoscitur, bene curatur.	Gowy anyklanýan, gowy be- jerilýär.
41. Bis dat, qui cito dat.	Çalt berýän, iki esse berýär.
42. Carpe diem.	Güni tut; pursatdan peýdalan.
43. Casus belli.	Uruş (ygylan etmek) üçin se- bäp.
44. Casus extraordinarius.	Üýtgeşik (geň) hadysa.
45. Casus ordinarius.	Adaty hadysa.
46. Cave.	Habardar bol.
47. Cedant arma togae.	Uruş parahatçylygyň önünde yza çekilsin.

48. Chirurgiae effectus inter omnes medicinae partes evidentissimus est.	Hirurgiyanıñ täsiri medisinanyñ ähli bölümlerinden in äşgäridir.
49. Circulus vitiosus.	Logiki ýalňşlyk, çykgynsyz ýagdaý.
50. Citius, altius, fortius.	Has çalt, has ýokary, has güýçli.
51. Cito!	Çalt.
52. Cogito, ergo sum.	Pikir edýäriň, diýmek men ýaşaýaryn.
53. (Cognitio) a posteriori.	(Bilim) tejribe esasynda.
54. (Cognitio) a priori.	(Aprior), tejribä garamazdan.
55. Conditio sine qua non.	Zerur şert.
56. Consensus omnium.	Ählileriň ylalaşmagy; köpçüligiň hormatyna eýe bolmak.
57. Consuetudo est altera natura.	Endik ikinji gylykdyr.
58. Contra principia negantem disputari non potest.	Esasy düzgünleri inkar edýän adama garşy jedel etmek mümkin däl.
59. Contra spem.	Umyda garamazdan.
60. Contra vim mortis non est medicamen in hortis.	Ölüm güýjüne garşy baglarda serişde ýok («Salern saglyk kodeksinden»).
61. Contraria contrariis curantur.	Garşylyk garşylyk bilen berilýär.
62. Copia verborum.	Köp sözlülük.
63. Corpus sine spiritu cadaver est.	Ýüreksiz (içki dünýäsiz) beden – jesetdir.
64. Cum grano salis.	Duzly dil bilen.
65. Curriculum vitae.	Durmuş ýoly (terjimehaly)
66. D.D.D. = Dat.Dicat. Dedicat.	Peşgeş berýär. Bagyş edýär. Hormat goýýar (sowgat ýazgysy).
67. Debes, ergo potes.	Sen borçly, diýmek sen başarsyň.
68. De facto.	Defakto, hakykatdan.
69. De gustibus non est disputandum.	Kim küýkini söýer, kim gaýkyny.
70. De jure.	Kanuna görä.

71. De mortuis aut bene, aut nihil.	Ölüler barada ýa-da ýagşy söz aýtmaly, ýa-da hiç zat aýtmaly däl.
72. Desiderata.	Dezideratlar, isleg-arzuwlar, kolleksiyanyň üstüni doldur- mak üçin zat.
73. Diagnosis bona-curatio bona.	Gowy diagnoz — gowy bejergi.
74. Diagnosis ex juvantibus.	Kömekçi serişdeler esasy- daky diagnoz.
75. Diagnosis ex observatione.	Syn esasynda goýlan diagnoz.
76. Dictum-factum.	Aýdyldy — edildi.
77. Divide et impera.	Paýla we höküm sür.
78. Dixi et animam levavi.	Men aýtdym we ýüregimi ýeňletdim.
79. Docendo discimus.	Okadyp biz özümüz hem oka- ýarys.
80. Doctrina multiplex, veritas una.	Taglymatlar dürli, hakykat bir.
81. Donum auctoris.	Awtoryň sowgaty.
82. Dosis pro cursu.	Bejergi kursuna bolan doza.
83. Dosis pro die.	Bir günlük doza.
84. Dosis pro dosi.	Bir gezeklik doza.
85. Do, ut des.	Berýärin, sen hem maňa be- reriň ýaly.
86. Dr.med. = Doctor medicinae.	Lukmançylyk doktory.
87. Dum spiro, spero.	Demim barka, umyt edýärin.
88. Dura lex, sed lex.	Kanun rehimsiz, emma bu kanun.
89. Dura necessitas.	Ýiti zerurlyk.
90. Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus.	Biz ýaşamak üçin iýýäris, iýmek üçin ýaşamzok.
91. Eo ipso.	Şunuň bilen.
92. Errare humanum est.	Adama ýalňyşmak mahsusdyr.
93. Error fundamentalis.	Esasy ýalňyşlyk.
94. Eruditio aspera optima est.	Talap ediji okuw — iň gowy okuwdyr.
95. Est modus in rebus.	Her zadyň öz çeni bar (Gorasiý)

96. Est rerum omnium magister usus.	Tejribe ähli zadyň mugally- mydyr.
97. Etc. = et c(a)etera.	We şuňa meňzeş.
98. Ex cathedra.	Kafedradan, abraýly, resmi.
99. Ex libris.	Kitaplardan.
100. Ex necessitate.	Zerurlyk boýunça.
101. Ex nihilo nihil fit.	Hiç zatdan hiç zat edip bol- maýar.
102. Ex officio.	Borjy boýunça, wezipesine görä.
103. Ex promptu.	Öňünden taýýarlanman, bir- denkä.
104. Ex tempore.	Gerek wagty, talap edilende.
105. Ex ungue leonem.	Ýolbarsy toýnagyndan tana- ýarlar.
106. Exempli causa.	Mysal üçin.
107. Exitus letalis.	Ölüm bilen gutarma.
108. Experimentum crucis.	Haç (atanak) bilen barlama, aýgytly tejribe.
109. Fac et spera!	Döret we umyt et.
110. Fac simile.	Meňzeş et, biriniň hatyna (goluna) meňzetmek.
111. Facies Hippocratica.	Gippokratyň (ölüniň) ýüzi.
112. Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus.	Biziň ählimiz sag wagtymyz syrkawa aňsat dogry masla- hat berýäris.
113. Feci, quod potui, faciant meliora potentes.	Men başaranymy etdim, eger kim has gowy başarsa, goý etsin.
114. Ferro ignique.	Gylyç we ýalyn bilen.
115. Festina lente.	Ajygan ölmez, alňasan öler.
116. Fiat lux.	Goý ýagtylyk bolsun.
117. Fide sed cui fidas, vide.	Ynan, ýöne kime ynanyňy- ňy bil.
118. Finis coronat opus.	Ahyr — işiň soňy; işiň soňu- na seret.
119. Gratis.	Mugtuna, pulsuz.
120. Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo.	Damja daşy güýji bilen däl-de, ýyglylygy bilen desýär; dama- -dama köl bolar, hiç damma- sa çöl bolar.

121. Habent sua fata libelli.	Kitaplaryň hem öz ykbaly bar.
122. Habitus aegroti.	Syrkawyň daş keşpi.
123. Haurit aquam cribro, qui studet sine libro.	Kim kitapsyz işlese, şol suwy sebetde daşýar.
124. Hic locus est, ubi mors gaudet succurrere vitae.	Bu ýerde ölüm ýaşaýşa kömek berýär.
125. Hic mortui vivunt, hic muti loquuntur.	Bu ýerde olüler ýaşaýar, lallar gürleýär.
126. Hominis est errare, insipientis perseverare.	Adama ýalňysmak mahsusdyr, akmak bolsa öz ýalňysyny dogry hasaplaýar.
127. Homo est mundi pars.	Adam äleminiň bir bölegidir (Siseron).
128. Homo sapiens.	Aňly-düşünjeli adam.
129. Homo sum, humani adamanihil a me alienum puto.	Men adam, mende-de mahsus bolan nogsanlyklar bar (Terensiý).
130. Honoris causa.	Hormat üçin, gazananlary üçin.
131. Hostium munera non munera.	Duşmanlaryň peşgesi peşges dälidir.
132. Hygiena amica valetudinis.	Gigiýena – saglygyň jorasy.
133. Ignorantia non est argumentum.	Bilmezlik sebäp bolmaly däl.
134. Ignoti nilla curatio morbi.	Bilinmedik keseli bejerip bolmaz.
135. In absentia.	Ýok wagty.
136. In abstracto.	Abstrakt, kesgitli däl, umumy.
137. In brevi	Gysgaça.
138. In compacto.	Kompakt, gysga ýagdaýda, ykjam.
139. In concreto.	Takyk, takyk görnüşde.
140. In corpore.	Doly, bütewi düzümde.
141. In dubio.	Şübheli.
142. In extenso.	Doly, sözme söz (sitata barada).
143. In medias res.	Bir zadyň aňyrsyna ýetmek.
144. In pleno.	Doly düzümde.

145. In saecula saeculorum.	Asyrlardan asyrlara.
146. In scientia naturali principia observationibus confirmari debent.	Tebigat ylymlarda prinsipler synlama bilen subut edilmeli (Linney).
147. In situ.	Ýerinde, bar ýerinde.
148. In spe.	Umyt bilen.
149. In statu nascendi.	Döreme ýagdaýda, emele gelme wagtynda.
150. In statu praesenti.	Häzirki ýagdaýda.
151. In statu, quo ante.	Öňki ýagdaýda.
152. In summa.	Jemi, hemmesi.
153. In toto.	Doly, umumy.
154. In vestimentis non est sapientia mentis.	Akyl egin-eşikde däl; bedew jul içinde.
155. In vitro.	Çüýşede.
156. In vivo.	Diri organizmde.
157. Indicatio causalis.	Sebäpli görkezme.
158. Indicatio vitalis.	Ýaşayyş görkezmesi (ölüm howpunyň aýrylmagy, ýok edilmegi).
159. Inter arma silent leges.	Ýaraglaryň arasynda kanunlar dymýarlar (Siseron).
160. Inter collegas (colloquium).	Işdeş ýoldaşlaryň arasynda (gürrüň)
161. Ipsa scientia potestas est.	Bilimiň özi güýçdür (F. Bekon).
162. Ira furor brevis est.	Gahar-gazap; gahar – gysga wagtdaky dälilik.
163. Labor corpus firmat.	Zähmet bedeni taplaýar.
164. Laboremus.	Geliň işläliň.
165. Labor omnia vincit.	Zähmet ähli zady ýeňýär.
166. Lapsus calami.	Hat ýalňyşy.
167. Lapsus linguae.	Dil ýalňyşy.
168. Lapsus memoriae.	Ýatdan çykarmak
169. Lege artis.	Sungatyň, ylmyň (tehnologiýa boýunça).
170. Littera scripta manet.	Ýazylan zat (ýazgy) galýar.
171. Loc. cit. = Loco citato.	Agzalan ýerde (sitata).
172. Locus minoris resistentiae.	Dartgynlygyň iň az ýerinde.

173. Mala herba cito crescit.
 174. Manu scriptum.
175. Mea culpa, mea
 maxima culpa.
176. Medica mente, non
 medicamentis.
177. Medicamenta heroica
 in manu imperiti sunt, ut
 gladius in dextra furiosi.
178. Medice, cura aegrotum,
 sed non morbum.
179. Medice, cura te ipsum.
180. Medicina soror
 philosophiae.
181. Medicus nihil aliud
 est, quam animi consolatio
 (Petroniý).
182. Medicus philosophus
 est, non enim multa est
 inter sapientiam et
 medicinam differentia.
183. Memento mori.
184. Mens sana in corpore
 sano bonum magnum est
185. Modus vivendi.
186. Mollities corpus
 debilitat.
187. Morbi non eloquentia,
 sed remedies curantur.
188. Multi multa sciunt,
 nemo omnia.
189. Multum vinum bibere,
 non diu vivere.
190. Mutatis mutandis.
- Haşal ot çalt ösýär.
 El bilen ýazylan ýazgy, gol-
 ýazma.
- Meniň günäm, meniň uly
 günäm.
- Derman bilen däl-de, akyl
 bilen bejer.
- Tejribesiziň elindäki güýçli
 dermanlar, akmagyň sag
 elindäki gylyç bilen barabar.
- Lukman, keseli däl-de, syr-
 kawy bejer.
- Lukman, ilki özüňi bejer.
- Medisina filosofiýanyň dog-
 nydyr.
- Lukman ol ruhuň göwün hoşy.
- Lukman-filosofdyr, sebäbi
 akylllylyk bilen medisnanyň
 arasynda uly tapawut ýok
 (Gippokrat).
- Ölüm barada ýatlap dur.
- Sagdyn bedende sag ruh bar,
 ol hem uly baýlykdyr.
 (Ýuwenal).
- Ýaşayyş şertleri, durmuş
 ýoly.
- Läliklik bedeni gowşadýar
 (Linney).
- Keseller owadan söz bilen
 däl-de, dermanlar bilen beje-
 rilýär (Sels).
- Köp adam köp zat bilýär,
 emma ähli zady hiç kim bil-
 meýär.
- Köp şerap içmek—az ýaşamak-
 dyr.
- Üýtgetmeli zady üýtgedip.

191. Natura arte adjuta interdum facit miracula.	Tebigy sungatyň kömegi bilen käýarym gudrat döredýär (Linney).
192. Natura incipit, ars dirigit, usus perficit.	Tebigat başlaýar, sungat ugrukdyrýar, tejribe kämilleşdirýär.
193. Natura rerum.	Zatlaryň asly, tebigaty.
194. Natura sanat, medicus curat morbos.	Tebigat sagaldýar, lukman keselleri bejeryär (Gippokrat).
195. Naturalia non sunt turpia.	Tebigy zat betnyşan bolmaýar.
196. Naturam mutare difficile est.	Tebigaty üýtgetmek kyn (Seneka).
197. Ne quid nimis!	Hiç zat artykmaç däl.
198. Nec plus ultra.	Aňyrda ýer ýok, püre-pür.
199. Nec quisquam melior medicus, quam fidus amicus.	Wepaly dostuňdan başga gowy lukman ýok.
200. Nemo judex in causa sua.	Öz hususy jaýynda hiç kim kazy bolup bilmez.
201. Nemo sapiens nisi patiens.	Sabyrly bolmasaň, akyllý bolmadygyň.
202. Nihil aequae sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio.	Dermanlary çalt-çaltdan çalşyrmak, öz saglygyňa zyýan getirmek (Seneka).
203. Nihil fit sine ratione sufficienti.	Hiç zat ýeterliksiz esassyz edimeýär.
204. Nihil pathologicum.	Patologiki (keselli) däl.
205. Nihil supra.	Hiç zat artyk däl.
206. Nil (nihil) admirari.	Hiç zady geň görmeli däl.
207. Nil desperandum.	Hiç haçan umydyňy üzmedi däl.
208. Noli me tangere.	Maňa degmäň.
209. Nomen est omen.	Ady belli, tanymal.
210. Nomina sunt odiosa.	Atlar ýigrenji, olary agzamalyň.
211. Non bis in idem	Şol bir zat üçin iki jeza bermek bolmaz.
212. Non curatur, qui curat.	Aladasy köp bolan gutulmaýar.

213. Non est vivere, sed valere vita.	Yaşayış diňe bar bolmakda däl-de, güýçli bolmakdadyr.
214. Non licet!	Ýol berilmesiz, gelşiksiz.
215. Non multa, sed multum.	Az sözde köp many saklamak.
216. Non numeranda, sed ponderanda argumenta.	Subutnamalar sany boýunça däl-de, hili boýunça gymmatlydyr.
217. Non omnis error stultitia est.	Her bir ýalňyşlyk akmaklyk däldir.
218. Non progredi est regredi.	Öňe gitmezlik yza gaýtmaklykdyr.
219. Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed sanantem.	Syrkaw dilewar tebibi däl-de, lukman Hekimi gözleýär.
220. Non scholae, sed vitae discimus.	Biz mekdep üçin däl-de, durmuş üçin okaýarys.
221. Nosce te ipsum	Öz-özüňi öwren (Sokrat).
222. NB. Nota bene!	Oňat belle, üns ber.
223. Nulla aetas ad discendum sera.	Okamak hiç wagt giç däl.
224. Nulla dies sine linea.	Bir gün hem boş geçmesin.
225. Nulla regula sine exceptione.	Kadadan çykmasyz düzgün ýok.
226. O magna vis veritatis!	Eý, hakykatyň beýik güýji.
227. O tempora, o mores!	Ne zamana geldi, ne adat.
228. Officium medici est, ut tuto, ut celeriter, ut jucunde sanet.	Lukmanyň borjy, howpsuz, çalt, mylaýym bejermekdedir.
229. Omne nimium nocet.	Artyklyk zyýandyr.
230. Omne principium difficile.	Ähli zadyň başlangyjy kyn bolýar.
231. Omnia mea mecum porto.	Ähli öz zadymy ýanym bilen göterýärim.
232. Omnia praeclara rara.	Ähli ajaýyp zat seýrek bolýar.
233. Omnis ars naturae imitatio est!	Her bir sungat tebigata öýkünmekdir, tebigaty nusga edinmekdir (Seneka).
234. Omnium artium medicina nobilissima (est).	Ähli sungatlardan lukmançylyk iň ajaýyp sungatdyr.

235. Opera et studio.	Zähmet we yhlas bilen.
236. Optimum medicamentum quies est.	İň gowy derman asudalykdyr (Sels).
237. Otium post negotium.	İşden soň dynç.
238. Pacta servanda sunt.	Şertnamalary berjaý etmelidir.
239. Per aspera ad astra.	Çukanaklardan ýyldyzlara tarap.
240. Per os.	Agyzdan.
241. Per rectum.	Göni içegeden.
242. Per risum multum cognoscimus stultum.	Akmany köp gülmekliginden tanap bolýar.
243. Per scientiam ad salutem aegroti.	Bilimiň kömegi bilen syrka- wyň saglygyny goramaly.
244. Per vaginam.	Waginadan.
245. Per vias naturales.	Tebigy dogluş
246. Periculum in mora.	Howp haýal-ýagallykda.
247. Perpetuum mobile.	Dyngysyz işleýän (ömürlük) çarh.
248. Persona grata.	Persona grata, diplomatiki wekil.
249. Persona non grata.	Persona non grata, döwlet üçin islenilmeýän adam, dip- lomatiki wekil.
250. Pia desideria.	Mukaddes hyýallar, oňat arzuwlar.
251. Pigritia mater vitiorum.	Bikärlik azgynlygyň enesidir.
252. Plenus venter non studet libenter.	Dok garyn okuwa geleňsiz bolýar.
253. Plus honoris est aliena vera agnoscere, quam sua falsa tueri.	Öz ýalan hakyňy gorandan, kesekiniň hakyny boýun almak artykmaçlykdyr.
254. Pollice verso.	Başam barmagyny aşak goý- berip (ýaralanan gladiator öldüriler ýaly).
255. Post factum.	Bir iş bolandan soň, edilen- den soň.
256. Post factum nullum consilium.	Bir iş bolandan soň, hiç hili maslahat gerek däl.
257. Post hoc non est propter hoc.	Şundan soň, ýöne şunuň se- bäbine däl.

258. Post mortem.	Ölümnden (ölenden) soň.
259. Post mortem medicina.	Ölenden soň bejeriş.
260. Post partum.	Dogumdan soň.
261. (P.S.) Post scriptum.	Ýazylandan soň, goşmaça ýazgy.
262. Praesente medico nihil nocet.	Lukman barka hiç zat zyýan etmeýär.
263. Primum non nocere ýa-da Noli nocere.	Ilki bilen zyýan bermezlik ýa-da zyýan berme.
264. Primus inter pares.	Deň adamlaryň arasynda ilkinji.
265. Pro analysi.	Analiz üçin.
266. Pro auctore (pro me).	Awtor üçin (meniň üçin).
267. Pro diagnosi.	Diagnoz üçin.
268. Pro domo sua.	Öz öýüm (özüm) üçin, öz bähbidim üçin.
269. Pro et contra.	Razy we garşy.
270. Pro forma.	Daşky görnüş üçin, göz üçin.
271. Pro memoria.	Ýadygärlik üçin.
272. Pro narcosi.	Narkoz üçin.
273. Pro usu externo (interno).	Daşky (içki) ulanyş üçin
274. Procul ex oculis, procul ex mente.	Görmäýin hem köýmäýin.
275. Prognosis optima (pessima).	Iň gowy (iň erbet) kesel netijesi.
276. Propria manu.	Öz elim bilen.
277. Qualis rex, talis grex.	Ýolbaşçy nähili bolsa, golas-tyndakylar hem şonuň ýaly.
278. Qualis vir, talis oratio.	Är nähili bolsa, gurrüňi hem şonuň ýaly.
279. Qualis vita, finis ita.	Nähili ýaşan bolsaň, şonuň ýaly tamamlayaň.
280. Qui bene interrogat, dignoscit, qui bene dignoscit, bene curat.	Kim gowy sorasa, gowy diagnoz goýýar, kim gowy diagnoz goýsa, gowy bejerýär.
281. Qui bibit immodice vina, venena bibit.	Kim köp şerap içse, zäher içýär.
282. Quod licet Jovi, non licet bovi.	Ululara rugsat edilen, kiçilere gadagan.

283. Quot homines, tot sententiae.
284. Radices litterarum amarae sunt fructus dulces.
285. Ratio medendi.
286. Re, non verbis.
287. Repetitio est mater studiorum.
288. Res loquitur ipsa.
289. Respice finem!
290. Restitutio ad integrum.
291. Rubor, tumor, calor, dolor et functio laesa.
292. Salus aegroti suprema lex medicorum.
293. Salus populi-suprema lex.
294. Sancta sanctorum.
295. Sapere aude, incipe!
296. Sapienti sat.
297. Scientia potentia est.
298. Senectus insanabilis morbus est.
299. Sensu largo.
300. Sensu stricto.
301. Sermo est imago animi.
302. Sero (tarde) venientibus ossa.
303. Si juvatur, natura laudatur, si non juvatur, medicus accusatur.
304. Si vir es atque vires, cape vires et cape vi res.
305. Sic transit gloria mundi.
- Näçe adam bar bolsa, şonça-da oý-pikirler bar (her adamyň öz kellesi bar).
Ylymlaryň kökleri aýy, emma, miweleri süýji.
Bejeriş usuly.
Özüni iş bilen tanat, sözler bilen däl.
Gaýtalamak – ol okuwyň enesidir.
Eden işi aýdýar.
Soňuny (netijesini) bil (oýlan).
Bütewiliginde dikeltmek.
- Gyzarma, çisme, gyzdyrma, agyry we hereketiň peselmegi.
syrkawyň bahbidi-lukmanlaryň iň uly kanunydyr.
Halkyň bähbidi iň uly kanundy.
Iň mukaddes ýer.
Dana boljak bol, gaýrat et.
Düşünýän üçin ýeterlik.
Bilim – ol güýçdür.
Garrylyk – ol bejerip bolmaýan kesel.
Giň manyda.
Çäkli manyda.
Dilewarlyk – ol ruhy keşbiň.
Giç gelyänlere (galanlara) süňkler.
Eger kömek berse, tebigaty taryp edýärler, kömek bermese, lukmany günäkärleýärler.
Eger sen erkek bolsaň, men diýen wagtyňda güýç toplamaly we tebigaty öwrenmeli.
Şeýdip, ýalançyda şöhrat geçýär.

306. Simile semper parit simile.	Meñzeş zat meñzeş zady döredýär.
307. Similia similibus curantur.	Meñzeş zat şoňa görä bejeril- ýär.
308. Sine causa.	Sebäpsiz.
309. Sine cura.	Sinekura, zähmetsiz tölenýän wezipe.
310. Sine dubio.	Şübhesiz.
311. Sine ira et studio.	Gaharsyz we ýüzgörüjiliksiz.
312. Sine spe.	Umytsyz.
313. Situs viscerum inversus.	Içki organlaryň ters ýerleşşi.
314. Sol lucet omnibus.	Gün hemmelere ýagty saçýar.
315. Spes vana.	Biderek tama.
316. Statim.	Dessine, häziriň özünde.
317. Status communis.	Umumy ýagdaý.
318. Status idem seu status quo.	Şol bir ýagdaý.
319. Status localis.	Ýerli ýagdaý.
320. Status naturalis.	Tebigy ýagdaý.
321. Status praesens aegroti.	Syrkawyň häzirki ýagdaýy.
322. Status quo.	Dowam edýän ýagdaýy.
323. Sub operatione.	Operasiýa wagtynda.
324. Sui generis.	Özboluşly.
325. Summum bonum cumulatur ex interritate corporis et ex mentis ratione perfecta.	Iň uly eşret hemmetaraplaýyn fiziki we akyl saglygynyň bolmagyndadyr.
326. Summum bonum medicinae sanitas.	Medisinanyň iň uly eşreti — saglykdyr.
327. Suum cuique.	Her kişiniň öz paýy.
328. Tabula rasa.	Arassa tagta.
329. Te hominem esse memento.	Adamdygynyň ýatlap dur.
330. Tempora mutantur et nos mutamur in illis.	Zamana üýtgeýär, bizem şo- nuň bilen bile üýtgeýäris.
331. Tempus vulnera sanat.	Wagt ýaralary bejerýär.
332. Terra incognita.	Nätanyş ýer (bilimiň näbelli pudagy).

333. Tertium non datur.	İkiden biri; ýa ölmeli, ýa galmaly.
334. Tertius gaudens.	Üçünji begenýän kişi.
335. Theoria cum praxi.	Nazaryýet bilen amalyýet bilelikde.
336. Timeo Danaos et dona ferentes.	Peşgeş berýän danaýlylardan gorkýaryn.
337. Tres faciunt collegium.	Üçüsi bir kollegiýany (topary) düzýär.
338. Tuto, cito, jucunde (curare).	Howpsuz, çalt, mylaýym (bermek).
339. Ubi concordia-ibi victoria.	Agzybirlik bolsa – ýeňiş bolar; agzybire – Taňry bir, agzalany gaňrybir.
340. Ubi facta loquuntur, non opus est verbis.	Faktlar bar ýerinde sözler gerek däl.
341. Ubi mel, ibi fel.	Bal bar ýerinde öt bar; tiken-siz gül bolmaz.
342. Ubi pus, ibi evacua.	Iriň bar ýerinde kesik bolýar.
343. Ultima ratio.	Iň soňky aýgytly delil.
344. Ultimium refugium.	Iň soňky gaçybatalga.
345. Una hirundo non facit ver.	Bir garlawaç ýaz getirmeýär.
346. Usus est optimus magister.	Tejribe iň gowy mugallym.
347. Vade mecum (=cum me).	Meniň bilen git, ýol görkeziji.
348. Vale.	Sag bol; sag-salamat gal.
349. Valetudo bonum optimum.	Saglyk – iň uly baýlykdyr.
350. Vanitas vanitatum et omnia vanitas.	Ähli zat geldi-geçer.
351. Verba magistri.	Mugallymyň sözleri, abraýly sözler.
352. Verba volant, scripta manet.	Sözler ýitýär, ýazylyan zat galýar.
353. Veto!	Gadagan edýärin.
354. Viribus unitis.	Birleşen güýçler bilen.
355. Vis a tergo.	Yzdan, aňyrdan gelýän güýç.
356. Vis legis.	Kanunyň güýji.

357. Vis medicatrix naturae. Tebigatyň daýandyryjy güýji.
358. Vita brevis, ars longa, tempus praeceps, amatly ýagdaý çalt geçýär, experimentum periculosum, tejribe ýalan, pikir aýlama çylşyrymly (Gippokrat).
359. Vita sine litteris mors est. Ylymsyz durmuş ölüm (Wilýäm Garweý).
360. Vivat pax inter populos. Ýaşasyn halklaryň arasyndaky parahatçylyk.

Latynça-türkmençe sözlük

A

abdomen, inis n
abdominalis, e
abducens, entis
abductor, oris m
ablatio, onis f
abscessus, us m
abstractus, a, um
academia, ae f
accessorius, a, um
accumulatio, onis f
acetabulum, i n
acetylsalicylicus, a, um
acidum, i n
acromialis, e
acromion, i n
actio, onis f
activatus, a, um
acusticus, a, um
acutus, a, um
ad (Acc. bilen)
addo, ēre 3
adductor, oris m
adhibeo, ēre 2
adiposus, a, um
aditus, us m
adjuvo, āre 1
adjuvans, antis
adjuvo, āre 1
adonis, idis m, f
adonisidum, i n

garyn, iç
garyn..., iç...
äkidýän, sowýan (nerw)
äkidiji, sowujy (muskul)
ablasiýa, ýok etme, aýyrma
abscess, iriňli ýara
abstrakt, howaýy, aýdyň däl
akademiýa
goşmaça
ýygnanma, toplanma
çüýjük çukanagy
asetilsalisil
turşulyk
akromial...
akromion
hereket, iş
aktiwirlenen
akustik, eşidiş
ýiti
çenli, üçin, -da, -de
goşmak
getirýän, ýakynlaşdyrýan
ulanmak
ýagly, semiz
girelge
kömek bermek
kömekçi, kömekleşýän
kömek bermek
ömrüzaýa (ösüml.)
adonizid

adrenalinum, i n	adrenalin
aeger, gra, grum	syrkaw, keselli
aeger, gri m	nähoş, syrkaw (adam)
aegrotus, a, um	syrkaw, keselli
aequalis, e	deň
aeque	birmeňzeş
aër,aëris m	howa
aëronum,i n	áyeron
aetas, atis f	ýaş, ýaşy boýunça
aether,eris m	efir
aethereus, a, um	efir...
aethylicus, a, um	etil...
aethylum,i n	etil
aethylmorphinum, i n	etilmorfin
aëvitum, i n	aewit
afferens, entis	afferent..., getirýän
affero, afferre	getirmek
agger, eris m	ýognama, depejik, galňama
agito, are 1	1) hereketlendirmek;
	2) çaykamak, bulamak
ala, ae f	ganat
alaris, e	ganat . . .
albumen, inis n	belok, ýumurtganyň agy
albus, a, um	ak
alcohol, olis n	alkogol
alcoholicus, a, um	alkogol . . .
alimentarius, a, um	ýönekeý . . . , iýmit . . .
alius, a, um	başga
allergicus, a, um	allergik . . .
aloë, ës f	aloý, sabyr
althaea, ae f	çerbiýe
altus, a,um	beýik, ýokary
alumen, inis n	zäk
alveolaris, e	alweolýar...
alveolus, i m	alweola, öýjük
amarus, a, um	ajy
amens, entis	däli
amidochloridum, i n	amidohlorid
amidopyrinum, i n	amidopirin

aminazinum, i n	aminazin
ammoniatum, a, um	ammiak...
amnion, i n	amnion, ýatgydaky düwün- çeğiň suwly örtügi
amorphus, a, um	amorf...
ampicillinum, i n	ampisillin
ampulla, ae f	ampula
ampullaris, e	ampulýar...
amputatio, onis f	amputasiya, amputirleme
amylum, i n	krahmal, pet
ana	deň
anaesthesinum, i n	anestezin
analginum, i n	analgin
analıs, e	anal, yzky deşik...
anamnesis, is f	anamnez, ýatlama
anatomicus, a um	anatomik
aneurysma, atis n	anewrizma, damaryň giňeme- gi, çiş
angioneuroticus, a, um	angionewrotiki
angulus, i n	burç
animal, alıs n	haýwan
animalis, e	haýwan...
anisum, i n	anis
ankylosis, is f	ankiloz, bognuň hereketsizligi
ansa, ae f	halka
ante (Acc.bilen)	öň, önünde
anterior, ius, ioris	önki
anthelminthicus, a, um	gurçuk kowujy, gurçuga garşy
antiasthmaticus, a, um	demgysma garşy
antibioticum, i n	antibiotik
antidotum, i n	antidot, zähere garşy
antisepticus, a, um	antiseptiki
antrum, i n	köwek, boşluk
anulus, i m	halka, ýüzük
anus, i m	anus, yzky (täret) deşigi
aorta, ae f	aorta
aorticus, a um	aorta...
apertura, ae f	apertura, deşik
apex, icis m	depe, uç

apthae, arum f	aftalar, agyzdaky
apomorphinum, i n	başjagazlar
aponeurosis, is f	apomorfin
appendix, icis f	aponewroz, ýasy siňir
	appendiks, gurçuk şekilli
	ösüntgi
aqua, ae f	suw
aquaeductus, us m	suw akar
arachnoidea, ae f	beýniniň kerep şekilli
	bardasy
arbor, oris f	agaç
arcuatus, a, um	ýaý görnüşli
arcus, us, m	ýaý
area, ae f	meýdan (tegelejik)
arnica, ae f	arnika
ar(r)hythmia, ae f	aritmiýa
ars, artis f	sungat, ylym
arsenis, itis m	arsenit
artefactum, i n	artefakt, emeli ýaşama
arteria, ae f	arteriýa
arteriosus, a um	arterial . . .
articularis, e	bogun...
articulatio, onis f	bogun
arytenoideus, a, um	susak görnüşli
ascendens, entis	dyrmaşýan, ýokaryk galýan,
	galyjy
aseptice	aseptiki
asper, era, erum	büdür-südür
asthenicus, a, um	asteniki, gowşak
asthma, atis n	demgysma
asthmaticus, a, um	demgysma...
atheroscleroticus, a, um	ateroskleroz
atlas, antis m	atlant, birinji boýun oňur-
	gasy
atrium, i n	gapy öňi
atrium cordis	alynýürek
atropinum, i n	atropin
auctor, oris m	awtor
audio, ire 4	diňlemek
auditivus, a, um	eşidiş

auditus, us m
aureus, a, um
auricula, ae f
auricularis, e
auris, is f
auscultatio, onis f
aut
autonomicus, a, um
axillaris, e
axis, is m

eşidiş ukyplylyk
altyn . . . , tylla . . .
gulak balykgulagy, gulajyk
gulak...
gulajyk, gulak
auskultasiýa, diňlemek
ýa-da
awtonom, vegetatiw
goltugasty
ok; ikinji boýun oňurgasy

B

bacca, ae f
barbitalum, i n
basilaris, e
basis, is f
belladonna, ae f
bene
benignus, a, um
benzoas, atis m
benzoicus, a, um
benzonaphtholum, i n
benzylpenicillinum, i n
bibo, ěre 3
biceps, cipitis
bicuspidalis, e
bifurcatio, onis f
biliaris, e
bilifer, era, erum
bis
bivalens, entis
biventer, tra, trum
bolus, i f
bonus, a, um
boricus, a um
brachium, i m
brevis, e
bromcamphora, ae f
bromidum, i n
bronchialis, e

ir-iýmiş
barbital
bazilýar, esasy
esas
zenan oty, mähek
gowy, ýagşy
zyýansyz, howpsuz
benzoat
benzoý . . .
benzonaftol
benzilpenisillin
içmek
iki kelleli
iki taýly
bifurkasiýa, ikilenme
öt . . .
öt . . .
iki gezek
iki walentli
iki garynly
palçyk
gowy, ýagşy
bor . . .
egin, çigin
gysga
bromkamfora
bromid
bronzial

bronchus, i m	bronh
bubo, onis m	bubon, limfatiki düwüniň çişmesi
bucca, ae f	ýañak
buccalis, e	ýañak...
buccinator, oris m	ýañak muskuly
bulbus, i m	sogandüýbi
bulbus oculi	göz almasy, göz bäbenegi
bulla, ae f	haltajyk, pakgarma
bullosus, a, um	pakgarma . . .
bursa, ae f	torba

C

cacao (üýtgänok)	kakao
c(a)ecus, a, um	kör . . .
cadaver, eris n	jeset
calamus, i m	gamyş, air
calcaneus, a um	ökje . . .
calcaneus, i m	ökje süňki
calcar, aris m	syňrak
calculosus, a, um	kalkulýoz, daşa degişli
calculus, i m	daş, daşjagaz
callosus, a, um	gabarçakly
calor, oris m	gyzgyn, bedeniň ýokary tem- peraturasy
calvaria, ae f	kelle çanagyň gapagy
calx, calcis f	ökje süňki
calyx, ycis m	çanajyk
camphora, ae f	kamfora
canaliculus, i m	kanaljik
canalis, is m	kanal
cancer, cri m	rak, howply çiş
caninus, a, um	it . . . , gyýak(diş);
dens caninus	gyýak diş
canis, is m, f	it
capillaris, e	kapillýar...
capitatus, a, um	kelle...
capitulum, i n	kellejik
capsula, ae f	kapsula
caput, itis n	kelle

carbo, onis m	kömür
carbonas,atis m	karbonat
carcinoma, atis n	rak çışı, howply çış
carcinomatosus, a, um	rak...
cardiacus, a, um	yürek...
cardinalis, e	baş, esasy
cardiovalenum, i n	kardiowalen
caries, ei f	kariýes, süňküň çüýremegi
caroticus, a, um	uky...
carotis, tidis f	uky arteriýasy
carpeus, a, um	goşar...
carpus, i m	goşar
cartilagineus, a, um	kekirdewük...
cartilago, inis f	kekirdewük
casus, us m	hadysa; düşüm
cataracta, ae f	katarakta
cathedra, ae f	kürsi; kafedra; münber
causa, ae f	sebäp
causalis, e	sebäpli
caute	seresap
caverna, ae f	boşluk, köwek
cavernosus, a, um	köwek...
cavitas, atis f	boşluk
cavum, i n	boşluk, oý
cavus, a, um	boş, gowalç ...
celer, eris, ere	çalt
cellula, ae f	öýjük
cellularis, e	öýjükli
cementum, i n	sement (dişiňki)
centralis, e	merkezi
cerebellaris, e	beýinjik...
cerebellum, i n	beýnijik
cerebralis, e	beýni, serebral...
cerebrospinalis, e	oňurga beýnisi...
cerebrum, i n	uly beýni
cervicalis, e	boýun...
cervicobrachialis,e	boýun-çigin...
cervix,icis f	boýun, boýunjyk
chamomilla,ae f	çopantelpek
chiasma,atis n	atanak, çatryk

chininum,i n	hinin
chinosolum,i n	hinozol
chirurgia,ae f	hirurgiýa
chloridum,i n	hlorid
chloroformium,i n	hloroform
chlorophylliptum,i n	hlorofillipt
choanae, arum f	hoanalar, deşikler
chole, es f	öt
choledochus, a, um	umumy öt akymy
chondrocytus,a,um	hondrosit
chorda, ae f	horda, sapak, tar
chorioideus,a,um	damar...
chorion,i n	horion, tüýli perde
chronicus,a,um	hroniki, dowamly
cicatrix,icis f	ýara yzy, nagra
ciliaris,e	kirpikli
cinereus,a,um	çal
cingo,ere 3	gurşap almak
cingulum,i n	guşak, guşaklyk
circularis, e	tegelek
circulus, i m	tegelek
circumflexus,a,um	töweregine aýlanýan
cirrhosis, is f	sirroz
cito	çalt
citras,atis m	sitrat
claudicatio,onis f	agsaklyk
clausus,a,um	ýapyk
clavicula,ae f	ýaýjyk
clavicularis,e	ýaýjyk...
coagulatio, onis f	koagulýasiýa, ganyň lakta-
	lanmagy
coccygeus,a, um	uja...
coccyx,igis m	uja
cochlea, ae f	balykgulak (içki gulagyň)
cochlear, aris n	çemçejik
cochlearis,e	balykgulak...
codeinum,i n	kodein
coffeinum,i n	koffein
coffeinum-natrii benzoas	koffein-natriniň benzoaty
cogito, are 1	pikir etmek

collargolum,i n	kollargol
collateralis,e	kollateral
collega,ae f	ýoldaş
collegium,i n	kollegiýa, maslahat
collegium,i n	gürrüň, gepleşik
collum,i n	boýun
colon,i n	aýlaw içege
color,oris m	reňk
columna, ae f	sütün
coma,atis n	koma, ozünden gitme
comissura,ae f	bitişme
commotio, onis f	sarsgyn
communicans,antis	birleşdiriji
communis,e	umumy
commuto, are 1	üýtgetmek
compactus,a,um	dykyz
completus,a,um	doly
complexus,us m	jemi, utgaşma
complicatus,us m	gaýryüzülen
compositio,onis f	düzümi
compositus,a,um	çylşyrymly
concentratus,a,um	konsentrirlenen
concha,ae f	balykgulak
concisus,a,um	kesilen
concrementum,i n	konkrement, bedeniň boşlu- gynda ýa-da dokumasynda
concretus,a,um	dykyz ýasama, gatama
condylus,i m	goýy; konkret, aýdyň
	tömmüjik, çiş görnüşli
	ösüntgi
congenitus,a,um	dogabitdi
conicus,a,um	konus görnüşli
conjunctivus,a,um	birleşdiriji
conspegro,ere 3	sepelemek
constituens,entis	bellibir forma getirýän
constrictio,onis f	gysylma
constrictor,oris m	konstriktor (muskul)
contineo, ere 2	saklamak
contra (Acc. bilen)	garşy
contractio, onis f	ýygrylma

contractura, ae f	kontraktura (muskullaryň ýygrylmagy)
contraho, ěre 3	ýygrymak, çekmek
contusio, onis f	kontuziýa, müçükdirme, agyrtma
convallaria, ae f	landyş (ösümlik), injigül
convulsivus, a, um	konwulsiw, gysylmaly
coquo, ěre 3	bişirmek, gaýnatmak
cor, cordis n	ýürek
corazolum, i n	korazol
cornea, ae f	buýnuz perde
corneus, a, um	buýnuz . . .
cornu, us n	şah, şahjagaz
corona, ae f	täç
coronarius, a, um	täç...
corpus, oris n	beden
corrugator, oris m	ýygryýan (muskul)
cortex, icis m	gabyk
corticalis, e	gabyk . . .
costa, ae f	gapyrga
costalis, e	gapyrga . . .
coxa, ae f	but, çanaklyk
cranialis, e	kelleçanak . . .
cranium, i, n	kelleçanak
crassus, a, um	ýogyn, semiz
crataegus, i f	alyç
cremaster, eris m	ýumurtgajygy galdyrýan (muskula)
cribrosus, a, um	gözenekli
cricoesophageus, a, um	ýüzük-gyzylödek . . .
cricoideus, a, um	ýüzük görnüşli
crista, ae f	darak, kekeç
cruciatus, a, um	atanak görnüşli
cruciformis, e	atanak görnüşli
crus, cruris n	injik, aýajyk
crystallisatus, a, um	kristalliki
cuboideus, a, um	kub görnüşli
culmen, inis n	depe, ýokarsy
cum (Acc, bilen)	bile, bilen
curatio, onis f	bejeriş, seretme

curo, are l	bejermek
curvatura, ae, f	egrilik, gysyklyk
cusps, idis f	ýiti uç;
cutaneus, a, um	deri . . . , ham . . .
cuticula, ae f	kutikula, hamjagaz
cutis, is f	deri, ham
cyanidum, i n	sianid
cysta, ae f	kista, et örme
cysticus, a, um	halta . . .
cystosus, a, um	kistoz . . .

D

de (Abl. bilen)	barada
decem	on
deciduus, a, um	gopup gaçýan (diş barada)
decoctum, i, n	gaýnatma
decubitus, us, m	ýatmakdan hamyň duýmazlygy, ölmegi
delirium, i, n	dälilik
deltoideus, a, um	delta görnüşli
dens, dentis m	diş
dentalis, e	diş...
dentinum, i, n	dentin
depressor, oris m	goýberýän (muskul)
depressivus, a, um	depressiw, sussubasyklyk
depuratus, a, um	arassalanan
descendes, entis	aşak gaýdýan
destillatus, a, um	distillirlenen
dexter, tra, trum	sag (tarap)
diabetes, ae m	diabet, süýji kesel
diabeticus, a, um	diabet . . .
diagnosis, is f	diagnoz, anyklama
diaethylstilboesterlum, i n	dietilstilbestrol
diameter, tri f	diametr, merkezden geçen
	töweregiň iki nokadyny birleşdirýän çyzyk
diaphragma, atis n	diafragma
diarrhoea, ae f	diareýa, içgeçme
diastema, atis n	diastema, araçäk
dibazolum, i n	dibazol

dies, ei m, f	gün
differens, entis	tapawutlanýan
differentia, ae f	tapawut
difficile	çylşyrymly, kynlyk bilen
difficilis, e	kyn, agyr
diffundo, ěre 3	guýmak, ýaýratmak
diffusus, a, um	diffuz . . . , guýlan
dicastricus, a, um	iki garynly
digitalis, e	barmak . . .
digitalis, is f	naperstýanka (barmaklyja)
digitatus, a, um	barmak . . . , barmak gör- nüşleri
digitus, i, m	barmak
dignosco, ěre 3	anyklamak, diagnoz goýmak
dilatatio, onis f	dilatisiýa, giňelme
dilatator, oris m	giňeldýän (muskul)
diluo, ěre 3	eretmek, suwuklyk garmak
dilutus, a, um	eredilen, suwuklyk garylan
diploë, ës f	diploýe, kelleçanagyň tekiz sünkleriniň öýjük-öýjük maddasy
disciplina, ae f	taglymat, ylym
disco, ěre 3	okamak, öwrenmek
discus, i m	disk
disseminatus, a, um	disseminirlenen, ýaýran
distalis, e	distal, daşlaşan
distinguo, ěre 3	tapawutlandyrmak
diverticulum, i n	diwertikul, içi boş ýapyk çykyndy
divido, ěre 3	bölmek
do, āre 1	bermek, goýbermek
doceo, ěre 2	okatmak, öwretmek
doctor, oris m	mugallym, halypa
doctrina, ae f	taglymat
dolens, entis	agyrly, näsag . . .
doleo, ěre 2	syrkawlamak
dolor, oris m	agyry
domesticus, a, um	öý . . .
dorsalis, e	arka . . . , dorsal

dorsum, i n
dosis, is f
dragee (üýtgänok)
duco, ere 3
ductulus, i m
ductus, us m
dulcis, e
duodenojejunalis, e
duodenum, i n
duplex, icis
dura mater, durae matris f
durus, a, um
dyspnoë, ës f

arka
mukdar
draže
äkitmek
akymjyk
akym, akgyt
süýji
12 barmak boş içege
on iki barmak içege
goşa, iki gat
gaty beýni bardasy
gaty
dispnoýe, demgysma

E

eczema, atis n
effectus, us m
efferens, entis
embryo, onis m
eminens, entis
eminentia, ae f
emphysema, atis n

emplastrum, i n
emulsum, i n
enamelum, i n
encephalon, i n
endemicus, a, um

epigastricus, a, um

epigastrium, i n

epiglottis, idis f
epiglotticus, a um
epipharynx, yngis f (grek)
epiphysialis, e
epiphysis, is, f
erector, oris m
esophageus, a, um

ekzema, süýji baş keseli
effekt, täsir
efferent, çykarýan
embrion, düwünçek
çykyp durýan . . .
çykyp duran ýer, beýiklik
emfizema, organlarda howa-
nyň köpelmegi
plastyr, ýelimli melhem
emulsiýa
emal, syrça
kelle beýnisi
endemiki, belli bir sebitde
(ýere) häsiýetli bolan . . .
epigastral, garnyň ýokarky
bölegine degişli
epigastriý, garnyň ýokarky
töweregi
kekirdek gapagy
kekirdek gapagyna degişli
bokurdagyň ýokarky bölegi
epifizar . . .
epifiz
göneldiji (muskul)
gyzylödek . . .

esophagus, i m	gyzylödek
et	we
ethmoidalis, e	gözenekli
eucalyptus, i f	ewkalipt (agaç)
e, ex (Abl. bilen)	dan, den
exemplar, aris n	nusga, mysal
exitus, us m	gutarma, soňy
exophthalmus, i m	ekzoftalm, gözi möle
experimentum, i n	ylmy tejribe, eksperiment,
	synag
exstirpatio, onis f	ekstirpasiýa, sogurma, ýok
	etme
extensio, onis f	ýazma, göneltme
extensor, oris m	ýazyjy, ýazyýan (muskul), gö-
	neldiji
extensus, a, um	uzalan
externus, a, um	daşky
extractum, i n	ekstrakt
extraordinarius, a, um	adatdan daşary, täsin
extrasystole, es f	ekstrasistola
extrauterinus, a, um	ýatgydan daşary
extremitas, atis f	ahyr, ujak

F

facialis, e	ýüz . . . , üst . . . , ýüzleý
facies, ei f	ýüz, üst
facile	aňsat, ýeňil
factitius, a, um	emeli, ýasama
familia, ae f	maşgala
farfara, ae f	alaja, düroty (ösümlik)
fascia, ae f	fassiýa
fasciculus, i m	desse
fauces, um f (pl)	bogaz
febrilis, e	gyzzyrma . . .
febris, is f	gyzzyrma
fel, fellis n	öt
felleus, a, um	öt...
femina, ae f	aýal
femur, oris n	but sünki, but

fetus, us m; foetus, i m	düwünçek (9-njy hepdeden ýokary)
fibra, ae f	süýüm
fibrosus, a, um	süýümlü
fibula, ae f	kiçi injik süňki
fibularis, e	kiçi injik süňk . . .
filiformis, e	sapak görnüşli
filum, i n	sapak
finis, is m	çäk, serhet; gutarma, maksat
fio, fieri (nädogry işlik)	emele gelmek, ýasalmak
fissura, ae f	ýaryk, ýarjyk
flavus, a, um	sary
flexio, onis f	epme, egme
flexor, oris m	epýän, epiji (muskul)
flexura, ae f	egme, bükme
flos, floris m	gül
fluidus, a, um	suwuk
folium, i n	ýaprak
folliculis, i m	follikul, gabarçak
fonticulus, i m	çeşmejik, kelläniň ýumşajyk ýeri
foramen, inis n	deşik
fornix, icis m	gümmez
fossa, ae f	çukurjyk, oý
fractura, ae f	döwülme
frangula, ae f	kruşyna (ösümlik)
frenulum, i n	nogtajyk
frons, frontis f	maňlaý
frontalis, e	maňlaý . . .
fructus, us m	miwe
fundus, i m	düýbi
fungiformis, e	kömelek görnüşli
G	
gallus, i m	horaz
ganglion, i n	gangliý, nerw düwüni
gaster, tris f	aşgazan
gastricus, a, um	aşgazan . . .

gastroduodenalis, e

geniohyoideus, a, um

genitalis, e

genu, us n

genus, eris n

gingiva, ae f

gingivalis, e

glandula, ae f

globulus, i m

glomus, eris n

glossopharyngeus, a, um

gluconas, a tis m

glucosum, i n

glutaeus, a, um

glycerophosphas, atis m

gramma, atis n

granulum, i n

grossus, a, um

gutta, ae f

gyrus, i m

aşgazan-on iki barmak

içege . . .

eňek-dilasty . . .

genital, jyns . . .

dyz

taýpa

diş eti

diş eti . . .

mäz

topjagaz

ýumak

dil-bokurdak . . .

glýukonat

glýukoza

sagry . . .

gliserofosfat

gram

zerre, granula

iri, uly

damja

ýygyrt, egrem-bugram

H

hallux, ucis m

hamatus, a, um

hamulus, i m

helianthus, i m

hemispherium, i n

hepar, atis n

hepaticus, a, um

herba, ae f

hernia, ae f

hernialis, e

heroicus, a, um

herpes, etis m

hiatus, us m

hilus, i m

hippophaë, ës f

hirudo, inis f

homatropinum, i n

dabanyň başam barmagy

halka görnüşli

halka

günebakar

uly beýniniň ýarysy

bagyr

bagyr . . .

ot

ingi

ingi . . .

güýçli (serişdeler)

uçuk, demrew

ýaryk, jaýryk, deşik

derweze

oblepiha

sülük

gomatrapin

homo, inis m
 horizontalis, e
 humeralis, e
 humerus, i m
 humor, oris m
 hydrobromidum, i n
 hydrocarbonas, atis m
 hydrochloridum, i n
 hydroiodidum, i n
 hydrotartras, atis m
 hydroxydum, i n
 hyoideus, a, um
 hypericum, i n
 hypogastricus, a, um
 hypoglossus, a, um
 hypophysis, is f

adam
 gorizontal . . .
 çigin . . .
 çigin süñki
 çyglylyk
 gidrobromid
 gidrokarbonat
 gidrohlorid
 gidroyodid
 gidrotartrat
 gidroksid
 dilasty . . .(sünk)
 sarygül
 garynasty . . .
 dilasty . . . (nerw)
 gipofiz

I

ichthyolum, i n
 icterus, i m
 ileus, i m
 iliacus, a, um
 iliohypogastricus, a, um
 impar, paris
 impressio, onis f

ihtiöl
 saraltma
 içegäniñ geçirmezligi
 ýanbaş . . .
 ýanbaş - garynasty . . .
 deñ däl, täk
 basym, basylma

in (nirä? Acc. bilen):
 (nirede? Abl. bilen)

}

incisio, onis f
 incisivus, a, um
 incisura, ae f
 incompletus, a, um
 incus, udis f
 index, icis m
 infans, ntis m, f
 inferior, ius, ioris
 inflammatio, onis f
 infraarticularis, e
 infraclavicularis, e

-e, -ne; -da, -de; içinde

kesik, dilik
 alyn diş . . .
 kesintgi, gädik
 doly däl
 sandal
 eliñ, penjäniñ süýem barmagy
 çağa
 aşaky
 gaýnaglama, sowuklama
 bogunasty
 ýaýjygasty

infrahyoideus, a, um	dilasty, aşaky
infrajugularis, e	boýuntyrygasty
infraorbitalis, e	gözhanasty
infusum, i n	demleme
inguen, inis n	garnyň aşak gapdaly
inhalatio, onis, f	ingalasiýa
injectio, onis, f	sanjym
insanabilis, e	bejerip bolmayan
inter(Acc. bilen)	aralykda, ara . . .
intercarpeus, a, um	goşar-bilek aralykda
intercostalis, e	gapyrgara . . .
interlobularis, e	bölejigara . . .
intermaxillaris, e	ýokarky äň aralykda
intermedius, a, um	ortaky, aralykda
intermuscularis, e	muskulara . . .
internus, a, um	içki
interosseus, a, um	süňkara . . .
interradicularis, e	kökara . . .
intervaginalis, e	waginata . . .
intervertebralis, e	oňurgara . . .
intestinalis, e	çege . . .
intestinum, i, n	çege
intestinum crassum	ýogyn çege
intestinum tenue	inçe çege
intra (Acc. bilen)	içinde, içi . . .
intraarticularis, e	bogun içi . . .
intraorbularis, e	bölek içi . . .
intramuscularis, e	muskul içi . . .
intranatalis, e	dogulma wagtynda
iodidum, i, n	ýodid
iris, idis f	gözüň älemgoşar bardasy
ischadicus, a, um	otyrýer . . .
ischium, i, n	otyrýer süňki
isotonicus, a, um	izotoniki
isthmus, i, m	inçelen ýer, çatryk

J

jejunalis, e	hor, boş çege . . .
jejunum, i n	hor, boş çege
jugularis, e	boýuntyryk . . .

jugum, i n	belentlik
junctura, ae f	birleşme
juniperus, i f	arça
juvenalis, e	jahyl . . . , yaş . . .

L

labialis, e	dodak . . .
labium, i n	dodak
laboro, are l	işlemek
labyrinthus, i m	labirint
lac, lactis n	süýt
lactas, atis m	laktat
lacrimalis, e	gözýaş . . .
lacteus, a, um	süýt . . .
lamella, ae f	gatlaýyk
lamina, ae f	gatlak
lapsus, us m	ýalňyşlyk
larynx, yngys m	kekirdek
lateralis, e	gapdal . . .
latens, entis	gizlin
latine	latynça
latinus, a, um	latyn . . .
latissimus, a, um	iň giň
latus, a, um	giň
laxans, antis	iç sürüji
leonurus, i m	şirguýruk (ösüml.)
lens, lentis f	hrustalýyk, merjemjik
lente	haýal
letalis, e	ölüm, howply...
levator, oris m	galdyrýan, galdyryjy (muskul)
lex, legis f	kanun
liber, era, erum	azat
lien, enis m	dalak
ligamentum, i n	baglaýjy
limen, inis n	serhet, çäk, bosaga
linea, ae f	çyzyk
lingua, ae f	dil
lingula, ae f	diljagaz
lingualis, e	dil . . .

linimentum, i n
 linum, i n
 liquor, oris m
 liquor Ammonii anisatus(i)
 littera, ae f
 lobaris, e
 lobulus, i m
 lobus, i m
 localis, e
 locus, i m
 longitudinalis, e
 longus, a, um
 lumbalis, e
 lumbosacralis, e
 lumbus, i m
 lux, lucis f
 lymphaticus, a, um

liniment, suwuk çalgý
 zygyr, lýon (ösümlik)
 suwuklyk; ergin
 naşatyr-anis damjalary
 harp, hat; düzme
 bölek . . .
 bölejik
 bölek
 lokal, ýerli
 yer
 dik . . .
 uzyn
 bil . . .
 bil-türre . . .
 bil
 ýagtylyk
 limfatik . . .

M

magister, tri m
 magnus, a, um
 majalis, e
 major, jus, joris
 malignus, a, um
 malleolus, i m
 malus, a, um
 mamma, ae f
 mandibula, ae f
 mandibularis, e
 manubrium, i n
 manus, us f
 margo, inis m
 mas, maris m
 massa, ae f
 massa pilularum
 masseter, eris m
 massetericus, a, um
 mastoideus, a, um
 mater, tris f

mugallym, halypa
 uly
 maý . . .
 uly (deňeşdirme dereje)
 zyýanly, howply
 çekiçjik, topuk
 erbet, pis
 göwüs mäzi
 aşaky eňek
 aşaky eňek . . .
 sap, tutawaç
 penje, el
 çet, gyra
 erkek adam
 massa
 pilýula massasy
 çeyneýji muskul
 çeyneýji . . .
 emzik görnüşli
 1) ene; 2) beýni bardasy
 (ýumşak ýa-da gaty)

maxilla, e f	ýokarky eňek
maxillaris, e	ýokarky eňek. . .
maximus, a, um	iň uly
me	meniň
meatus, us m	geçelge, ýol
medialis, e	medial, içgapdal
medianus, a, um	ortaky, orta
medicamentum, i n	derman
medicina, ae f	medisina
medicinalis, e	mediki
medicus, i m	lukman
medius, a, um	ortaky
medulla, ae f	beýni maddasy
medulla oblongata	süýri beýni
medulla ossium	süňk ýiligi
medulla spinalis	oňurga beýnisi
medullaris, e	beýni . . .
mel, mellis n	bal
membrana, e f	perde
membranaceus, a, um	perdeli
membrum, i n	uçluk (bedeniň uçlugy)
meninx, ngis f	beýni bardasy
mens, mentis f	akyl
mentis, is m	aý
mentalis, e	alkym...
metacarpus, i m	aýa süňki
metastasis, is f	metastaz
methylenum coeruleum	gök metilen
methylii salicylas(atis)m	metilsalisilat
methylestradiolum, i n	metilestradiol
migrans, antis	azaşan
millefolium, i n	boýbodran
minimus, a, um	iň kiçi
minor, us, oris	kiçi
misceo, ere 2	garmak
mitralis, e	mitral, iki gapyly, iki
	gabsaly
mixtura, ae f	mikstura
mobilis, e	gymyldaýan, hereketli
molaris, e	molýar..., uly azy diş...

mollis,e	ýumşak
mons, montis m	beýiklik
monstro,are l	görkezmek
morbus, i m	keselleme, syrkawlyk
mors, mortis f	ölüm, ajal
mortalis,e	ölümlü...
mortuus,a,um	ölen, öli
motorius,a,um	gymyldaýan, hereketli (nerw)
mucilago,inis f	nem
mucosus,a,um	nemli
multum	köp, kän
muscularis,e	muskul...
musculus,i m	muskul
mylohyoideus,a,um	eňek-dilasty...
myocardium,i n	miokard

N

narcosis,is f	narkoz
naphthalanum,i n	naftalan
naris,is f	burun deşigi
nasalis,e	burun...
nasociliaris,e	burun-kirpik...
nasolacrimalis,e	burun-gözyaş...
nasus,i m	burun
natura,ae f	tebigat
naturalis,e	tebigy
natus,a,um	doglan, eneden bolan
navicularis,e	gaýyk görnüşli
necrosis,is f	nekroz, ölme, çüýreme
necroticus,a,um	öli, ölen
neonatus,i m	täze doglan, täze bolan
neoplasma,atis n	çiş
nervosus,a,um	nerw...
nervus,i n	nerw
niger,gra,grum	gara
nitras,atis m	nitrat
nitris,itis m	nitrit
nodulus,i m	düwünjik
nodus,i m	düwün

nomen, inis n	at, atlandyrma
nomino, are 1	atlandyrmak
nucha, ae	boýnuň yzky bölegi
nuclearis, e	maňyzly
nucleus, i m	maňyz
numerus, i m	san
nutricius, a, um	iýmit...

O

obduco, ere 3	örtmek
obductus, a, um	örtülen
obliquus, a, um	gyşyk, çasy
oblongatus, a, um	süýri
obturatorius, a, um	ýapyjy
occipitalis, e	ýeňse...
occipitofrontalis, e	ýeňse-mañlaý...
occipitotemporalis, e	ýeňse-çekge...
occiput, itis n	ýeňse
octoestrolum, i n	oktestrol
oculus, i m	göz
odor, oris m	ys
oedema, atis n	çişme, ýellenme
oesophageus, a, um	gyzylödek...
oesophagus, i m	gyzylödek
officina, ae f	ussahana, dermanhana
olecranon, i n	tirsek ösüntgisi
oleosus, a, um	ýagly
oleum, i n	ýag
oleum Helianthi	günebakar ýagy
oleum Olivarum	zeytun ýagy
oleum Persicorum	şetdaly ýagy
oleum Ricini	çakjagunduz ýagy
oleum Terebinthinae	skipidar
oliva, ae f	zeytun (miwesi)
omohyoideus, a, um	pilçe-dilasty...
ophthalmicus, a, um	göz...
opticus, a, um	görüş...
oralis, e	agyz...
orbicularis, e	aýlaw..., aýlawly...
orbita, ae f	gözhana

orbitalis,e
 organismus,i m
 organum,i n;
 orotas,atis m
 os,oris n
 os,ossis n
 osseus,a,um
 ostium,i n
 ovalis,e
 ovarium,i n
 ovum,i n
 oxydulatus,a,um
 oxydum,i n

gözhana...
 organizm, süñni, beden
 organ (agza), syna
 orotat
 agyz
 süñk
 süñk..., süñkli
 girelge, deşik
 owal
 ýumurtgalyk
 ýumurtga
 zakisli, zakis
 oksid

P

palatinus,a,um
 palatoglossus,a um
 palatum,i n
 palmaris,e
 palpebra,ae f
 pancreas,atis n
 papilla,ae f
 papillaris,e
 par, paris
 paralysis,is f
 parasternalis,e
 parathyreoideus,a,um

kentlewük...
 kentlewük-dil...
 kentlewük
 el-aýa...
 gabak, gözgabak
 aşgazanasty mäs
 emzijek
 emzijek...
 deň, meňzeş
 ysmaz
 döşýany...
 galkan görnüşli mäziň
 ýanyndaky mäs
 parez, ysmaz
 diwar
 pariýetal, diwar...
 gulak ýany mäs
 bölüm
 kiçi
 pasta
 dyzçanagy
 gursak...
 gursak
 aýajyk
 çanaklyk...

paresis,is f
 paries, etis m
 parietalis,e
 parotis, otidis f
 pars, partis f
 parvus,a, um
 pasta, ae f
 patella, ae f
 pectoralis,e
 pectus, oris n
 pediculus, i m
 pelvinus, a, um

pelvis renalis	böwrek çanajygy, böwrek ýargagy
per (Acc.bilen)	içinden;-dan,-den
perforans,antis	deşýän
perforatus,a,um	deşilen
periarterialis,e	arteriýanyň daşynda
perineum,i n	çatalba aralygy, ýamyz
perinealis,e	çatalba aralyk..., ýamyz
periodontium, i n	dişiň süňküniň daşky gabygy
periosteum, i n	süňkün daşky gabygy, süňküsti gabygy
peritoneum,i n	garnyň içki seroz perdesi
perivascularis, e	damaryň daşy
peroxydum,i n	peroksid
persicum,i n	şetdaly
pes, pedis m	daban, aýak
pestis, is f	gyrgyn
petrosquamosus, a, um	daş teňňe . . .
petrosus, a, um	daş . . . , daşly
phalanx, ugis f	falanga, barmagyň süňkjagazy
pharmacon, i n	derman
pharyngeus, a, um	bokurdak . . .
pharynx, yngis m	bokurdak
phenilii salicylas (atis) m	fenilsalisilat
phosphas, atis m	fosfat
phrenicus, a, um	diafragmal . . .
physiologicus, a, um	fiziologiki
pia (ae) mater (tris)	ýumşak beýni bardasy
pilula, ae f	pilýula
piperitus, a, um	ajy, burçly
planta, ae f	dabanasty; ösümlik
plantaris, e	dabanasty . . .
platysma, atis n	boýnuň deriasty muskuly
pro (Abl. bilen)	üçin
processus, us m	ösüntgi
profundus, a, um	çuň
pronatio, onis f	el aýasynyň aşak aýlanmasy
pronator, oris f	pronator (muskul)
propionas, atis m	propionat

proprius, a, um
 prostata, ae f
 protuberantia, ae f
 proximalis, e
 psoas, atis n
 pterygoideus, a, um
 pubes, is f
 puer, eri m
 pulmo, onis m
 pulmonalis, e
 pulpa, us m
 pulsus, us m
 pulveratus, a, um
 pulvinar, aris n
 pulvis, eris n
 punctio, onis f
 pupilla, ae f
 purificatus, a, um
 purulentus, a, um
 purus, a, um
 pyloricus, a, um
 pylorus, i m
 pyramidalis, e
 pyramis, idis f

hususy
 tohum mäzi
 çykyndy
 proksimal, göwra ýakyn
 bil (muskuly)
 ganat görnüşli
 gasyk
 çaga, oglan
 öýken
 öýken . . .
 pulpa, et
 puls
 tozly
 ýassyk, beýniniň bölegi
 toz, külke
 punksiýa, sançma
 göreç
 arassalanan
 iriňli
 arassa
 pilorik . . ., derwezaban
 pilorus, derwezaban
 piramidal . . .
 piramida

Q

quadrangularis, e
 quadratus, a, um
 quadriceps, cipitis
 quantum satis
 quercus, us f

dörtburçluk...
 kwadrat . . ., inedördül
 dört kelleli
 naçe gerek bolsa
 dub (agaç)

R

rabies, ei f
 radialis, e
 radius, i m
 radix, icis f
 ramus, i m
 raphe, es f
 reactio, onis f

guduzlamaklyk
 radial, bilek, nur
 bilek süňki
 kök, kökjagaz
 şaha
 tikin (ýumşak dokumada)
 garşylykly hereket

reanimatio, onis f	reanimasiýa, direktme
recens, entis	täze, ter
recessus, us m	çuňlaşma
recipio, ěre 3	almak
rectalis, e	göni içege . . .
rectificatus, a, um	arassalanan
rectum, i n	göni içege
rectus, a, um	göni
recurrens, entis	dolanýan, yzyna gaýdýan
reductus, a, um	dikeldilen
regio, onis f	töwerek, oblast
remedium, i n	serişde
ren, renis m	böwrek
renalis, e	böwrek . . .
repeto, ěre 3	gaýtalamak
resectio, onis f	rezeksiýa, synanyň bir
	bölegini kesip aýyrmak
respiratorius, a, um	dem alyş . . .
rete, is n	tor
retina, ae f	torluk
retinaculum, i n	saklaýjy
retromandibularis, e	aşaky eňegiň aňyrsy
retroperitonealis, e	garyn seroz perdesiniň
	aňyrsy
rheum, i n	yşgyn
rhizoma, atis n	porruk
rhomboideus, a, um	pişme görnüşli
ricinus, i m	çakjagunduz
rima, ae f	ýaryk, jaýryk
rosa, ae f	bägül
rotator, oris m	aýlaýan, aýlaýjy(muskul)
rotundus, a, um	tegelek
ruber, bra, brum	gyzyl
rhomboideus, a, um	pişme görnüşli

S

saccharum, i n	şeker
saccus, i m	halta
sacer, cra, crum	türre . . .
sacralis, e	türre . . .

sacroccygeus, a, um	türre-üja
sal, salis n	duz
salicylas, atis m	salisilat
salicylicus, a, um	salisil . . .
salivarius, a, um	tüýkülik . . .
saluber, bra, brum	sagdyn
salus, utis f	saglyk
salvia, ae f	bidenek, kelepçe
sanguineus, a, um	gan . . . , ganly
sanguis, inis m	gan
sanitas, atis f	saglyk
sano, are l	bejermek, sagaltmak
sanus, a, um	sagdyn
sapiens, entis	akyly
sarcoma, atis n	zyýanly çiş, sarkoma
scabies, ei f	gijilewük
scalenus, a, um	merduwan . . .
scaphoideus, a, um	gaýyk görnüşli
scapula, ae f	pilçe
scatula, ae f	gapyrjak
skeleton, i n	skelet, ystyhan, sennik
schizandra, ae f	limonnik (ösümlik)
scientia, ae f	bilim, ylym
secretum, i n	sekret, bölünip çykma
sectio, onis f	kesilme, kesme
sella, ae f	eýer
semen, inis n	tohum
semilunaris, e	ýarymaý . . .
seminalis, e	tohum . . .
senectus, utis f	garrylyk
senilis, e	garry . . .
sensorius, a, um	duýgy, duýujy
sensus, us m	duýgy
septum, i n	germew
serosus, a, um	seroz
serotinus, a, um	giç, giçki
serum, i n	syworotka
succus, a, um	gury
sigmoideus, a, um	sigma, görnüşli
signo, are l	bellemek

silvester, tra, trum	tokaý...
similis, e	meñzeş
simplex, icis	ýönekeý
sinister, tra, trum	çep
sinus, us m	sinus, boşluk
sirupus, i m	şerbet
solubilis, e	ereýän . . .
solutio, onis f	ergin
solutio Amnionii caustici	naşatyr spirti
solutus, a, um	eredilen
solvo, ëre 3	eretmek
somnus, i m	uky
spasmolyticus, a, um	spazmolitiki
spatium, i n	giňişlik
species, ei f	ýygyndy
sphenoidalis, e	pahna görnüşli
sphenopalatinus, a, um	pahna-kentlewük . . .
sphincter, eris m	sfinkter, gysyjy (mukul)
spina, ae f	gylçyk, geriş
spinalis, e	oňurga beýnisine degişli
spinosus, a, um	gylçykly, geriş...
spirituosus, a, um	spirtli
spiritus, us m	spirt
spissus, a, um	goýy
splanchna pl	iç-goş
spongiosus, a, um	öýjük-öýjük . . .
squama, ae f	teňne
squamosus, a, um	teňneli
stapes, edis m	üzeňňi
statim	dessine
sterilisatus, a, um	sterilizirlenen
steriliso, are 1	sterilizirmek, arassalamak
sternocostalis, e	döş-gapyrğa...
sternohyoideus, a, um	döş-dilasty...
sternum, i n	döş süňki
stigma, atis n	gulpajyk, gülünň tohum-
	lanýan bölümi
stipes, itis m	baldak
stratum, i n	gatlak
stroma, atis n	stroma, daýanç gurluşy

strophanthinum,i n
 struma,ae f
 strychnos, i m
 stupor, oris m
 stylohyoideus, a, um
 styloideus,a,um
 stylopharyngeus,a,um
 sub(Acc.Abl.bilen)
 subcarbonas,atis m
 subcutaneus,a,um
 subhepaticus,a,um
 sublingualis,e
 submandibularis,e
 subnitras,atis m
 subscapularis,e
 substantia,ae f
 subtendineus,a,um
 subtilis,e
 succus,i m
 sulcus,i m
 sulfas, atis m
 sulfur, uris n
 sumo,ere 3
 super(Acc.bilen)
 supercilium, i n
 superficialis,e
 superficies,ei f
 superior, ius, ioris
 supinatio, onis f

 supinator, oris m
 suppositorium, i n
 supra
 supraclavicularis,e
 suprahyoideus,a,um
 supraorbitalis, e
 suprarenalis,e
 sutura, ae f
 synoestrolum,i n
 synovialis,e

strofantin
 zob
 çilibuha (ösüml.)
 stupor, doňup galmaklyk
 biz-dilasty...
 biz görnüşli
 biz-bokurdak...
 aşak, asty
 esasy karbonat
 deriasty
 bagyrasty
 dilasty
 aşaky eňek asty
 esasy nitrat
 pilçeasty
 madda
 siňirasty
 ownuk, ýuka
 şire, miwe suwy
 joýa, keş
 sulfat
 kükürt
 kabul etmek
 ýokarda, üstünde
 gaş
 ýüzleý, üstki
 daşky üst, ýüz
 ýokarky
 supinasiýa, el aýasyny
 ýokaryk aýlama
 supinator (muskul)
 suppozitoriý, şem
 üstünde, ýokarda
 ýaýjyk üsti
 dilasty üsti
 gözhana üsti
 böwregüsti
 tikin
 sinestrol
 sinowial...

systema, atis n
systole, es f

sistema, ulgam
sistola

T

tabuletta, ae f
taenia, ae f
talcum, i n
talis, e
talocruralis, e
talus, i m
tanninum, i n
tarsus, i m
tegmen, inis n
temporalis, e
tempus, oris n
tendo, inis m
tensor, oris m
tenuis, e
teres, etis
terminatio, onis f
tero, ěre 3
testis, is m
textus, us m
thalamus, i m

thenar, aris n

thermopsis, idis f
thiosulfas, atis m
thoracicus, a, um
thorax, acis m
thyreoideus, a, um
tibia, ae f
tibialis, e
tinctura, ae f
tonsilla, ae f
toxicus, a, um
trachea, ae f
transfusio, onis f
transplantatio, onis f

gerdejik
zolak, çyzyk
talk
şeyle
injik-daban...
ökje üstüniň süňki
tanin
daraklygyň öňi
gapak
çekge...
wagt; çekge
siňir
dartyjy, dartýan (muskul)
inçe, ýuka
tegelek
gutarmak, ahyr, ujak
sürtmek
ýumurtgajyk (tohumlyk)
dokuma
talamus, görüş
tömmüsi
tenar, eliň başam barmagy-
nyň belentligi
termopsis (ösüml.)
tiosulfat
döş . . .
döş kapasasy, gursak
galkan görnüşli máz . . .
uly injik süňki
uly injik süňk . . .
nastoýka, jöwher, şerbet
badamjyk
zäherli
traheýa, dem alyş, bokurdak
guýma
transplantasiýa, göçürme

transversus, a, um	kese
trapezius, a, um	trapeziýa görnüşli
trauma, atis n	trawma, şikes
trigonum, i n	üçburçluk
triticum, in	bugdaý
tritrus, a, um	sürtülen
trochanter, eris m	aýlawaç
trochantericus, a, um	aýlawaç . . .
trochlea, ae f	toýnuk, blok
trochlearis, e	toýnuk . . . , blok . . .
truncus, i m	baldak, sütün
tuba, ae f	turba
tuber, eris n	tümmi
tuberculum, i n	tümmüjik
tuberositas, atis f	bitekizlik
tumor, aris m	çişme, çiş
tunica, ae f	barda
turcicus, a, um	türk . . .
tussis, is f	üsgürme
tympanicus, a, um	deprek . . .
tympanum, i n	deprek

U

ulna, ae f	tirsek süňki
ulnaris, e	tirsek süňki . . .
unguentum, i n	çalgy
unguis, is m	dyrnak
ureter, eris m	peşew akar
urethra, ae f	peşew akdyryjy kanal
urinarius, a, um	peşew . . . , pesew . . .
urogenitalis, e	peşew—jyns . . .
urtica, ae f	çitçiti
ustus, a, um	ýanan
usus, us m	ulanma, tejribe
uterinus, a, um	ýatgy . . .
uterus, i m	ýatgy
utilis, e	peýdaly
uvula, ae f	diljagaz

V

vagina, ae f
vaginalis, e
vagus, a, um
valens, entis
valeriana, ae f
valva, ae f
valvula, ae f
variola, ae f
vas, vasis n
velum, i n
vena, ae f
venenum, i n
venosus, a, um
venter, tris m
ventralis, e
ventriculus, i m
vertebra, ae f
vertebralis, e
vertex, icis m
verto, ëre 3
verus, a, um
vesica, ae f
vesica fellea
vesica urinaria
vestibularis, e
vestibulum, i n
vinum, i n
viola, ae f
vir, viri m
viride(is) nitens(ntis)
virus, i n
viscus, eris n
visus, us m
vita, ae f
vitaminum, i n
vitreus, a, um
vitrum, i n
vivo, ëre 3
vivus, a, um

wagina, çağa ýoly
wagina . . .
azaşan . . .
sagdyn, güýçli
saglygoty
gapak (bütewi)
gapajyk
mama (keseli)
damar
perde, tuty
wena (damary)
zäher
wena . . .
garyn, garynjyk
wentral...
garynjyk, aşgazan
oňurga
oňurga . . .
depe; (kelläniň)
öwürmek; üýtgetmek
hakyky
halta
öt haltasy
peşew haltasy
gapy öňi, bosaga . . .
gapy öňi, bosaga
çakyr
fialka, benewse, melewşe
erkek adam
brilliant ýaşyl
zäher, wirus
iç-goş
görüş, görüjilik
durmuş, ýaşayyş
witamin
çüýşe . . . aýna, çüýşe görnüşli
çüýşe
ýaşamak
diri

vomer, eris m	azal
vox, vocis f	ses
vulnus, eris n	ýara
	X
xeroformium, i n	kseroform
	Z
zygoma, atis n	duluk
zygomaticus, a, um	duluk . . .

A

çaga aýyrtmaklyk	abortus, us m
absses, iriňli boşluk	abscessus, us m
abstrakt	abstractus, us m
agsamak	claudicatio, onis f
agzybirlik	concordia, ae f
agyz	os, oris n
agyry...	dolens, entis
agyrtma	dolor, oris m
adam, ynsan	homo, inis m
bedeniň uçlugy	membrum, i n
ajy narpyz	mentha (ae) piperita (ae) f
akromial...	acromialis, e
akromion	acromion, i n
aktiwleşdirilen	activatus, a, um
akustik, eşidiş	acusticus, a, um
ak	albus, a, um
akylyly	sapiens, entis
akylyly bolmak	sapio, ėre 3
akym	ductus, us m
alkymasty...	mentalis, e
allergik...	allergicus, a, um
aloýe, sabyr	aloë, ës f
alweola	alveolus, i m
alweolýar, öýjükli	alveolaris, e
amidopirin	amidopyrinum, i n
aminazin	aminazinum, i n
ammiak...	ammoniatum, a, um
ampula	ampulla, ae f
ampula...	ampullaris, e
amputirleme, kesip aýyrma	amputatio, onis f
analiz	analysis, is f
anamnez	anamnesis, is f
anatomik...	anatomicus, a, um
anewrizma	aneurysma, atis n
anestezin	anaesthesinum, i n
anis	anisum, i n
antibiotik	antibioticum, i n

antiseptik...	antisepticus, a, um
aorta	aorta, ae f
aorta...	aorticus, a, um
aponeuroz	aponeurosis, is f
apertura, deşik	apertura, ae f
arassa	purus, a, um
arassalanan	depuratus, a,um(kükürt)
	purificatus, a,um(syworotka)
	rectificatus, a, um (spirt, skipidar)
arassalamak	steriliso, are 1
arassaçylyk	sterilitas, atis f
arka, dorsal	dorsalis, e
arnika	arnica, ae f
arteriýa	arteria, ae f
arteriýa..., arterial	arteriosus, a, um
arça	juniperus, i f
asetilsalisil turşusy	acidum acetylsalicylicum, i n
askorbin turşusy	acidum ascorbinicum, i n
aşaky eňek	mandibula, ae f
aşaky eňegasty	submandibularis, e
aşgazan	gaster, tris f
aşgazan...	gastricus, a, um
aşgazanasty mäs	pancreas, atis n
atanak, çatryk	chiasma, atis n
atanak...	cruciatus, a, um
ayajyk, injik	crus, cruris n
ayajyk (oňurga degişli)	pediculus, i m
ayajyk (beýnä degişli)	pedunculus, i m
aylawaç	trochanter, eris m
aylaw	circulus, i m
aylaw içege	colon, i n
azal	vomer, eris m
azaltma	minio, ëre 3
azy...	molaris, e
azy diş	dens molaris

B

baglaýjy	ligamentum, i n
bagyr	hepar, atis n

baldak	truncus, i m
balykgulak	concha, ae f
barda	tunica, ae f
barmak	digitus, i m
barmak...	digitalis, e
basyş, basym	impressio, onis f
bazal (esas)...	basalis, e
beden	corpus, oris n
belentlik	eminentia, ae f
belena, maňyrsak	hyoscyamus, i m
beýni	encephalon, i n
beýnijik	cerebellum, i n
beýnijik...	cerebellaris, e
beýniniň gaty bardasy	dura mater
beýniniň ýumşak bardasy	pia mater
beýni bardasy	meninx, ngis f
bilek süňki, nur süňki	radius, i m
bilek..., nur	radialis, e
bil...	lumbalis, e
bilim	scientia, ae f
bilmek	scio, ire 4
birleşdiriji	connectivus, a, um
birleşme	junctura, ae f
bitaý	impar, aris
biz görnüşli	styloideus, a, um
bogun	articulatio, onis f
bogun...	articularis, e
boguniçi...	intraarticularis, e
kekirdek	larynx, ngis m
kekirdek...	laryngeus, a, um
bor	borum, i n
bor turşusy	acidum boricum, i n
alynjaý	vestibulum, i n
alynjaýy...	vestibularis, e
boş	cavus, a, um
boşluk	cavitas, atis f; cavum, i n
boýbodran	millefolium, i n
alyç	crataegus, i f
boýunjyk (boýun)	cervix, icis f; collum, i n
boýun...	cervicalis, e

boýunasty...
 boýuntyryk
 boýuntyryk asty
 bölek
 bölüm
 bölejik
 bölünişi (bifurkasia)
 böwrek
 böwrek...
 böwrek çanajygy
 böwrek ýargagy, çanagy
 bronh
 bromkamfora
 bromid
 burç
 burun
 burun...
 but
 but...
 bugdaý
 бүдүр-сүдүрлик, bitekizlik

infracervicalis, e
 jugum, i n
 infrajugularis, e
 lobus, i m
 pars, partis f
 lobulus, i m
 bifurcatio, onis f
 ren, renis m
 renalis, e
 caliculus, i m
 pelvis renalis
 bronchus, i m
 bromcamphora, ae f
 bromidum, i m
 angulus, i m
 nasus, i m
 nasalis, e
 femur, oris n
 femoralis, e
 triticum, i n
 tuberositas, atis f

Ç

çalgy
 çanaklyk
 çarşak görnüşli mäs
 çatryk, atanak
 çekge
 çerbiye
 çekge...
 çenli
 çep
 çeşmejik
 çeyneýiş...
 çigin
 çigin...
 çigin süňki
 çitçiti
 çökündili
 çopantelpék

unguentum, i n
 pelvis, is f
 thymus, i m
 chiasma, atis n
 tempus, oris n
 althaea, ae f
 temporalis, e
 ad
 sinister, tra, trum
 fonticulus, i m
 massetericus, a, um
 brachium, i n
 humeralis, e
 humerus, i m
 urtica, ae f
 praecipitatus, a, um
 chamomilla, ae f

çukur (lakuna)
 çukurjyk, oý
 çuň
 çüňk görnüşli
 çylşyrymly
 çzyyk

lacuna, ae f
 fossa, ae f; fovea, ae f
 profundus, a, um
 coracoideus, a, um
 compositus, a, um
 linea, ae f

D

daban
 dabanasty
 dalak
 damar
 damja
 dar
 darak, darajyk
 daraklyköňi
 daşky
 daşly; daş...
 daşlaşdyrýan (muskul)
 daşlaşdyrýan
 daşlaşdyrmak
 daşy gaplanan (örtülen)
 demleme
 demgysma
 demgysma...
 demgysma garşy
 demrew
 dentin
 deň
 depe, uç
 deprek
 deprek...
 deri
 deri...
 deriasty
 derman
 desse
 destillirlenen
 deşik

pes, pedis m
 plantaris, e
 lien, lienis m; splen, splenis m
 vas, vasis n
 gutta, ae f
 strictus, a, um
 crista, ae f
 tarsus, i m
 externus, a, um
 petrosus, a, um
 abductor, oris m
 abducens, entis
 abduco, ere 3
 obductus, a, um
 infusum, i n
 asthma, ae f
 asthmaticus, a, um
 antiasthmaticus, a, um
 herpes, etis m
 dentinum, i n
 ana
 apex, icis m
 tympanum, i n
 tympanicus, a, um
 cutis, is f
 cutaneus, a, um
 subcutaneus, a, um
 medicamentum, i n; reme-
 dium, i n,
 fasciculus, i m
 destillatus, a, um
 foramen, inis n

diafragma	diaphragma, atis n
dik	longitudinalis, e
dil	lingua, ae f
dil...	lingualis, e
dilasty (sünk, baglaýjy);	hyoideus, a, um;
dilasty (nerw)	hypoglossus, a, um
dilasty (akym)	sublingualis, e
diljagaz	lingula, ae f
diş	dens, dentis m
diş...	dentalis, e
dişli	serratus, a, um
diwar	paries, etis m
dodak	labium, i n
gursak...	thoracicus, a, um; pectoralis, e
gursak kapasasy	thorax, acis m
döş süňki	sternum, i n
döwülme, döwük	fractura, ae f
draže	dragee, dragees
duluk	zygoma, atis n
duluk...	zygomaticus, a, um
düwün	nodus, i m
düwünjik	nodulus, i m
düýbi	fundus, i m
dyz	genu, us n
dyz çanagy	patella, ae f

E

efedrin	ephedrinum, i n
efir	aether, eris m
efir...	aethereus, a, um
ekstrakt	extractum, i n
eliň aýasy...	palmaris, e
eliksir	elixir, iris n
emulsiýa	emulsum, i n
emzijek	papilla, ae f
emzik görnüşli	mastoideus, a, um
epin, eplem	plica, ae f
epiteliý	epithelium, i n
ergin	solutio, onis f
ereýän...	solubilis, e

eritromisin
 esas, esasy
 eşidiş, akustik
 eşidiş...
 estradiol
 etazol
 etakridin
 etil
 etil...
 etilmorfin
 etinilestradiol
 eufillin
 ewkalipt
 eýer

erythromycinum, i n
 basis, is f
 acusticus, a, um
 auditivus, a, um
 oestradiolum, i n
 aethazolum, i n
 aethacridinum, i n
 aethylum, i n
 aethylicus, a, um
 aethylmorphinum, i n
 aethinyloestradiolum, i n
 euphyllinum, i n
 eucalyptus, i f
 sella, ae f

F

falanga
 fassiýa
 fenasetin
 fenazepam
 fenilsalisilat
 fenobarbital
 fenoksimetilpenisillin

phalanx, ngis f
 fascia, ae f
 phenacetinum, i n
 phenazepamum, i n
 phenylii salicylas (atis)
 phenobarbitalum, i n
 phenoxymethylpenicilli-
 mum, i n

fibroz, süýümlü
 fiziologiki
 fosfat
 ftorasizin
 ftorokort
 ftorotan
 ftorurasil
 furagin
 furasilin

fibrosus, a, um
 physiologicus, a, um
 phosphas, atis m
 phthoracyzinum, i n
 phthorocortum, i n
 phthorothanum, i n
 phthoruracilum, i n
 furaginum, i n
 furacilinum, i n

G

gabarçakly
 gabyk
 gabyk...
 galdyrýan (muskul)
 galkan görnüşli

callosus, a, um
 cortex, icis m
 corticalis, e
 m. levator, oris m
 thyreoideus, a, um

ganat	ala, ae f
ganat...	alaris, e
ganat görnüşli	pterygoideus, a, um
gan	sanguis, inis m
gan ...(damary)	sanguineus, a, um
gapak (depe)	tegmen, inis n
gapdal, daşgapdal	lateralis, e
gapyrga	costa, ae f
garaguş keselli	epilepticus, a, um
garyn, iç	venter, tris m
garyn... , iç . . .	ventralis, e
garyn	abdomen, inis n
garynasty...	hypogastricus, a, um
gasyk	pubes, is f
gatlak, gatlajyk	lamina, ae f ; lamella, ae f
gaýtalamak	repeto, ěre 3
geçelge, ýol	meatus, us m
gemorragik...	haemorrhagicus, a, um
germew	septum, i n
getirýän...	afferens, ntis
gipofiz	hypophysis, is f
giň	latus, a, um
glaukoma	glaucoma, atis n
glýukonat	gluconas, atis m
glyukoza	glucosum, i n
goltuk... (çukury)	axillaris, e
gopup aýrylýan (gaçýan)	deciduus, a, um
goşmak	addo, ěre 3
goşmaça	accessorius, a, um
görüş...	opticus, a, um
göwüs mäzi	mamma, ae f
göz	oculus, i m
gözenekli	ethmoidalis, e ; cribrosus, a, um
gözüň almasy (bäbenek)	bulbus oculi
göz bäbenegi	orbita, ae f
gözhana (oýy)	orbitalis, e
gözhana...	infraorbitalis, e
gözhana asty	supraorbitalis, e
gözhana üsti	iris, idis f
gözüň älemgoşar bardasy	

gözyaş...	lacrimalis, e
göni içege	rectum, i n
göni içege....	rectalis, e
guýruk	cauda, ae f
guýruk...	caudalis, e
guýrukly	caudatus, a, um
uja . . .	cocygeus, a, um
gulak	auris, is f
gulak...	auricularis, c
güýç	potentia, ae f
güýçsüzlik	impotens, ntis
gümmez	fornix, icis m
günebakar	helianthus, i m
gylçyk, geriş	spina, ae f
gylçyk, geriş...	spinosus, a, um
gyra, çet	margo, inis m
gysga	brevis, e
gyşyk	obliquus, a, um
gyzyl	ruber, bra, brum
gyzylödek	oesophagus, i m
gyzylödek...	oesophageus, a, um

H

halta, haltajyk	cysta, ae f
halta...	cysticus, a, um
haýwan	animal, alis n
haýwan...	animalis, e
hinin	clininum, i n
hinozol	chinozolum, i n
hirurgiýa	chirurgia, ae f
hlorid	chloridum, i n
hlorofillipt	chlorophylliptum, i n
hloroform	chloroformium, i n
hroniki, dowamly	chronicus, a, um
hrustaljyk, merjenjik	lens, lentis f

I

ički	internus, a, um
ihtiol	ichthyolum, i n
implantasiýa	implantatio, onis f
infarkt	infarctus, us m

infeksiýa
ingalasiýa
insulin
izotoniki

infectio, onis f
inhalatio, onis f
insulinum, i n
isotonicus, a, um

K

kakao
dyrnaklyja
kamfora
kanal
kanaljyk
kanamisin
kapilýar...
kapsula
karbonat
kardiowalen
kariýes
kastor ýagy
kekirdek gapagy
kelle
kelle beýnisi
kellejik
kelleçanak
kelleçanagyň gapagy
kesel
kesilen
kiçi
kiçi injik süňki
kiçi injik süňk...
kirpikli
kista
kofein
kofein-natriniň benzoaty

cacao (üýtgänok)
calendula, ae f
camphora, ae f
canalis, is m
canaliculus, i m
kanamycinum, i n
capillaris, e
capsula, ae f
carbonas, atis m
cardiovalenum, i n
caries, ei f
oleum Ricini
epiglottis, idis f
caput, itis n
encephalon, i n
capitulum, i n
cranium, i n
calvaria, ae f
morbus, i m
concisus, a, um
parvus, a, um
fibula, ae f
fibularis, e
ciliaris, e
cysta, ae f
coffeinum, i n
coffeinum-natrii benzoas,
coffeini-natrii benzoatis
interradicularis, e
radix, icis f
rhizoma, atis n
cocarboxylasum, i n
concentratus, a, um

kökara...
kök, kökjagaz
porruk
kokarboksilaza
konsentrirlenlen

konjunktiva, gözün birleşdiriji	conjunctiva, ae f
dokuma perdesi	
köp sanly, kän	multus, a, um
krahmal, pet	amylum, i n
kristalliki	crystallisatus, a, um
kseroform	xeroformium, i n
kutikula	cuticula, ae f
kwadrat...	quadratus, a, um
kyn	difficilis, e

L

labirint	labyrinthus, i m
labirint...	labyrinthicus, a, um
laktat	lactas, atis m
lanolin	lanolinum, i n
latent...(gizlin)	latens, entis
lateral daşgapdal	lateralis, e
lewomisetin	laevomycetinum, i n
leworin	levorinum, i n
letal...(ölüm howply)	letalis, e
letargiki	lethargicus, a, um
limfatik...	lymphaticus, a, um
liniment	linimentum, i n
linkomisin	lincomycinum, i n
lipoý...	lipoicus, a, um
lukman	medicus, i m

M

madda	substantia, ae f
materiýa, madda	materia, ae f
massa	massa, ae f
ıçgapdal...,	medialis, e
mediki	medicinalis, e
medisina	medicina, ae f
medrotestron	medrotestronum, i n
mentol	mentholum, i n
merkezden daşlaşan	distalis, e
metastaz	metastasis, is f
metasin	methacinum, i n
metilandrostendiol	methylandrostendiolum, i n

metilen gök	methylenum (i) coeruleum (i)
metilsalisilat	methylii salicylas, (atis)
metilurasil	methyluracylum, i n
metilestradiol	methyloestradiolum, i n
mikroyod	microiodum, i n
mikstura	mixtura, ae f
miologiýa, muskul barada ylym	myologia, ae f
miozin	myosinum, i n
miwe	fructus, us m
miýelosan	myelosanum, i n
molýar (uly azy dişi)	dens molaris
molýar...	molaris, e
monomisin	monomycinum, i n
morfin	morphinum, i n
morfosiklin	morphocyclinum, i n
muskul	musculus, i m
muskul...	muscularis, e
muskulara...	intermuscularis, e
muskuliçi...	intramuscularis, e

N

narkoz	narcosis, is f
naşatyr-anis damjalary	liquor (is) Ammonii anisatus (i)
naşatyr spirti	solutio (onis) Ammonii caustici
natriý	natrium, i n
näçe gerek bolsa	quantum satis
nekroz	necrosis, is f
nekrotiki, öli	necroticus, a, um
neodikumarin	neodicumarinum, i n
neomisin	neomycinum, i n
nerw	nervus, i m
nerw...	nervosus, a um
nerw düwüni (gangliý)	ganglion, i n
nikotin...	nicotinicus, a, um
nistatin	nystatinum, i n
nitrat	nitras, atis m
nitrit	nitris, itis m
nitrogliserin	nitroglycerinum, i m

nowokain
nowomigrofen
norsulfazol

novocainum, i n
novomigrophenum, i n
norsulfazolum, i n

obliterasiýa, bentlenme
oksid
oňurga
oňurga...
oňurga sütüni
organ, syna
orotat
organizm, süňňi, beden

obliteratio, onis f
oxydum, i n
vertebra, ae f
vertebralis, e
columna vertebralis
organon, i n
orotas, atis m
organismus, i m

öt
öt (halta)
öt akym (umumy)...
ölüm
ölçeg
öýken
öýken...
öýjük
öýjük...

Ö
bilis, is f; chole, cs f; fel,
fellis n
felleus, a, um
choledochus, a, um
mors, mortis f
modus, i m
pulmo, onis m
pulmonalis, e
cellula, ae f
cellularis, e

pahna görnüşli
palpasiýa, elläp barlama
pantosid
papawerin
pariýetal, depe..., dary
pasta
patologik...
pentoksil
pepsin
peroksid
periodont
perkussiýa
perpendikulýar

P
sphenoidalis, e
palpatio, onis f
pantocidum, i n
papaverinum, i n
parietalis, e
pasta, ae f
pathologicus, a um
pentoxylum, i n
pepsinum, i n
peroxydum, i n
periodontium, i n
percussio, onis f
perpendicularis, e

pilçe asty	subscapularis, e
pilorus, derwezeban	pylorus, i m
pylorus...	pyloricus, a, um
pilýula massasy	massa pilularum
pilýula	pilula, ae f
piosid	pyocidum, i n
piramida	pyramis, idis f
piramidal	pyramidalis, e
piromekain	pyromecainum, i n
plazma	plasma, atis n
plazmatiki	plasmaticus, a, um
platifillin	platyphyllinum, i n
plasentar...	placentalis, e
öýkeniň çişmesi	pneumonia, ae f
podofillin	podophyllum, i n
poroşok, külke	pulvis, eris m
premolýar (kiçi azy dişi)	dens premolaris
premolýar...	premolaris, e
propionat	propionas, atis m
psihiki, ruhy	psychicus, a, um
pulpa, et	pulpa, ae f
puls, urgy	pulsus, us m
punksiýa, deşme, sünçme	punctio, onis f

R

rak, zyýanly çiş, howply çiş	carcinoma, atis n; cancer, cri m
rektal	rectalis, e
reňk	color, oris m
rezeksiýa, bir bölegini kesip aýyrma	resectio, onis f
romb görnüşli	rhomboideus, a, um
respirator, dem alyş...	respiratorius, a, um
refluks	refluxus, us, m

S

sabyr, aloý	aloe, ës f
sagdyn	sanus, a, um
sag tarap	dexter, tra, trum
salisilat	salicylas, atis m

salisil...	salicylicus, a, um
salýuzid	saluzidum, i n
san	numerus, i m
sarsgyn	commotio, onis f
sekret	secretum, i n
senna	senna, ae f
sensor...	sensorius, a, um
sepsis	sepsis, is f
septiki	septicus, a, um
seroz...	serosus, a, um
sigma görnüşli	sigmoideus, a, um
simpatiki	sympathicus, a, um
simptom, alamat	symptoma, atis n
sindrom	syndromum, i n
sinowial	synovialis, e
sintomisin	synthomycinum, i n
sinus, boşluk	sinus, us m
sinestral	synoestrolum, i n
siňir	tendo, inis m
sistema, ulgam	systema, atis n
skelet, ystyhan, sennik	skeleton, i n
skleroz	sclerosis, is f
spazm, gysylma	spasmus, i m
spazmolitik	spasmolyticus, a, um
spirt	spiritus, us, m
spirtli, spirt...	spirituosus, a, um
sterilizirlenen	sterilisatus, a, um
streptomisin	streptomycinum, i n
streptosid	streptocidum, i n
strihnin	strychninum, i n
stroma, daýanç	stroma, atis n
strofantin	strophanthinum, i n
sulfat	sulfas, atis m
sulfasil	sulfacylym, i n
suppozitoriý, şem	suppositorium, i n
suspenziýa	suspensio, onis f
sfinkter, gysyjy (muskul)	sphincter, eris m
süýüm	fibra, ae f
süýüm...	fibrosus, a, um
süýri beýni	medulla oblongata, ae f

süýt
süýtli
süňk
süňkli
süňk ýiligi
sütün
syworotka
syňrak

lac, lactis n
lacteus, a, um
os, ossis n
osseus, a, um
medulla ossium
columna, ae f
serum, i n
calcar, aris n

T

tabletka, gerdejik
talamus, görüş tümmisi
talk
teobromin
teofillin
termopsis
testosteron
tetraborat
tetrasiklin
tiamin
timus, çarşak görnüşli mäs
tiopental
tiosulfat
tireoidin
tirsek
tirsek...
tohum
trapesiýa görnüşli
turba
türk
uja
uja...

tabuletta, ae f
thalamus, i m
talcum, i n
theobrominum, i n
theophyllum, i n
thermopsis, idis f
testosteronum, i n
tetraboras, atis m
tetracyclinum, i n
thiaminum, i n
thymus, i m
thiopentalum, i n
thiosulfas, atis m
thyreoidinum, i n
ulna, ae f
ulnaris, e
semen, inis n
trapezoideus, a, um
tuba, ae f
turcicus, a, um
coccyx, ygis m
coccygeus, a, um

U

uly
uky...
uky (arteriýasy)

magnus, a, um
caroticus, a, um
a. carotis, idis f

Ü

üçin
üzeňňi

ut
stapes, edis m

W

waginal, aýallyk jyns organy . . .	vaginalis, e
wagina, aýal jyns organy	vagina, ae f
saglygoty	valeriana, ae f
walidol	validolum, i n
warikoz...	varicosus, a, um
wazelin	vaselinum, i n
wazografın	vasographinum, i n
wazomotor...	vasomotorius, a, um
we	et
vegetatiw...	vegetativus, a, um
wena	vena, ae f
wena...	venosus, a, um
wentral... (öň tarap...)	ventralis, e
westibul, gapy öňi alynjaý	vestibulum, i n
westibulýär...	vestibularis, e
winilin	vinylum, i n
wirus	virus, i n
witamin	vitaminum, i n

Ý

ýag	oleum, i n
ýagly, ýag...	oleosus, a, um
ýalňyslyk	lapsus, us m
ýapyk	clausus, a, um
ýara	vulnus, eris n
ýaş (y)	aetas, atis, f
ýaş, jahyl	juvenis, e; juvenilis, e;
	juvenalis, e
ýaý	arcus, us m
ýaý...	arcuatus, a, um
ýazmak	scribo, ere 3
ýeňse	occiput, itis n
ýeňse...	occipitalis, e
ýense-çekge...	occipitotemporalis, e
ýeňse-mañlaý...	occipitofrontalis, e
ýerleşýän ýeri	situs, us m
ýer	locus, i m
ýeterlik	sufficiens, entis
ýeterlik bolmak	sufficio, ere 3

ýod	iodum, i n
ýodid	iodidum, i n
ýogyn	crassus, a, um
ýogyn içege	(intestinum) crassum, i n
ýokarky	superior, ius, ioris
ýokluk	abscentia, ae f
ýoldaş	collega, ae f
ýumşak	mollis, e
ýumurtga	ovum, i n

Z

zakis, zakisli	oxydulatus, a, um
zob, galkan görnüşli mäziň	struma, ae f
ulalmasy	
zolak, çyzyjak	taenia, ae f
zolak, töwerek	zona, ae f
zolak...	zonalis, e
zolajyk	zonula, ae f
zolajyk...	zonularis, e

PEÝDALANYLAN EDEBIÝATLAR

1. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Eserler ýygyndysy. I tom. Aşgabat, 2007.
2. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Türkmenistanda saglygy goraýysy ösdürmegiň ylmy esaslary. Aşgabat, 2007.
3. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri. I. Aşgabat, Türkmen döwlet neşirýat gullugy. 2009.
4. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri. II. Aşgabat, Türkmen döwlet neşirýat gullugy. 2010.
5. *Gurbanguly Berdimuhamedow* we başgalar. Medisina terminleriň rusça-latynça-türkmençe sözlügi. Aşgabat, 2000.
6. *Baýryýew Ç., Dawlekaýew M.H.* Lukmançylyk terminleriň latynça-rusça-türkmençe sözlügi. Aşgabat, 1962.
7. Большой русско-туркменский словарь. Т. 1, 2. М., 1986 (т. 1); М., 1987 (т. 2)
8. *Васильева Л. И., Окатова Л. М.* Пособие по клинической терминологии. Минск: «Высшая школа», 1989.
9. *Др. Георги Д. Арнаудов*. Медицинская терминология. София, 1979.
10. *Казачёнок Т. Г.* Практическое пособие по латинскому языку. Минск «Высшая школа», 1972.
11. *Rejepow H.* Gysgaça rusça-türkmençe lukmançylyk sözlügi. Aşgabat, 1994.
12. *Семенюк Л. П., Егорова Р. Г., Окатова Л. М.* «Сборник рецептурных упражнений по латинскому языку» Минск: «Высшая школа», 1981.
13. *Тунчий Н. А.* «Пособие по медицинской латыни» Минск «Высшая школа», 1984.
14. *Hudaýberdiýew J.* Anatomiýa terminleriniň latynça-rusça-türkmençe sözlügi. Aşgabat, 1974.
15. *Чернявский М. Н.* и другие. Латинский язык и основы медицинской терминологии. Минск: «Высшая школа», 1980.
16. *Шульц Ю. Ф.* Латинский язык и основы терминологии. Москва: «Медицина», 1982.

M A Z M U N Y

Giriş	9
-------------	---

I bölüm

Anatomik we gistologik adalgalar

Latyn elipbiýi. Fonetika. Latyn grammatikasynyň iň wajyp bolan adalga ýasalýş söz bölekleri.	
Anatomik-gistologik adalgalar	19
§ 1. Latyn elipbiýi. Fonetika	19
§ 2. Basym	29
§ 3. Anatomik adalgalarynyň gurluşy	35
§ 4. Sypat. Sypatyň grammatiki derejeleri	51
§ 5. Sypatlaryň deneşdirme derejesi	62
§ 6. Sypatlaryň artyklyk derejesi	71
§ 7. Barlag işine taýýarlyk	78
§ 8. Atlaryň III üýtgemesi	80
§ 9. III- üýtgededäki femeninuma degişli atlar	94
§ 10. III üýtgededäki neutruma degişli atlar	99
§ 11. I-V üýtgededäki atlaryň we sypatlaryň Nominativus Pluralis görnüşi	104
§ 12. Atlaryň we sypatlaryň Genetivus Pluralis görnüşi	114
§ 13. Birinji bölüm boýunça jemleýji barlag işine taýýarlyk	121

II bölüm

Kliniki adalgalar

Kliniki adalgalar. Sözleriň ýasalýşy. Adalga bölekleriniň görnüşleri. Keselleri aňladýan goşulmalar -«iasis», -«itis», -«oma», -«omatotis», -«iasis», -«ismus»	125
--	-----

§ 14. Adalga bölekleriniň görnüşlerini (bagly, erkin, başlangyç, ahyrky)tapawutlandyrmak	126
§ 15. Latyn we grek sözöňüleri	131
§ 16. Taglymaty, ylmy, anyklaş barlag usullary, bejerişi, keseli aňladýan adalga böleklerini, (AB)-leri öwrenmek	139
§ 17. Synalaryň we dokumalaryň patologiki üýtgemelerini terapewtiki we hirurgiki usullary aňladýan grek adalga böleklerini (AB) özleşdirmek	144
§ 18. Synalaryň we dokumalaryň, mázleriň işläp çykarmalarynyň (çykarýan maddalarynyň) bölünip aýrylýan zatlaryň (sekreterleriň), jynsyň, ýaşyň grek latyn goşa belgilerini bilmek	150
§ 19. Dürli fiziki häsiýetleri, hilleri, gatnaşyklary we başga alamatlary aňladýan ýeke täk ýunan AB-ler	158
§ 20. Kliniki adalgalary böleklere bölüp, sözün umumy manysyny kesgitlemegi başarmak	162
§ 21. Lukmançylyk adalgalaryny türkmen dilinden latyn diline we latyn dilinden türkmen diline terjime etmekligi başarmak	166

III bölüm

Farmasewtik adalgalar

§ 22. Farmasewtiki adalgalar	169
Derman serişdeleriniň atlandyrylyşy.	
Derman serişdeleriň atlaryndaky ýygylýk söz kesimleri.	
Derman serişdeleriň patentleşdirilmedik atlary	170
§ 23. Dermannamanyň gurluşy	177
§ 24. Farmokopeýa himiki atlandyрма	186
§ 25. Derman görnüşleri	196
Latyn nakyllary we pähimleri	214
Latynça-türkmençe sözlük	230
Türkmençe – latynça sözlük	264
Peýdalanylan edebiýatlar	282

*Gülälek Garryýewa, Kejik Nurgeldiyewa,
Zinaida Amanmyradowa*

LUKMANÇYLYK ADALGALARYNYŇ ESASLARY

Lukmançylyk ýokary okuw mekdebi
üçin synag okuw kitaby

Redaktor	<i>A. Akmyradow</i>
Surat redaktory	<i>G. Orazmyradow</i>
Teh. redaktor	<i>O. Nurýagdyýewa</i>
Suratçy	<i>A. Aýdogdyýew</i>
Neşir üçin jogapkärlar	<i>J. Sopyýew</i>
	<i>S. Aýtyýewa</i>

Ýygnamaga berildi 4.11.2010 Çap etmäge
rugsat edildi 10.02.2011. Ölçeği 60x90 ^{1/16} Ofset çap
ediliş usuly. Ofset kagyzy. Mekdep garniturasy. Şertli-reňkli
ottiski 48,38. Şertli çap listi 18,0. Hasap neşir listi 15,07.
Çap listi 18,0. Sargyt 2028. Sany 1000.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy.
744004, Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.

Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň Lebap welaýat çaphanasy.
746100, Türkmenabat ş., Bitarap Türkmenistan köçesi, 105.